

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Gacsályi József</i>	
Ősz	11
ARTériák	
<hr/>	
<i>Serfőző Simon</i>	
Ha mégis	12
Nincs hiány	12
Ami örök	12
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Őszi imádság	13
Ádám	13
A kánai menyegző	14
Mi Atyánk...	15
Csönd-vers	16
Visegrádi emlék	16
Vándor évek	16
<i>Oláh András</i>	
Istentől elhagyott táj	17
rácsok	17
pléhkrisztus	18
belül vagy minden körön	18
<i>Pozsgai Györgyi</i>	
Növény-drámák	19
Múlóban	19
Öregedés	19
Múlt múlása	20
Idéző	20
<i>Fazekas József</i>	
Szelídülj kezünkhöz	21
Alföldem	21
Roskatag alma	21
Hétfelől	21
Hajdan	22
Hegyoldal ferde fák	22
Majd eljön	22
<i>Csontos Márta</i>	
Kötődés	23
Inoperábilis	24
Kőhajítások	25

<i>Erdei-Szabó István</i>	
Sehova	26
Május	26
Szomjúság VIII.	27
Egy diófa árnyában	27
Gazdátlan sikoly	27
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Világnak végein	28
Őszi szonáta	30
Sziget	31
Vallomás	32
Végállomás	33
<i>Fecske Csaba</i>	
Filigránok	34
Fürdőző verebek	34
Gondoltad volna	34
Kaleidoszkóp	35
Vélhetőleg	35
<i>B. Tóth Klára</i>	
Pillérek íze	36
Földanyák	37
<i>Antal Attila</i>	
Félálom	38
Havak elé	38
<i>Anga Mária</i>	
Virágok gyökerei	39
Hiányzol	39
<i>Bozók Ferenc</i>	
Jónás próféta panasza	40
Ha meghalok	40
A bánat folyosója	40
<i>Füzesi Magda</i>	
Holt idő	41
Mérleg	41
Külvárosi anziksz	41
Jókai parolája	41
Johanna	41

Műhely

<i>Bertha Zoltán</i>	
Az ember dallama – Áprily Lajosról	42

ARTériák

Benő Attila

(forgatókönyv)	51
(körvonalak)	51
(érteni, hallani)	51
(nyírfák)	51

Balázs Tibor

Az Idő rövid története	52
Az órásmester és a historiográfus	53
Az idő hosszú története	53

Gál Sándor

Omega II	54
----------	----

Selényi Balázs

Silentium	65
Te	66

Műhely

Madarász Imre

Akit nem lehet legyőzni. <i>Ernest Hemingway: Az öreg halász és a tenger</i>	67
---	----

ARTériák

Fellinger Károly

Egyáltalán	69
Aratás	69
Szonett	69
Négysoros	69
Az ellopott show	70
Legalábbis	70
Fordul az ég	70

Nyikolaj Alekszandrovics Kljujev

XXX (a szalmabáb) <i>(Konczek József műfordítása)</i>	71
--	----

Dialógus

Nézni a Tiszát, ahogy hömpölyög Zenta felé <i>Boldizsár Mária Boglárka interjúja Bene Zoltánnal</i>	72
--	----

ARTériák

Pataki István

andreának	76
az angyal érkezése	76
dúdoló	76
etűd	76
helyek	76
fénykép	77
hajnali	77
két rózsza	77
Nirvánás ének	78
recidiva	78
valaki mindig	78

Műhely

Csontos Márta

A szőkeség, mint identitáskeresés Juhász Gyula (1883–1937) szerelmi költészetében	79
--	----

ARTériák

Bulat Salvovics Okudzsava

A poéta, biz' ám, fura szerzet	100
Az utolsó trolibusz	101

Vlagyimir Viszockij

Példázat Igazról és Hazugról – <i>Bulat Okudzsavának</i>	102
<i>(Marosi Lajos műfordításai)</i>	

Klasszikusok nyomában

Marosi Lajos

Hányadán állunk Okudzsavával?	104
-------------------------------	-----

ARTériák

Werner Lutz

Meglehet	106
Valódi éber napok	106
A tényeket	106
vagy már régen nem léteznek	106
Ki táplálja az estet	106
Mily könnyű a poggyászom	106
Meglepni önmagad	106
Kicsoda lenne olyan esztelen	106

(Benő Eszter műfordításai)

Műhely

Németh István Péter

Próza és vers Lantos Sebő deák sárvári koszorúhoz 107

ARTériák

Léka Géza

Árva ragyogás – *Rendhagyó családtörténet levelekben* – 113

Káliz Sajtos József

Ahogy száz éve... 137

Rövidke ész 137

Őszutó 137

Marković Radmila

Napfogyatkozás 138

Bagoly 138

Élet és Halál 2 138

Műhely

Szecső Károly

Gárdonyi Géza gyermekei 139

ARTériák

Cseke Szabolcs

TRIPTICHON

(1. „Hasonmás” dal; 2. *Vihar után*; 3. *Credo*) 148

Bősze Balázs

„Örüljetek velem, mert megtaláltam...” 149

Számvetés 150

Avarszönyegen 150

Színek a palettán

Vitéz Ferenc

A hitben fakadt párbeszéd képei

Bertha Zoltán centenáriumi kiállítása Sárospatakon 151

ARTériák

Saitos Lajos

HÁRMASOLTÁR (2) (1. *Kis magyar sors*; 2. *Vesszen a vassisak*; 3. *Jelképek*) 158

A készülődés ideje 159

Édentől a vadonig 159

Nincs tavasz 159

Radnai István

Széljárta 160

Lábjegyzet a képeslapon 160

Kegyelet és emlékezet

Bertha Zoltán

In memoriam Dobos László (1930–2014)

161

ARTériák

Szekeres Mária

A békéd hatalma

163

Egy csendes nap...

163

szilánkok

163

Agócs Sándor

A „Betérő” kisvendéglő halálára

164

Földrészeken röptet

164

Szabadváz

H. Barbócz Ildikó

Székelyföldi képeslapok

165

ARTériák

Bognár Papp Irén

Lépések

168

Akácerdő

168

Csak

168

Kegyelet és emlékezet

Bérczessy Lajos

A művészet nagy álmodója

Száz éve halt meg Feszty Árpád

169

ARTériák

Kerék Imre

Egy Lorca-románccal parafrázisa

(A hűtlen menyecske)

174

Hat Haiku

(Május; Ősz; Őszi diófa; Öregasszony; Visszatérő gólyák; Krúdy-etűd)

175

Nyárvég

175

Kegyelet és emlékezet

T. Ágoston László

Lenkey tábornok útja Aradtól Egerig

(Részlet T. Ágoston László Lenkey huszárok című dokumentumkötetéből)

176

ARTériák

Aknay Tibor

A sótartó

182

<i>Farkas Gábor</i>	
Anya szekrénye	186
Kedveseim	186
<i>Bárány László</i>	
Barátok	187
<i>Sz. Balogh Szilvia</i>	
Nyugodt tekintetében	192
Gáspár, Menyhért és Boldizsár	192
Karácsony-éj	193
Vetítő	
<i>Szűk Balázs</i>	
Jancsó Miklós macerái	194
ARTÉRIÁK	
<i>Lukáts János</i>	
„A király mulat...”	196
<i>Hegymegi Flóra</i>	
Őszben	199
Egy pár	199
Laudatio	
<i>Szakolczay Lajos</i>	
„Légy a szabadon szólás szörnnyetege” – <i>Határ Győző életművéről</i>	200
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Magyar Orpheus, avagy a kozmikus derű költője (<i>Weöres Sándorra emlékezve</i>)	203
ARTÉRIÁK	
<i>Döme Barbara</i>	
Az úrinő cekkere	206
<i>Debreczeny György</i>	
ott vagyok én is – <i>kollázs Nyíri Erzsébet verseiből</i>	209
a fák árnyát mondd ki – <i>kollázs Baka Györgyi verseiből</i>	209
a csendet beviszem neked – <i>kollázs Praszkeva verseiből</i>	209
kérdeszem lét-e – <i>kollázs Szekeres Mária verseiből</i>	210
csak átlibben – <i>kollázs B. Tóth Klára verseiből</i>	210
Könyvjelző	
<i>Bertha Zoltán</i>	
Lászlóffy Csaba: Pózkod a sebezhetőn; Átörökített magány – Versek I–II.	211
<i>Alföldy Jenő</i>	
Rózsássy Barbara: Fekete-fehér fénylés. Válogatott versek	215

<i>G. Komoróczy Emőke</i>		
Benke László: A szerelem erőterében		220
<i>Sz. Tóth Gyula</i>		
Kaiser László Elvált apák Magyarországon.		226
<i>Kaiser László</i>		
Kósa Csaba: Apáim		233
<i>Kántás Balázs</i>		
Dylan Thomas ifjúkori költeményei Erdődi Gábor fordításában		235
ARTÉRIÁK		
<i>Bakacsi Ernő</i>		
A hajléktalan		241
<i>Györgyei Géza</i>		
Eltitkolt ajándék		250
Könyvjelző		
<i>Szoviár János</i>		
Lipcsey Emőke: Ördöghinta; Kés, villa, SMS; Taurus blogja		253
<i>Kiss Dávid</i>		
Tamás Menyhért: Alkonyút		263
<i>Madarász Imre</i>		
Flórián Illies: 1913. az évszázad nyara		265
<i>Szepes Erika</i>		
Novák Valentin: Hovautazni		267
<i>Zsirai László</i>		
Szári Zsolt: Árnyékok a vízen		275
<i>Marics Krisztina</i>		
Mátyus Aliz: Megkéssett tavasz, el se jött tél		277
ARTÉRIÁK		
<i>Papp Szilvia Anikó</i>		
Talán. Vagy másmilyen (<i>Hommage a la Nemes Nagy Ágnes</i>)		280
Lelkem vásznai		281
Miatyánk, egyesben		282
Látóhatáron		282
<i>Mészáros József</i>		
Corpus delicti		283
<i>Kis Pál István</i>		
Bunyaszekszárdi képeslap 1993-ból (<i>Gergely Jánosnak ajánlva</i>)		286
Egyként porlad idővel (<i>a csepeli feszülettorzó előtt állva</i>)		288

*Gacsályi József***ŐSZ**

Borús a tér,
s az utca már
avarba tér.
Az ág kopár.

A szürke fény-
ben életem
tűnőben, én
ma kémlelem,

mi nem rövid,
se hosszú még,
és nem kötik
le hős ígék,

vagyon se ver,
se tört arany,
nem érdekel,
kinek mi van,

ki volt fehér
ló kisló,
kit illet, ér
a glória.

Mint gyorsvonat-
ból kinn a fák,
továbbrohant
az ifjúság,

akár tavaly,
úgy napra már
az utca zaj
lett hangosabb.

Tudom, ha nincs,
ha van remény,
ki él, nem int-
het könnyedén –,

amíg a szél
itt megpihen,
útjára kél
a rekviem:

sötét madár,
aláköröz,
egy ágra száll
és ott időz,

de már a csönd
nagyon rokon,
akár a föld.
S a bokrokon

hálót fakaszt
a lassú pók,
és fönnakad
a nekrológ.

Serfőző Simon

Ha mégis

Felöltözöm mennybe, földbe,
s kiállok a mindenség elé.
Megismerhet isten, ember.
Arcom körben a messzeség.

Ti nem vesztek észre mégsem.
Háztorlaszokat láttok,
ágakat: repedéseket a távolságon,
villámlásokat éjjel,
mintha a honfoglaló magyarok
nyilait látnátok,
ahogy élesen átsüvítenek az égen.

Pedig tudhatnátok,
ha eső zuhog,
bánatok igavonójáról,
rólam szakad a verejték.
Föld ha megreng,
minden erejét mélynek,
indulataim megérezhetnétek.

Szavaim kihallhatnátok
a neszező zajokból,
lélegzetem a ziháló szelekből,
lábnyomom a caplató Nap.
Az eget, földet nézzétek,
ha engem mégis
látni akartok egyszer.

Nincs hiány

Nincs hiány árulóban.
Pribékek is akadnak.
Kerülködik vasszeg is.
Kalapács gyancsak.

Van fa keresztnek is,
s aki majd mossa kezét.
Már csak Krisztus kellene,
hogy felfeszíthessék.

Ami örök

Ami örök, a mulandóval
nincs mit egyezkedjen.
Ne alacsonyodjon le hozzá,
annál rátartibb legyen.

Húzza ki magát,
nem mint a kivagyiság,
hanem jövőt bízón,
s alázattal mindenek iránt.

Sebestény-Jáger Orsolya

Őszi imádság

Engedd látnom a vadgesztenyefákat:
lombjaik között elszunnyad a bánat.

Engedd tudnom: ott ahol én lakom,
letérdel a csönd az elárvult gallyakon.

Míg haza baktatok az árnyas fák alatt
a kitérült világ már mögöttem marad

és köröttem puhán nyújtózik a reggel,
engedd meglátnom gyermekszemekkel

a szépet, mely útra kel, s kitölti a teret.
- a hársfák tudják, hogy így rendeltetett -

míg meglátjuk újra pazar színein át
a teremtett rend tiszta alázatát.

Ádám

(1 Móz 3,21)

Tövises föld fölé hajtom a fejem;
vad és kietlen, csak bogáncsot terem.

Nyögve túrok a vörös agyagba,
fájdalmam vetem bele a magba.

A kertet el kellett hagynunk. Íme,
nincsen már út, mely visszavinne.
Bezárultak mind a fénylő körök,
a számkivettetés mostantól örök.

Tudom: igazad van, így kellett legyen,
mégis gázolnék a kínzó emlékeken,
odébb söpörném, mint halott avart,
lázadó énem, ki egykor mást akart.

Mély ez a csönd. Lehajtom a fejem,
fojtogat a sírás, látod, emlékezem:
midőn Éva súgta: hideg lesz a házunk,
Te bőrruhát adtál, hogy ne fázzunk.

Érdes tenyérrel simítom e ruhát,
pajzsomnak látom könnyeimen át;
tudom nem hagytál végleg magamra.
Föltekintek a kósza csillagokra.

Bár tövises föld fölé hajtom a fejem;
megsimogatom, pedig bogáncsot terem,
már nem zokognak alattam a rögök.
Élni tanítasz. Kegyelmed örök.

A kánai menyegző

(Jn 2,1-12)

Borunk elfogyott a fakó kupából,
földre szegett arcunk a szégyené,
mint a vándor, ki lépteit sem látja
borongó útján immár az ég felé.
A lomha falak közt elhalkul a dallam,
tétova táncunk mindinkább csöndesül.
A zárt ajtón át betoppan a bánat,
mint kéretlen vendég, s a földre leül.

Ám csorba hitünkkel dacolva mégis
valami kezdődik, s nem ér többet véget,
csak nézi Őt Mária időtlen szemekkel:
„Bármit mond nektek, megtegyétek.”

Kána fölött majd átsuhan az idő,
s a múlttá lett menyegző titka rejtve van,
de színültig Te töltöd kőveder szívünket
a legtisztább ízzel, mely létezik, Uram.

Mi Atyánk...

(Mt 6,5-13)

Úgy éltünk Körötted, mint megfáradt vándorok,
s mint vízen a fény, ha térdre hull,
végighullámzott szívünkön a csend,
az áldott és a szent, szavadra válaszul.

Soha senki nem beszélt még így,
s mi gyermekké lettünk, hogy titkaid fonalát
felfűzzük hitünk védtelen ágára,
mint levelük ölelik a vénséges olajfák.

Majd ránk borult az alkony, felfénylett az ég.
Te álltál a hegyen, mint örök jelenés.
Fölénk magasodtál - kitágult a tér,
csak tágult időtlen, mint végtelen szívverés,

mi tudtuk, hogy igaz e múlhatatlan perc,
és hittük, hogy valóság vár majd odaát,
mert Isten hajolt le Benned a szívünkig,
s Te elmondtad értünk a legszebbik imát.

Visegrádi emlék

Nekem sokat jelentett
a kanyargó idő a kőrisek alatt,
hol csöndes forrás vizén
sodródott át a pillanat.

Szép volt az esték
magába forduló, halk nesze,
míg titkot vont közénk
az éj évgyűrűs erezete.

Sokat jelentett a szó,
halkan hullt, mint októberi esők:
Még visszatérhetnek Hozzád
a messzire tévedők.

Vándor évek

Bocsásd meg vándor éveim.
Sok volt. Messzire vitt.

Jó lenne lábadhoz kuporodva
hinni: ott vagyok megint,
hol gyermek énem lobbant
huszonegy évemmel,
a lappangó sötétet űzted el
egy régvolt áprilisi reggel.

Messzire kellett tévednem,
hogy értsem: e vándorlás mit jelent,
és sokáig kellett sírnom,
mikor megértettem hűségedet.

Csönd-vers

Az időtálló csöndek beszélni tudnak,
mint evezőt csobbant lomha víz,
vagy madarak tollán, ha éj csitul
s ki-bejár csőrükön az álom-íz.

A remény szótalan szirtjein
lábaim lóbálom a mély fölött,
mint zegzugos szoba olyan vagyok,
szárnyukat bontják bennem az ablakok.

De tudom: Te csöndben érkezel,
elapadt forrásim felfakadnak,
útnak indulok, mint ébredő folyó,
s Te medret adsz bennem minden szavadnak.

Oláh András

Istentől elhagyott táj

(Szabó Vladimír azonos című festményére)

félúton megállt
a halálra ítélt otromba képzelet
az egymásba szűkült
házakká nyomorított kövek
és csupasz fák között holt terek
merev tekintetek hálójában
mosdatlan Vénusz torz kísértete
csontokra rakódott fogatlan
borjú-mosolyok odvában
elmetszett vízfejek nyüszítenek

rácsok

(Bényi Árpád festményei alá)

fakó a csönd – csak a színek
piros virágai harsognak
szemünkbe: rácsok mögé karcolt
keszeg remények - - -
a pipacsok lángjában
emlékké silányított félelem feszül
s mert az idő vak
az idő konok és makacs
lassan
belénk öregszenek a rácsok:
temetetlen tegnapjaink keresztjei

pléhkrisztus

(Kondor Béla képe alá)

a kékre hámozott ég alatt
kimarjult mozdulat:
rozsdaszín foltokban
az Ember fia - - -

békétlen testek korróziója
vadvirágot szül az eleven
hús helyén: akaratos
vér-illatút - - -

belül vagy minden körön

belül vagy minden körön
– kagylóba rejtve a gyöngy –

hited börtönében élsz
megbéklyóz legyőz a félsz

suhan egy madár csapat
szellő viszi álmodat

lágyan ring felhők között
– csak a hallgatás örök

némán is foganhat átok:
tagadd meg ezt a világot

Pozsgai Györgyi

Növény-drámák

Aranyeső-lomb –
benne bújó fájdalom,
végső lángolás.

*

Nárcisz-szívedben
otthonra találhatok?
Jaj, ne válaszolj!

*

Törnek a gallyak.
Megkérgesedett emlék –
sírnek a nyírfák..

*

Jácint szórja a
megbékélés könnyeit –
rózsaszín álom.

*

Sárga virág-láng
lobban az arcom előtt –
visszalök hozzád.

Múlóban

Őszt idéző szél.
A kegyetlen viharban
messzire sodródsz.

Elszáradt virág.
Meddő földbe hullnak már
múltunk magvai.

Fák koronáját
haragod tüze tépi –
tovarebbentem.

Távoli kertben
madarak csipegetnek.
Engedj be, kérlek!

Öregedés

Telnek az évek.
A kutya sem ugrik át
kerítéseket.

Földre hajló ág
nem ringat madárfészket;
levéltelen lét.

Megérett a Nap.
Mindent lát a hegy mögül;
alkony közelít.

Lassul a mozgás.
Távolodunk egymástól;
Csillagközi lét.

Múlt múltása

Leszakadt rólam
a múlt – emlékeimmal
háttérbe simult.

Nem ragyog többé
letépett glóriája –
sorsomba égett.

Lezárt világom
súlyom... szárnya nehezül,
látása ólom.

Vihar sodorta
fészek-álom – helyemet
sosem találok.

Kiüresedett
régén a múlt szobája –
kifosztott Éden.

Idéző

Festékek keveréke
csordul a tájra,
batikolt selymet
hullámoztat a szellő –
bordón-sárgán
ragyogó levelek
kavarognak a
lábam alatt.
Bennem neszezik
elmúlt ősök
fény-csobogása.
Emlékek sziluettje
tapad a világra.

Fazekas József

Szelídülj kezünkhöz

Üres a teknő
minek a kendő
ordít a bába a gyerek után

minden nap eső
szánj meg teremő
bajolunk itt a régi portán

mennyi szakértő
szinte rémisztő
egyik a másikat írja felül

égj ki képernyő
ég föld levegő
oldott kezünkhöz szelídülj!

Alföldem

A fecske a gólya a cinke a gém
az árpa a búza a rozs és a fény
kazlakban áll a kicsévelt meleg
a közel a távol átölel szeret

kolompok kutyák vadszelíd szemek
virtusok adomák illatos levesek
ami tövestől lelkestől itt maradt
élteti bennem a phónix madarat.

Roskatag alma

E roskatag alma
csupa szín és vágy
mindenét a nyárnak
kamrám jól bezárd
megszaggató téiben
mindenem legyen
koldusnak vigasz
bajra kegyelem.

Hétfelől

Rozsdás roncsgyár
és mennyi gyom
a szél is menekül
nem úgy dalol
itt maradtunk
ki oldoz végre fel
itt megadta magát
a történelem
ránk számol az idő
s elfordítja arcát
magad vagy magaddal
vesztes sorskovács
szégyenükben éjig
nőttek az ecetfák
lelkeink hétfelől
fölszegeződve
a Golgoták.

Hajdan

katonavonatok
robogtak erre,
megrakodva: reménnyel,
halállal.
Mogszeppent arcú vitézek
lelküket még beültették
a tájba;
szívüket soha
nem dobbanásra.
Rügy robbangat az ágak
csúcán,
fényesednek a hajnalok,
repülő húzza
följebb az eget
s szárnyával lökdös
egy csillagot.

Majd eljön

Majd eljön
egy pohár vízben
a hallgatás parazsán
fölizzó csöndben
az egyforma napok egyikén
egy nem várt délután
privát percén
a semmiségekben
a tenger illatában
sivatagi szélben
kulcsolt kezek fészkeben
majd eljön
Isten.

Hegyoldal ferde fák

(frontharcosok emlékére)

Hegyoldal ferde fák
a szelek
miért kiabálnak
rád és rád
tartjátok a völgyet
mint hajdan nagyapáink
a frontvonalon
tartjátok a görgeteget
a bajban ne legyen
nagyobb bajom

hegyoldal ferde fák
sűrűk mélységek jajgás
csonkán is álljátok
ellenét a szélnek
csapjon tüzes ménkő
tomboljon fürgeteg

ott lenn a völgyben
egy cserépből
rózsaszín tenyérben
nap bélelte réten
ránkos reményben
ferde fák
él az élet.

Csontos Márta

Kötődés

Nem sokat tudok arról, hogy
mikor számítok nálad eleven
objektumnak, s mikor vagyok
emlékmű, mely már csak látomás
az elme szobor-parkjában, csak
másnapos jelenlét, melynek
észleléséhez nem kell a szem,
elég a *látó* hangtalan jelzése.

Nem tudom, mikor gyúrsz
papírmásét eltévedt dalaimból
az Énekek Éneke utolsó lapján,
ahol az összetartozás fonalát
elszakítja kezemből kicsúszó kezed,
nincs irányjelzőm a magányban , nem lehet
az utazáshoz a koordinátákat kiszámítani,
a hajók alatt kiszáradtak a tengerek.

Közeledik felém az időn túli
világ, ahol már elveszti jelentőségét
az alanyi és tárgyas ragozás, ahol
mindegy, hogy várom a csendet, vagy
a csendre várok. Szétosztom küldetésem
maradékát, hogy senki ne érezze, hiába
gyűlt össze a vendégsereg az utolsó vacsorán.
Tudom, részt vehetek utolsó árvaságom
beavatási szertartásán, ahol a szándékosan
nyitva hagyott ajtókon belépő kíváncsiskodók
empatikus közreműködésével elveszítem
láncaimat, csak azért, hogy árnyékom
testébe köthessem magam végleg.

Inoperábilis

Nyugodj meg, sűgom a
gondolatnak; még együtt
maradunk egy darabig,
hiszen nem tudom bűnösséged
bizonyítani, nem tudok
kiadatni ellened elfogató
parancsot, nem tudom
beadatni ellened a szérumot,
hogy soha többé ne gyere elő,
hogy ne újulj ki mint egy fekély,
maradj *subacut*, rejtett,
maradj csak egy potenciális
lehetőség, melyből szándékosan
kimaradok.

Nem akarom ajándékok
elfogadni, rosszindulatú
cukrosbácsi, vagy csak
követsz lopakodva, s próbálsz
elhitetni velem, hogy nélküled
nincs bennem értelem.
Túl sokat mérsz rám, te
kérelhetetlen, kétszínű, rossz
útra vonzó gondolat.
Kérlek, ne feszítsd elmém,
mint egy betörhetetlen vadló.
Úgy félek, hogy soha nem
térhetek ki előled, nem lehetsz
barátom, nem láthatlak
vendégül, csak próbálhatunk
úgy tenni, mintha nem ismernénk
egymást, de össze vagyunk nőve
örökre, mint inoperábilis ikrek,
akik fejszével közelednek fenyegetőn,
csak azért, hogy a végén az együttélés
kényszerében a fegyvert eldobva
átöleljék egymást.

Kőhajítások

A feldobott kő hang nélkül leesik;
nem protestál, nem méltatlankodik
a számára megalázó pozíció miatt,
pedig ő nem kívánczik a szédítő
kékségbe, nem akar megülni a szél
vitorláján, nem fordítja arcát a Nap
felé, nem akar a felhők mögötti
kamrákba benézni, a béke éteri
labirintusában nem akarja megzavarni
a halottakat.

Egykedvűen vonul a zuhanásra választott
légi folyosón, senkit nem tüntet ki
kegyeivel, csak küldetését akarja teljesíteni,
de nem szól senkinek megbízatásáról, nem
molesztál senkit jelenlétével ; nem akar
megdicsőülni, de halálra sem akar senkit
ijeszteni váratlan megjelenésével, csak csendben
megbújik a zöldben vagy a homokba ássa magát.

Engedi, hogy ismeretlen hangok vegyék
körül, de nem akar közéjük tartozni, nem
mond köszönetet azoknak, akik magasabb
szférákba akarják juttatni, nem akar senki
kezébe melegedni, nem akarja elkötelezni
magát a magasság-mámor kedvéért, de
titkon, a szabadság-várásban olykor osztódásnak
indul egy hasonló torzónak ütődve, mert
titokban ő is sokasodni vágyik.

De nem akarja, hogy újra meg újra feldobják,
mert nem érzi a repülés örömét, csak arra
vágyik, hogy otthonra találjon a szférák seregében,
hogy végre apró darabokra szakadjon, s vissza
fogadja a Hegy Ura egy új metamorfózis reményében.

Én is egy feldobott kő vagyok, ki nem akar visszaesni,
mert nem tud sokáig ott maradni, ahol nincs
kijelölt helye.

Erdei-Szabó István

Sehova

Elbújni már soha, sehol, sehova.
Sem a berekesztett ég
kárpit-mosolya,
sem a csönd mélybarna barlang-tava,
sem a felnégyelt égtájak
röntgen-tavasza.
Csak az átvirrasztott éjek
égett szurok-szaga,
amint elsuhan fölöttünk
egy szárnyaszegett madár
felnyalábolt égi lábnyoma.

Május

Lobog a fűben a Zöld.
Derékig ér a csönd.

Lobog a szívben a szerelem.
Sóvárog utánad a kezem.

Akár a fűben a zöld,
a kezdetre emlékezem.

A Teremtés és termés mítosza
ez rég mindenkben.

Május van. Zöld lobogás.
Függőleges öröm a füvekben.

Megérint újra. Ki tudja,
hányadszorra ez az ünnep?

Jó lenne megőrizni télire,
mint a szilvalekvárt,

ezt az áldott lobogást,
akár a mézben sárgálló csöndet.

Szomjúság VIII.

Elmész. Még hallom a hangod.
Sóvárog érted a kezem.
Csiklandozza orrom
nyári széna- és gyümölcsillatod.
Jeleket hagysz az időben.
Szemed sarkában, szád szögletében
pajkos-huncut, szökevény mosolyok.

Egy diófa árnyában

Zöld lélegzet.
Tüdőt tisztító tágas tér.
A szomszéd diófa-árnya alatt
minden élőlény elfér.
Hatalmas ágai az égig nőnek,
lombjában – a fészeknyi csöndben –
rigó és pinty éneke kél,
s valami ős-nyugalom hull vissza rám
a júniusi rekkenetben,
vizek hűsítő csobbanásaira ébrednek,
s tanulom az Emberséget újra magamnak
a délután bóbiskoló fényénél.

Gazdátlan sikoly

Álmaim meggyötörnek,
hanyatt döntenek.
Fekszem csak az álom
koporsódeszkáira
szögezve,
fölfeszítve a Lét
és Nemlét közt
libegő függőhíd
súlytalan rácsaira.

Lassan elmerülök
az álom keszonkamrájával,
nem tudsz már Te sem
kimenteni:
örökké csak ezek az előre
rögzített borzasztó és vérforraló
álomképek, az állandó gyötretés –
már itt is
egy újabb kép
lassan előmbe s elmémbe
villan fenyeget a kés élén
egy gazdátlan sikoly

M. Fehérvári Judit

Világnak végein

Az útkanyar kukoricásainál
akácok rázzák lombjukat,
a földből kibújik egy biciklinyom,
fölötte lovasszekér röpül,
s még azt is tudod, a bakon ki ül.
A régiek még élnek, szívből kacagnak,
emlékeznek, érzékenyülnek.

Látod egykori szerelmed,
ki dúdolva tereget
és kiakasztja az eget a vén platán fölé,
melynek ágai között vidáman ugrál
egy piros csőrű villanás.
Gyermekként sóvárogva nézted a kamasz leányt,
ahogyan boldogan fut egy lepke után,
ekkor még megszólítani sem merted,
csak, mikor a hold beköszöntött ablakod
ajtáján, akkor formáltad mondatokká szavaid, hogyan is kérdezed majd
másnap tőle az iskola után,
közelről is érintette-e a pillangó szárnyát
vagy csupán őt is megrészegítette
a lobogás: a szárnyalásé és a szívé.

A felnőtt férfi ma már érti az éjszakát,
de néha mégis ott retteg benne a gyermek,
pedig nyár van és dél
a felhőkön harangszó hempereg,
a fűszál hegyén ismerős hangya
nyújtózik ismét, hogy égre másszon.
Éppen úgy próbálkozik, mint régen,
s ugyanúgy föladja.
Ez is egy apró, megvalósulatlan álom.

A horizont, ki érti, de itt a legszebb
Hetedhétáron,
s hol kicsit dúsabb a gaz, ott élt a baromfi,
egy kicsit hátrébb malacok kurjantották
el a reggelt, ha a kakas valamiért éppen
rekedtre énekelte a késő délutánt,
Édesanyád mindig is féltett, nehogy
az ólba beess, s a kocák megegyenek,
Édesapád egyre csak mosolygott ezen.

Ők még meszelt falba égett
emlékek alatt vályogtetoválásokkal
álmodtak, ha a gyermekkor néha
vendégségbe érkezett a házba,
s nehéz volt az út, hiszen
ritka nádon át talpukat megsebezte
a tarló, de mégis visszataláltak,
mert a padláson maradt
duplaágy csodaszépen visszavarázsolta
szerelmük hőskorát, s Téged, az elsőszülött
Fiút.
Égjáró madár ma e táj, s Benned hinti széjjel múltadnak minden zálogát, a béke
bársonyos harmatát.

Őszi szonáta

még fényeket szikráz
de vénül a táj
szalmát báláz
a szél s az elejtett
szálakat égbe röpíti
lenn az avarban
piruló bogyók
csókolgatják a csöndet
s az ősz tubusából
buggyanó színek
keverednek az
ősi palettán
ám gyülekeznek a felhők
és az esőtől rozsdás
lombokat megcsípi a dér
esténként már
foga serken a fagynak
készül a tél de a dermedt
ágak kérge alatt lapuló
rügyekbe csomagolva
szunnyad a Zöld
a remény

Sziget

Egy szigetre vágyom, boldog hétköznapokra,
áram és telefon-nélküli korra, mikor kakasvekker ébreszt
petróleumlámpa fénye teszi égre az éj madarait,
és macska dorombolja szememre az álmat.

Egy gyümölcsillatú szigetre vágyom,
ahol hús vizekben ikrák gyöngysorai ragyognak,
s madarak röpte hímezi az égre : Béke.

Vágy ez, de nagyszüleim mesélték, volt ilyen és gyerekként,
nyaranta én is részese lehettem ezeknek, de akkor még
a Csodák napjaim természetes tartozékai voltak.

Ezért nem sokat tudok arról a korról, de arra emlékszem
mikor Nagymama és Nagypapa, mintha
vasárnap

misére indulnának, ünneplőbe öltözöttek, elmentek örökre.

Most, ami elmúlt, néha bekopog lelkeim ajtaján,
mely immár sohasem tárulhat ki teljesen, hiszen az évek
rozsdás zsanérjai nem engedik. Napról napra szűkül
a rés, melyen át visszanézhetünk.

Egy szigetre vágyom, pedig nekem is volt szigetem.

Ott jártam iskolába, ott érintett meg az első szerelem.

Azt hittem mindig úgy lesz. A láng nem pusztít csak
jeget olvaszt a szív körül. Ám minden beomlott, nincs idill.

PC, mobil, TV és a NET kényelme - akár használt autókat a sajtológép -
kockává nyomorít lelket és gondolatot s már annak is
örülni kell, ha az évszakok rendje néhány napra helyrebillen.

*

Ma barackot hoztak meg uborkát és árulták házról-házra járva.

Kérdezték, mennyit szeretnénk, mert VALÓDI kertből való...

És akkor megláttam a szigetet, a gyermekkort, s megértettem:
legbelső énem történetem kezdetén maradt.

Valahol-Szigeten.

Vallomás

Arrébb tolom az eget,
így hozok Neked hegyet,
hogy rácsodálkozz,
hiszen imádod.

Arrébb tolom az eget,
mögötte Isten raktárára lelek,
mennyei kincsekre.
Eléd teszem az összest,
hogy akár egy sorskönyvből,
Angyalaidd röpülhessenek válladra,
hogy megvédjenek.

Visszahúdom az eget,
arcodat súrolják
a hatalmas Galaktikaszekerek,
nyomukban izzik a lelkem,
szád ívére mosolyt kovászol,
szerelmünk évről évre így lángol.

Most értem haza, a várost jártam,
nem mondom, hogy megcsodáltam
az új villamost, térkövet, szökőkutat,
inkább nevettem egyet, hiszen itt
születtem, s most a körutak között
néha eltévedek, de még van arról
sejtésem, melyik hova is vezet...

a puszták felől századok óta lappangó
homokot lobogtatva megérkezett a szél is,
de lehet, hogy éppen Isten jött el
álruhában, hogy végigjárjon egy újabb
Kálváriát, s elképzelje a modern
Golgotát, mi pedig minden nap hatkor
Feltámadunk az Időt elgörgetve
álmaink elől,
hogy bekeríthessük egymásnak
az új napot, az eljövendőt.

Végállomás

Hiányoznak az őszinte hegyek,
a sehova sem rohanó séták,
mikor a járás gyönyöre a lényeg,
mikor nem vágyom arra,
hogyan várjanak valahol,
előttünk utak, mellettünk fák suhannak,
és nincs tervünk magáról az útról.
Egy terv nélküli élet hiányzik,
amit csak Veled élhetek,
s mikor éppen süllyednem kellene,
azért is szárnyra kapok,
s albatroszként röppenek
az égbolt ereszéig,
ahol a felhők szélei ragyognak,
s egy régebbi repülés emlékeként,
de Melletted azt is tudom,
viasztól súlyosan sohasem hullanak
Ikáriába a tollak, s én nem Ikarosz vagyok,
de Te mégis valódi hős vagy, Daidalosz,
ki gyermekeként óv, s vigyáz rám,
akárhogyan is borul felettünk össze
a néha ragyogó, máskor meg haragos
ÉGBOLT.

Fecske Csaba

Filigránok

szépséges rózsza
mennyi tövis vigyáz rád
mégis elhervadsz

*

magányom sivár
tűzfalára róttam e
három néma sort

*

egyetlen levél
esett le s az egész fa
beleremegett

*

alszik most a nap
hát éber csipkebogyók
világítanak

Fürdőző verebek

verebek fürödnek
a szürke téli ég alatt
a libabőrös tócsában
vörösén bandzsít rájuk a nap
nagy hangja van örömüknek
elvesznek benne
a lopakodó kandúr léptei
egy toccsanás és -
verébnit nagyobb a némaság
a szürke téli ég alatt

Gondoltad volna

tudok rólad
mint cigarettaparázs
a füstől mely szürkén enyészik el
a semmiben
múltunk hamuját
láthatatlan ujj pöcköli a jelenbe
gondoltad volna
hogy ilyen egyszerű az egész

Kaleidoszkóp

verba volant scripta manent
mindenem veszendőbe ment
az idő mint a gyík oszon
anyám volt első gyilkosom

anyám volt első olvasóm
én most sírkövét olvasom
mindenkinek van (volt) anyja
halottja halhatatlanja

előtted megmászni hegy van
életed halál csak egy van
szíved mint ragacsos meggy mag
kiköpi az Isten megvagy

Isten engem csőbe húzott
gubbasztok bús bamba tűzök
elrepülnék ha volna min
de elaludtak szárnyaim

hunyorító kis lámpák égnek
mímelik a fényességet
az elmédre lyukat éget-
nek morcos kis semmiségek

hang-szilánkot szór a vekker
bezúzott ablak a reggel
az álom partjára úszva
lebegek mint a medúza

a percek orv haramiák
ollóját élezi a rák
hogy az idő fenekét kifúrja
s máshol kezdődjék minden újra

mondd meg hát édes Istenem
mi lesz veled mi lesz velem
ki nyalja meg a kezedet
ha kimúlt hűségesebbed

Vélhetőleg

szavak hiszékeny mostohája
elfoglalom magam
mások helyett akik
mással vannak elfoglalva
ha elhagyom magam
gyorsan utánam járok
a nyelvet faggatom
az útonálló szavakat
de nem adják ki titkukat
kérdésekre választ majd
véltetőleg csak az alkalomra
váró kínom ad

B. Tóth Klára

Pillérek íze

Hová tűnt a sok hajdani ereklye,
a méter-széles fafogú gereblye,
amivel apu vízből kikotorta
fél pár szandálom, és hol az a torta,
mit fiam készített húgának este
meglepetésként, szakkönyvből kilesve,
melyik lehet a legmodernebb design,
túl az építészet-vizsga optikán,
az ízekből rakott piskóta-pillér.

Hová lett a hús, mikor Miklós vízért
ment, hogy szomját oltsa, s elfelejtette,
a tarját hűlni a kútba engedte –
hová lett a vödör, hová lett Miklós,
s hol van Alaine, aki nemrég még itt volt,
kortyoltuk a kávé, tornácon ülve
s vizsgáltuk a térképet elmerülve,
merre visz útjuk; s hol a svájci rokon,
Jacques, kinek pincéjében Napoleon-
sisakot találtunk, s kamra hűvösén
felbukkant a régi kalapgyűjtemény,

hogyan neveltünk, mikor fejére tette
a mexikói sombrero, s pengetve
húrjait, elharsogott egy rancherát,
zsáknyi tüdejéből forró ének szállt
szíve hölgyének, hogy elcsuklott hangja,
de már fején kínai sáskalapja,
majd tizennégyes bőr pilótasapkát
húzott – favázás repülő divatját –,

s mikor davaj csaszit kiáltva toppant
elénk, tányérsapkás feje megroggyant
testére billent – a szíve vitte el,
nyugtatott az orvos, úgy megtelt örömmel,
nem fért több bele. – Hová tűnt a villám,
mi léket vert a tükröző pupillán,
hol kiáramlott szeméből az élet.
Visszavonhatatlan ízű ítélet.

Földanyák

Amikor az asszonyok minden szerda este
eljöttek a bibliaórára, egyesével
szállingóztak, mint az első hópelyhek,
frissen pasztázott fűzős cipőjüket
tétován húzogatva a lábtörlőn, mintha
kint akarnának hagyni minden
tisztátalant, hogy megtisztulva lépjenek
be Isten házába, az Áldás, békesség
úgy fordult ki belőlük, mint ásónyomból
az első krumplitermés, a gyülekezeti
terem kellemes melegében kieresztettek
az arcukra fagyott ráncok, homlokukon
elsimultak az ezeréves barázdák,
emlékek mélyszántásai, meleg földszagot
párologtatott a bőrük, leeresztett
szemhéjuk alatt legendák
maradékait illesztgetve a Bibliához,
hátha megférnek egymással,
szálfaegyenesen ültek vállkendőjükbe
burkolózva az agyonkoptatott padokon,
dédanyáik fába vésett nevei fölött,
amiket hajdani udvarlóiak bicskája
őrzött meg a kései utódoknak, mikor
istentisztelet alatt végigmustrálva
a konfirmandus lányokat,
válogatták a családanyának valót –

kapálástól megkérgeződött kezük súlya
kiégett ölükbe hullott, fekete zsoltárukon
arany kehely, *e pohár az újszövetség*
az én vérem által, amely tiérettetek ontatik
teremnyi feketébe öltözött földanya
magába merülve töltekezett a Lélekkel.

Antal Attila

Félálom

Letúnt időket úsztat el az este
félálmot belső szemeid előtt
és másaid szilánkjai peregve
bizonygatják hogy éltél már előbb

török bazár sikátorából néz rád
szemeddel árnyad és siet tovább
peregrinusként vén küszöböt lép át
Tübingenben lábaddal egy diák

arcod zömök nomád hordozza körbe
kopár földjén füleddel meg viking
figyel hajója orrában a ködbe
és karoddal mindenkit csendre int...

s te átéled az elsodort időket
sorsod nyomán haladsz a múlt felé
s számot vetsz magaddal visszamenőleg
ki vagy ha vagy s ha csak leszel: mivé

Havak elé

Elhal a ködben a szó
fejhallgatókban zümmögnek a slágerek
magányt hömpölyget az utca
a hó-terhes ég alatt –
már nem ősz és még nem tél
köztes idő kietlen
soha jobb pillanatot az első havazásra
csak indulna már
növesztene pelyhekből erdőt körénk
ősi otthonunkhoz hasonlót
melyben kereshetjük
s megtalálhatjuk egymást újra

Anga Mária

Virágok gyökerei

Virágok gyökereiről
morzsolgatom a földet,
úgy kereslek téged, apám.
A nyár tikkadt levegőjében
lélegzeted után kapkodok.

Te már ismered az idők végezetét,
nekem csak az este jön el,
amikor a Napot elnyeli a forróság.

Dunnáimat a felhőkre terítem,
párnát is teszek mellé,
hogy fent a lélek magasában,
ahol az eget az imádság tartja,
végleg megpihenhess.

Hiányzol

A készülődés marad
az indulás helyett,
csak az évszak nélküli
téboly, kint a kertben.
A bevetetlen ágyra
szakadni kezd a hó, valaki az
ajtó előtt áll, szólna,
de aztán csak kezével int,
óvatosan, bizonytalanul,
hogy ne vegye észre senki.

Az ablakszélek hasadékait
vastag por takarja, világűrhamu.
A madarak vándorrepülése kalitkába
zárva. Az ajtó előtt állok.
A bevetetlen ágyra szakadni
kezd a hó. Szólnék, de aztán
csak a kezemmel intek,
hogy ne vegyen észre senki.

Bozók Ferenc

Jónás próféta panasza

Jahve, sikítva kiáltok!
Vad Ninivéd nekem átok!
Hadd legyek én renegát rab,
küldj oda mást, aki bátrabb!
Rejts valahol, valamerre,
nem vagyok én ügyes erre.
Csósz legyek én, vagy a csordás,
éjjeli őr, vagy a portás.
Adj legelőt, meg a csordát,
enyhet adó szikomorfát.

Ha meghalok

Visszkapom feledett
régi kamasz fejemet.
Isten a kertkapunál
várakozik, hazavár,
és ki-kinéz, toporog,
hogy jön-e már a konok
rossz fia, durca-gyerek?
Integetek, sitetek.
Vígán elébe megyek.
Visszatinédzseredek.

A bánat folyosója

Isten fogja kezem, majd finoman húz,
s közben tán valamit súg a fülembe.
Kell ez a néhány lépés szomorúság.
Isten tudja, de én is, mire jó ez.
Többé nincs panaszom, nincs zokogó vád.
Csendben járom a bánat folyosóját.

Füzesi Magda

Holt idő

Egy öreg házban járok hallgatag,
levendulázás, szüette szekrények,
kisasszony-illattal álmodó képek,
s a falon túl elátkozott patak.

Fordul a kulcs a rozsdás, régi zárban,
fiókok mélyén holt idő lakik.
Ébred a péntek, elvisz valakit,
és megfürdik egy macska lábnyomában.

Mérleg

Hidegkék cégtábla alatt
Kis öregember kis kalapban.
Fogatlan száján a szó csattan:
Fogatlan száján a szó reccsen:
Valami végleg elveszett
a kolozsvári szürkületben.

Külvárosi anziksz

A hagymaszag a fél gangot belengi,
Vanitatum vanitas a semmi,
A fal tövében salétrom virít,
S egy kopott pólón egy szó: Detroit.

Jókai parolája

Harmatgyöngy réteken
selymek suhogása
két délibáb,
jó Móricom,
ismerem holdjaidat.

Szilfidek
melosz-éjszakákkal
méri a mérhetetlen,
köddé vált időt.
Delej a lét,
megidézem
békefi-lelked
és megbocsátom a halált.

Johanna

Johanna fáklya. Felragyog.
Fehér testén füst kanyarog.
Madárhangja messze sikolt,
s míg felszívja a hús szagát,
beleremeg a hold.

És hull a földön a napra nap.
Szánt, hogyha kell, vet és arat
a nép. A szélben megfogószik
kemény talpával. S megmarad.

Bertha Zoltán

Az ember dallama

Áprily Lajosról

Brassó, Parajd és Udvarhely, Kolozsvár és Nagyenyed, Duna-kanyar Visegráddal és Szentgyörgypusztával: lélegző szent tájak annak számára, aki különleges természetáhítással érezte egybe a Kárpát-haza igézetes teljességét. Aki verselégiáiban szívbemarkoló mélységugallatokkal zendítette meg az erdélyi bércek, vizek, fák és fenyvesek muzsikáját, s a legendás Apáczai hű feleségének a nevét is zeneként dalolta a tavaszi házsongárdi temetőben. Aki érzelmesen halk szavú lírikusként is vezéregyéniségévé vált a transzszilván literatúrájának, mert buzdított a Trianon utáni „produktív fájdalom” termékenységre, a rabságra vetett szarvas hördüléséből is orgonazúgást: a szenvedést átnemesítő szépségvágyat hallva ki, s mert „Golgota-fellegek tövében” élve is hirdette a teremtő megmaradás parancsát – ódát zengve *A Fejedelemhez*, a példázatos akaratú Bethlen Gáborhoz, templom és iskola örök reménységét táplálva, merthogy „a szellem elrendeltetése: élet, / feltámadás és örök diadal!” A titokzatos, mitikus, „morajos szikla-ország” Erdélyt elhagyva is hegyek és völgyek közül üzent a fény tisztító hatalmát, prédikálta a magyar sorstörténelem fölé emelkedő igazság örökkévalóságát, s minden katasztrófákat felülhaladó végső esélyként és menedékként az isteni bizodalommal vigasztalt: „S mikor völgyünkre tört az áradat / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten.”

Az 1887 novemberében született és 1967 augusztusában elhunyt klasszikus remekíró, az élmény-, a természet-, a vallomáslíra, a táj-, a hangulat- és sorsköltészet mestere, Áprily Lajos is autentikus irodalmi kultúránk fenntartója és felejtethetlen ébresztője. Nemzeti identitás nem volt és nem lesz, mert nem is lehet nélküle – mint ahogy a többi szellemóriásunk nélkül sem. Emberség és magyarság az erkölcsi és művészi minőség értékszférájában egyesült az ő életművében is. Ahogyan Németh László írta róla: „Tiszta hangra törekvő lírikus, aki nyugodt és biztos épületet akar a versnek ebben a föld-rengésében s a régi formák falai mögé menekszik vissza (...) Versei: elégiák, életérzése: a melankólia. Töretlen tükrű tó kifelé, de tiszta vizén át fölismerhetők a melankólia tápláló forrásai (...) A kifejezés áhítatát, a természet tiszta sugallatát s ahogy ő mondja: az ember dallamát őrizte meg nekünk. Egyike azoknak a művészeknek, akik nem utat törve, de tiszta és komoly szívüket felmutatva válnak új idők követévé.” Már 1927-ben így adott mértékadó, összegző érvényű és máig alapvető jelentőségű értékelő jellemzést Áprily Lajosról tehát Németh László (*Két nemzedék*, Bp., 1970. 190–195.) – s ennek nyomán termékeny szempontok bontakozhattak ki az Áprily-szakirodalomban is e kiemelkedő (Reményik Sándorral és Tompa Lászlóval együtt a nagy erdélyi, „helikoni

triászhoz” tartozó) erdélyi költő líratörténeti helyének megállapítására vonatkozóan. Mert ez a századvégi biedermeieres-neoszentimentális hanghordozásból és a parnaszszista jellegű modorból a Nyugat-líra impresszionisztikus-szecessziós inspirációit magába szívva kinövő költészettípus úgy tudta az utóromantikus, majd késő szimbolista jellegzetességeket szervesen összeötvözni, hogy az „anakronisztikus” „megkésetttség” vagy az „epigonszerű” „kismesterség” bizonyos esetleges benyomását keltő sajátosságait mindegyre egyfajta új klasszikus vagy klasszicizáló poétikai tendenciák modern tárgyiasságával, s a tradicionális artisztikum örök időszerűségével ellensúlyozhatta vagy folyvást erőteljesen hatálytalaníthatta. Olyan izgalmas hatástörténeti bizonytalanságot okozva mindezzel, amelynek megfejtéskísérlete részint megemelő népszerűség és lefokozó elfelejtettség végletei – természetesen a kritikai recepcióban is tükröződő koordinátái – között kénytelen viszonyulni e lírai életmű szerepéhez. Részint pedig annak a romantizálható fájdalmas érzelmességet zárt vagy lekerekítő formarendbe fegyelmező, egyszerre visszafogottan, halk szavúan szelíd és vibrálóan feszült elégikus tónushullámmal artikuláló, élmény és alakzatokultusz különös mértékarányát kialakító költészeti vonulatnak az újraértelmezésére is ösztökélhet, amely a magyar irodalomban – mondjuk – Berzsenyitől Tóth Árpádon, majd Radnótin át Csoóri Sándorig ível.

A klasszikusnak tekinthető szépségértékeihez ragaszkodó Áprily-líráról szólva több átfogó monográfia is hangsúlyozza a műves harmóniateremtés igényét és megvalósulásmódjait. „Áprily Lajos emberi harmónia után sóvárog, s művészi tudatossággal védekezik az összhangot megbontó belső erők ellen is” (Győri János: *Áprily Lajos*, Bp., 1967); Vita Zsigmond szerint „az ’ember dallama’ nemcsak a megbékülést, a harmóniát, hanem az építés, a jövő, az élet hitét is jelenti” (Vita Zsigmond: *Áprily Lajos*, Bukarest, 1972); „A carpe diem elvével szemlélte az életet, a természetet, amíg lehetett, a minden szépet megörökítő humanista művész életszemléletével” (Csépi Ibolya: *Áprily Lajos*, Bp., 1987); „A jószágvágy lírája Áprily költészete, mely a törekeny jósnak s a jó törekenységének panaszát és méltóságát éneklí” (Fráter Zoltán: *Áprily Lajos*, Bp., 1992). Az életrajzi, korhistóriai, filológiai gazdagságukkal eligazító, illetve az egyes műveket vagy műcsoportokat szövegtől vizsgáló és motívumtörténeti vagy világirodalmi kontextusukban feltáró – és szerteágazó irodalomtörténeti és esztétikai adalékok rengetegét felhalmozó – monográfiák (valamint *A kor falára – Áprily Lajos emlékezete* című reprezentatív emlékkönyv [szerk. Pomogáts Béla, Bp., 2002], illetve Pomogáts Béla *Apa és fiú – Áprily Lajos és Jékely Zoltán erdélyi versei* [Bp., 2002], Yoo Jin-II – Yi Jin-Min *Áprily Lajos költészete – A halál motívumai* [Bp., 2005] című munkája) mellett hasonló, és nagyjából közmegegyezésszerű lényegfelismeréseikkel ragadják meg e költői mű karakterjegyeit azok a mérvadó tanulmányok is, amelyek szerzői Molter Károlytól, Kuncz Aladártól, Jancsó Elemértől Czine Mihályon és Pomogáts Bélán át Cs. Gyimesi Éváig és Láng Gusztávig mind elmélyülten boncolgatják a létélmény és értéktudat ütközéseiből fakadó disszonanciákat is konszonáns hatásformákká csiszoló-transzfor-

máló esztézis folyamatait és mibenlétét. Természet és lélek, táj és bensőség, személyes-vallomások sorsézés és közösségi-erkölcsi sorslátás egymást átítató és kiegyensúlyozó ihletforrásait, amelyek által a modernitás felzaklató léttapasztalatai premodern vagy prolongált klasszikus modern – sőt pontosabban talán: modern klasszicista – világképi-szemléleti és kifejezésalakzatokká esztétizálódnak át. Nem eltakarva vagy megkerülve a személyiség- és nemzetszaggató történelmi sorstragikumot, hanem az időtlenítés és eszményállítást etikai-széptani műveleteivel valamiképpen mintegy mögé vagy fölé kerülve a huszadik századi emberi egzisztencia katalizmatikus krízisélményeinek. A „nyelvmuzsika modulációiban” kifinomuló Áprily-vers Kuncz Aladár szerint igazi modernséget jelez, mert a modernség nem „tünetésszerű külsőségekben”, hanem a műformálás különleges árnyalataiban nyilvánul meg; „Áprily ízig-vérig modern költő. Modern költő annak ellenére, hogy kedveli az időmértékes sorokat, s annak ellenére, hogy versei tiszták, nyugodtak, témái egyszerűek és kompozíciói hibátlanul zártak” (*Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, 1973. 208–215.). Érdekes, hogy utóbb Lászlóffy Aladár is ilyesféleképpen méltatja Áprily „modernségét”: „Mert ez volt Áprily: (...) A formát ismerő hegedűvirtuóz olyan poeta doctusok korában, mikor még illetet versszerű verset írni; és *mindennek* ellenére, Erdély egyik legmodernebb költője ő, akiben az igazi, antikban gyökerező világirodalmiság rezonál végül” (*Áprily Lajos*, in: *Erdélyi panteon* 3. Szerk. Jánosházy György, Marosvásárhely, 2001. 63–66.). S Molter Károly szerint is „egyre-másra muzsikálja elénk a legbonyolultabban hangszerelt erőteljes egyszerűségeket” (*A keleti állomáson*, Marosvásárhely, 2001. 27–30.). Létgond és stilizáló artisztikum, mélabú és feloldozó hangulatvarázs örökösen egymásba rezgő minőségeiről Czine Mihály így ír: „A természet örökkévalóságába való kapaszkodás egyszerre életigenlés és halállal való barátkozás nála (...) a természet a határtalanság, a szabadság érzését adja, s a szemérmes, zárkózott költőnek alkalmat arra, hogy magányosságát, melankóliáját és felvillanó életörömét a tájba transzponálja, s állandósulni látszó valóságait a szép harmóniája alá rejtse (...) Innen tájképeinek a kísérteties, mitikus sugárzása (...) Az elmúlás árnyéka majd mindig rávetül, a táj valóságos elemei is látomássá irrealizálódnak. A sejtelmesség belengi az egész képet, a harmonikus nyugalmat árasztó élő természet látványa fölött ott borong az elmúlás (...) Színeket, hangulatokat és ritmusokat bőséggel hozott a havasokból Áprily Lajos, fájdalmaikat és tépelődéseit is feloldotta a természeti világ végtelen hullámmásolásában, de nyugtalanságától, a befogottság és a másra vágyás érzésétől meg nem szabadulhatott” (*Nép és irodalom I–II*. Bp., 1981. II. 119–122.). „Világfájdalom – derű; lelki vívódásokkal teli nyugtalanság – kiegyensúlyozottság” – sorolja a kettősségek alapvonásait, az érzelmi és világképi ellentétpárokat Sőni Pál is (*Írói arcélek*, Bukarest, 1981. 5–21.), Láng Gusztáv pedig éppen a sokrétű szubjektum–objektum, látvány–jellep viszonymódok, feszültségfajták halmozódásait taglalva problematizálja az egész Áprily-költészet szituálás- és megítéléslehetőségeit: „az ötvösreemekre emlékeztető versformálás és a formálásnak ellenálló valóságale-

mek ellentmondása, a diszharmonikus elemekből épített versharmónia” olyan különös – bár döntően tradicionálisan esztéticista – képlet, amely nem oldható meg „időszerű tartalom + időszerűtlen forma” hamisan leegyszerűsítő, sematikus fogalmaival. Szerinte Áprily költészete – amelynek egyes darabjai szubjektív világérezékelés és tárgyiasító törvényfelmutatás illeszkedésével-szövetkezésével inkább „világhangulatot”, mintsem „hangulatvilágot” fejeznek ki – nem – vagy nemcsak – „utolsó hullámgyűrűje” egy áramlatnak, „hanem majdnem annyira a háború utáni európai líra fejlődésútjának kezdetéhez is kapcsolható. Az intellektualizmusra késztető elidegenedés, az élményszerű témák racionális kezelése, a valóság szemléleti elemeinek realitásként – értelmezésre váró realitásként – való elfogadása, a formában a konstruktivitás igénye – ezek a legfontosabb jegyek, amelyek a szimbolizmus verseszményéből kinöve, de új minőséget létrehozva jellemzik Áprily költészetét is” (*Kivándorló irodalom*, Kolozsvár, 1998. 74–88.). S bár rendkívül lucidus ideológiatörténeti és -kritikai, illetőleg értékelméleti elemzésében a szenvedést, a fájdalmat átértékelve megneemesítő-megszentelő létesztetikumról – mint a méltatlan helyzet problematikusan-bíráhatóan paradox átminősítésének-átlényegítésének transzszilvánista törekvéséről-kísérletéről – Áprily kapcsán is hangsúlyosan értekezik Cs. Gyimesi Éva (*Gyöngy és homok*, Bukarest, 1992), másrészt a „platonista” jellegű értékeszményképzésnek, idea- és ideálfelfogásnak, a „keresztényi humánium” érvényesítésének az önvédelmi értékörzés örök igazságát példázó tragikus éthoszát, tagadhatatlan teremtő katarziszát szintén előtérbe állítja (*Kritikai mozaik*, Kolozsvár, 1999. 33–42.).

S hogy erőszakosan társadalomboldogító eszmék bukása után is mennyire aktuális lehet a bensőségértékeknek (lelki, szellemi, erkölcsi, vallási, kulturális értékdimenzióknak) mind az önelvű, autonóm művészeti megnyilatkozásereje – a formakultúra öntörvényűségének üzenetkiszugárzása –, mind a magatartásmorál követendő modelljeit meghatározó-befolyásoló jelentősége, azt egy olyan (1998-ban, Budapesten megjelent) esszékötet – az Ablonczy Lászlóé – is igazolhatja, amely már címében is hajszálpontosan Áprily Lajos 1965-ös verseskönyvét idézi: *Jelentés a völgyből*; s amely irodalom- és művelődéstörténeti eszme-futtatásai – „szellemutakon” járó tűnődő „barangolásai” – során Áprily Lajosnak, kortársainak, eszmei elődeinek és örökösének a messzefénylő emlékét és szellemiségét élesztgeti.

Az írórai szarvas („a ködbe hördült, mint az orgona”), a Kós Károlynak ajánlott *Tetőn* („s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély...”), az *Opitz Mártonhoz* („Mi itt keresztre rendeltetve állunk. / Minket a hűség Krisztus-szege tart. / Égő reménység: árva 'húnjaid'-ból / jövőt nevelni, embert és magyart”), az Apáczaira és hitvesére emlékező *Tavasz a házsongárdi temetőben* („dörgő fenséggel búgott le rája / a kálvinista templom orgonája”), a Kuncz Aladárnak dedikált *Vallomás* („De túl romon, ha perce jön csodáknak, / a mély megkondul, mintha vallana, / s a bolt alól harangtisztán kicsendül / s magasra száll az ember dallama!”), *A láthatatlan írás* („Az erdőn túl, / valaha így

neveztek”) megrendítő és felemelő Erdély-himnusza és mind a többi költeményremek alapján is állíthatja róla, „a líra remetéjéről” Pomogáts Béla (*A marosvécsi várban – Az Erdélyi Helikon íróiról*, Bp., 2012. 53–60.; ld. még uő: *Magyar irodalom Erdélyben I. 1918–1944*, Csíkszereda, 2008. 167–172.), hogy a „komorság és a melankólia mellett mennyi szépségszomj sóvárgott és mennyi életszeretet lüktetett verseiben!” Hogy „mint a költőtárs Bartalis János vagy a tanítvány Dsida Jenő, Áprily is a természet bukolikus nyugalmban keresett és talált vigasztalást és örömet. Életérzése minden végzet-motívum és magánytudat ellenére ezért nem lett végzetesen tragikus”; s hogy ő „a természet és a humánus erkölcsi értékét és költői erejét képviselte, egy sajátos életforma, magatartás és műhely humanisztikus rendjéről, morális biztonságáról hozott hírt és tett tanúságot.” És a „humánus eszmények iránt érzett felelősséget érezhetjük Áprily kivételes műgondjában, formáinak harmonikus szépségében és nyelvének tisztaságában is”; s a poeta doctus verseinek ezen a fokán a műgond „már nem mesterség csupán, inkább lelkület és magatartás, emberi minőség és erkölcsiség. Az összhang, a tökéletes forma igénye mögött egy költő mély embersége, lelki nemessége áll fedezetnek, magyarázatnak egyaránt.” S ahogy Reményik Sándornál Erdély, mint Atlantisz, „harangoz, haragoz a mélyben”, Áprily és a megzendülő mélyből hallja ki a legtisztább sorsüzeneteket. „Áprily a táj és a történelem egymást kiegészítő szerves egységéről beszélt Marosszentimrén írott *Nyár* című versében” is – összegzi Pomogáts Béla (*Erdélyi gondolat – Erdélyi irodalom*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2012. 108–109.), s hogy az ebben a versben kikristályosított „hőskölteményt” írták tovább azok a művei is, amelyek „az erdélyi magyar múlt emlékeit idézve fejezték ki költőjük történelmi és művészi tudatát.” És egyenesen ezzel a kiemelt verssel nyitja „*Transsylvania hősköltemény*” – *Az erdélyi irodalomról* (Bp., 2001) című tanulmánykötetét is Pomogáts Béla (mint ahogy *Erdélyi tetőn* /Csíkszereda, 2004/ című könyvét szintén egy másik nevezetes Áprily-verssel, a *Tetőn*-nel). Maga a szonett, a *Nyár* így szól: „Mi már a tengert nem látjuk soha. / Nekünk a tenger látomás marad, / melyre olasz-kék menny ont sugarat, / elérhetetlen part, hullám-csoda. // Itt nem fogadnak bókos pálmafák, / pártázatos, fehér kastély helyett / mogorva templom vár a víz felett, / falusi fűz, falusi árvaság. // De ez a nagy folyó, látod, tied, / sugaras Lidód; zúgó tengered, / s ez a hőmpölygő dallam, lásd, enyém – // És este kinyitom az ablakom / és a históriáit hallgatom: / egyetlen transsylvania hősköltemény.” De nemcsak Áprily írta és bővítette tovább ezt az 1921-re datált – és az idők során hatásosan nagy Erdély-szimbólummá vált – Marosszentimre-élményt és motívumot, hanem mások is. Maga a fia, Jékely Zoltán is, aki 1936-ban már a templomi gyülekezet sorvadásán busong („Fejünkre por hull, régi vakolat, / így énekeljük a drága Siont /.../ Tízen vagyunk: ez a gyülekezet, / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett /.../ tizenkettedikünk maga az Úr. / Így énekelünk mi, pár megmaradt / – azt bünteti, akit szeret az Úr –, / s velünk dalolnak a padló alatt, / kiket kiirtott az idő gazul” – *A marosszentimrei templomban*). És Kányádi

Sándor a nyolcvanas években már „paptalan”-nak érzékeli a templomot, ahol „haldoklik szenci molnár” (*Egy csokor orgona mellé*), s Ferenczes István meg 2002-ben (Sütő Andráshoz szólva) borong a pusztuláson, amikor már „legnagyobb hiányzó maga az Úr”, s „nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt és kit büntetsz, Uram?” (*Marosszentimrei templom*)

*

Az Áprily-szakirodalmat gazdagítva, mindezek után és mellett merész és koncepciózus vállalkozásként írta meg Áprily-monográfiáját (*Világalkotó elemek Áprily Lajos költészetében*, Kolozsvár, Kriterion, 2003) a nyíregyházi költő, kritikus, irodalomtörténész főiskolai tanár: Antal Attila – elismerésre méltó újdonságokkal szolgálva. Mert melyik irányban lehet még finomítani az eddigi szakirodalomban kialakult Áprily-képet? A szerző remekül ráérezett arra (s Jauszra és másokra való hivatkozásokkal is megerősítve célkitűzése helyességét), hogy egyrészt éppenséggel a fogadtatástörténet fő vonalainak a meghúzósa, a megkerülhetetlen és jellegadó vélemények, kritikai értelmezések és megállapítások összegyűjtése – áttekintése és összegezése – vált érdekfeszítően szükségessé, izgalmasan hasznossá. Antal Attila úgy végzi el a számbavétel korrekt és pontos munkáját, hogy a változó korok változó nézőpontjainak hiteles felidézése mellett és azok segítségével máris sokszínű portrét fest a költőről. A lírai életmű teljességét vizsgálva úgy tárja elénk e költészet kereszt- és hosszmetasztét, hogy abban az eddig kevésbé elemzett versek rengetege is egy szemlélettartományában kiterjedt, ám világképi-poétikai szerkezetében, karakterében szervesen összekapcsolódó dimenziórendszer elhanyagolhatatlan részeiként, méltóképpen megvilágított elemeiként mutatkoznak meg. Főként az ismétlődő-visszatérő idő- és értékszembesítő motívumok jelentéstartalmait és jelentésmódosulásait boncolgatja a monográfus, a szimbolikus és archetipikus képzettség felépülésében lejátszódó emocionális és szemantikai mozgásfolyamatok természetét. Egy komplex és változatosságában is rendszerszerűvé terebélyesedő metaforikus struktúra működését – s a pozitív és negatív pólusokat kifejlesztő hangulati, érzelmi, erkölcsi értékjelképek oppozíciós viszonyhálózatát. Precízen szemügyre véve a költői képzettagítások és képi jelentéstelítődések árnyalatait – látványos kontúros vagy gondolati-fogalmi élességű konkrétumok, illetve példázatos-sorsszimbolikus látomásrétegek elkülönböződő vagy éppen egymásba olvadó határait, körvonalait.

Mindez annyiban nem előzmény nélküli, hogy például *Az Áprily-költészet motívumai* című munkájában Széles Klára (*Hálás utókor?*, Miskolc, 2000. 35–47.) vagy *Motivikus tér- és időviszonyok Áprily Lajos lírájában* című tanulmányában Máthé József (*Írás és értelem*, Bp., 2000. 76–104.) hasonló módszerekkel és eredményekkel közelíti meg a sajátos Áprily-motívumcsoportok szövegtereit és jelentésvilágát. S az elemzésekből kitűnik, hogy a hallatlan zenei és piktóreszk telítettséggel bíró s így eredendő és elemi lírai szugesztivitást hordozó természet- és tájfestő, időérzékeltető, enyhén vagy erőteljesen

mitikussá felgazdagodó szenzibilis képzetemek egyfajta egész varázslatos költői univerzumot teremtő motívumláncolatokká bővülnek. Amely motívumegyüttesek egymást ellenpontosító vagy feloldó asszociatív értéksugallatok motivációi szerint – remény és reménytelenség, vágy és lemondás, lét és elmúlás személyes vagy közösségi élménytömbjeihez, lélekállapotaihoz, érzületrétegeihez igazodva – szövődnek össze. Az 1976-ban Erdélyben, Kolozsvárott kiadott Áprily-versválogatáshoz, az *Őszi muzsikához* írt összefoglaló mélységű bevezető tanulmányában ugyancsak Máthé József így vázolja a szétágazó élménytávlatok emberi világát: „A 'melankólia és muzikalitás' nála menekülést és védekezést is jelent egyszersmind; menekülést kora embertelenségei, illúzióromboló visszásságai elől, védekezést a humánusmot, szépséget, jóságot veszélyeztető erőkkel szemben; az ifjúsággal örökre elveszítettnek hitt harmónia igényét, keresését, amelyet egyrészt a szabad természetben és a kultúra világában, másrészt a versek erős formafegyelmében és a szöveg belső muzikalitásának fokozásában vél újra elérhetőnek. Ez a harmóniára való törekvés és a vele járó hiábavalóság nyugtalanító érzése közötti ellentmondás adja tulajdonképpen a húszas években írt verseinek gondolati és érzelmi feszültségét. Az Áprily-művek parnasszista jellegű, zárt fegyelme, 'gránit-kriptabolt'-ja tehát valójában belső zaklatottságot takar.” A motivikus jel- és jelentésstrukturák szövedékét felfejtő későbbi tanulmányában pedig az egyes motívumszerkezetek (Rákos Péter Ady-interpretációjának kategóriáival szólva) statikáját és időrendi dinamikáját megfigyelve nyomatékosítja az olyan jelentésátfordulások, hangulati és atmoszferikus változások szerepét, mint amilyenek például a „völgy”-metafora átértelmeződése során zajlanak le. Mert a korábban negatív értékvonatkozásokat és konnotációkat jelölő „völgy” szóképp később éppen a megbúvó humanitás életérzésére, féltve óvott bensőségértékeire való utalásokkal, asszociációkkal töltődik fel. Antal Attila pedig azután nyomon kíséri továbbá, ahogyan a századfordulós „spleen”, szenvedéstudat, kissé affektált magányérzet (például a korai Kosztolányiéval további kutatásra érdemes módon rokonságban álló szenvedélyes modor) az induló Áprilynál a húszas években – a súlyos és tragikus történelmi léttapasztalatok hatására is – az egyéni és kollektív sorskifejezés modellteremtő perspektíváiban formálódik át, ahogyan konvencionális képzettára autentikussá elevenedik és mélyértelművé táguul, s antik-görögös és keresztény-biblikus (világ)irodalmi és mitologikus, európai és magyar történelmi, művelődéstörténeti és erkölcsfilozófiai gondolatsíkokkal építkezve az erdélyiség, a transzszilvánizmus olyan fő műveit hozza létre, mint a már emlegetett örökbecsű poémák.

Miután a költő 1929-ben Erdélyből Magyarországra repatriált, új korszakát főként a nosztalgikus-látomásos szülőföld-idézések, visszarévedő hűségvallomások jellemezték, egyszersmind a költői személyiség kiteljesedő válságának tünetei telítették. A szorongásos otthontalanság, a deprimáló otthonvesztés, az emésztő honvágy, a magányérzet, a betegségtudat, a halálfélelem felhalmozódó negativitásképzeteit olykor egyre kevésbé képesek már ekkor ellensúlyozni a természet, a történelem, a közösségiség,

a népi, nemzeti hagyománykincs, a világkultúra megtartó-önerősítő értékszférái; s az elhatalmasodó depresszió képi kivetülései pedig – később is időről időre, például a második világháborús megrázkódtatások nyomán – bizonyos szemléleti horizontszűkülésről tanúskodnak. A gond, a bű, a nyugtalanság, az üldözöttség-kifosztottság érzése, a menekülésvágy, az oltalomkeresés alapvető lélekimpulzusa, pszichikai beállítódása nyomán gyakorta elégszik meg a lírai én a visszahúzódás, a meghittség, a privát intimitás kis köreihez való ragaszkodás elemi igényeivel; van olyan periódus, amikor a versekben nem tapasztalható, hogy „a többes szám első személy a baráti körön vagy a családon túlra mutatna, s a jelképek, megjelenített szimbolikus alakok is többnyire az egyén és világ s nem a közösség és világ kapcsolati problémáinak köszönhetik létrejöttüket” (fogalmazza Antal Attila). A panaszköltemények rengetegében szenvedés és életigenlés, remény és csüggedés, érték és értékhiány bináris összefüggései között az ellentétes irányokban széttartó folytonos lelki hullámmozgások zajlanak, ahogy például a második világháborús világégés idején a szülőföldön, a gyermekkor színhegyén, Parajdon töltött esztendő (a *Forrásvizek* ciklus, benne az *Ének a Küküllőhöz* vagy *A régi házban* tanúsága szerint) némileg a megnyugtató bizakodást és megbékélést táplálja (hogy azután újra a rezignációt, a letargikus kétségbeesést fokozó megpróbáltatások következzenek), vagy ahogyan az öregkor lírájában érdekesen-izgalmasan megszaporodnak az életvágyat, az életkedvet sugárzó úgynevezett „tavasz-versek”. Impresszív aprólékosságukban bontakoznak eléink Antal Attila érzékeny interpretációi révén a meditáció, a reflexív-kontemplatív öntanúsítás távlatait kiterjesztő avagy zsugorító (szegényedés és gyarapodás bonyolult összjátékában kavargó) lírai folyamatok, a „tető”, a „hegy”, a „csúcs”, a „magasság”, a „fény”, a „szeretet”, az „élet”, a „béke”, a „fenn”, a „tavasz”, a „nyár”, a „hajnal”, a „reggel”, a „virág”, a „fa”, a „csend”, a „kékség”, illetve a „völgy”, a „síkság”, a „mélység”, a „sötétség”, a „homály”, a „gyűlölet”, a „halál”, a „háború”, a „lenn”, az „ősz”, a „tél”, az „éjszaka”, a „köd”, a „rom”, a „fekete”, a „vérszín” és a többi toposzainak, fogalmainak bipolárisan hálózatos ellentétviszonylatai, logikai és emocionális képletei: élményanyagok, érzéstípusok és motívumrendszerek esztétikai egybefüggései. S az olyan értelmi-hangulati jelentéseltolódások – a változatlan értékpozíciókat „alkalmi jelentésváltásokkal” fenntartó jelenségek –, mint amilyen a Máthé József is elemezte „fenn”-ség vagy „völgy”-metafora változásaiban észlelhető, s amelyről azt írja Antal Attila (részint Csépi Ibolya nyomán), hogy a metamorfózis már a harmincas évekbeli *Új középkorban* elkezdődik, ahol a menekülés a „vakító”, „szikkasztó” „fenti” fény elől a hit- és értékelbújtató „aknamélybe”, a „katakombába” történik (talán az adys „mag hó alatt” mintájára is?), s hogy „a 'sötétség' a megszokott negatív jelentése mellett sokszor tűnik fel ellenkező előjellel is. Lehet 'rejtő' és 'ölelő' (*Sötétben*). Társulhat ugyanilyen értelemmel a 'lent' képzetéhez: 'Jó lesz a föld alatt, / nyílj ki, néma, komor vár, katakomba' (*Lelkem felel*). Lehet a világégés befejeződésének jele: 'legyen békesség és legyen sötét' (*Legyen már vége!*). Végül seğıtheti felidézni a messze szakadt

rokont: 'Sokszor látom, ha csend jön és sötét' (*Taganrog*). Az archetipikus képzet eredeti jelentésének ezeket az átcsapásait az ellentétes értelemben – vagy legalább is ezeknek az átcsapásoknak egy részét –, úgy véljük, a háborús viszonyok hívták életre". S így jutunk az ötvenes-hatvanas évekhez, amikor az időskor költészetében, „őszikéiben”, a *Jelentés a völgyből* darabjaiban nemcsak felcserélődnek a korábbi konnotációk, hanem szinte el is illannak; a „völgy” kifejezés konkretizálódik és „a lakóhelyet jelöli”.

Az erdélyi magyar líra fő hagyományvonulatára általában jellemző ez a fajta „potenciális szimbolizmus” – amelynek fogalmát (azóta is használatos kategóriáját, esztétikai „terminus technicusát”) Kányádi Sándor vezette be 1967-es bécsi előadásában (Kányádi Sándor: *Líránkról, Bécsben – Szubjektív gondolatok a romániai magyar költészetéről*, in: *Korunk Évkönyv 1981 – Két évtizedes hagyományainkból*, szerk. Ritoók János és mások, Kolozsvár, 1981. 149–152.), s amelyet a szimbolizmus „egy bizonyos többszörösen átlényegült formájaként” és kollektív életérzések sokértelmű lehetséges kifejeződéseként értelmez – ugyanis utalásos szabadságlehetőségeivel nagymértékben kitágítja a sorsjelkép-alakítás mozgásterét. A stilizálás minőségében rejlő potenciális szimbolika hatástényezőinek jelentőségét Áprilyra vonatkoztatva Czine Mihály így emelte ki: „Áprily zendíti meg a magasból a völgybe szóló, 'messzire visszhangzó, tiszta humánus üzenetét hordozó dallamot', ő teremti meg, az elsők között, azt a 'potenciális szimbolizmus'-t – Kányádi Sándoré a szó –, amely az erdélyi lírában máig is él; amely a természeti képbe beleviszi a szimbólum mélyértelműségét” (*Áprily – Erdélyben*, in: uő: *Németh László eklézsiájában*, Bp., 1997. 190–193.). Áprilynál „a 'sors' kifejezés és változatai sajátos képzetbázissal rendelkeznek, s ennek gyökerei a költő görögös műveltségében, a görög tragédiák iránti mély érdeklődésében lelhetők fel”, így „Áprily felfogása szorosabban kapcsolódik a görög tragédiák sorsképzetéhez, mint kortársaié”; „nem a 'jellembe írott sors' euripidészi felfogásáról van szó esetében, hanem Szophoklész drámáinak (elsősorban az *Antigoné*nak és az *Oidipusz királynak*) a sorsértelmezéséről”; s „a görögös végzethire utaló jegyek jól megfértek Áprily költészetében a protestáns vallásosságról tanúskodó szövegelemekkel, az antik kultúrkör szimbólumai a keresztényével” – fejtegeti Antal Attila, Tavasz Sándor véleményéhez is kapcsolódva: „a művekben a táj elemei úgy vesznek magukra többletjelentést, hogy egyben megőrzik természeti arculatukat is”. Valóban, a külvilág keltette atmoszférikus benyomás, hangulat és az azzal átítatott, átszínezett (végső soron realista indíttatású) ábrázolás elsődlegessége, illetve a külső tárgyra-tárgyiasságokra kivetített szubjektív érzület, az előzetes érzéstartalom – a döntően impresszionisztikus, illetve az alapvetően látomásos-szimbolisztikus képalkotás irányeltérései – között a jellegzetes Áprily-vers sajátos komplexitását éri el konkrétság és absztrakció vonzasköreinek.

Meggyőződhattünk tehát, és ma is biztosak lehetünk abban, hogy Áprily Lajos erdélyi és egyetemesen magyar lírája minden régebbi és újabb értékelése szerint: költészetünk halhatatlan fejezetei közé tartozik.

Benő Attila

(forgatókönyv)

Maga körül is meglátta
a tékozló fiút,
kit elszédített a vágta;

meg a ravaszdi pénzváltót,
a parázna asszonyt,
kinek útja göröngy-átok;

a jelek útvesztőjében
öntelt írástudót,
ki álomba téved ébren.

Látta, ki választ szerepet,
kényszer-sorsot választ
(ó, könnyen mondott végzetek).

Fölszárad a maszkok könnye,
isméltődik megint
az Írás forgatókönyve.

Nincs kivétel, meg van írva.
Miért hullna újra
a langyhideg kéjbe, kínba?

Elnyűtt, levetett szerepek.
Gondban tisztult látás:
arc-pusztán a fény megered.

(körvonalak)

Körvonalamra egyszerűsödve,
a látvány már nem áltat.
Mint megtisztult ablakon,
rajtam a szem átláthat.
Hangzik a háttér szótlán.
Vagyok, mert lehetnék.
Felejttem azt, hogy voltam.

(érteni, hallani)

Érteni a szürke ég színjátészó kékjét,
a dolgok siketnéma jelbeszédét;

hallani, ahogy mozdul az árnyék
és elsötétedne a halánték;

a kiszáradt fák
fojtott sikolyát.

(nyírfák)

Egymás melletti törzsekről az ágak
mintha egymással versengve kúsznának,
hogy a fény villanásait láthassák,
ha fölöttük beszűkül a magasság.

Mintha kilátást egymástól vennék el,
hogy könnyebb legyen a lélegzetvétel.
(Leveleik között szabdalt az égbolt,
és tünedező valamennyi fényfolt.)

Konok nyírfák: egymástól elhajoltan;
az idegenség moccan minden lombban.
De lent, a nyirkos éjben a gyökerek,

egymásba kapaszkodó hosszú ujjak,
összefonódott, világos kötelek,
ős-szövetségek, melyek nem lazulnak.

Balázs Tibor

Az Idő rövid története

Az Idő én vagyok,
te csak halálsz
csöndben mögöttem,
hellén íjász.

Amit érintek,
halhatatlan,
magával ragad,
s hány alakban!

Lehetek én,
s lehet a Másik,
ki engem lát,
vagy épp ő látszik.

Lehet a szem,
s lehet világom,
vagy vaksötét,
amit kell látnom!

Amit nem láttam,
úgy idéz,
mint ölést, ölelést
a kéz.

Az órásmeister és a historiográfus

Nem a precíz
óraműveket, hanem a kicsi,
töpörödött órást, őt, aki
visszafelé is tudott járni
az Időben: „Sok ott a kalóz-
munka, fiam... a sok átállított
idő... csaták, csörték, forradalmak,
határsértések, harcok, hadisarcok ideje,
s ha visszaállítom, letördelik mutatóinkat,
szóval: egyre több a helyreállítani való
mánus, idő!”

Őt, az órásmeistert, aki szórén-szálán
eltűnt a kopók elől hajnalonta,
de visszalopakodott éji órán
és odahajolt a világ
hajszálpontos
dolgai
fölé...

Az idő hosszú története

A kőben egy madárral
- a költő így titok - ,
„Ne hágyj el, keselyű,
véled fölszállhatok...”

Egy madárral a kőben –
s közelg a kőtörő.
„Költő, emlékezzél meg,
rólam, ha az Idő...”

Gál Sándor

Omega II

Triptichon

I. *A most.* A kötetben lényegében benne van – legalább is hitem szerint –, az a megfoghatatlan idő-szelet, amely a jövőt múlttá törí. Az a pillanat, ami a létezés mindenség-ritmusában a *folyamatos jelent* igyekszik megragadni, értelmezni, megérteni és – megértetni.

Miként a versben is, amikor az egyik verssor megtörik, hogy a következőt folytassa...

Az A MOST-ban ez az alfa és az ómega közötti létezés-szakasz akár a Mindenség- akár a Föld- akár az emberi nem párhuzamos evolúcióját jelenti vagy jelentheti.

Leszűkítve az egy-ember sorsa, története, nemkülönben történelmi valóságának átalakulása – az istenek születésétől a Golgotán átívelően a t u d á s teljes csődjéig vagy ha úgy tetszik: kudarcáig...

A három részből álló kompozícióban ezt a hármas paralelát kíséreltem meg a nyelv- és a költészet lehetőségeivel egybefogni és rögzíteni.

Vagyis A MOST – kísérlet az egyetemes kezdet és az egyetemes vég tágulásának és zsugorodásának egyidejű megjelenítésére. Ami ugyan lehetetlen föladatnak tűnhet, ennek ellenére azt hiszem, hogy mégsem volt hiábavaló ez irányú kísérletem.

Mert – hátha?...

II. *Mintha mindig alkonyat lenne.* Ez a kötetem minden bizonnyal a legösszetettebb kísérletem. A két nagyobb részből álló kompozíció lényegi elemei: a biológiai létezés kezdetének a legtávolabbi, öntudatlan, a vegetatív valóság leírható részeitől – A Tejút csillagpárnája és az Égi harmat –, a tudatosan megélt s vállalt emberi-írói világ meg- vagy felépítéséig. A második, záró egység pedig – a Feljegyzések elmenőben – a biológiai leépülés folyamatát, megélését és megállíthatatlan zajlását követi és dokumentálja.

Lányegében a huszadik század harmincas éveitől a hatvanas évek végéig járja be a magam lét-idejét. Az első két rész a kezdet kezdeteit idézi fel és meg, műfaját tekintve a líra és a széppróza ikervoltának ötvözetével és összekapcsolásával. A továbbiak pedig a tudatosan vállalt és megélt emberi, nemzetiségi, társadalmi és nem utolsósorban írói összegezés – az emlékező próza nyitottságával és személyességével.

A Feljegyzések elmenőben című második részt 2005-ben kezdtem lejegyezni, még- pedig azzal az elhatározott szándékkal, hogy a korrallal – korommal – járó testi és szellemi leépülés *belső történéseit* megkísérlem rögzíteni. Igyekeztem tudósítani a vénák és aorták állapotáról, az izmok és ízületek működéséről... Megkísérelni a lehetetlent – odáig mondani a belső történéseket, amíg az értelem és a kéz győzi.

A személyes leépülés követése mellett e jegyzetsorban – mostanáig ötévnyi időtávolságon belül – bolygónk „leépülésének” radikális folyamatai, szinte párhuzamos egyidejűséggel nyomon követhetők, amikor is a globális pusztulás víziója földünket lassan őrzi szarkofággá, esetleg őrzi roncsteleppé változtatja. Így a Feljegyzések elmenőben olyan belső emberi monológ, amelyben a létezés teljességét igyekszem megragadni és leírni, bár ha tisztában vagyok annak leírhatatlanságával...

E két nagyobb tömbből álló munkám olyan, mintha két tükröt helyeznénk egymással szembe, s mindkét tükröre más-más irányból esne a fény, és a *tükrökből visszaverődve a fény sugarát közösen egyesülne új emberi-írói szintézissé.*

Olyan *megfoghatatlan s mégis létező dokumentummá*, amely a nincs-időt írja le a felejtés és az emlékezet között.

III. *A legfőbb attribútum.* Többször elmondtam és leírtam – de nem elégszer! –, hogy a nyelv a nemzet legfőbb attribútuma. Ebből egyértelműen az következik, hogy a nyelv horizontális és nem vertikális képződmény. Szerepe nem fölé- vagy alá, hanem mellérendelő – mondhatni: b e f o g a d ó.

Ebből a tényből fakad, hogy a irodalom lényege sem lehet más, hiszen az írás a nyelv tárgyiasult változata. Kőbe, agyagba vésvé, pergamenre, papírra írva – s ez attól csoda, hogy bármikor újra visszaváltozhat emberi hanggá, emberi szóvá – az ember által a mindenkori jelenben. Mert az írás az emberi beszéd lehetséges reinkarnációja. Az írásból a hang, a beszéd föltámad.

Végső soron a leírtakból maga az *ember támad fel* – a megfogalmazó – évezredek elmúltával is.

Az emberség történelmének teljessége így van, így lehet velünk és köztünk – tovább adható egészként.

Irodalmunk mostani, legsúlyosabb gondja – ha úgy tetszik: állapota – szerintem abból a természetellenes, hamis és végső soron kirekesztő elméletből származik, amely irodalmunkat, annak múltját, jelenét és jövőjét – röviden: annak *horizontális elhelyezkedését tagadja.*

Aki így vélekedik, az nem az *értékek egymásmellettségét követi*, hanem a szelekció ember- és nemzetellenes elméletét igyekszik ráerőszakolni az anyanyelvre, a nemzetre és az egyetemes – *az egy és oszthatatlan* – magyar nemzeti irodalomra.

Mai és holnap írásbeliségünk nyomasztó gondja ebből a hamis, meddő és parazita elméletből következik.

Úgy tűnik fel előttem, hogy némelyek számára nem volt elég tanulságnak a magyarság huszadik századi felkoncoltatása – az új évezredben bekövetkezett a magyar irodalom belső, önfeladó trianonizációja is. Ahogy egykor Berzsenyi írta: „Literatúrát bal-tázó betyárok csárdája” lett kultúránk, irodalmunk színtere. Folyamatosan pusztítjuk azt, aminek egymást kellene védenie, erősítenie, segítenie, hogy megmaradjon szerves,

működő egységként a nemzet, az anyanyelv és az irodalom szépsége, szépséges csodája. És amit én személy szerint mindig vártam és reméltem: hogy létrejön ebben a hármas egységben az *alkotás békéje*...

Ha irodalmunk egységét – kultúránk egészét – meg akarjuk őrizni, akkor első számú feladatunk ennek a békének a megteremtése.

És nincs választásunk!

Mert második számú feladat ma már nem létezik számunkra.

A tizenkettedik füzet

(2014. május 1.)

Ez a tizenkettedik füzet, amelyben folytatom estéli följegyzéseimet. Ha sikerülne teleírnom, az létezésem egyik csodája lenne.

Lényege, hogy itt és ebben folytatódna „Az Ómega-kísérlet”, ami ezekben a napokban még valóban csak kísérlet, s eléggé képlékenynek tűnik, bár már körvonalazódnak szerkezeti összetevői. A folytatásban – a folytathatóságban – reményeimet az táplálja, hogy különösbbe az összefüggések vagy kapcsolódási pontok nem jelentenek gondot, hiszen a „létezés műfaja” az egy-ember univerzumának a teljessége. S ebben a *teljességben bárhol és bármikor jelen lehetek*. Ez az univerzális lehetőség adja a mindennapi folytathatóság biztonságát – elméletét és gyakorlatát együtt!

Tisztában vagyok persze azzal is, hogy a szándék és a megvalósulás között fényévnyi a távolság.

*

Mintha minden leállt volna körülöttem ma délután. Csak bámultam a magasság viharfelhőit, csak hallgattam a lezúduló zápor különös suhogását, ami egybe fonódott a tetőről aláömlő áradattal. S e két ritmus különös hangjait a villámfényeket követő égi aknarobbanások szinte látható erővel sodorták magukkal.

Ezt az égi, lángoló zenét – igen! – *néztem és hallgattam*. Azt a lenyűgöző erőt, amellyel szemben csak a maga gyöngeségét élheti meg az ember. Lehetséges, hogy *ennek a nagyságnak a látványa bénított volna meg mindent körülöttem?!*

Minden mélységet és minden magasságot – együtt!

A Mindenség Viharai ugyan miként zenghetnek?

*

Tapasztalom, s régóta már, hogy nincs végleges kézirat. Ha bármelyik írásomat kézbe veszem, mindig találok benne valami javítani valót. Néha csak egy kimaradt vesszőt, máskor egy hiányzó névelőt... Ugyanakkor azt is tapasztalom, hogy elérkezik mindig az a pillanat is, amikor ki kell mondani az embernek azt, hogy „befejeztem!”

Az egész lényege mégis az örök befejezetlenség és az örök bizonytalanság.

És hogy ezzel a tudattal lehet csak újra és újra hozzáfogni a következő munkához.
Amit borzasztó nehéz megcselekedni és megélni.
Mert minden könnyítés kudarcot fialhat!

*

A kinti munkának is megvan a saját ritmusa. Ha például borsót ültetnek, az egymás mellé simuló sorok szinte verssé formálódnak. Még inkább, ha a zöld szárazon megjelennek a hófehér virágkelyhek. Amikor pedig a szélben megremegnek, még hangjuk is támad... Ha pedig a bab bóbítái törnek a fölszínre, a természet erejének és hihetetlenül nagy élni akarásának vagyunk a tanúi.

És minden elültetett magnak megvan a saját ritmusa, akárha daktilusi vagy anapesztusi verslábak sorakoznának életté a sorok párhuzamaiban...

Hogy az utóbbi hetekben kint dolgoztam a kertben, nem csak láttam, *de a növényekkel együtt meg is éltem a magvak átváltozását*, s bennük azt a szépséget és erőt, amely a létezés apoteózisa, s amely egyben költészet is!

Szóval a „természet poétikájában” ugyanúgy nyomon követhetjük a történeteket, akár az emberi létezésben.

Egy rózsza-metaphora tövisei

„Trianon legszebb rózsájának” Edvard Benes nevezte az első Csehszlovák Köztársaságot. Ennek a köztársaságnak lettem állampolgára 1937-ben.

Felmenőim – már ha egy zsellérsori kölök „felmenőit” valaha is számon tartották – valahányan magyarok voltak, s hozzá még az egykori világban „Esztergom megyesiek”. Hazafiúi kötelességüket teljesítve mindkét nagyapám végigjárta a hadak útját 1914 és 1918 között, mégpedig a keleti frontokon. Soóky József – anyai nagyapám – később még részt vett a románok elleni tiszai harcokban is, lévén erősen baloldali érzelmű cseléd, napszámos, részes-arató, nemkülönben hazafi. A keleti – muszka – frontról egy gyalogsági ásólapátot hozott haza emlékül. „Ezzel ástuk a dekungot – mesélte –, s amikor a földet dobtuk ki a gödörből, a muszkák mindig lóttek ránk.” Nagyapám ásólapátját két orosz golyó eltalálta, s a két helyen átlőtt hadi emléket az öreg Soóky az ágya mellett, az „eső házban”, vagyis a hálószobában őrizte. (A második világháború alatt tűnt el, amikor nálunk hat hétig „állt a front.” Búcsón a ruszlik, Duna-mocson a németek, az akkori Budapesti „körgyűrű” külső tűzfala...)

Gál nagyapám orosz fogságba esett, s hol a „vörösök”, hol a „fehérek” foglyaként a Kaukázuson túlra került, s valamikor 1920-ban Iránon keresztül keveredett haza, amikor az a **haza**, amelyért harcolt, *már nem létezett!*

Mint ismeretes, a trianoni mészárosok földarabolták!

Amikor öregapáim megérkeztek a beneši rózsza-metaphorába, a h a z á t legfeljebb

az o t t h o n jelenthette, hiszen a Duna, amelyen korábban akármikor átevezhettek Piszkére vagy Süttőre, katonákkal őrzött határfolyó lett. (A búcsi temető öregebbik részében csupa süttői márványból való sírkő áll... Megnézheti ma is akárki – márvány dokumentumai összetartozásunknak!)

Most – hogy gyorsabban haladjak az időben – a húszas és a harmincas évek gubancait kihagyom, nem azért, mert nincs jelentőségük, hanem mert elég sokat írtam róluk, s esetleg magamat ismételhethem, aminek sok értelmét nem látom.

Hanem ami 1938-ban elkezdődött, arra már több figyelmet kell fordítani, mert akkor, a bécsi döntést követően, mi, felvidékiek – otthoni szóhasználatban – „újra magyarok lettünk.”

A visszacsatolás idején még nem voltam egyéves, s már nem csupán országot, de állampolgárságot is cseréltem, bár erről semmit sem tudtam.

Mostanról nézvé, ha az eseményt komolyan veszem – s miért ne venném komolyan? – *bizony csak kiderül, hogy én már akkor és ott **kettős állampolgárságúvá gazdagodtam!***

A magyart megkaptam, a csehszlovákot pedig nem vette el tőlem senki.

Amit pedig az ember kap, s amit nem vesznek el tőle, annak továbbra is a tulajdonosa!

Természetesen annak a maga idejében az égvilágon semmi jelentősége nem volt.

Csak mostanra lett! Több mint hetven esztendő elmúltával...

Amiként ismeretet a Beneš-féle rózsa-metafora 1938-ban – először – hervadásnak indult.

A németeknek – stratégiai és gazdasági okokból – szükségük volt a Szudéta vidékre, hát „visszavették” maguknak, bárha a korabeli Csehszlovákiában elrendelték a mozgósítást. Például apámnak is be kellett vonulnia. De csakhamar leszerelték, mert a csehszlovák ellenállást Münchenben „békévé oldották” az érintett hatalmak. Holott a Sumavában ott állt a bevehetetlen erődrendszer. (E sorok írója a karibi válság és a berlini fal építésének az idején hónapokat töltött a jeles erődrendszerben három T-34-es harcokcsi parancsnokaként élesre töltött ágyúval, tűzparancsra várva... Szemből valóban bevehetetlennek tűnt. De megkerülésére több lehetőség is mutatkozott.)

A korabeli helyzet azzal bonyolódott tovább – az állampolgárság szempontjából is –, hogy Hlinka Szlovák Néppártja elfogadta a német ajánlatot, és 1939. március 14-én egyhangúlag kimondta Szlovákia önállóságát. Másnap, március 15-én a német hadsereg bevonult Prágába...

Magyarország és a Cseh–Morva Protektorátus közé így beékelődött az első önálló szlovák állam, Jozef Tiso – anyakönyvi bejegyzés szerint: Tiszo József – plébános köztársasági elnökkel az élen.

A Hitler által összekompilált „plébános köztársasága” a Német Birodalom leghűségesebb csatlósává lett. Parlamentje meghozta a legkegyetlenebb zsidótörvényt, s a szlovákiai „zsidó kérdést” pár hónap alatt megoldották.

Ugyanakkor azt is illik megemlíteni, hogy ebben a szlovákok első államában ott rekedt a csehszlovákiai magyar kisebbség „kisebbsége” – *mintegy százezer magyar!*

És lettek szlovák állampolgárokká!

Közben történtek egyéb cifraságok is. Például a németek megtámadták s le is győzték Lengyelországot. Tiso parlamentje azonnal a németek mellé állt: hadat üzent a lengyeleknek. A német győzelem után Hitler tizenhárom lengyel településsel hálálta meg a szlovák katonai segítséget. Amikor pedig – elég bután – Hitler nekiment a Szovjetuniónak, Szlovákia is hadat üzent a szovjeteknek, és a szlovák hadsereg egységei elindultak a keleti hadszíntérre. Később hadat üzent Szlovákia még az USA-nak és Angliának is – hogy teljes legyen a leltár... Szlovákia – tudomásom szerint – a jelzett hatalmakkal soha nem kötött békét... A kérdés: elévül-e egy hadüzenet? Ha nem, esetleg Putyinnak, vagy Obamának gondjai lehetnek egy szlovákiai invázióval szemben...)

Eközben apám, két nagybátyám és két keresztapám – Magyarország állampolgárai újra valahányan – a keleti fronton állnak harcban Jány Gusztáv vezérlete alatt. Egyik nagybátyám és két keresztapám maradt ott a Don-kanyarban... Apám, szanitécként, Felső Színe-vér környékén sebesült meg...

Mivel a huszadik század történelme tele van abszurd fordulatokkal, kicsit még vissza kell térnem egy tényre, amely később alapjaiban határozta meg létezésünket. Ez pedig nem más, minthogy Benes 1938. október 5-én lemondott elnöki tisztéről, és Svájcba emigrált. Helyére a csehszlovák nemzetgyűlés Emil Háchát választotta meg az alkotmány szerint hét évre a köztársaság elnökévé. Csehszlovákia – ahogy korábban ezt már jeleztem – 1939. március 14-én kettészakadt. Lett önálló Szlovákia s a Cseh–Morva Protektorátus.

Döntő tény, hogy Hácha nem mondott le elnöki tisztségéről, s a protektorátust német védnökség alá helyezte. És alkotmányjogilag továbbra is elnök maradt. Még Hitler se váltotta le!

Ezek a tények azért fontosak, mert a beneši elnöki dekrétumok jogi megítélése szempontjából döntő értékűek lehetnek.

Benes nem volt elnök!

Röviden: mi, egykori csehszlovák (szlovák) állampolgárok 1938 és 1945 között magyar és egyben kettős állampolgársággal rendelkezünk... (A magyart megkaptuk, a korábbi nem vették el...)

A háborút követően – pontosabban még a háború idején – 1945. április 5-én elfogadott Kassai kormányprogram VIII. szakasza szerint – eredetiben idézem, hogy hitellessége megkérdőjelezhetetlen legyen, tehát: „ceskoslovenskym obcanom nemeckej a madarskej národnosti sa státne obcianstvo zrusí.” (csehszlovákia német és magyar nemzetiségű polgárainak az állampolgársága megszűnik.) Ugyanakkor: az „ellenállásban résztvevők” kivételével valahányan háborús bűnösök lettünk. Én például nyolc-évesen...

Azokról az évekről és eseményekről néhány ezer oldalnyi verset és prózát írtam, de

most nem a részletek a fontosak. Mert a mi akkori jogállásunk egyértelmű volt. De azok, akik 1945–48 között születtek a totális jogfosztottságba! Minden embert megillető jog nélküli létbe...

Számosan voltak, akik a mindent megoldó „reszlovakizációt” választották, így állampolgári jogaikat visszakapták. Vagyonukat nem kobozták el, nem volt kitelepítés, deportáció, kényszermunka... Csak éppen emberségük csorbult.

A beneši dekrétumok és a Kassai kormányprogram együtthasználatára és sok egyéb atrocitással megtetőzve, a korabeli csehszlovákiai magyarság mérhetetlen veszteségeket szenvedett el. Az ötvenes évek elején a korábban egymilliós magyar kisebbség Csehszlovákiában egyharmadára apadt...

És a Kassai kormányprogram, valamint a beneši dekrétumok az 1948-as államfordulat után is életben maradtak.

Az pedig a legelképezetőbb tény, hogy a mai Európában – annak két EU-s tagállamában Csehországban és Szlovákiában – ez a kormányprogram és ezek a dekrétumok ma, 2014-ben is érvényben vannak!!!

Döbbenetes még leírni is, hogy olyan országban élek, amelynek alaptörvénye szerint – elvben, de a gyakorlatban is – ma bezárhatják a magyar iskolákat, kitelepíthetnek, vagyonomat – már ha volna – elkobozhatnák, s ugye, ha kiderülne, hogy én bizony 1938 óta magyar állampolgár (is) vagyok, megfoszthatnának a szlovák állampolgárságotól...

Mindenemet elvehetnék – az életemet is. Jobb esetben deportálnának, mint apámat 1952-ben a jáchymovi uránbányába kényszermunkára... De a Kassai kormányprogram tartalmazza a „hrdelny trest” a *főben járó bűn* esetében (kisebbségi vonatkozásban), a halálbüntetés is kiróható...

Természetesen nem ezek a „lehetőségek” riasztottak el annak idején már a „magyar igazolvány” kérelmétől is. Egyfenét! Az én koromban már a halál sem riasztó, ahogy odahaza Búcsón mondani szokták: aki meghal – jobblétre szenderül, esetleg megboldogul...

Szóval nem! Személyes sértésnek találtam – és annak tartom ma is –, ha magyarságomat holmi igazolványokkal kell bizonyítanom!

Az én magyarságom természetből adott – vállalás, amelyet létezésem egésze és eddigi munkám minden betűje bizonyít.

Következésképpen nincs szükségem „kettős” állampolgárságra sem!

Különben is többszörösen „kettős vagy akár hármas” állampolgársággal is dicsekedhetnék... Európa mai jogalkotói – köztük a Szlovák Köztársaság parlamentje – ebből sem elvenni, sem hozzáadni sem tudnak.

A természet demokráciája kegyetlen, de megkerülhetetlen, s abban – mindenki és minden – ember, állat, növény – aki erre a világra született, egyenrangú és egyenértékű.

Ezzel kellene kezdődni minden alkotmánynak!

Mert ilyen egyszerű az egész.

Mindezt irtam volt Buzitán, a trianoni „léniától” alig egy kilométernyire, ahová időnként feljárok sétálni. Egy semleges térbe, ahonnan – s a szememet sem kell lehunynom – jól látható, miként változik az egykori felvidéki magyarság szóróványá...

*

Ez a nagy füzet, amelybe mostanában „Az Ómega-kísérlet” különféle följegyzései kerülnek, egyszer – a nyolcvanas években – már használatban volt. Most a régi bejegyzések közt lapozva, találtam benne egy mondatot 1987-ből, amit érdemesnek vélek ide ismételni, hogy meg ne szökjön az örökkévalóság elől. A mondat pedig így hangzik: *Nem csak a mű, a róla való vélekedés is lehet dilettáns.*

Értelemszerűen ha van, aki egy jól megírt könyvet rosszul olvas, annak bizonyos következményei támadhatnak.

Mert olvasni már elég sokan tudnak, de nagyon kevesen értik igazán az olvasottakat...

Ebből következnek a tragédiák!

*

Az olvasás fölszabadít.

Főleg, ha a dolgok elvi vagy elméleti megközelítését boncoljuk.

Olyasmire gondolok, mint Max Bense a konkrét költészettel foglalkozó esszéje. „A közléstér – mondja Bense – materiális szemszögből háromdimenziós. A szónak – folytatja – egyidejűleg egy verbális, egy vokális és egy vizuális helyértéke van.”

Tapasztaltam – s tapasztalom folyamatosan – magam is, hogy a vers alakulása közben – ahogy az ember a szavakat a papíron megformálja – az előbb idézett hármas egység – folyamatosan megy végbe, alakul az üres papíron *a semmiből valamivé*.

Egy vers keletkezéstörténete minden korábbi poétikai ismerettel szemben mindig más és mindig új! Már R. Lowt Ézsaiás könyvének fordításakor fölismerte pl. „a tagok párhuzamosságát”, amely megtalálható az óhéber szövegekben, de az orosz „bilinákban” is.

Ugyanakkor létezik a természetben tetten érhető, szinte hibátlanul működő „poétika” is, amely ugyanolyan „triadikus funkciót” jelent, mint amiről Peirce is ír. Ennek a természetben meglévő hármas egysége **a mag, a virág és a termés.**

Szerintem ez a legmélyebb titok, amelynek megfejtésére a költészet törekszik!

*

Újra tapasztalnom kellett, hogy a természettel szemben az ember teljesen kiszolgáltatott. A délutáni vihar, villámokkal, ézengéssel és a ránk zúduló, négy hullámban érkező jégárral erre a tényre figyelmeztetett... Hogy közel fél év munkája – a virágzó kert – alig negyed óra alatt reménytelen pusztasággá változott.

A tetőre zúduló, borsó nagyságú „jég-gyöngyök” a csatornában összetorlódtak, a víz pedig egy kisebb Niagaraként ömlött alá, s mindent elárasztott a ház körül. Meg persze minket is, miközben igyekeztünk menteni a menthetőt.

Annak ellenére, hogy csodálatosnak érzem – mert hisz az is! – Lermontov versének (Vitorla) zárósrát, miszerint „A viharok mélyén ott a béke.” (Eredetiben még szebb: Bugy to v búrják jeszty pakój...) Szóval csodálatos ez a „viharok mélyén lakó béke”, ám a ma átélt égi jég-ár némileg elbizonytalanított... Minden letört hagymaszárat, paprikalevelet, paradicsomlevelet együtt gyászolok a lugas szőlő-reménységének pusztulásával...

Nem szeret az Isten! De az is lehet, hogy én nem szeretem a Pusztítás Urát...

*

Van, amikor egy mozdulat elég a beteljesüléshez: a vers önmagát szüli meg. A sorok úgy simulnak egymás alá, hogy mozgásuk párhuzamai megteremtik a legszebb formát – a függőleges hullámzást. Úgy veszik birtokba a teret, hogy a birtokbavétel által maga a tér is a vers szerves részévé válik. Akárha élőlény lenne, elindul megkeresni helyét és szerepét a világban.

És megkísérli megváltoztatni a megváltoztathatatlant...

*

Kapálás közben, ahogy a gyomokat elpusztítottam, azon töprengtem, hogy a növényi létezésben előfordulhat-e valamiféle *növényi tudat*. Hogy létezésüknek lehet-e „önértelmezése”?

Amolyan növényi *én vagyok!*?

A mag-valóság földalatti vajúdása, majd a „kiemelkedés” a fényre, a növekedés, az „egyhelyben-levés” együttes megléte? Egy fát, egy bokrot vagy egy napraforgót mindez hogyan érinthet meg?

Van-e ebben olyan csoda – ha úgy tetszik: költészet –, mint mondjuk egy méncsikó vágójában vagy egy madár röptésében?

A létezés felfejthetetlen örök titka – itt előttem, a földben, a földön s a föld felett. Kitéve szélnek, esőnek, jégszakadásnak, napsugarak perzselésének. S hogy egyynyári létezésükben az *ő előregedésük* és az *én megöregedésem* között van-e, lehet-e bármilyen rokonság, értelemmel felfogható összefüggés, netán párhuzam?

Természetesen lehet!

Vagyis a kérdésem nem jó!

De ez nem kudarc...

EGY AVANTGARDE-VÁLTOZAT

A múlt század hatvanas éveinek közepén Magyarországon volt egy nagyszabású, nemzetközi költőtálalkozó, amelyet Illyés Gyula nyitott meg, felsorolván mindazokat a magyar és egyetemes kérdéseket, amelyekről úgy vélte, hogy a korabeli költészet aktuális gondjaira-gyakorlatára elkészíthető valamilyen használható és közösen vállalható válasz.

Illyés Gyula annak idején egyebek mellett ezt írta le: „Az egész modern költészet alaptalaja, amelyből az egész kinőtt, egy fogalommal körülhatárolható: kétségbeesés.”

Amit Illyés a korabeli költészet alapgondjának megjelölt, az lényegében egy sokkalta nagyobb világpolitikai helyzetből fakadt vagy származott: a hidegháború jeges klímájában tántorgott az egész világ. Alig volt túl az emberiség a Karib-tengeri válságon, a Berli fal felépítésén és a harmadik – nukleáris – világháború lehetőségén...

És ebbe a „lehetőségbe” bele volt kódolva az én személyes sorsom is. Tényleges katoná voltam – három T-34-es harckocsi parancsnoka, s huszonhét hónapot töltöttem az akkori csehszlovák–nyugatnémet határon. Főladatom volt – több ezer társammal – az „első csapást” fölfogni. A seregbéli tervek szerint húsz percig kellett tartani a „vonalat”, ugyanis ennyi idő kellett a fő erők felvonulásához...

Mielőtt elfoglaltuk volna harcállásunkat a cseh határ mentén kiépített erődrendszerek egyikében, tetőtől talpig vadonatúj felszerelést vételeztünk. Alsóneműt, felső ruhákat, amelyek fölé a harckocsizók szurokfekete „kezeslábasa” került. Azon ugyanis nem voltak olyan zsebek, amelyek akadályozhatták volna a „páncélkoporsóba” való be- és kiszállást. Ez a második világháborúból származó gyakorlatból fakadt, ugyanis egy találat esetén, ha valaki a személyzetből életben maradt, így könnyebben kijutott mondjuk az égő páncélosból... Mert megtörtént – magam is láttam ilyent 1944 telén –, hogy azért égett meg egy-egy katona, mert a zseb beleakadt valamibe, s megakadályozta a harcost a tankból való kijutásra. Annak idején a magam számára azt a következtetést vontam le mindebből, hogy a parádés új ünnepi mundér arra kellett, hogy az első vonalban „szép halottak legyünk.” S bizony ma már ezt komolyan állítani is merem, hiszen nem csak a veszteségeket tervezték előre, de a „veszteség” l á t v á n y a sem volt mellékes...

Amikor mindez megtörtént – mármint a harcállások elfoglalása –, elég nagy volt a Šumava térségében a zűrzavar, annak ellenére, hogy korábban – több mint két éven át – folyamatosan gyakoroltuk a lőállásokba való kijutást, a rádió és egyéb kapcsolatok létesítését, bemérve a fő- és melléklőszektorokat...

Szóval sok mindent össze kellett hangolni, hogy képesekké váljunk a béketábor megvédésére. Ebből származott a sok zavar, félreértés s a különféle veszteségek is.

Háborús állapotok között a felderítő egység léte, helyzete folyamatos bizonytalanságban telik mindaddig, amíg egyféle rend létre nem jön...

Azt hiszem, erről az állapotról szól az Illyés által megfogalmazott kétségbeesés. Persze ez feltételezés csupán, mert lehet számos egyéb indok, amelyeket ma már felesleges lenne firtatni.

Az első vonalba való kivonulás nem csupán a „szép halottak” vízióját vetítette elém. Azokban az időkben már összegyűlt legalább ötven-hatvan versem, s azokból néhány meg is jelent a pozsonyi magyar lapokban. Ezeket a „készek” gondolt verseket pedig bemásoltam egy füzetbe, s az volt az elképzelésem, hogy mire visszakerülök Pozsony-

ba, ez lehet majd az első verseskötetem alapmatériája. Csakhogy ez a füzet szórén-szá-lán eltűnt. Próbáltam nyomára bukkanni, de semmire se jutottam.

Ott voltam az „első vonalban”, a valós és az elképzelt avantgarde tűzvonalaiban, ahol elszenvedtem egy nem várt vereséget: *elveszett az első verseskötetem kézírata*.

Az „áttörési kísérlet”, az új poétikai irány földérítése és érvényre juttatása.

Ültem a T-34-es parancsnoki ülésében, várva a tűzparancsot, s közben azon töp-rengtem, hogy milyen lehet a találat pillanata, a robbanás, s hogy milyen esélyem lehet a túlélésre...

Aztán 1964-ben megjelent az *Arc nélküli szobrok* című verseskötetem.

Így lett a m á s o d i k az *első*.

Az idén novemberben lesz ennek kerekén ötven esztendeje. Azért is írtam le, hogy annyi évtized után valami megmaradjon belőle, emlékeztetőül...

*

Belebotlottam magamba.

Megvakított a fény.

Vagy csak nem néztem jól és időben a lába alá?

Bizony, milyen kevéske kell ahhoz, hogy az ember a nyakát kitörje...

Fénnyé bomlani!

Ezt írtam le egy papírdarabkára, s most, hogy ide másolom, szinte *látom is* magát az eseményt – a

b o m l á s t.

S ami még ezen is túli: hogy mindezt alig vagyok képes leírni. A toll ma – most – sú-lyosabb egy sziklabálványnál...

És ez nem holmi elvont fejtegetés része, hanem kőkemény valóság. Valami, aminek a megoldása vagy feloldása magyarázható, ám a magyarázatnak nincs semmi gyakorlati jelentősége.

Ha csak az nem, ami kiváltotta.

Az értelem fénné bomlása.

Lassan eljutok odáig – abba a mélységbe –, hogy mindennapi munkám már nem az írás lesz s nem az irodalom...

Lekaszálom a füvet, megöntözöm a palántákat, bekapálom a kertet, olykor fő-zök valamit – ebédet, vacsorát –, vagy elmosogatom az edényeket ebéd után... Esetleg estefelé kimegyek vadászni, de a vadászatot felváltja a gondolkodás – va-lamit elrendezni, olyat, vagy azt, amit még fontosnak vélek. Aztán mindazt, amit fontosnak véltem elrendezni, gyorsan kifújja a fejemből az alkonyat szele, mielőtt még rám szakad az éjszaka bizonytalansága...

Seléndy Balázs

Silentium

(Dudás Sándornak, Magyarország halló-ideg bénulással született, siket költőjének)

Mi, akik nem csak talpunkon át
érezzük, de halljuk a vonat dübörgését,

nem tudjuk mit jelent egy kilométerrel a föld alatt
barlangban élni, ahol
nem hullik a kő a sziklás menyezetről
ha csak nem éppen akkor pillantottunk oda,
ahol a cseppkő képződését csak láthatjuk, de a teremtő
kis vízcsepp áldásos csöppenése számunkra néma,
ahol még ha suttogna is
egy átsuhanó szellő nem tudnánk, hogy valami 'suttogott',
mert azt hallani kellett volna
és ez, a világ legelső dimenziója,
tőlünk elvétetett.

Ó, HANG,

amivel mint még meg nem született
csecsemők megismerkedtünk,
anyánk szívének lüktetése,
mely eljött hozzánk, nem csupán mint ritmikus
dobogás, de egyenletes, nyugtató, átölelő
tompá dobszó,

amikor
sulytalanul lebegve puha-falú univerzumunkban
még nem tudtuk mi az íz, mi a tapintás, mi a fény, mi az illat,
amikor a világ nekünk csak hang és egész testünkben átérzett
bizsergés volt...

Ó, HANG!

Mit tudunk mi,
öntudatlan
birtoklásodban,

hangtalanul üvöltő
HIÁNYODRÓL?

Te

Te,
aki bennem élsz és akihez
hasonlítani akartam...

A tükörbe nézve látom
nem tudtam kis jómagam
a Te képedre átkovácsolni,
az Egészből mindig csak
a Részt láttam, ahhoz idomultam.

Lehettem volna jó,
de csak jócska lett belőlem,
lehettem volna patyolat-fehér
és szürke lettem,
ha adni akartam, csupán
elegemre figyelve tettem, biztosítva,
hogy még tartalékom is maradjon,

bízni akartam, de magamat vaksin odaadni
aligha mertem,
ha megbocsátani s felejteni akartam,
haragomat csak elrejteni tudtam,
s ez most őrlí azt, aki
megérdemli: engem;

ha lehettem volna
mosolygóan szerény,
az alázatot, mint lebbenő köpenyt vettem fel,
a legkisebb szellő érintésére
megmutatkoztam magam
szégyenletes
kicsiségében.

Ó,
amint annyiszor kértelek,
most is kérlek újra:
Te, aki bennem élsz,
Te, aki a hegyen hozzám is beszéltél,
Te, a Könyörületes,

szabadíts meg engem
magamtól!

Madarász Imre

Akit nem lehet legyőzni

Ernest Hemingway: Az öreg halász és a tenger

Az öreg halász és a tenger (The Old Man and the Sea, 1952) Hemingway utolsó nagy műve. De talán helyesebb így fogalmazni: a végső. Mert ebben a hattýúdalban érte el írásművészete és életfilozófiája a végső letisztultságot, a tökéletességet. Linda Wagner-Martin életrajzában idéz egy leveléből: „Ezen a prózán dolgoztam egész életemben.” A kritika általában egyetért vele: „*Az öreg halász és a tenger* világában – írja Sükösd Mihály – minden a helyére kerül; minden egyszerű és természetes... Sejtteni lehetett már az ötvenes években, hogy *Az öreg halász és a tenger* az életmű koronája.” Már az 1954-es – kereken hatvan évvel ezelőtti! – Nobel-díj indoklása szerint is „elbeszélő művészetének csúcspontja *Az öreg halász és a tenger* című kisregény”.

Egészen konkrétan mi tisztul le itt véglegesen, mi egyszerűsödik tökéletességgé? A Hemingway-oeuvre örök és szétválaszthatatlan vezérmotívumainak – harc, siker, kudarc – művészi ábrázolása. Nem csupán szójátékkal élve: az életharc sikereinek és kudarcainak, illetve siker és kudarc örök küzdelmének narratív-szépprózai kifejezése. E „Leitmotívokat” már a regénycím is kifejezi. Hemingway legjelesebb alkotásainak többnyire jól választott címet. Jóllehet – mint olasz életrajzírója (és fordítója), Fernanda Pivano idézi, szintén egyik leveléből – az író tiltakozott a szimbolizmus „vádja” ellen („Nincs itt semmi szimbolizmus. A tenger az a tenger. Az öreg halász az az öreg halász. A fiú az a fiú, és a hal az a hal...”), olvasói, elemzői, értelmezői aligha állhatnak ellen a kísértésnek, hogy a két címszereplőben: az öregben (Ottlik Géza magyar fordításában az öreg halászbán) és a tengerben egy jelképrendszer két legfőbb elemét játsszák.

Az öreg halász, a kubai Santiago maga az örök Ember, aki egy élet harcait vívta és szenvedte meg, hordja súlyként a vállain, de fel nem adja továbbra sem. Jellemző rá, hogy lelki társa, egyetlen igaz barátja, egy fiatal ember, „a fiú”: öreg lelke mélyén még fel-fellobban a fiatalság tüze, az elbeszélés utolsó mondatában, miközben „a fiú virrasztja”, ő „oroszlánokról álmodik”. A tenger (az angol címben nagybetűvel) az az erő, őserő, őselem, sorsszimbólum, már-már sorsisten, amely, vagy inkább aki, megad neki mindent, majd elvesz tőle mindent. Hisz megmondta Hebbel: „az istenek úgy ajándékoznak, mint a gyermekek: amikor ahhoz van kedvük, visszavesznek mindent.” A tenger: az Élet. Az adomány a „nagy hal”, amelyet Santiago, bár „meg kell őt ölnie”, méltó ellenfélként tisztel, partnerként tegez, sőt többször is „testvérének” nevez. „Ő” a legnagyobb hal, „akit” valaha kifogott, ez

a legnagyobb siker, amit valaha elért. Egyes egyedül. („Végigpillantott a tengeren, és ráeszmélt, hogy milyen egyedül van.”) Ezért is oly büszke rá. A nemezis, a görög irodalomból ismert „istenek irigysége” (fthónosz tón theón) megtestesítői a cápák. Santiago a szó szoros értelmében éjjel-nappal a végsőig harcol ellenük, mégis úgy felfalják dicső zsákmányát, hogy csak a csontváza marad. De a „nagy, hosszú, fehér csontváz, hatalmas farkkal a végén” még a parton, az „ártól himbálgatva, emelgetve” is tündökletes fehérséggel, világítva-ragyogva hirdeti az öreg halász dicsőségét. Romjaiban is fenséges, akárcsak maga Santiago. Maradékában is emlékeztet a siker egykori teljességére, a néhai győzelem nagyságára.

Az irodalomtörténészek joggal hangsúlyozzák a hemingwayi individualizmust (Carlo Izzo, Tommaso Pisanti, Ország László), a Nobel-ítészek is kiemelték az írónak „az egyénért érzett természetes tiszteletét”. És azt is, hogy „a jó harcot vívó embert” ábrázolja így. Ez különbözteti meg Santiagót Melville *Moby Dick*-jének bosszúvágytól, gyűlölettől áthatott Ahab kapitányától, akivel gyakran összehasonlítják, főleg a vízi óriással, a tenger szörnyerőivel folytatott küzdelme okán.

A heroikus-öntudatos individualizmus („Én nem akármilyen öregember vagyok”) és a „heroikus pátosz” (Bollobás Enikő) a nagy romantika feltámasztásának, felújításának modernizálásának jelei. Az *öreg halász és a tenger* nem könnyen címkézhető, bajosan beskatulyázható remeklés. A „realizmus” hivatalos-irodalomtudományos országglása idején is kénytelen volt fel- és beismerni Egri Péter: „Santiago rendkívüli ember rendkívüli helyzetben.” A romantika törekedett ilyen emberábrázolásra. Viszont klasszikus – nem annyira a klasszicizmus értelmében és normáit követő, mint inkább az ókori példákhoz méltó – hogy a „mitikus történet” (Richard Ruland–Malcolm Bradbury) maga is mítoszteremtőnek bizonyult, amire csak a legnagyobb remekművek képesek. A tenger végtelenjében magányos hősként a természet végtelen erőivel és sorssal szemben fenségesen küzdő öreg halász a huszadik századi világirodalom egyik legnagyobb jellegadó, egyik meghatározó eleven jelképe lett, szentenciája pedig a világirodalmi szállóigék egyike, szinte a közmondások népszerűségével bíró: „De hát az ember nem arra született, hogy legyőzzék – mondta. – Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.” Az a filológiai tény, hogy e „szárnyas szavak” egy bekezdéssel követik a szerencse forgandóságáról szóló, újfent antik és reneszánsz emlékeket is ébresztő gondolatot („Túl szép volna, ha kitarzott volna a szerencsém”) a nagy kisregény lényegi mondandóját, végső erkölcsi üzenetét fűzik és sűrítik össze életbölcseleti summázattá.

Fellinger Károly

Egyáltalán

János nyelve lóg, követe a csöndnek, hozzá ragadnak a meggondolatlan szavak, amik legelsőként hagyják el a biztonságot jelentő száját, ahol a fogak fentebb fogadkoznak, majd kiszedik, kihúzzák egymásból a titkot, ami olyan akárcsak egy fogtömés, utána persze jól megszívják.

Aratás

Huncut a költő, ellopja a halál kaszáját, majd úgy rendelkezik, hogy vele együtt temessék el az örök-kévalóságba, mint valami üres vasládát, amibe valaha kincset találtak, s rejtettek a homokba a félszemű, megdicsőült, vad kalózok, akiket odahaza a féllábú szeretőik már leimádkoztak a hibátlan és esendő égről, miközben csillagot választva hitték, hogy a megtermett búzából nagyot és sokat lehet kaszálni, kaszálni.

Szonett

Biztonsági kúrt fut a nyálas törvény, ehhez legalkalmasabb a türelmes jégpálya, van benne perspektíva, a végzet már korcsolyával a lábán jött el a világra, ha kitöri nyakát, tudom, nélkülözhetetlenné válik János életrajzában bizonyosan, átrajzolva a kert határait, ahol paradicsomot termel a házmester, hát hátrébb az agarakkal, mert még kifárolunk, s végül elhiszem, hogy van keresnivalónk lábnyomunkban, amiről lenyomatot vesz a teremtő, amit a tethelyen talált az imént.

Négy soros

Az élet akkor győz
a halál felett,
ha megtanulunk
együtt élni halottainkkal.

Az ellopott show

A halál vázlatokat készít
a haldoklóról,
sose tudja
befejezni művét,
nem képes
beleesni
a kiásott sírgödörbe,
ellenben, ha az életet
venné nyakába,
lezuhanna, mint a
lelőtt
postagalamb,
a halottal már úgysem
törődik,
láthatatlanná válik
a szeme előtt,
megesik hát a csoda,
a halál egy hirtelen jött
ötlettől vezérelve
meggyújtja
vázlatait,
a láng elemésztí
az elhunyt ruháit,
cipőit, iratait,
létfontosságú dolgait,
bárhogy is vigyáz a halál,
megégeti kezét, hüvelykujját,
az élet azonban
mindig lehuggyozza tenyerét,
a meleg vizeletet
magába issza a föld,
félrevezeti.

Legalábbis

János a jövő emlékei közt fel-
felbukkan a szürke habokból, Juli
meg akárcsak a vízben tükröződő
nap, amiből kiázik, amit róla
gondolunk, ami ha a fülünkbe jut,
meg se halljuk, már letagadni sem kell.

Fordul az ég

A valóság az,
hogy anyuci kedvence
bizony az Isten.

A sivatagban
mindig nyeregben érzik
maguk a tevék.

A zűrzavar, a
káosz, mindig is ügyel
a részletekre.

Jánossal nem a
ló, a szamár szaladt el,
bálám szamara.

*Nyikolaj Alekszandrovics Kljujev**

XXX (a szalmabáb)

...s hát én – egy szalmabáb, zabszalma,
átizzadt kóc, csámpás kalap,
megnevezhetetlen halkan
áldom az elfáradt nyarat

íme az erdő szekérút-föld,
a fűzes, mint olvadt viasz,
bodor felhők szántották föl
a daruszárnyas ég-utat,

a messzi szénaszárítón túl
gábrriel angyal, szőke hit –
s üdítően lágy harmattal
öntöz tarlót, az alkonyit,

gyógyítsatok hát szerszámnyéllel,
boglárvirággal, hús köménnyel,
meg jó levessel s zabkenyérrel,
ti szentelők s te, ima-ének

a dicső vendég nemhiába

vezeti méhek röpteit
bérese lenni zahárnak
aranszín cséplés idején,

s én, szalmabáb, semmi, zabszalma
nézem... levélkék, fenn az ég,
és nyugvóhely vagyok, zabszalma,
a nehéz eke-krisztusé

Koncsek József műfordítása

*Nyikolaj Alekszandrovics Kljujev (1884?–1937) orosz paraszti író, a sztálini önkény áldozata, Lélekteljes szeretete a termőföld, a természet, a munka iránt kiemeli kortársai közül. Ez a verse Lena Szilárd hresztomátiájá-ban (szöveggyűjteményében) olvasható oroszul. Más versei a KGB archívumából franciául jelentek meg, s magyarul Fázsy Anikó szerkesztésében a *Feltámasztott szó* kötetben olvashatók. Az egyik Kljujev-vers az *Égből lehulló üröm* nevű csillagra utal János jelenései nyomán. A pusztító csillag neve oroszul csernobilnyik. Rejtély... Az atomerómú pusztító robbanása előtt János és Kljujev honnan tudta ezt? Véletlen volna? A vers közrejátszott a költő 1937-ben történt kivégzésében. Ez a verse a rejtőző arc tisztaságával tekint ránk, úgy tetszik ez volt Kljujev eltitkolt és elrejtett arcainak egyike, a vers xxx jelzetű volt.

Nézni a Tiszát, ahogy hömpölyög Zenta felé

Boldizsár Mária Boglárka interjúja Bene Zoltánnal

Bene Zoltán író, irodalomszervező, „civilben” az Algyői Faluház és Könyvtár igazgatója. Publikál folyóiratokban, antológiákban, több prózakötete jelent meg. Néhány díjat is kapott az idők folyamán, legutóbb 2014 elején, Szeged városának kulturális elismerését, a Kölcsey-érmet vehette át. Beszélgetésünk során erről az elismerésről is kérdeztem, de az irodalmi élet és a fiatal irodalmárok éppúgy szóba kerültek, ahogyan a (felső)oktatás...

– **Számítottál erre a rangos elismerésre (azaz a Kölcsey-éremre), vagy meglepetésként ért?**

– Abszolút meglepetésként ért. Ráadásul mindmáig nem tudom, kinek, netán kiknek jutottam eszébe. Arról ugyanis, hogy kik kapnak Kölcsey-érmet, amennyire én tudom, különböző kulturális és művészeti szervezetek javaslatai alapján dönt Szeged Város képviselő-testülete. Őszintén szólva nem gondoltam, hogy számon tartanak.

– **Gratulálok hozzá! Egyébként mit tartasz életed legnagyobb sikerének?**

– Először is: köszönöm. A kérdésre több választ is adhatok, megközelítés kérdése, miféleképp. Ha az érdekel, az irodalom terén mit érzek sikernek, akkor lehet a válasz egyfajta hivatalos felelet, ami nagyjából úgy hangzik, hogy például a Fehér Klára-díjat, amit 2006-ban az *Év-könyv* című, kötetként a következő esztendőben a Tiszatájnál megjelent novellafüzéremért kaptam; vagy az Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium pályázatain nyert díjakat; vagy éppen a Bethlen Gábor Alapítvány Teleki Pál Érdemérmét. A Kölcsey-érmet úgyszintén. De egyéb válasz is lehetséges: életem talán legnagyobb irodalmi sikerei azok a pillanatok, amikor Ilia tanár úr azt mondja, „jókat olvasok tőled mostanában!” És az irodalmon kívüli életemben is akadnak mozzanatok, amiket sikerként élek, illetve éltem meg, ezek azonban személyes dolgok, nem illeszkednek egy interjú kereteibe...

– **Szoktál író-olvasó találkozókat, könyvbemutatókat szervezni egy-egy új köteted megjelenése kapcsán?**

– Nem. Illetve: nem én szoktam. Én általában másoknak szervezek író-olvasó találkozókat, ahol az ő köteteket mutatjuk be. Azonban különböző helyeken és keretek között velem is beszélgetnek olykor irodalomról, valóban, s az én megjelenő könyveimnek ugyancsak vannak bemutató szeánszai. Ezeket az eseményeket az irodalmi élet részének kell tekinteni, ha tetszik, ha nem. Olykor, szökőévenként egyszer, tetszik is, a legtöbbször azonban inkább nem. A könyvhét például minden

évben ambivalens érzésekkel zárul bennem. Nekem túlságosan harsány, ugyanakkor fogjuk rá, tudom, a kor megköveteli, hogy az legyen.

– **Mi a véleményed azokról az egyetemistákról, akik az írással próbálkoznak? Egyáltalán ismersz-e ilyen fiatalokat?**

– Ismerek néhányat, közülük nem egyet nagyon tehetségesnek tartok. És, persze, olvastam már egyetemisták műhelyéből kikerült kevésbé sikerült szöveget, mi több: bűnrösszat is. De akár jó, akár rossz az eredmény, a próbálkozás nem válik kárára senkinek. Egyedül akkor riadok meg, amikor valaki többet ír, mint olvas – és, bizony, akad nem kevés az efféle tollnokból. Az egyetemista alkotók köreiből is.

– **Gondoltál már arra, hogy átadj a tudásodból, világnézetedből valamit a következő generációnak?**

– Amennyiben továbbra is mint író kérdezel, akkor azt kell mondanom, olyan értelemben, ahogyan egy tanár, egy amolyan „mester” adja át a tudását, olyan értelemben a válaszom egyértelmű nem. Az irodalom, a művészet célja nem lehet a tanítás. Hegel írja, hogy „a művészet arra hivatott, hogy az igazságot az érzéki művészi megjelenés formájában fedje fel, hogy ábrázolja a kibékített ellentétet, ekként végcélja önmagában, ebben a kibékített ábrázolásban és felfedésben rejlik.” És engeddd meg, hogy Georg Simmelt is idézzem, aki szerint a mű „a részhatásokból kiemelkedő, vagy rajtuk felülkerekedő teljes egység.” A művészet tehát önmaga oka, felfedés, teljes egység és igazság. Vagyis? Ugyan mi más lenne ez, akárhogy is nézzük, mint teremtés? Nem utánzás, nem didaktikus morálpárolák gajdolása, nem az érzelmek manipulálása, nem a tudás átadásának sajátos módja, ellenben önálló világ létrehozása, teremtése. – Ha nem is a semmiből, de egyfelől magából a művészből, másfelől a világmindenség elemeiből. Ettől, persze, még nem öncélú és nem ad hoc. Sőt. Talán pontosan emiatt jár felelősséggel.

– **Szerinted ma Magyarországon megéri-e, lehetséges-e kizárólag írónak lenni?**

– Lehetséges. Nem könnyű, de nem is lehetetlen.

– **Ha jól tudom, kisebb-nagyobb megszakításokkal ’91 óta veszel részt a felsőoktatásban. Ez idő alatt rengeteg papírt szereztél a megszerzett tudásról, mégsem értél még tanulmányaid végére. Ez mi miatt van? Kíváncsiság, tudásvágy, fejlődni akarás vagy a következő célod eléréséhez kell az újabb bizonyítvány?**

– A felsőoktatásba valóban 1991-ben léptem be. Akkor a JATE (azaz József Attila Tudományegyetem) magyar-történelem szakán kezdtem tanulni, ám egy év múltán leadtam a történelmet, s fölvettem helyette a XIX. és XX. századi magyar irodalom speciális képzéseket, végül azonban harmadévesen félbehagytam az egészet. A legegyszerűbb módon: nem jártam be. Ezt követően dolgoztam mindenféle rosszabbnál rosszabb munkahelyeken és -körökben (voltam többek közt tudakozó-ke-

zelő, cipőbolti eladó, újságkihordó, de fellengzősen asszisztensnek nevezett lótifuti gyermek is), s hamar látnom kellett, hogy ez nem is fog változni, ha nincs valamiféle diplomám. Elsősorban ezért, s csak a sokadik sorban tudásvágyból kezdtem el 1998-ban a művelődésszervezés, majd 1999-ben a könyvtár szakot. Előbbit 2002-ben, utóbbit 2003-ban fejeztem be. 2009-ben pedig az andragógia mester szaknak vágtam neki, amin 2011-ben végeztem. Még ebben sem a kíváncsiság, a tudásszomj volt a legfőbb mozgatórugó, sokkal inkább egyéb, leginkább egzisztenciális megfontolások. Jelenleg, 2012 szeptemberétől a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófia Doktori Iskolájának vagyok PhD-hallgatója. No, ezt már kizárólag azért csinálom, mert érdekel. Mondhatnám úgy is: tudás- és kalandvágyból.

– **Bene Zoltán, az értelmiségi, a művelődésiház-igazgató, az író, a szegedi kulturális, művészeti élet tevékeny alakja. Nehéz lehet ennyi helyen ilyen szinten helyt állni. Te elégedett vagy a karriereddel?**

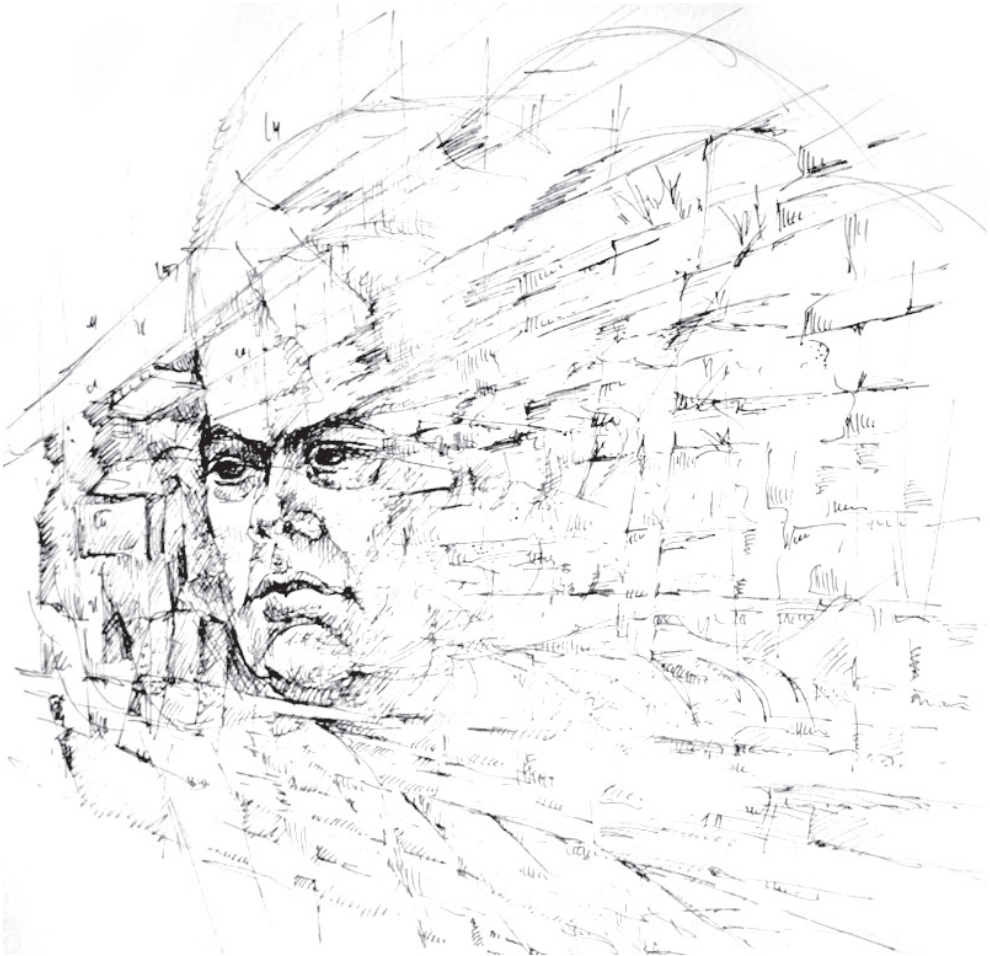
– Hogy milyen szinten állok helyt, azt én nyilvánvalóan nem tudom hitelesen megítélni. De tárgyilagosan annyit nyugodt lélekkel kijelenthetünk, hogy lehetne jobban is csinálni – mindent, amit felsoroltál. S mivel ez így van, és alighanem mindig is így lesz, elégedett nem vagyok, és soha nem is lehetek.

– **Mik a terveid a közeljövőre? Dolgozol most valamin? Van egyáltalán időd lazítani?**

– Amin már nem dolgozom, az a *Kurta élet* című novelláskötet, amely három novellafüzér egy kötetbe szerkesztve. A könyv valamennyi története megjelent folyóiratokban (többek közt a *Hitelben*, a *Tiszatájban*, a *Ligetben*, az *Agriában*, a *Kortársban*, a *Forrásban*, a *Helikonban* vagy éppen a *Váradban*). Mivel erre a könyvre a kiadó elnyerte az NKA támogatását, most már biztos, hogy ősszel lát majd napvilágot. Dolgozni amúgy mindig dolgozom valamin, ha nem is konkrétan a gép előtt ülve és bőszen püfölve a klaviatúrát. Miközben a buszon hallgatja az utasokat, az utcán figyeli a járókelőket, aközben is dolgozik az ember. Vagy amíg nézi a Tiszát, ahogy hömpölyög Zenta felé. Mindezen tevékenységek, létezés módok idején szorgosan munkálkodik – alkotói értelemben. És egyáltalán. Ezen kívül pedig nap mint nap dolgozom a szónak hétköznapi jelentésében, Algyőn, a Faluházban, amelyhez könyvtár és alkotóház is tartozik, segíték életben tartani néhány kulturális és/vagy művészeti területen tevékenykedő civil szervezetet, ehhez nem utolsó sorban igyekszem eligazodni az új (és a mindenkori) civil szabályozásban, s közben próbálok az irodalmi életnek is hasznára válni. Ezekon kívül haladnom kell a doktori iskolával, jelesül a disszertációmmal is, ami jelenleg azt a hangzatos munkacímet viseli, hogy *A szabad akarat mint filozófiai probléma a magyar irodalomban a bizakodás és a reményvesztettség évtizedeiben (1837–1867). A végzethit, a determinista tanok és az akaratszabadság*. A disszertáció készítése abban a stádiumban, amiben vagyok, leginkább olvasást jelent, ami nem nagy változás számomra, hiszen régóta életformám.

Világéletemben sokat olvastam. Olvasok buszon, vonaton, ágyban, széken, asztalnál, köztéri padon, kávéházi asztalnál, kocsmapultnál, bárhol. Hogy van-e időm lazítani? Kérdés, mit tekintünk lazításnak? Beszélgetni, megvitatni közös ügyeinket meg a világ nagy dolgait a családdal, barátokkal – ezt annak érzem, s van is benne részem, szerencsére. Pihenés, feltöltődés számomra, ha Bonifác nevű cicánkkal foglalkozunk (mellesleg vele beszélgetni is szoktam), vagy, teszem azt, amikor főzök otthon. S ha ráadásul a feleségemmel együtt főzünk – no, az maga a lazaság non plus ultrája!

- **Köszönöm az idődet és válaszaidat!**
- Én köszönöm.

Vonatablakban

Pataki István

andreának

furcsán keringnek
lüktetnek bennem
a nedvek
olyan magas és mély
az ANDREALin-szintem

az angyal érkezése

hálaadó ének

nem meddő álomban láttam
nem gyötrő virrasztásban
küldted uram az angyalt
mert vártam
talan anyám is közbenjárt nálad
hogy a tévelygőt méltónak találtad
küldted uram az angyalt
mindenem téged magasztalt
köszönöm uram akit küldtél
a hiánnyal születik minden érték
szeretem mint azt aki küldte
miként azt aki közbenjárt
elűztetek minden látomást
áldalak uram
és áldom az angyalt
színed előtt
színe előtt
vigyáz rám
és vigyázom őt
köszönöm uram hogy rám talált
köszönöm istenem
köszönöm anyám

dúdoló

hogya rám találnál
madarakkal szállnánk
selyemfüvön állnánk
virág lenne párnánk
sohasem aludnánk
néznénk ég varázsát
felhőt simogatnánk
szelekkel játszanánk
hajunkba koszorút
napsugárból fonnánk
tüzünknek parazsát
egymásból táplálnánk
örökké lobognánk
hogya rám találnál

etűd

ahogy továtűnsz a busszal
ott vagyok veled
párás üvegen a lehetet

helyek

nézem az asztalt
a teraszon
ahol ültünk
üresek a székek
a te helyedre ülnék
hogy lássam magamat
ahogy néz téged

fénykép

nézd kislányom
ez a költő bácsi volt
őrülten szerelmes anyuciba

akkor miért nem ő lett az apukám

tudod kislányom
a költők általában
haláluk után
érnek valamit
akkor meg már
nem akartam hozzámenni

hajnali

dübörögnek a kamionok.
ó hová tűntek
a halk sejtelmes neszek

te alszol a városi csendben.
én a falusi zajban cigizek.

te egyedül.
én nélküled.
mint krisztus nélküli feszület.

és beszél
te az én helyemen ülnél
és nagyon szeretnél
de legközelebb is
csak veled szemben
ha ülök még

két rózsa

anyám sírján a két rózsa
januárban fokadt vissza
kapaszkodtak kopár fagyon
élni vágytak a holtakon

senyved szenved a két rózsa
mint kik alattuk nyugszanak
terméketlen zok agyagban
virág nélkül a tavaszban

nézik egymást az új hanton
tekintetük összehajol
mikor a két rózsa fokadt
bennem a tűz akkor lobbant

két rózsában magunk látom
egyik félénk másik bátor
megharcolna a világgal
csak rózsája legyen társa

hej úgy védné azt a rózsát
fáj hogy éppen tőle óvják
ó ha nyílna neki nyílna
övé lenne minden titka

forró naptól árnyékolná
harmatcseppel itatgatná
leveleit simogatná
tépő szelet megátkozna

egymást nézi a két rózsa
mintha örök idők óta
egyik remél másik csak vár
míg tombol a perzselő nyár

gyökerük ha mélyre hatol
érintkezve együtt harcol
ó ha egyszer egymást nyitná
a két rózsa anyám sírján

Nirvánás ének

mennyi virágot levágtam a fűvel
lekaszált illatok suhogva tűntek
mennyi kojtorgó szürke kis füsttel
fojtottam lobbanó nagy tüzeimet

ó hány szerelmet hagytam magára
s hány ölelésben maradtam árva
hűtlen tavaszban élve elvesztem
hervadt virágból raktam a tüzeim

nem kell már virág nem kell a fű sem
fátyolos füstben vágyam nem űzne
nem kell a tavasz rügyetlen álma
kopár az ég is csillaghullásban

te lobbanj lángra szabad virágom
fényednél mindig anyámat látom
nem akarok már túlélni semmit
ha felgyújtottál taníts meg égni

recidiva

mint madarak első röptük
tavaszainkat újraéljük
én a nagy pajkos kamasz
te a kis virgonc kölyök
játsszuk ami nincs de lehet
kérdést amire nincs felelet

hisz válasz lesz mindenünk
ami átsüt egymásra belőlünk
játsszanak velünk a vérkörök
s fogjuk egymást ha szédülünk
én a nagy pajkos kamasz
te a kis virgonc kölyök

valaki mindig

valaki mindig velem van
hordoz magával vagy viszem
valaki mindig velem van
emberül bennem az isten

valaki mindig velem van
örkődik vigyázva figyel
valaki mindig velem van
istenül bennem az ember

valaki mindig velem van
valaki bennem téged véd
valaki mindig velem van
valaki bennem érted ég

valaki mindig velem van
valaki mondja velem légy
valaki mindig velem van
valaki bennem érted él

Csontos Márta

A szőkeség, mint identitáskeresés Juhász Gyula (1883–1937) szerelmi költészetében

I. Bevezető

A szőkeség, mint a női tökéletesség megtestesítője, közel száz versében egyfajta szükségletet jelent Juhász Gyula számára.

Juhász Gyula szerelmes versei révén válik átélhetővé, hogy a reménytelen szerelmet megtestesítő múzsa virtuális valósággá teremtése pótolni tudja-e azt a hiányt, ami a valós szerelemélmény elmaradásából fakad.

E tanulmány elsősorban azt kívánja hangsúlyozni, hogy mind orvosi szempontból, mind a műalkotásértelmezés szempontjából mennyire fontos Juhász Gyula lelki alkátának vizsgálata, hogy megérthessük mély depresszióból fakadó kétségbeesésének okait, hogy átélhessük vágyódását szőke ideálja iránt, akit a maga számára érinthetetlen, légies valóságában is oly megrázó intimitással tud megörökíteni.

A szőkeség nemcsak pillanatnyi ingerforrás, hanem megszállás alatt tartja a költőt, hiszen a szükségletet megszüntetni nem tudja, nem következik be a szerelmi kielégülés, csak a hiábavaló vágyakozásból kicsengő örök kiszolgáltatottság érzése lehet az övé.

Érzésvilágának feltárásához a pszichoanalízist kell segítségül hívni. Ezt célzom meg jelen tanulmányomban Juhász Gyula lelki valóságának értelmezésével, melyet néhány verssor idézésével szeretnék indítani.

Mélázgatok egy **szőke** koszorún,
Mert **szőke** mind, akit fájón szerettem,
A **szőkeségük** tört át száz borún,
És tündökölt száz éjszakán felettem.

És **szőke** volt, ki egyszer szeretett,
Mint holdfény átragyog egy őszi estét
A ködbe temetett tarlók felett.
Ó holdam lángja: bánatos, nagy emlék! (...)
(*Szőke fény* 1919)

II. 1. Alkat, lelkiállapot, témakeresés összefüggései

Azok a neurotikus tünetek, melyek egyértelműen 'pszichogének', s elengedhetetlenül fontosak Juhász Gyula költői attitűdjének megértéséhez, a lélek mélyéből fakadnak, s ezeknek az élményeknek a megértéséhez, lelkiállapotának értelmezéséhez Juhász Gyula életénekeinek ismerete szükséges.

Péter László irodalomtörténész Juhász Gyula életének legapróbb mozzanatait is feltárta *Annák, szerelmek nőalakok Juhász Gyula költészetében* című igényes elemző munkájában, s hangsúlyozza, hogy a szerelemélmény esősorban szenvedéssel párosul nála, nincs módja a beteljesülés gyönyörének megéneklésére.

„Apja vélt örökségének, betegségének tudata, anyja – férfiaságát és emberméltyóságát is elnyomó – túlzott ragaszkodása csak fokozta a lelki válságot, növelte benne a nőhöz való egészséges, természetes közeledés gátlásait.”¹

Dr. Czeizel Endre Juhász Gyula család és kórtörténetét elemezve fontos adatokat szolgáltat a költői magatartás értő elemzéséhez.

A paraszti ősökkel rendelkező Juhász Gyula nagyapja már iparosember, apja postai főtiszt. Az egész család idegrendszeri gyengesége visszavezethető az apa végzetes vérbajos fertőzésére, mely 10 év tolószékes vegetálást követően 49 éves korában halálhoz vezetett. Édesanyja is kedélybeteg, szomorú asszony lehetett, jóllehet, a férjétől szerzett vérbajos fertőzés ellenére 91 évet élt.

A sokat szenvedett anya képe *Édesanyám II.*, 1905-ben írt versében rajzolódik ki.

A lelke bánat! annyi minden érte
Nehéz özvegység rászakadt fejére.,
S míg én betegen, búsan tovább éltem,
Ő imádkozott és szenvedett értem. (...)

(*Édesanyám II.* 1905)

„Juhász Gyulában a depressziós személyiség szinte minden jellegzetessége megtalálható: ...pesszimista, humortalan volt, ami csöndes, passzív, határozatlan magatartással, szkeptikus, panaszkodó, borongós, aggályoskodó megnyilvánulásokkal társult.”² – írja dr. Czeizel Endre Juhász Gyula lelki alkatát analizálva.

Gátlásai, sikertelen női kapcsolatai lelki egészségének alakulására igen nagy hatással lehettek, de feltehetőleg ifjúkori, vallási elhivatottsága is korlátozza vágyainak kiteljesedésében.

¹ Péter László: *Annák, szerelmek (Nőalakok Juhász Gyula költészetében)*. Szeged, 1983. 167–68.

² Dr. Czeizel Endre: *Költők-gének-titkok, magyar költőgénuszok családfaelemzése*. Galenus 2000. 137.

Juhász Gyula verseiben Sárvári Anna megközelítése is legtöbbször egyfajta valóságos áhítattal történik, mégis mindig érezzük, elérhetetlensége mennyire súlyos traumát okozott a költő lelkében.

Az 1917-ben napvilágot látott, *Patológia* című, gondolattöredékekből felépülő elmélkedése hihetetlen szuggesztíóval tárja fel személyiségének beteges vonásait.

„Önmagammal szemben? Úgy nézek magamra, ha véletlenül tükörbe pillantok, mint egy ellenségre.”³

A nők folyamatos visszautasításától szenvedő Juhász Gyula életvitele is egyfajta önpusztítás, átlagon felüli érzékenysége, folyamatos önmegfigyelése, saját szenvedését mazochizmusig fokozó attitűdje önmagát patológikus esetté degradálja.

Így vall 1906-ban írt verseinek egyikében:

Ismeritek az ércarmú lidércet?
Agyunkba markol, és mi futni tudnánk,
De megkövült kín szörnyű árnya hull ránk
S fölöttünk csattog keselyűd, vad Élet

Jön éjszaka, mikor lelkünk kigyullad,
S villámos fénnel a jövőbe lát
S dermedt bánattal, sírva néz rád
Ő éj, ki szemed rémülten lehunyta! (...)

Nemcsak patofóbiája kínozza, hanem ebből eredő félelmei is növelték szenvedését. Juhász Gyula lelki alkatában dominált a túlzott idegesség, szorongással és alvászavarokkal küszködött. Ezt a lelkiállapotot az orvostudomány atípusos depresszióknak nevezi.

Az önkínzást elviselni csak úgy lehetett, hogy egy létező, de számára elérhetetlen személybe próbált kapaszkodni, hogy részesévé válhasson annak a szépségnek, melyet hiányérzete csillapítására egyfajta önámításként élt át.

Így tette a valóságban nem egyértelműen vonzó Sárvári Annát az irodalom műsatörténetének felejthetetlen alakjává.

Hogy miért nem teljesülhet be sokszor egy áhított szerelem, nagyon találóan fogalmazza meg Popper Péter *Lélekrágcsáló* című könyvében. „A szerelem ugyanis egyrészt szenvedély, más részből színjáték is. Egy szerelemben az ember az összes vágyát meg fantáziáját rávetíti a másikra, és sokszor saját fantáziáiba szeret bele.”⁴

³ Juhász Gyula összes művei – 5. kötet, prózai írások 1898–1922. Akadémiai Kiadó, 1969. 506.

⁴ Popper Péter: *Lélekrágcsáló*. In: Öszinteség, hazugság és titok a párkapcsolatban. Kulcslyuk Kiadó, 2010. 234.

II. 2. Ösztönenergiák feltárása, erotikus élmények megtestesülése a szépségben

Juhász Gyula önanalízise több versében tárja föl az erotikus élmények után hiába sóvárgó költő esendőségét. Rá kell ébrednie, hogy Anna számára csak egy irracionális idea-kép, de intellektusa hiába van ezzel tisztában, érzelmi síkon mégis csapdába esik, nevezetesen a szépség csapdájába, melyben az imádat a személyiség megnyomorításához vezet.

Már fáj nekem a szépség. Belefáradt
 Borús lelkem a ragyogó világba.
 Idegesít a harsány tüzű tájak,
 Szerelmi lázak kába muzsikája. (...)
 (A szépség betege 1928)

Erich Fromm szerint a pszichoanalízisben azokat a gondolkodási folyamatokat kell vizsgálni, „melyek úgy hamisak, hogy nem azzal a súllyal és jelentőséggel rendelkeznek, mint amelyet az érvelő ember nekik tulajdonít”⁵. Éppenséggel a költészetre olyannyira jellemző túlfűtöttség könnyen hamis képeket és gondolatokat próbál a költővel elhíttetni, s ilyen módon félelmek, neuraszténias tünetek jelennek meg.

Az áhított kapcsolatokra vágyódás sikertelensége szólal meg Juhász Gyula 1907-ben írt *Örvény* című versében.

Félek. A jövődő rémektől
 Lelkem beteg (...)
 Magamtól kell remennem egyre,
 Futnék, de merre, hova térjek?
 Az örvény zúg minden eremben
 Tőlem ki véd meg?
 (Örvény 1907)

A „szellem és ösztön igaz összhangja”⁶ szükséges ahhoz, hogy az ember személyisége teljes birtokába kerülhessen. Az erotikus konfliktusok hátterében mindig az rejtőzik, hogy az ember a társadalmi elvárásoknak megfelelően kénytelen sokkal tisztességesebben viselkedni, mint ahogy ezt a valóságban, ösztönlényként szeretné.

⁵ Erich Fromm: *Pszichoanalízis és vallás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995. 51.

⁶ Carl Gustav Jung: *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába*. Európa Kiadó, Budapest, 1990. 31.

Így szülehetnek keserű sorok az elérhetetlen eszménykép elmarasztalására.

Lopott fény, áldott légy, ó, szerelem,
 Mely egy hazug nő **szőke** haján égett,
 Mely sok sírást és dalt hozott nekem,
 S tragédiát, melyen kacag, aki
 Nem érti meg.

(*Szép volt 1910*)

A kilátástalanság és az elérhetetlenség lírája csendül az *Orgonaszó* című verséből, anélkül, hogy Annát egyetlen szóval is vádolná vagy felelősségre vonná.

És nekem már a vágyak kínja nem fáj,
 A vágy nekem csak hegedűszó, ének.
 Az én szerelmem **szőke** fellegen száll,
 Hol játszanak az angyalok, a fények,
 Hol nincsen Anna, senki, semmi nem fáj,
 Ó asszonyok, játékok, semmiségek!

(*Orgonaszó 1910*)

Az öngyilkosságra is hajlamos Juhász Gyula soha egyetlen számon kérő sort nem írt Annáról. Anna miatt mellbe is lőtte magát, de soha nem okolta őt a két-ségbeesésben elkövetett végzetes lépésért.

A költő valószínű nem is tartotta magát arra alkalmasnak, hogy elnyerhesse Anna szerelmét, így minden szenvedésben és átsírt éjszakában egyidejűleg a szerelemre való alkalmatlanságát énekelte meg.

Az Annával kapcsolatos, meglehetősen ambivalens vélemények közül idézem Hegedűs Nándor lapszerkesztő gondolatait.

„Én ugyan nem vizsgálgattam meg Anna vállait, de azok nem tündököltek, mert a bőre nem volt alabástrom és szőkesége sem volt szeráfi, hanem egészen mindennapi. Bár fiatalon került ide, arcának rózsáit festékkal kente fel.”⁷

Juhász Gyula egyfajta gyermeki rácsodálkozással közeledik Anna felé, vagy játékos szőke fényként jeleníti meg, vagy szőke tűzként villantja fel melegét, vagy szőke habokon táncoltatja.

Mélységesen igaza van Jungnak, mikor hangsúlyozza, hogy „a neurotikus ember lelke gyermeki lélek, mely nehezen visel el önkényes korlátozásokat.”⁸

⁷ Péter László: *Annák, szerelmek*. 46.

⁸ C. G. Jung: *Bevezetés a Tudattalan pszichológiájába*. Európa Kiadó, Budapest, 1990. 50.

II. 3. A szőkeség mint alkotói inspiráció

Az érzelmi életre ható inspirációt egy másik személy váltja ki, akinek fizikális vagy mentális adottságai előidézik az ihletettségi állapotot. A szőke szépség csodálata érzelmi tetőpontra jut el, egyfajta extatikus állapotot idéz el, mely Juhász Gyula esetében csendes kontempláció formájában jelentkezik.

Gondolj el nem múltó zenékre lellem,
Szűz csillagokon fönn az égi kertben. (...)

Az ő hajára, mely **szőkébb** a holdnál,
És a halálra, mely békébe pólyál.
(Örök zene 1912)

Az alkotáshoz túlfűtöttség kell, egyfajta eufórikus állapot. „Az ilyen izgalom libidinális természetű.”⁹

Juhász Gyula Anna verseiben és más, szőke nőkhöz írt soraiban az érzelmi életre ható inspirációt olyan személyek váltják ki, akiknek fizikális adottságai idézik elő a költő ihletettségi állapotát. Az ihlető személyek szépségük varázsával kápráztatják el a költőt, mentális, intellektuális adottságaik soha nem kerülnek említésre.

Az anyagi szőkeségben idealizált nőalak mindig megmarad a maga passzivitásában, inkább a megváltoztathatatlan tényekbe való belenyugvás rezignált hangvétele bujkál a sorok között.

Milyen volt **szőkesége**, nem tudom már,
De azt tudom, hogy **szőkék** a mezők,
Ha dús kalással jó a sárguló nyár,
S e **szőkeségben** újra érzem őt. (...)
(Milyen volt 1912)

A költő tehát visszavonul az ábrándok birodalmába, „szőke álmokat” kerget, s megteremti belső világa szépségét, mely a szubjektum képzelete és a külső világ valósága közötti ellentétet feloldja, menekülési útvonalat teremtve a neurotikus számára. A szőkeség folyamatos megjelenítésével nyilvánvalóan olyan élménymaradványok jelennek meg, melyek egy korábbi elfojtottság felszabadítását teszik lehetővé.

⁹ Bókay–Erős: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Filum, 1993. In: Erns Kris: Az inspirációról. 137.

Ma **szőke** álmok szűzi fénye,
Tengerszemek derűje, mélye,
Virágmezők világos éje,
Nagy tengerek szabad zenéje
Száll szívembe mélyen. (...)

(*Solveiget hallgatom 1909*)

A képeiden arany s bíbor álmok,
Szőke hajak és világos selyem (...)

(*Giorgione 1909*)

„Azonos irányba tart a téma, a struktúra és kétségtelenül a funkció is: a perceptuális mező által biztosított jelzések, a felépített jelenetek és az eredet kutatásának különféle útjai révén a fantázia világába kerülünk, magához a szubjektum eredetéhez.”¹⁰

III. 1. Juhász Gyula szerelemvárásának története

Röviden érdekes áttekinteni, miként szólal meg Juhász Gyula a szerelem hangján más nőkhöz írt verseiben.

Álmainak első 'tündérkirálynője' az orvosnak készülő, tragikus körülmények között elhunyt, göndör hajú Klima Ilona volt.

Ó, álmainak tündérkirálynője,
Uralkodjál örökké lelkemen,
Engedd, hogy szívem álmát rólad szőjje,
Habár ez álom lenne szemfedője
És hervadása ez a szerelem ! (...)

(*Strófák 1903*)

Később már Nagy Máriához szól a dal, aki olyan „mint csillag fénye alkonyórán” az *Adagio* című versben, majd megénekli találkozását Masson Antóniával a *Találkozásban*, melynek zárása keserű panasz.

¹⁰ Bókay Antal – Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány szövegyűjtemény*. In: Jean Laplanche – Jean-Bertrand Pontalis: *A fantázia és a szexualitás eredete*. Filum, Budapest, 1998. 231.

Éreztem, hogy egy álom cserbe hagy:
Az üdvöm nem te vagy!

Szívemnek hozzád nem lehet joga
Soha, soha, soha!

(*Találkozás 1906*)

Mennyire igaz Móra Ferencnek dr. Domokos Lászlónéhoz írt megjegyzése.
„Azt hiszem, a nő után való mérhetetlen vágy, a nőhöz való közeledni nem mérés betege.”¹¹

1911-ben a költő már Várnai Jankáért lelkesedik, s azok közé sorolja *Az élet bája* című versében, akik „Virágai letűnt édenkerteknek..”

Cserey Irmához intézett soraiban szenvedélyes, tőle szokatlan, vad sóvárgás keríti hatalmába.

(...)
Ha vadság kell, hát marcangolni tudnám,
Mint tigris forrón, vágyakozva, durván.
És Irma **szőke!** **Szőke** bestia,
Vagy **szőke** macska? Bús álmok fia.. (...)
(*Vallomás 1909*)

Figyelemre méltó szerep jut itt már a szőkeségnek, mely nála a vágyódás, a szépség szimbólumává növekszik.

Azután 1910 után már jönnek az *Anna-versek*, melyekről még később esik szó.

Anna jelképpé magasodó alakjának csak árnyékához közeledhetett Eörsi Júlia, foglalkozása szerint újságíró, aki túlzottan nagy szerepet tulajdonított magának Juhász Gyula életében, s a *Tied a sírig* memoárkötetében bizonygatta, hogy 1918. március 20-án Juhász Gyula felesége lett.

Hogy mennyire főszerephez jutott itt is a szőkeség, idézem Juhász Gyula Eörsi Júliához írt levelének néhány sorát. „**Szőke** hajad selymét csókolhatom-e még, tiszta szemed mennyországában talállok-e üdvöt még, szűzi ajkad titkos értelmű rózsái nyílnak-e még nekem...”¹²

1919-ben már Zöldi Vilmához szólnak a sorok a *Szerenád*ban.

¹¹ *Szerelmes magyar írók – A félrecsúszott nyakkendő, Juhász Gyula szerelmei.* Holnap Kiadó, 2003. In: Móra Ferenc levele dr. Domokos Lászlónéhoz. Tisza Irodalmi Kiskönyvtár, Szeged, 1961. 55.

¹² Juhász Gyula összes művei – Levelezés I. 1900–1922. Akadémiai Kiadó Budapest, 1981. 371. levél, 309.

Balkonodra szállt a néma est,
 Ez a nagy, bús fekete madár
 S eltakarta **szőkeségedet**. (...)
 (Szerenád 1919)

Étsy Emíliát magasztaló sorai közt is felbukkan a „**szőke** hegedű”, majd a szőkeség démoni varázslata ragadja magával Péchy Erzsinek írt versében.

Ó **szőkeség**, mely a görög regékből
 Feltündökölve fénylik most felénk,
 Mint szende hold a boldog nyári égről;
 Varázsos és búsító **szőkeség**: (...)
 (Péchy Erzsinek 1924)

III. 2. A szőkeség mint ismétlési kényszer Juhász Gyula költeményeiben

Kutatásaim alapján a szőkeség, mint égi fény, ragyogás, életet adó világosság jelenik meg Juhász Gyula közel száz versében, mely a költő elfojtott vágyait szublimálja.

Talán nem véletlen, hogy a festmények és freskók angyalai is gazdagon hullámzó, szőke hajjal keretezett szelíd arcok, méltó megjelenítői az elérhetetlen magasságokban tündöklő égi ragyogásnak.

Ők a fény gyermekei, akik varázslatos lényükkel a szerelem követeivé magasztosulnak.

A *szőke*, mint jelző, csak ritkán fordul elő Juhász Gyula korai verseiben.

Az 1904-ből származó *Hipatiában* a „*szőke ifjú*” Krisztus alakját testesíti meg, két évvel később az *Ők* című versben sem érezzük még egyedüli üdvözítőnek az arany hajkorona megszépítő varázsát.

Az ifjúságból, múltak májusából
 Ragyognak **szőke**, barna lányfejek.
 Tavaszi mámor, rózsaszínűmámor
 Száll szívemre, mely szürke és beteg.(...)
 (Ők 1906)

Még a *Valami nagy* soraiban is úgy fogalmazza meg szerelmi vágyódását, hogy a „szőke csodák és barna csodák” egyforma súllyal jelzik számára a szépséget, az életet, egyfajta kompenzatorikus harmónia érzését keltve.

Valami nagy, mély szerelem hiányzik,
 Valami sírás, valami öröm,
 Valami harc, valami csönd,
 Valami nagy, mély szerelem hiányzik!
 (...)

Szóke csodák, barna csodák,
 Meddig csodálkozom csak rajtatok?
 Ó, adjatok valami szépet,
 Valami életet, valami halált,
Szóke csodák, barna csodák!

(*Valami nagy 1908*)

Majd a Sárvári Annával való találkozást követően a folyamatos sóvárgás az áhított szerelem után olyan mértékűvé fokozódik, hogy a „szóke”, mint jelző, nemcsak az asszony szépség megjelenítője lesz, hanem minden olyan jelenségé, mely a szépséggel és az ebből fakadó élménnyel analóg. A „szóke” és „arany” felbukkan folyókban, akácok levelein, égre kanyargó füstcsíkokban, de megszépíti és felerősíti a hold ragyogását is.

Érdekesként említem meg, hogy a szókével azonos értékű „arany”, mint jelző, több száz versben van jelen.

Ilyen módon válik a „szóke” Juhász Gyula költészetében minden szépség és pozitív élmény szimbólumává.

A lelki jelenségek valóságossá válnak, a lélek is megteremti a maga világát, melyet a testi valósággal próbál harmóniába ötvözni. Komplementer viszonyba kerülnek egymással, tele ábránddal és vágyakozással. „A fantáziálás hajtóereje a kielégítetlen vágy, és minden egyes ábránd vágyteljesülés, a ki nem elégítő valóság korrekciója”¹³ – írja Freud *A költő és a fantáziaműködés* című tanulmányában, majd ugyanitt hangsúlyozza, hogy innen egyenes út vezet a neurózis, a lelki zavarok elhatalmasodása felé.

A „szóke” és „arany” felfokozottan jeleníti meg kielégíthetetlen vágyakozását.

A ragyogás azután csillagot szül, mely az elérhetetlen szerelem szimbólumává válik, csak fájdalmasan gyönyörködni lehet benne.

¹³ Bókay Antal – Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Szöveggyűjtemény. Filum Kiadó, Budapest, 1998. In: Sigmund Freud: *A költő és a fantáziaműködés*. 61.

Nem adtak semmit ők,
Az ígérő remények,
Csak sok szép bánatot,
De így is jó nekünk az élet.

Nem lettem férfia
A nőnek, kit szerettem,
Csak borús árnya én,
De azért csillag ő felettem. (...)
(Hálaadás 1912)

III. 3. Tartalomanalízis a tudattalanból kilépve

Így robban be a szókeség a tudatba, s felszínre hozza azt a tartalmat, mely a költő személyes megtapasztalása alapján eljuttatja hozzá azt a ragyogást, melyen keresztül belső életének szükségletei számára világossá válnak. „Az introvertált alkotás akkor születik meg, amikor a művészt elárasztják a tudattalanból származó belső tartalmak.”¹⁴

Talán nem meglepő hangsúlyozni, hogy Anna legalább annyit szenved ettől a soha át nem élt kapcsolattól, mint maga a költő. Alakja úgy vált legendává, hogy inkább elmarasztalták, kritizálták, s nem égi magasságokba emelték. A kortársak véleménye is nagyon megosztott vele kapcsolatban.

Mégis Juhász Gyula utolsó leveléből idézek, hogy érezzük, miként kerítette halmába a számára elérhetetlen ragyogás.

„Milyen gyönyörűség megittasulni egy asszony szépségétől, mámoros szavakkal ódát zengeni az életről, mert van egy asszony, akit szeretünk, hitünk és férfiaságunk minden forróságával, akiben bízunk, mert ő a sorsunk és célja az életünknek. A szemed ragyogásában a magam életének dicsősége tükröződött. Mindeütt velem voltál, a véremben is benne csörgedeztél.”¹⁵

Nem véletlen, hogy a férfi szerelmi sóvárgásában szívesebben választ kétes hírű nőt. Érdekes tudni, mit ír Freud a férfiak szerelmi tárgyválasztásával kapcsolatban.

„... a tiszta és minden gyanú felett álló nő sohasem gyakorol elegendő vonzerőt

¹⁴ Jolande Jacobi: *C. G. Jung pszichológiája*. Animus, Budapest, 2009. 39.

¹⁵ *Szerelmes magyar írók, A félrecsúszott nyakkendő – Juhász Gyula szerelmei*. Holnap 2003. In: Juhász Gyula utolsó levele. Szeged és Vidéke, 1913. május 9. (Jules álneven)

ahhoz, hogy a férfi szerelme tárgyává váljék, csupán a szexuálisan rossz hírű, akinek hűsége és megbízhatósága iránt kételyek merülhetnek fel.”¹⁶

Életrajzi adatokra támaszkodva Juhász Gyula vágyódását más oldalról is megközelíthetjük. A szerelem a költő számára azt a felfokozott sóvárgást jelenti, ami feltehetőleg az anyát gyengéden szerető ifjú attitűdjét rajzolja meg, így egyfajta anyapótlót keres a szerelemben. H. B. Lee véleménye szerint: „A múzsa természetesen, semmi egyéb, mint az idealizált anya természetfölötti kivetítése.”¹⁷

Anna azonban nem kíván belépni ebbe a szerepbe, anyagi biztonságot és elismerést vár szerelme tárgyától, vállalva ezáltal a szubmisszív női szerepet. Inkább alázattal néz fel azokra, akiknél biztosan számíthat kívánságai teljesítésére.

Mégis Juhász Gyula töretlen konoksággal imádta a hamvas arcú, érzéki, szőke, telt idomú teremtést.

(...)
Zengő finálé. Bíbor lila ködben,
Míg végsőt vonaglott a vad zene,
Táncolt, mosolygott **szőkén** és merőn.

Én néztem őt remegve és remélve,
Ujjongott karja, válla és feje,
Ő életem gyászos Melpomenéje!

(*Múzsa 1911*)

Csak a valóságban soha át nem élt szerelem teszi lehetővé az idealizált kedves légius szépségű alakjának megrajzolását. Nem tudja, milyen a csókja, s milyen volt a könnye, írja *Anna után* című versében, de nem is vágyik igazán a visszatérésre, fél, hogy a valóság csak megölné az emlékeket. Csak emlékeiben élhet tovább az a szépségétől megfoszthatatlan csoda, akit végleg eltemetett magában, hogy fájdalmát képzelete ércablájára égethesse.

Egy régesrégi operettben
Egy kis színésznőt megszerettem.

Játszott a távol rokokóban
Szívemmel is játszott valóban

¹⁶ Sigmund Freud: *A szexuális élet pszichológiája*. Cserépfalvi Kiadása, 216.

¹⁷ Bókay–Erős: *Piszichoanalitika és irodalomtudomány*. 1993. In: Ernst Kris: *Az inspirációról*. 141.

Nekem oly szent volt ez a játék;
Az írigy sorstól bús ajándék

Lelkembe villant **szőkesége**...
De a játéknak vége, vége. (...)
(Emlék 1923)

IV. 1. A szőkeség irracionális gyönyörűsége

A szőkeséghez írt versek valójában a tudattalannal folytatott párbeszéd megjelenítői. Mintha valami lelki kényszer uralkodna az alkotón, ami alól nincs menekvés, onnan egyenes út vezet az ésszerűtlenség felé.

Vajon Juhász Gyula szőkék iránti vonzódása, illetőleg ennek a vonzalomnak lehetséges analizálása feltárja-e a személyiség lényegét, vagy csak arra következtet, hogy mi az, ami elválasztja másoktól, s értelmezési, hermeneutikai lehetőséget kínál az egyéni beállítottság magyarázatára?

„...esetleges beállítottságunk, önmagunk irracionális összetevői, melyek vélekedések és vágyak összeegyeztethetetlen halmazaira oszthatnak bennünket.”¹⁸ írja Richard Rorty Heidegerről és másokról című könyvében.

A szőkeség, mint a „libidó-csomagba” rejtett ösztön-energia, nemcsak a mindenki által jól ismert Anna-versek ’kelléke’, ismételten utalhatok a korábban említett, Eörsi Júliához írt levélrészletre.

A valóságos kapcsolat hiánya ürességérzetet kelt a költő lelkében, s ez olyan feszültségnövekedést eredményez, melyből egyenes út vezet a neurózis felé.

A Freud értelemben vett „szexuális energia” olyan módon alakul át, hogy komplexusok, személyiségzavarok alakulhatnak ki. „... az energia megmaradásának törvénye értelmében, ha a tudat energiát veszít, az energia átkerül a tudatlanba... ahol működési zavarokat, neurózist és pszichózist okozhatnak”¹⁹ – írja Jolande Jacobi Jung pszichológiáját értelmező könyvében.

A nem megfelelő önértékelés olyan kisebbségi érzést alakít a költőben, mely már eleve alkalmatlanná teszi a szerelem beteljesítésére.

Ezt a szorongást, ürességet jelképezi a „néma est „a Szorongásban, mely végül is elrejtje szeme elől a ragyogást és feloldódást jelképező szőkeséget.

¹⁸ Richard Rorty: *Heidegerről és másokról*. (Dianoia sorozat.) Jelenkor Kiadó, Pécs. 1997. 184.

¹⁹ Jolande Jacobi: *C. G. Jung pszichológiája*. Animus, Budapest, 2009. 76.

Balkonodra szállt a néma est,
Ez a nagy, bús fekete madár,
s eltakarta **szőkeségedet**.

(*Szerenád 1919*)

Mégis, az önámítás csúcspontján, az olvasó számára olykor sikerül a beteljesült szerelem hangulatát idézni.

És gondolom, fogok még játszani
Aranyhajaddal, bársony válladdal. (...)

(*Mindig velem 1926*)

Az alant idézett versben pedig példát látunk az ellenkező hangulat megfogalmazására, mely valóban a szerelmi közeledés ésszerűtlenségét emeli ki.

Lopott fény, áldott légy, ó szerelem,
Mely egy hazug nő **szőke** haján égett,
Mely sok sírást és dalt hozott nekem,
S tragédiát, melyen kacag, aki
Nem ért meg. (...)

(*Szép volt 1910*)

IV. 2. Juhász Gyula, mint az erotikus-kényszeres típus megtestesítője

A freudi meghatározás értelmében Juhász Gyula az erotikus-kényszeres típusba sorolható. Felfokozott vágyódása jelenik meg a szépség és szenvedély összefonódásában, s miközben áhítja, hogy szeressék, egyre nagyobb erővel keríti hatalmába a szorongás, mely testi-lelki impotenciához vezet szélsőséges kedélyállapot megjelenésével.

Bennem jár, hallom mint kopog,
Álomtalan, vak éjeken,
Kopog, dobog, indul, megáll,
És jár tovább hűségesen.
(...)

Hiába várok, nem pihen,
Kopog, dobog, jár-kél a Rém,
S álmomban is hallom, amint
Föl és le jön-megy feketén.

Már néha azt hiszem: no most
Vállamra teszi ujjait.
De nem. Megint indul, megáll,
Megáll és indul. Árnya int....

(*A rém 1930*)

„A művész tipológiáját nem lehet meghatározni magából az alkotásból, csupán csak akkor, ha tekintetbe vesszük azt, ahogyan a témát kereste.”²⁰

Ha fordulhatunk a népbölcsestéshez, elmondható, hogy minden férfi magában hordozza a maga Évját, vagyis olyan személyt választ magának, aki saját lelki kvalitását jeleníti meg.

Juhász Gyula költészetének értelmezése során nem szabad elfelejtenünk, hogy soha vele meg nem történt élményeket úgy képes megénekelni, hogy a költő valószínű szerelemélményt tud kelteni az olvasóban.

A libidó elképzelése csak a tudattalanból feltörő érzelmi rezgések verssorokba fogalmazott impresszióiban nyilvánul meg. Az alaphangulat magába ötvözi a gyermeki rácsodálkozást éppúgy, mint a férfi elfojtott, erotikus vágyódását, szőke szépségbe finomítva.

Gondolj el nem múltó zenékre, lelkem,
Szűz csillagokon fönny az égi kertben
(...)

Az ő hajára, mely **szőkébb** a holdnál,
És a halálra, mely békébe pólyál.

(*Örök zene 1912*)

A lelke arcán úgy ragyog,
Mint **szőke** éjben csillagok.
(...)

Ki ez a lány? Elkérdezem.
Szép és bús. Angyal. Idegen.

(*Egy képre 1915*)

A problémát Annával kapcsolatban egyrészt az okozza, hogy a valós személy nem azonos egyéniségének a róla kialakított képével, hanem a rá jellemző esetleges és egyedi tulajdonságok keverékét adja, s mivel ez nem felel meg a célszemély valódi természetének, egyenes út vezet a költő csalódásához.

²⁰ Jolande Jacobi: *C. G. Jung pszichológiája*. 40.

Így csalódik a költő a szépségben, melyet perszonális értékekkel koincidenzába ötvözve megérzi, hogy nem kaphatja meg a szeretett személytől, amit várt.

És akkor megszülethet egy elbocsátó szép üzenet, mely persze egészen más hangulatában, mint Adyé, hiszen nem a gyűlölet hangján szól, nem használ kegyetlen szavakat csak azért, mert szerelme nem válhat valósággá soha.

Annák, szerelmek, elbocsátom őket,
Mint őszi lomb a szálló levelet.

Szökén kerengve hulljanak az őskert
Örök rögére, holt álmok felett. (...)

(Fohászokadás 1922)

A szökeség sorozatos ismétlődése felerősíti azt a szépséget és ragyogást, mely a szeretni vagy szeretve lenni fájdalmit vagy örömit erősítheti vagy gyengítheti.

„A szigorú kauzalitás határát súrolja – mint már mondtunk – minden jelenség, amelyben az ismétlési kényszer jut szóhoz. Az ismétlési kényszer ugyanis az értelem mechanizált formája”²¹ – hangsúlyozza Hermann István pszichoanalízissel foglalkozó munkájában.

Nem Juhász Gyula az egyetlen, akinek ideálját Giotto pufók angyalai és a Niebenlungok Krimhildája között kell keresni. Az áhított nő, a nagy román költőnél, Mihai Eminescunál (1850–1889) is szöke hajfürtökkel és égszínkék szemekkel jelenik meg több versében.

(...)

Szöke fürt közt sápadt orcád
Hajtsd vállamra álmatag,
Drága prédául kínálván
Számnak édes ajkakat. (...)

(Vágyakozás, Jékely Zoltán fordítása)

(...)

Csak a hold van fenn, a hold van,
Ki vizekre szórja fényét:
Ő láthatja a karomban
Szívem édes **szökeségét**.

(Régi világod feledd el, Finta Gergő fordítása)

Nem juthat nála szerep másnak, csak a germán szépségideálnak, „sorai azonban

²¹ Hermann István : *A pszichoanalízis mint módszer*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. 150.

mindig tele vannak feszültséggel, hiszen csak vesztes lehet, mert olyan nőt nem találhat, aki minden erényében tündöklő.”²²

Eminescu szőke angyala egyszerűen belibben a sorok közé.

Jöjj el, óh, jelenj meg ismét, hosszú, lágy selyemruhában
Melynek fodrain ezüstbe szerteporzó fényvarázs van
Holtomiglan nézném tündöklő, arany fej-éked,
Míg te hófehér kezeddél **szőke** fürtjeid becézed.

(*Negyedik levél, fordította Franyó Zoltán*)

Eminescu angyalai, Juhász Gyula Annája és más szerelmei szőkeségükben komoly affektusmennyiséggel töltik fel a költők sorait. Ilyen módon a szerelem tárgya fantáziájában a szeretett személyt úgy teszi valóságossá, hogy maga a valóság mégis elkülöníthető marad. A szőke ragyogásba öltöztetett, tökéletes nő a költő képzetében fantáziája segítségével valósággá válik, a boldog embernek nincs szüksége fantáziaképekre. „A költő fantáziavilágot teremt, amit nagyon komolyan vesz, azaz igen nagy affektusmennyiséggel ruház fel, miközben élesen elkülöníti a valóságtól”²³ – hangsúlyozza Freud az alkotói képzelet működéséről írt esszéjében.

Minél inkább erősödik a képzelőerő, annál inkább mélyül a szakadék a tényleges valóság és az áhított vágyteljesülés között, s annál nagyobb a valószínűsége az olyan neurózis kialakulásának, melyben Juhász Gyula is szenvedett. Az alkotó neurózisos állapota lehetővé teszi, hogy költői önmegfigyelése fokozódjék, s ezáltal könnyen gerjeszt konfliktust az elérhető és az elérhetetlen között. Talán Juhász Gyulának nincs is szüksége az elérhetőre, az elérhetetlen számára egyfajta lelki kielégülést okoz. A valóságban már nincs szüksége arra a nőre, akit annyira valóságosnak áhított a maga számára.

A régi Anna jár ma
Emlékek pitvarába,
A régi Anna szépül
Múlt májusok ködébül.
Nem fáj már **szőkesége**,
Azt mondom néki: Béke!
Szép volt a kín, az álom,
De nem lett ő halálom!
(...)

(*Elégia 1920*)

²² Kávássy Endre: *Eminescu élete és költészete*. Irodalmi Kiadó, Bukarest, 1962. 232.

²³ Bókay–Erős: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Szöveggyűjtemény. In: Sigmund Freud: A költő és a fantáziaműködés. 60. old

Valószínű, a szőkeség gyönyörkiváltó hatása arra enged következtetni, hogy a tudattalanban vannak olyan gondolatok, melyek a lelki valóság új világát tárják elénk.

Freud is úgy határozta meg a pszichoanalízist, hogy az nem más, mint a tudattalan felfedezése a lelki életben.

Juhász Gyula erotikus vágyódásában a kielégülést követelő testiség elfojtódik, érzelmei a szeretetet adni kívánó személy magatartását tükrözik. Úgy idézi meg az emóciót, hogy nem vár viszont szeretetet, csak sóvárgásának ad hangot kon-templatív szerepben.

A tavaszesti égen fölragyognak
A barna felhők közt víg csillagok:
Zord életem estéjén fölcsillan ma
A vágyam még,
A vágyam, mely már rég elhamvadott.

A tavaszesti rónán messze égnek,
A barna árnyban víg pásztortüzek:
Bús álmaim estéjén **szőkeséged**
Föltündökölt.
Föltündökölt, s jó éjszakát üzent.

(*Esti fények, 1923*)

Mégis mi történik a valóságban? A választ kereshetjük Norman O. Brown *Művészet és Erosz* című tanulmányában megfogalmazott gondolatmenetében is.

„A valóság az emberi lényekre az örömről való lemondás szükségességét kényszeríti, a valóság frusztrálja a vágyat. Az örömelv konfliktusban áll a valósággal, és ez a konfliktus az elfojtás oka.”²⁴

A szőkeség kísérteties megjelenése így vált ki szorongást a költőben, ami kapcsolatban van az ösztöntörekvésekből eredő ismétlési kényszer uralmával.

S miközben egyre gyakrabban jelenik meg a sorok között a szépséget szimbolizáló szőkeség, s a ragyogást fokozó arany, egyre jobban erősödik a szándékolt ismétlés szorongáskeltő hatása.

A költő kielégítetlenséget sugárzó boldog-boldogtalansága a szerelem tárgya iránt ambivalens érzéseket kelt az értelmezőben.

²⁴ Bókay Antal – Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Filum, Budapest, 1998. In: Norman O. Brown: *Művészet és Erosz*. 122.

IV. 3. Költészet és pszichológia kapcsolata Juhász Gyula lírájában

Mindenképpen, a költészet csak segítségére lehet a pszichológiának, alkalmasint jobban megmutatkozik benne az alkotó lelki valósága, mint amennyire felszínre hozható egy pszichoanalitikus vizsgálattal.

A gyakran ismételt szavak vagy képek a szépség kényszeres megjelenítését szolgálják, s a költő újra meg újra késztetést érez az idealizált valóság mögöttes tartalmának feltárásához. A kényszeres megjelenítés pedig a szorongás felfokozott állapotát tükrözi, hiszen képzeletbeli valóságának elérhetetlensége miatt növekszik a költőben a kétségbeesés. Itt lép be a költészetbe a pszichológia, hogy segítségével a kreativitásában igazán sebezhető alkat a maga valóságában megismerhető legyen. „Minden pszichológiai interpretáció azonban csak 'mintha' valóság lehet. Sohasem lehet kizárólagos és sémaszerű, mert ez 'meggyilkolja' a műalkotást....A végső szó a művésznél marad, vagy ha közelebről nézzük, nem is a művész, hanem a tudattalanja, autonóm tehetsége őrzi azt.”²⁵

Juhász Gyula az *Albumok*ban még gyermeksege napjait lapozta, s tavaszi virágokat keresett kék szemű angyalarcokba nézve.

Fekete és ezüstös albumokban
 Ma gyermekségem napjait lapoztam,
 Szent tavaszom virágait kerestem
Szőke hajakban, nefelejcs szemekben. (...)
 (*Albumok 1915*)

De 1923-ban, a *Panasz* című versben már elátkozott költőnek vallja magát. „Beteg madár, ki álmában felzokog”, s ajkáról a dal ereje már csak a hulló falevelek koppanását idézi.

A költő mondja e dísztelen éneket,
 Költő, elátkozott, költő, elkárhozott,
 Már régen daltalan, régen reménytelen,
 Beteg madár, ki álmában felzokog. (...)
 (*Panasz 1923*)

Kísérteties ez a vers, a semmibe távozó dalnok siratóéneke, akit emlékek kergetnek, s az elmúlás szele kavargatja felette kémények szőke füstjét. A sorok között

²⁵ Bókay Antal–Erős Ferenc: *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Szöveggyűjtemény, Filum, 1998. In: Marie-Louise von Franz: *Az analitikus pszichológia és az irodalomkritika*. 157–158.

Anna hajának bársonya libben, hogy azután a szépségében démoni és elérhetetlen szerelem elszálljon szőke fellegeken, oda, „Hol játszanak az angyalok, a fények.”

Meg kell szabadulnia a szőkeség kísértetétől, hogy már soha többé ne fájjon. El kell jutnia oda: „Hol nincs Anna, senki, semmi nem fáj”, el kell jutnia oda, ahol az asszonyok csak „játékok, semmiségek.”

A valóságot csak imaginárius világba helyezve tudja elképzelni, fantáziája a valóság és a szubjektum által teremtett világ között ellentéteket próbálja képekbe oldani. A verssorok drámaiságát, miként a *Borok* című is nagyszerűen illusztrálja, fokozza a szépségében idealizált nő félreismeréséből és túlértékeléséből származó kétségek megjelenése.

(...)

És ittam őket. Szerelem borának
 Aranyedűjét szürcsölgettem én,
 Nehéz bor volt, mélyén keserű bánat
 És égető vágy és semmi remény.
 Ó, **szőke** bor, mely Anna lágy hajának
 Színét idézted őszök éjjelén.
 A porba vágta sorsom a kupámat,
 S üres lett asztala az ifúságnak. (...)

Én ittam őket. Művészet borából
 Maradt még pár pohárral, gondolom,
 És fejfájást se hoz e tiszta mámor,
 Ha torozom a napi gondokon.
 Kiszállok véle e cudar világból,
 És kikötök azúros partokon.
 És **szőke** ákác bőlint, csöndes béke,
 S ez szebb, mint minden Annák **szőkesége!**
 (*Borok 1923*)

V. Összegezés

Tanulmányom összegezéseként egyértelművé válik, hogy a szőkeséggel a szeretett nőt Juhász Gyulának olyanná kellett idealizálnia, amelynek alapján erényessége támadhatatlanná válik.

Ilyen módon tette a fényhez hasonlatossá, hiszen az felette lebeg, és táplálja melegével. Anna 'haja bársonyából' is impulzusokat küld felé, úgy tölti fel légies

szépségével, hogy alapvető létszükségletként jelenjék meg, mely elengedhetetlen a továbbéléshez. Versei mégis tele vannak szorongással, még akkor is, amikor az „arany” és „szőke” jelzők ragyogásába bújtatja a személyeket és természeti jelenségeket. Egyfajta védekező mechanizmust jelent ez számára a félelem, az elmúlás, a kilátástalanság elhomályosítására.

A szőkeségből származó megerősítés olyan új minőséget hoz létre, melyben a valóságot, – Anna tényleges valóságát – egy tudattalan észlelési tartományban birtokolja. Az asszonyból származó új minőség a „szőke fény”, mely értékmegőrzővé válik. A kétségbeesés, a betegségtudat és az elérhetetlen szőke szépség megbabonázó varázslata mutatja, hogy mennyire nehéz Juhász Gyulának megtartani belső egyensúlyát, talán ezért válik szükségessé, hogy a tudattalan élményben lehetőség nyíljon a valóság módosítására.

„A tudattalan gondolkodásról azt tartják, hogy érzelmi állapotokat hoz létre, melyek irányítják és szervezik a mentális funkciókat”²⁶ – olvashatjuk Peter Fonagy és Mary Target szerzőpáros könyvében.

Juhász Gyula Anna utáni vágyódását, lelki valóságának megjelenítését csak akkor érthetjük igazán, ha értelmezőként azonosulni tudunk ezekkel az érzelmi állapotokkal. Ismét megerősíthetem Freud igazságát, mely azt hangsúlyozza, hogy „a szexuális ideál érdekes segítő viszonyba léphet az énídeállal..., ami az énből hiányzik és az ideálhoz szükséges előnyös vonásokat tartalmazza, azt szeretjük.”²⁷

Ezt az ideált viszi magával a költő, búcsúzásaiban is megőrizve az asszonyok asszonyát.

Te messzeségek asszonya, te emlék,
Isten veled, most elküld már szívem
Mennék utánad, ó, de merre mennék?
A végtelenbe tán,
Te csillag vagy ma már az égiven. (...)

Isten veled! Ma oly dal kél szívemben,
Mint boldog visszhang bús szőlőhegyen,
Mely várni fog fagyos, fehér teleken.
A **szőke** napra vár.
Isten veled, napom, egyetlenem.

(Annának, utolszor 1913)

²⁶ Peter Fonagy – Mary Target: *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődés pszichopatológiai tükrében*. Gondolat Kiadó, Budapest. 2005. 19.

²⁷ Sigmund Freud: *Ösztönök és ösztönsorsok*. Filum, 38.

Bulat Salvovics Okudzsava

A poéta, biz' ám, fura szerzet

У поэта соперника нету

A poéta, biz' ám, fura szerzet,
Maga-sorsa a sorvezető.
A világba kiáltja a verset,
S te modell sose vagy – csakis ő.

Magas égre kezét fölemelve
Erodálja a testet, erőt.
Noha lelke kiég, vezekelne...
Kit is illet e jog? Megin' őt.

De határt tapogatva: „Kibír-e?”
Az a lélek a csendhez elért.
Ami dolga akadt, idetéve...
Gyere, mondd: minek és kinek élt.

Keserű kupa és remek étek,
Tüzes ár, s imaházbeli szent...
Ami benne fakadt – ma tiétek.
Az egész. Vele néktek üzent.

Az utolsó trolibusz

Последний троллейбус

Ha kín üli súllyal a vállamat épp,
hogy majd beleroggyan a térdem,
beszállok a kék trolibuszba, ha még
elérem
a téren.

Suhanj, trolijárat a flaszteren át
Ma éjszaka körbe-keresztbe,
hogy mind, aki szenved a szörnyű baját,
keresd meg,
ereszd be.

Vegyél troli föl, kicsit adj pihenőt!
Tudom, hogy a vést fagyos éjjel
a benn utazók – evezőseid ők –
kivédik
eséllyel.

Velük ki- kimásztam a terhek alól,
a vállukat értem is néha...
Csak elhiszitek ti nekem: sok a jó,
de néma,
de néma.

A Moszkva-folyó szerű városon át
elúszik a busz (ma nem árad),
s a csóka, ki tar fejem boltozatát
csipedte,
kifárad.

Vlagyimir Viszockij

Példázat Igazról és Hazugról

Притча о Правде и Лжи

Bulat Okudzsavának

Színigaz ünnepi cuccait hordta naponta,
Tiszteletül nekik: együgyü, félkaru, fatty –
Rongyhazug álca-szavával Igaznak a'szonta:
Jöjj megaludni lakomban – egy éjre maradj!

És odatért a hiszékeny Igaz nyugovóra,
Nyála kifolyt, hiszen álma szelíd lehetett –
Paplana volt csak, a Rongyhazug húzta le róla,
S bőribe bújva Igaznak, egy jót nevetett.

Felkönyökölt azután, s fülig ért szukaszája:
Egy a nemünk, szivi, lásd, ugyanannyit is ér!
Olyigaz, Olyhazug – egynek előnye ruhája,
S persze egál, ha a két maca teste pucér.

Lopta saját fonatába aranytak a masnit,
Vitte a göncöt is, azt, ami kézbe került,
Fogta a pénzt, remek óramodellt, meg a doksit,
Jót kiköpött, odaszólt magyarán, s tovatűnt.

Reggel ocsúdva derült ki Igaznak a kára –
Nézte, kutatta magát, tükörért matatott:
Szenporos ábra került fel a szúzi hasára,
Tiszta Igaz feketéllt – de amúgy mutatott.

Sőt nevetett, hogy a csürhe dobálta kövekkel:
„Látszat ez itt, hisz a Rongyhazug hordja ruhám...”
Két suta fatty grafomán tanuzást követett el,
S ronda szavak furakodtak a dáma után.

„Bestia” lett, node még gonoszabb neve durva,
Köpte a nép, s uszította reá a kutyát...
„Nincs helye itt – megy a száz kilométeren túlra,
Egy nap alatt kisöpörni a lába nyomát!”

Átüt a vádiraton fura stichje szavuknak
(Más sara lett odacsapva a dolga elé),
Mondva: Egy cafka hazudja magát Igazunknak,
Bár a személye egy ittasan meztelené.

Színigaz esküdözött, leborult, zokogott is,
Elkutyagolt, lefogyott, biz’a nélkülözött –
Rongyhazug tudta, hogy nem lehet ennyire kódís,
Szép telivért orozott, s nosza lóra szökött.

Egy csodapók ma is Szentigazért hadakozgat –
Hát, igazát viszik ám lyukas egygarasért:
„Győz Igazunk, az idő neki újra is oszthat!..”
Csak tegye azt, mit a nyílt Hazug tenne ezért!

Gyakran a fél lityit osztva s ürítve tirátok,
Azt se tudod, hova ágyaz az éj, hova szállsz.
Még kirabolnak – ez pőre, de színigaz átok!
Nézd csak – a jó nacid hordja a dög, Hazug ász.
Nézd csak – az óra felé les a dög, Hazug ász.
Nézd – paripád üli szőrin a dög, Hazug ász.

Marosi Lajos műfordításai

Marosi Lajos

Hányadán állunk Okudzsavával?

Bulat Salvovics Okudzsava *kilencven évvel ezelőtt* született Moszkvában, grúz–örmény családban, egy később nevezetessé vált napon, május 9-én. Apját 1937-ben kivégezték, anyját lágerbe zárták. A fiú 18 évesen önkéntesként a frontra ment, ott megsebesült. A háború után a Tbiliszi Állami Egyetemen diplomázott. Visszatért Moszkvába, és oroszul alkotott. Jelentős szerkesztőségekben működött, prózát és verseket írt, saját dalaival koncerteken lépett fel. Hivatalos kiadás a verseiből nem készült, költői-előadói tevékenységét csak tűrte a hatalom. Dalai révén népszerűsége nőttön nőtt, külföldön is ismertté vált. 1991-ben szovjet Állami Díjat kapott. Párizsban halt meg, de szülővárosában, a Vaganykovói temetőben nyugszik, ahol például Jeszenyin és Viszockij is. (Magyar Wikipédia.)

Okudzsavát nem lehet össze nem kötni legismertebb követőjével, Vlagyimir Viszockijjal. (Aki nála 14 évvel később született, és 17 évvel korábban halt meg.) A pályakezdő színész 1961-ben, 23 éves korában hallotta először Okudzsavát énekelni. Így emlékezett erre: „Dalai nem csak nagyszerű tartalmukkal váltottak ki csodálatos hatást belőlem. Kiderült, hogy lehet ilyen módon verselni. Elképesztett, mennyivel erősebben hatnak a versek a hallgatóságra gitárkísérettel.” (A gitárnak a szavakhoz hozzáadott értékét Okudzsava is említi, amikor szovjet írók csoportjának párizsi fel-lépésére emlékezik. Azt mondja, Viszockijt és őt kissé jobban fogadta a hallgatóság, mint a többieket, mert ők gitároztak is. E sorok írója teszi hozzá: akkor jaj a fordító-nak, ha egyedül munkálkodik, s az eredményt nem tudja gitárkísérettel előadni! Jobb híján mostantól a fordításaimhoz hozzáírom az internetes linket, ahol az eredetit meg lehet hallgatni.) Álljon itt két idézet, ki hogyan nyilatkozott a másikról.

Viszockij *Okudzsaváról*: „Nagyon tisztellem, egyszerűen szeretem őt. Ha a verseit tekintem, ha azt, ahogy mindezt csinálja, ha mint személyiséget – hát nem is viszonyulhatnék hozzá másként. Ő a szellemi atyám, számomra mindig a legnagyobb ember marad.” Okudzsava *Viszockijról*: „Barátok voltunk, de barátságunk egy kicsit sajátos volt. Mert először is más nemzedékhez tartoztunk, és más volt a temperamentumunk. Ő nagyon nyitott társasági ember volt, akit mindig sok tisztelő és rajongó vett körül. Én otthonülő ember vagyok, hajlamos a magányosságra. De találkozgattunk. Nem gyakran, de találkoztunk, és nagy szeretettel voltunk egymás iránt. Most nehéz erről beszélni, mert tragikus halála után nagyon sok „barátja” lett. Egyesek pénzért tartanak róla előadásokat.” (Idézi M. Cibulsky és L. Furman (<http://www.playcast.ru/view/1296533/63bc4dd2fc5e26a76d5df20afa58140a1289123fpl>))

Vajon hány barátjuk van Magyarországon? Tudnak-e róluk, foglalkoznak-e velük, olvassák-e őket magyarul? Viszockijra nézve ezt könnyebb megítélnem, mert belülről

ismerem a fordítások történetének legutóbbi 11 évét. Születtek emlékkönyvek, verseiből megjelent három kötet (Vicgai Péter szerkesztésében), előfordulnak folyóiratbeli publikációk, még konferenciakiadvány is, vannak zenével kísért műsorok (pl. Hobo, Sipos Mihály), felolvasóestek. Okudzsavától csak regényeket találtam magyarul, verseket pedig kis számban az interneten. A lényeg az, hogy Viszockijt egész fordítói közösség ültetgeti át magyarra (bár farkasösvényén magányos farkasok is felbukkannak, mint például Szöllősi Dávid), Okudzsava-fordítói munkaközösségről nem tudok. Korunk legegyszerűbb mennyiségi mutatójához próbáltam fordulni, az internetes előfordulások számához, de letettem róla, mert kétszer egymás után nem lehet hasonló eredményt kapni. Annyi azonban mégis megfigyelhető, hogy míg Okudzsava a cirill internetes világban az egyik leggyakrabban említett költő, a magyar nyelvű világhálón meglehetősen kevésbé reprezentált. Úgy gondolom, ez – legalább részben – a versfordítások alacsony számának tudható be. Adódik a feladat: az orosz bárdok közül nemcsak Viszockijt kellene fordítani, hanem Okudzsavát is.

Árnyékvető

Werner Lutz*

Meglehet

Meglehet
 hogy egy folyó áramlásának is
 aludnia kell
 mélyalvásba zuhan
 és semmiről sem tud többé
 önmagáról sem
 újra megfélekedezve magáról
 semmit sem tud
 a távoli delta torkolatáról
 melyben az édes víz
 sóssá lesz

Valódi éber napok

Valódi éber napok
 és álmatlan éjszakák az ára
 hogy felismerd
 mi része a világosságnak
 és minek kell a sötétségben
 maradnia

A tényeket

A tényeket
 tapintgatni forgatni kell
 az ujjaink között
 hogy kiderüljön
 életben vannak-e még
 vagy már régen nem léteznek

Ki táplálja az estet

Ki táplálja az estet
 alkonypírral
 én
 mindig csak én

Mily könnyű a poggyászom

Mily könnyű a poggyászom
 talán
 tovább juthatok
 mint gondoltam
 esetleg önmagamon túlra

Meglepni önmagad

Meglepni önmagad
 egy kacsintással
 meglátogatni önmagad
 váratlanul nem remélten

Kicsoda lenne olyan esztelen

Kicsoda lenne olyan esztelen
 hogy felkelést szítson
 az álmok szobájában

Benő Eszter műfordításai

* Svájci költő, festő, grafikus, a kortárs svájci költészet kimagasló alakja. 1930-ban született, Wolfhaldenben. Jelenleg Bázelen él és alkot. A rövid forma mestere, egyszerű szavakkal, találó képekkel fejezi ki gondolatait.

Németh István Péter

Próza és vers Lantos Sebő deák sárvári koszorúhoz

I.

Tinódi Lantos Sebestyén országunk-irodalmunk vándora, aki élete végig városról városhoz, várról várra, birtokról birtokra járt, s megverselte és elénekelte kora teljes történelmét. A baranyai születésű fiú Pécssett volt kisdíák, Dombóváron már énekmondó, Szigetváron Török Bálint udvarában lantos. Nagyszombatba úgy érkezik az országgyűlésre, mint Csokonai a pozsonyi diétára. A Felvidéken kedvelt lakása volt 'kincses' Kassában is. Tinódit 1548-ban Nyírbátorban találjuk, az ötvenes évek első felében pedig Kolozsvárott, hiszen az ottani nyomdában fog napvilágot látni *Cronica* című műve. Közben Debrecenben is időz, folytatja még be nem fejezett munkáit, így az *Erdéli históriát* is. 1555-ben fölkeresi a kedves, általa megénekelt egri várát, majd Kassáról jön vissza ide, ahonnan indult – végül – a Dunántúlra. A Tóti- és a Gulács-hegy iker bazaltkúpjai és Fazék és Póka várdombjai foglalják keretbe – akár egy kottasor – ezt a végső életszakaszt térben és időben a Balatontól a Rába-völgyig.

Gyulaffy László a Csobánc tetején feltehetően karácsony és szilveszteréj között látta több napon keresztül vendégül Tinódi Lantos Sebestyént, aki viszonzásul a vár lovagtermében akár pengethetett, énekelgethetett is esténte. Mivel még friss volt az *Egervár summájáról szóló éneke*, minden bizonnyal egyszer vagy többször elő is adhatta a várbeli vitézeknek. Bizonnyal nagy lelkesedéssel hallgatták, hiszen alig múlt esztendeje, hogy 1554 novemberének elején a legsúlyosabb török támadás érte a várat, amit sikeresen visszavert a csobánci hadinép. Gyulaffy László az úgynevezett L-alakú déli palotaszárny valamelyik emeleti szobáját, kamoráját jelölték ki a kedves vendég szálláshelyéül, ahonnan az ablakok a Balatonra; Szigliget és Györök várára néztek. Tinódi tehát a befagyott víztükröt látta onnan, amely akkoriban mocsaras nádas öbleivel felnyúlt tapolcai déli határáig, ám nemcsak a csillogó jegű tavat csodálhatta meg, hanem a Tóti-hegytől a Szent Mihály-dombig az összes bérce, völgyet és kanyargó utat, valamint tornyaival a sok kis falucskát.

Csobánc várából még végigpillantható a behavazott Tapolcai-medencén, aztán valóban indult az utolsó útra: Sárvárra, Nádasdy Tamás nádor sásfészkebe. Ott hunyt el 1556. január 30-án. Perneszy György írta róla a magyar irodalom egyik legmegkapóbb gyászjelentését uruknak, Nádasdynak. A következő búcsúsorokat róta: „*Tinódi Sebestyén immár megvetve ezt a földi muzsikát, Istenéhez tért, hogy ott az angyalok közt sokkal jobbat tanuljon.*” Szinnyei József *Magyar írók* című munkája, és Szakály Ferenc *Krónika*-előszava egyaránt idézi a hajdani leve-

let. A lexikon adatai szerint Tinódi Sárvár tőszomszédságában, Sár községben, alighanem az *osztópáni Perneszy-család* sírboltjában alussza örök álmát. (Tinódi sírját ma ugyanúgy keresik, mint Petőfiét.)

A költők álma azonban nem örök, tudjuk, a Catullus verseivel teli kódex 400 évet szunnyadt a veronai dómban, és Csokonai Vitéz Mihályt is ébresztette Ady Endre, s azóta is számtalan régvolt poétát az utókor, hogy hadd szóljanak újra szabadságról, szerelemről, hazáról és még több szépségről, ne felejtődjön el abból semmi, amire a jelennek mindéig szüksége lehet.

Sárváron, ha bizonyossággal nem is tudjuk, hogy hol porladnak a költő csontjai, ám a lantos versei – a ránk hagyott 13 000 sor! – máig élnek a kisvárosban. 1956 januárja óta – rendszeresen – minden január 30-án megemlékeznek Tinódi Lantos Sebestyénről az itteniek. Az ötvenes években kezdődött a sárvári Tinódi-kultusz, ahogy azóta Tapolcán is évente megünneplik Batsányi Jánost május első hetében. (A *kultusz* szavunkra rakódott nemkívánatos jelentésárnyalatok szerencsére nem kell, hogy zavaróan hassanak ma már.) Sárvárt és Tinódit együtt és maradandóan Devecseri Gábor írta versbe.

Az 1917-ben született költő első igen komoly opusza egy Catullus-összes magyarra fordítása volt. A Tinódi-vers írásakor Devecseri még csak 39 éves. Monográfiusa, Rónay László szerint „a nagy római lírikusban a maga legsajátabb költői előzményét szerette és tisztelte”. Devecseri személyisége Catullusban találta meg ambivalens érzésekből is szőtt érzékeny alkotójának lelki rokonát. S negyvenesztendő sincs Sárváron, amikor Tinódi Lantos Sebestyént idézve önnön hazai társadalmi szerepének igazolására lel. Ő is, Tinódi is katonaember, s mindketten koruk krónikásai. (Megannyi tisztsege mellett Devecseri Gábor tiszt is volt a Petőfi Akadémián, a néphadsereg e felsőoktatási intézményében mint alezredes irodalomtanár!)

Tinódi emberi és írói értékeinek megbecsüléséhez az utókor költői közül Devecseri Gábor igyekezett az elsők között hozzájárulni, mégpedig a koszorúknál elevenebb és értékesebb gesztussal. Jelen volt Sárváron, amikor a község Tinódi emléke előtt tisztelgett. Egy igen szép költeményt írt dunántúli hexameterekben a költő szellemét idéző sárvári rendezvényről. Melyik ünnepség lehetett ez a hajdani januári, hogy csak a jégpáncél borította utakon óvatosan lehetett megközelíteni a helyszínét is? Talán éppen a legelső!

Devecseri Gábort Sárvárhoz Horváth István Károly költő és professzor barátsága is kötötte, aki Catullus-fordításai mellett arra is szentelt időt, hogy Tinódi Lantos Sebestyén halálának 400. évfordulójára emlékkönyvet állítson össze. Meg is jelent e szép kiadvány 1956 őszén Klaniczay Tibor irodalom- és Legány Dezső zenetörténeti tanulmányával, valamint Horváth István Károly igen becses írásával Sárvár szerepéről a XVI. század magyar kultúrájában.

A korán elhunyt Horváth István Károly ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely életét tette arra, hogy az antikvitás értékeit megismertesse az olvasókkal. Barátság fűzte Hor-

váthot, Meller Pétert, Szepessy Tibort, Ritoók Zsigmondot, Kurcz Ágnest és Lakatos Istvánt Devecseri Gáborhoz, akit mesterükként is tiszteltek, szerettek.

Devecseri Gábor sárvári Tinódi-költeménye a XX. századi költőnk *Beszakad az idő* című válogatott verseit tartalmazó kötetében Horváth István Károly emlékének ajánlva jelent meg 1972-ben. (1974-ben a Devecseri-összesből e Tinódi-vers maga nem, de a címe alatti ajánlás már kimaradt. Az 1984-es posztumusz *Torna-tér* kötetben a költemény egyáltalán nem szerepelt.)

A modern-klasszikus költő műve mégsem alkalmi vers, jóval túlmutat művessége és gondolatisága egyfajta rögtönzésen. A költemény disztichonokban íródott. (Nem csupán Pannóniában volt kedvelt ez a messziről jött dallam, amit magukkal hoztak a rómaiak Savariába és Arrabonába, de ebben a ritmusban íródott az első teljes magyar *Újszövetséget* bevezető verses ajánlás is. Éppen e tájon, Sárvár-Újszigeten Sylvester János tollából 1541-ben így, romolhatatlan-szépen csordult görög metrumokba a magyar szó: *Próféták által szólt néked régen az Isten, / Azkit ígért, ímé, végre megadta fiát.* Devecseri Gábornak – a költőnek és görög műfordítónak, Homérosz tolmácsának – tehát nem csupán a saját érdeklődési köre, a világ és a magyar irodalom költészetének együttes szolgálata adhatott inspirációt arra, hogy hexametert-pentametert váltogatva verselje meg Tinódi emlékezetét, hanem mint sárvári költő vendéget e régi szövegemlékünk is ösztönözhetette, hogy Tinódi elbeszélő költeményeihez méltó medret találjon mondandójának. S ne feledjük, a görög-latin eposzok szintén hexameterekben íródtak, amelyek éppúgy hősokról beszéltek, mint ahogy Tinódi Lantos Sebestyén is hazájának héroszairól, szép mezőkben széjjel szálló vitézeiről szolt a maga tagoló ritmusú verssoraiban. Devecseri Gábor a Tinódi-omázsa előtt amúgy több hexameteres vagy disztichonos költeményt írt: *Dömsödi emlék, Ankhízész, Elbeszélő versek olvasása közben, Goethe-ház, Propertiushoz, Görög váza a moszkvai Puskin-múzeumban, Mozart-ház...* A címeiből is kiderül, hogy hány ezer kilométert utazott Devecseri Gábor, amire Sárvárra érkezett. Az ő, immár jelképes lantján, a költészetének húrjain mindenütt ismerősen és otthonosan szólhatott a hat verslábból álló sorokkal...

Tinódi-est Sárvárott

Hogyha, Tinódi, te most betekintheznél e terembe,

négy évszázad után, volna dalod, nem is egy.

Láthatnád elevenné gyűlni a színeket ősi képeken és ifjú, újdонат-új szemeken.

Biblia-béli mesék sok hőse barokk viseletben

bókol s leng a falon, míg a terem sora mind

ködmön- s kendőben, zubbonyban, szürke zakóban

nézi az éneklő ifju dalost, akinek

hangja nyomán minthogyha az egykori harc mezejére

látnának s tereád, harc hegedőse, deák,
kobzosa bástyának, viadalnak, kobzosa bornak:
villan a dalban a kard, pengnek a cinpoharak,
tűnik a mái világ... De miért is tűnne? Regényes
volt az a hajdani harc. Daltalan-é a mai?
Vagy nem szólhatnál kedvvel s vidor indulatokkal
erről a lelkes kis rádfigyelő, hevülő,
andalodó körről, mely a jégpáncélborította
útakon át idegyűlt hallani húrjaidat?
Feltámadt Sárvár, Pannónia színe-virága
eljött és felgyűlt hű dalodon, te deák!
és seregek közt hadnagyokat ki csatára tüzeltél,
véled örülnek az ős várban az új katonák.

Devecseri Gábor 22 soros költeménye képgazdag vers. Lefesti a Nádasdy-terem festményei előtt gyülekező egyszerű embereket, akik a négyszáz évvel ezelőtti költőre emlékeznek. A múlt pannója és jelen felvétele egymásra vetül, a múlt a jelenbe tűnik át, megelevenedik, a jelen pillanata pedig több évszázados távlatot, szinte örökkévalóságot nyer. Az üdvtörténetből meríti Devecseri Gábor az igét is metaforájához: *Feltámadt Sárvár*. Húsvéti eseményként ábrázolja a hóval betemetett vidéki kisvároska ünnepét.

Az ébresztett-föltámasztott, XX. századba hívott régholt költőt nem ironikusan ábrázolja, mint ahogy Mikszáth a szigetvári hőst az *Új-Zrínyiás*zban, ellenkezőleg: a mindennapok hőseit – akik a jégpáncélos út dacára is eljöttek ünnepelni, emlékezni – az eposzi hősökre emlékeznek, méltók arra is, hogy Tinódi ugyanúgy megemlékezhetne róluk egy mai históriás énekben, akár a hajdani hadnagyokról. (Naiv, de látnivaló, legalább őszinte hit volt ez attól az ezerkilencszázötvenes évektől, s ez is jellemezte a kort, Kormos István szavaival élve azt az új jégkorszakot. Simon István Keszthely és Sümeg táján láttatja Csokonai Vitéz Mihályt vagy a hírmondónak maradt betyárt népi hősként, aki beáll a vendéglői pénztárgéphez vezető sorba, hogy fröccsét fizesse.)

Devecseri Gábor, aki a nem csupán a görög–latin verseléshez, de a retorikához is mesterien értett, kérdéseket tesz föl a négyszáz éve elhunyt költőnek, mintegy arra készíteti, hogy helyeslje mindazt, ami a legújabb világban most körülvenné, körülveszi. Nem teremt semmiféle hamis pátoszt, az úgynevezett sematizmus csapdáit elkerüli. Csak az ember érdekli, s nem lát különbséget a barokk ruharedőkbe és az új egyenruhákba bújtatottak között.

Ebben azért lehetünk biztosak, mert a sikerületlenebb versdarabok ma önmaguk paródiájaként is olvashatók, Devecseri verse pedig minden kordokumentumnál szebb és élőbb – máig ható – költemény.

Ha Sárvárra gondolok, magára az irodalomra is emlékszem, hiszen nem csupán az

agg Tinódi jut eszembe, de az a sok-sok fiatal író és költő is, akik időről időre találkoznak és verseikkel versengenek. És ott a park, Tóth Krisztina lábnyma, aki a *Száz év magányt* olvasta diákköltőként a fák alatt, miközben nyertes sorai várták, hogy országosan is ismertek legyenek.

Tönköl József szép versének címe szerint: *Sárvárnál megáll minden vonat*. Hogyan is maradhatna el Sárvár-verséből Tinódi, akár úgy, hogy a lantos nevét már vendéglő is viseli:

*Sárvárnál megáll minden vonat, talán ebben a percben is
nagy sípolással továbbmegy,
mindent elvisz, éveket, jegenyéket,
ezer felhasadt ponyvasátort.*

*Valaki riadva les körül az állomáson, mint aki eltévedt,
vagy sokáig botorkált Simon-Júdás apostoliünnepén.
Füstölnek mögötte az országos vásár rúdjai,
elmúlt az élet, ha elmúlt, elmúlt egészen,
csizmák csattogását hallom, juhászok mulatsága bennem,
régi tánczenék és csodák, meghasadt török-méz-hegyek.
A gimnazista lányok mindig ifjan mennek el,
nem, nem ők múlnak,
nem Medvegy Antal igazgató úr,
csak a len kék virágai Lantos Tinódi vendéglőjében,
csak pudvás trombiták szava a vár falairól.*

II. Áldomás egy csobánci kályhacsempére (XVII. század)

Váruddvar földje alól fényre került négyszögü mázas kályhafiók,
Közepében hogy enyhülni lásd, szigorú Öreg-Isten,
Sarkaiban egy-egy pici puttó-fő domborul,
Körbekeríngel akárha künn mindenik évszak.

Fürtjeikből homlokuk legközepére hull le a négy tincs.
Ennél egymáshoz csak az agyaggal összetapasztott cserépsor
Illeszkedett szabályosabban. Mert lobbant kályhában a borág,
Tőle csak úgy pattogtak a cserfahasábok, és lángnyelvek
Nyalogattak vérpirosra akác-hasábokat, s mindeneket fölemésztett
A Gyulaffy-kisasszonyok bokrairól tört orgona-vessző.

Így duruzsolt elégedetten az égetett agyag bendője, amíg
Csobánc fölött bakonyalji szelek fűtyörészek Mindszentre már
Hűvösen az alkonyi mennyben. Lantos vén Sebő deák
Meszesedő csontjait is emitt melengette a tűz, mielőtt
Nekivágott volna utolsó útjának Sárvára a dalnok.

Forróbb lett itten a zöld cserép valamennyi kánikulás Nap sütte
Kőpadnál, mikor az emberi szemnek egybeolvad vakító-fehéren
A hősi emlékoszlopok homlokírása - - -

Hát hozz levendula-illatos abroszt, végy pörkölt diszeli dióból,
S tölts somlyai bort avagy badacsonyi kéknyelűt, szürkebarátot,
Aztán hagyd, hogy helyetted veritékezzenek csak az ablakok.

Somkeréki úrvacsora

Léka Géza

Árva ragyogás

– Rendhagyó családtörténet levelekben –

III.

Budapest, 1952. X. 30.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

Tudatom, hogy levelüket megkaptam, nagyon megörültem, és megértettem belőle mindent. Utolsó levelemben, ha elfelejtettem megköszönni a bakancsot, hát ne tessenek haragudni, megköszönöm most.

Édesanyukám kérdi, hogy miért érdeklődöm a pap-kabát felől. Hát csak azért, mert eszembe jutott. Az ing felől pedig azért, hogyha még nem csináltatták meg Édesapukának, akkor tessenek megcsináltatni, hogy legyen.

Előbbi levelemben az említett ellenkezést Klári anyjára értettem.

Én is sokat gondolkoztam már azon, amiről tetszettek írni. Tudom, hogy talán másutt jobban megbecsülnének, de hát mit csináljak, ha már egyszer így van a dolog. Amilyen a mosdó, olyan lesz a törülköző. Ahogy törődtek Klárral, és ahogy törődnek velem, úgy veszik hasznát. Én egy fedél alá úgyszemint megyek velük. Klári is mindenáron el akar jönni otthonról. Így hát megleszünk egymás nélkül.

Bizony jó lenne már hazamenni megint egy kis beszélgetésre, de sajnos erről csak decemberben lehet szó. De azért a mondanivalót tessenek nekem megírni, mert én is feltétlenül úgy gondolom, hogy az fontos lesz nekem.

Józsi bácsi érdeklődik, hogy tetszene-e neki egy pár fekete félcipőt csinálni, felső bőre van, de ha nem telik ki, van még Margitka néninek egy régi bokszbőr ridikülje pótlásnak. Csak alsó anyagot kéne adni. És hogy mennyibe kerül. Erről pontosan tessenek írni. A lábmérete, mint az enyém, az én cipőm jó neki.

Itt küldöm ezeket a filmdarabokat. Ezek az *Ecseri lakodalmas* című filmünkből valók. Rajta vagyok én is, Klári is rózsaszínű blúzban. Különösen este jó nézni, ha a villanyhoz tetszenek tartani. Csak a kép színét nem kell összefogdosni.

Már Klári is kérdezte, hogy nem tetszettek-e még írni.

Tessenek sürgősen. Isten velük!

Sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Ettől tartottam. Apám után már nagyanyámék is ráncolják a homlokukat a zugligeti villában történetek miatt. Az ő fiukon bizony ne nézzen keresztül senki! Ugyan tisztos szegénységükben is mindvégig a maguk urai maradhattak, így önbecsülésük, fejlett önérzetük talán nemigen szenvedett csorbát, ha valami véletlen folytán a felsőarisztokráciával találták magukat szemben, bár történelmi tapasztalat dolgában az vesse rájuk az első követ, aki a helyükben most el tudna vonatkoztatni mindattól, amire Sinka István a „hárommillió koldus” egyikeként, alig 14 évvel korábban ekként emlékeztetett. „A folyton tartó ütéseknek /a szíven örök nyoma marad. / És oly nehéz e fekete nyom, / hogy unokák után unokák / nyögnek bele egy századon.” Mert ezek az unokák bizony ők maguk. A szóban forgó verset (*De enyém ám a hősiesség*) apám ekkor már jól ismerte, hiszen amit az 1939-es *Vád* című kötetéből a cenzúra kiharancsolt, azt a költő saját kézírásával pótolta a számára, még mielőtt elhagyta volna a szülői házat, ezért szinte biztosra veszem, hogy – szokásához híven – legalább egyszer már föl is olvasta nekik. Annak viszont kimondottan örülök, hogy a zuglói házigazdának, Sóváry Józsi bácsinak alighanem nagyapám készít új cipőt. Mert nyilván azonnal átlátja a helyzetet, hogy egy ilyen lehetőséget nemcsak nem illik, de nem is ajánlatos visszautasítani. A színesfilm-kockákról meg csak annyit, hogy magam még közel 50 évesen is rájuk fanyalodtam, lévén hogy a teljes, csaknem 20 perces filmet 2005-ben sikerült látnom először a televízióban.

Budapest, 1952. XI. 21.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

A levelüket tegnap kaptam meg. Hála Istennek, hogy már a gyógyulás felé tetszének haladni. Csak szorgalmasan tessenek járni kezelésre, mert az ilyesmi nem gyerekjáték. Én jól vagyok, nincs semmi bajom. Szegedre holnap (szombaton) délben indulunk, és kedden délre érünk vissza.

Elég baj, hogy a disznónak már nincs ennivalója és ebben a gyenge, rossz időben kell levágni. Eladtam a viharkabátot 300 forintért, meg nyertem ezt a 200 forintot, így már a csizma árának a fele megvolna, csak a másik felét kellene kispekulálni. Decemberben lesz kész. Abban szeretnék hazamenni. A héten voltam Rákoskerten nagymamánál, de Laci bátyámékhoz nem tudtam bemenni, mert be volt zárva a kapu.

Amikor otthon voltam, Viktornak világosan megmondtam, hogy vasárnap szereplésünk lesz, a jegy megvan, csak jöjjön. Úgy is volt, hogy a Lajcsival eljönnek. A Lajcsi eljött, ő meg otthon maradt. Mérges is voltam, mert akkor minek ígérte meg, hogy jön. A jegyet is megrendeltem neki. Így tehát én csalódtam, nem pedig ő. Nem írok neki.

Küldtem 100 forintot. Tessenek mindig megírni, hogy megkapták-e, mert már Zolinak veszett el pénze a postán.

*Tessenek írni, még mielőtt a disznót levágják. Isten velük!
Sokszor csókolja szerető fiuk*

Géza

Hát miféle disznótor az olyan, amelynek időpontját élelem hiánya miatt kell ki-tűzni?! – teszem föl a hideglelős kérdést inkább már csak önmagamnak. És még jó, hogy a vágást egyáltalán sikerült engedélyeztetni, mert ez azt jelenti, hogy nagyanyáméknak nincs sem adó- sem egyéb beszolgáltatási hátralékuk. Mindezek ellenére, még ebből a korgó gyomrú mangalicából is kikanyarint egy jó darabkát az államszocializmus „közellátása”. Viktor és Lajcsi említése viszont ugyancsak megdobogtatja a szívemet, de már ellenkező előjellel. Mindketten apám osztálytársai voltak a bánrévei elemiben, Boronkay tanár úr osztályában. Széles Viktor nevéhez két maradandó élmény is köt, s véletlenül mindkettő a futballal kapcsolatos. 1969. június 15-én, Bánrévén, a vasúti telepen náluk néztük apámmal a Dánia-Magyarország VB-selejtezőt, amelyen a dán kapus brutalitása az Aranylabdás Albert Flóri dicsőséges pályafutásának végére tette ki a pontot. (Két napra rá a postáról futárt szalajtottak a hírrel apámhoz, meghalt Sinka István, ő pedig még késő este is a verseit szavalta nagyanyámnak.) A másik meccset, a barátságos szovjet–magyart szintén a „terülj, terülj, asztalkám” mögül követtük, de jóval korábban, még 1963. szeptember 22-én, ám ebből csak annyira emlékszem, hogy az ádáz küzdelem hevében a főszereplő felmondta a szolgálatot, s amíg állt a játék, a kamera percekig csak a leeresztett bőrfocit mutatta. A másik jó barát, Csank Lajos már a Műszaki Egyetem matematikaprofesszora volt, amikor apám bemutatott neki Budapesten, de hogy hol történhetett, arra már nem mernék mérget venni (arra annál inkább, hogy sötétbarna, kordbársony zakót viselt).

Budapest, 1952. XI. 27.

Kedves Édes Szüleim!

Tudatom, hogy a csomagot megkaptam, és nagyon megörültem neki. Pár estére elég lesz vacsorára.

Nem voltam itthon, amikor Ica elhozta. Józsi bácsinak adta oda. Úgy, hogy nem is tudtam vele beszélni. Megkínáltam belőle Margitka néniéket is. Ma este elvittem nagymamának is a kóstolót, Icával van otthon. Szeberényi Gabiékhoz is elvittem. A felesége volt otthon. Azt mondta, hogy ő nem ehet semmi zsírosat, de Gabi fog örülni neki.

Klárinak is vittem hurkát és tepertőt.

Én jól vagyok, nincsen semmi bajom, Remélem, már meg tetszettek gyógyulni.

Ma beszéltem a Jutka barátnőjével, és azt mondta, hogy meg van rendelve a cipőm és rövidesen kész lesz (Említettem ezt otthon is). Így most még ezt is ki kell fizetnem, hát nem tudom, hogy fogok haza menni karácsonyra. Remélem azonban, hogy majd csak sikerül.

Köszönöm szépen a csomagot. Tessenek minél előbb írni, Isten velük, sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Nagyanyám húgának, Juliska nénémnek két lánya is van Rákoskerten: Duci és Csöpi. De hogy Ica – aki a disznóságokkal telepakolt csomagot kicipelte Sóváryékhoz Zuglóba – melyik lehet a kettő közül, azt valószínűleg már sosem fogom megtudni. Apám mindenesetre hozzájuk is visz kóstolót – gondolom –, elsősorban a nagyanyja miatt, akihez gyerekkorában éppen úgy járogatott Maklárra, mint én az enyémhez Bánrévére. (Ha nagyanyám bárminemű, de fölöttébb bosszantó gyámoltalanságon kapott, sose mulasztotta el a fejemre olvasni: Bezzeg apád már hatéves korától egyedül utazott Maklárra!) A javakból Klári mellett a testi-lelki barát, a fiatal író Szeberényi Gabi (Lehel) is részesül, és szó se róla, Sóváry Margitka is megérdemel néhány falatot, ha már az ő bokszbőr ridikülje bánja Józsi bácsi Bánrévén készülő új félcipőjét. Ugyanakkor abból, hogy apám csizmát is, cipőt is csináltat egy időben, számomra egyetlen dolog következik: nagyapám a suszteráj után saját műhelyében dolgozik késő éjszakáig, szinte odanőve a háromlábú székhez.

Budapest, 1952. XII. 6.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

A legnagyobb meglepődésemre csütörtökön megkaptam a csomagot. Nagyon megörültem neki és még az este elfogyasztottam a derelye felét. Nagyon jó volt. A kifli egy kicsit összetört, de azért még így is jó volt. A töltött káposztából még nem ettem.

A kosár oldala kicsit felszakadt, de nem hiányzik belőle semmi.

Én egyébként jól vagyok, csak az bánt, hogy Édesanyuka és Édesapuka még mindig betegeskedik.

Ma két hete voltunk Szegeden. Bemutattunk néhány új táncot. Nagyon tetszett a közönségnek. Különösen a Füleki vár alatt című. Olyan szépek a ruháink, hogy a közönség nem győzött ámuldozni a gyönyörűségtől. Holnap a Városi Színházban lesz előadásunk.

Karácsonyi szabadságot 24-én kapjuk ki és január 2-ig tart. 2-án már dolgozunk. Voltam már a csizma után érdeklődni, de csak a hónap végére bíztatnak. Mindenesetre, amíg kész nem lesz, amíg a kezemben nem lesz, addig egy fillért se fizetek érte. Ha pedig nem olyan lesz, amelyet én szeretnék, ha nem lesz szép a bőr, akkor nem adok érte ezer forintot. Így hát nem mehetek haza benne karácsonyra. Annak örülnék, hogy ha legalább a cipő kész lenne, hogy legalább azt megmutathatnám. Több mondanivaló már nem jut eszembe, így befejezem az írást. Tessenek írni sürgősen és tessenek meggyógyulni.

Sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Drága jó Léka néni, Léka bácsi!

Nagyon sajnálom, hogy Léka néni betegeskedik, tessék jól vigyázni az egészségére. Ha valami orvosságra volna szüksége Erzsike néninek, tessék csak megírni, és itt Pesten megvesszük.

Sajnos a tanfolyam, amelyre a múlt heten szerettem volna jelentkezni, már nem aktuális, mert oda csak akkor vettek volna föl, ha a tanfolyam elvégzése után rögtön gyárba mentem volna műszaki rajzosnak. De ez nálam nem lehetséges.

*Tegnap voltak a fiúk orvosi vizsgálaton, ma a lányok. Hála Istennek sem Gézáé-
nak, sem az én szívemnek nincs semmi baja. Géza nagyon jól viselkedik, nagyon jó
fiú. Ne tessenek aggódni miatta. Még egyszer gyógyulást kívánva, Erzsike néninek
kezeit csókolom, Béla bácsinak üdvözetemet küldöm*

Klári

Nem mondom, valóban fejedelmi étel a házi disznótoros is – sietek leszögez-
ni, hogy közülük leginkább az ínycsiklandó majoránnában nem szűkölködő, sütés
után is hibátlan állagú gömöri májas hurka feltételezi a legkifinomultabb szak-
tudást –, ám ami apám rangsorában még ennek is fölötte áll, az éppen ebben a
decemberi, vesszőkosaras csomagban érkezett, és természetesen derelyének hív-
ják! Túrós derelyének! Nem ám holmi barátfülének, amit ha kiejtett előtte valaki,
olyan mély megvetés ült ki az arcára, hogy ilyenkor jobb volt azonnal másra terel-
ni a szót, vagy egyszerűen sarkon fordulni és odébb állni. A derelye, az igenis de-
relye, erősítem meg én is, amelynek a gömöri palócoknál a krumplis-túrós válto-
zata a legelterjedtebb. (Az apám által továbbfejlesztett változata később már nem
zsírral, hanem lesütött vajjal készül. Azzal kell meglocsolni, mielőtt a már kifőtt,
s nem kevés tehéntúróval átforgatott derelyét pirulni a sütőbe tesszük.). És akkor
még egyetlen szót se szóltam nagyanyám remekmívű töltött káposztájáról. De
úgy látszik, apámnak most fontosabb a két pár lábbeli miatt keseregni, mintsem
hogy legalábbis belekóstoljon. És még a tényleg fölöttébb sérülékeny, ámde utol-

érhetetlen, szilvalekvárral töltött hókiflit is nekem kell megdicsérnem helyette, mert én már gyerekkoromban is a sokszorosát kapkodtam be annak, amennyit ő valaha is. Közben szegény Klári se találja igazán a helyét. Az együttesi munka és az esténkénti tanulás között jobbára csak szaladgál, próbálná előbb fölkatatni, majd a megfelelő helyen hitelesíteni a három befejezett gimnáziumi tanévet igazoló bizonyítványát, ami ebben a még 1948-ban, az oktatási intézmények államosításával elkezdődött tanügyi zűrzavarban szinte kilátástalan vállalkozás. A poroszos rendpártiságot már az alapelveiben is nélkülöző városmajori intézményt közben jogutód nélkül, egyetlen tollvonással megszüntették („Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére...”), így 1950 szeptemberében már nem volt hol folytatni, jelenleg pedig már a megelőző hármat sem tudja hitelt érdemlően igazolni. Ha mindezek ellenére mégis érettségizni szeretne, kezdje csak a masírozást előlről, mert ezt a nótát már nem az imperializmus gátlástalan majmolói, hanem immár népünk bölcs vezére fújja. A helyzet tehát e tekintetben kaotikus, és tulajdonképpen nem is értem, miféle tanfolyamról beszél. Még hogy *műszaki rajzos!* A hajam szála is égnek áll.

Budapest, 1952. XII. 12.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

Már nagyon vártam otthonról a levelet és igen megörültem, amikor haza jöttem és megláttam az asztalon. Jól vagytok, hála Istennek. És jó az is, hogy Édesapuka jobban van, Édesanyuka pedig már gyógyul.

Hát az igaz, hogy van egy pár szép holmim, és az is biztos, hogy nekem úgy azt senki nem őrizné meg, mint Édesanyuka, de azért mégis úgy gondolom, hogy itt kell tartanom őket, mert adódik eset, hogy egyszer így, máskor úgy kell öltözni, így jó, ha itt van. Vannak ugyan a nyári dolgok, amiket most nem használok, azokat lehet, hogy majd haza viszem. Ha most nem, majd akkor haza küldöm, ha külföldre megyünk. A tavasz végén megint lesz egy utunk, ami előre láthatóan 3-4 hónapig tart (Románia, Bulgária és Albánia).

Karácsonyra megpróbálom Klárit is haza vinni, ha sikerül rábeszélni. Mindenestre az eredményről idejében írok.

A vallási kérdésről még nem beszélünk. Nagy gond ez nekem is, de nem akarom elhamarkodni a dolgot. Sokkal könnyebb volna, ha látnám, hogy nem ragaszkodik annyira a magáéhoz. Így még nem tudom, hogy ebben a kérdésben hogy egyezünk meg. Azt viszont látom, hogy nehéz lesz. Éppen ezért ki kell fundálni, hogyan győzzem meg. A szétválás már semmiképpen sem volna könnyű dolog egyikünk részéről sem.

Mindenesetre, ha szóvá tesszük a kérdést, Édesanyukám levelét is megmutatom neki. Lássa meg azt is. Most már többet nem írok, mert a fejem majd szétmegy a sok morfondírozástól, hogy miként is fogom ezt a sok problémát megoldani. A csizma, a cipő ára, a hazamenetel, a nőülési dolgok, lakás, stb. Majd csak lesz valahogy. Tessenek írni. Isten velük, sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

A kucsmát már jó lett volna elküldeni, mert ha haza megyek, visszaútban hova gyűröm a kalapomat.

Az való igaz, hogy apám a szép, nemes és elegáns holmik dolgában nemigen szorul mások tanácsára, sem ízlésére. Bármilyen hihetetlennek tűnik is, úgy van velük, mint oly sokan a legszimplább, esetenként kifejezetten slamos hétköznapi vagy otthoni viseletekkel: jól érzi magát bennük. Viszont igencsak elkalandozom, amikor megpillantom az Együttes jövő tavaszi tervét. Már csak a hazai állapotokból kiindulva is úgy gondolom, hogy Románia, Bulgária, de különösen Albánia 1953 tavaszán korántsem lehet olyan vonzó egy állami szintű (tehát ideológiai karanténba kényszerített) kulturális delegáció számára, hogy az Együttes tagjai közül jó néhányan ne kérhetnék erősen a Mindenhatót, próbálja megtorpedózni ezt az időtartamában örökkévalóságnak tűnő vendégszereplést. Hirtelen belém hasít, ha nagyon akarnám, meg is nevezhetném őket, miként azokat is, akik még akkor is a szocialista világrendszer ostoba rögeszméivel keltek és feküdtek, amikor azt már senki sem kérte tőlük. És nem kizárásos alapon, hanem kitartásuknál is harsányabb meggyőződésük miatt. Persze, Isten ments, hogy még ilyesmivel is előhozakodjak, kivált azok után, hogy az Úr végül meghallgatta a titokban fohász-kodókat, mert a kérdést Románia és Bulgária esetében kereken húsz esztendőre, Albánia vonatkozásában pedig nagyon úgy tűnik, hogy egyszer s mindenkorra levette a napirendről. Ám ha már így van, azért fordíthatna némi figyelmet apám és Klári ügyére is, elvégre mégis az ő színe előtt készülnek egybekelni, csak tán nem érzik (ha meg mégis, képtelenek a családjuk körében elfogadtatni), hogy az Úr ebben a kérdésben is sokkalta nagyvonalúbb annál, mint amit a nevében föllépő bármely felekezet egyáltalán el tudna képzelni. A helyzet kulcsa a jelen állás szerint nagyanyám ultimátumgyanús levelében lehet, ami sajnos nem áll rendelkezésre, de erős a gyanúm, hogy Zugligetben se mondták még ki az utolsó szót. Ami pedig a problémák fölötti fejfájdító morfondírozást illeti, mit tagadjam, a nőülésen kívül nem nagyon tudok velük azonosulni. Amúgy szóba se hoztam volna, de a levél utolsó mondatától fülig szalad a szám, így a maradék együttérzésem is elillan.

Bánréve, 1952. XII. 26.

Drága kis Virágom!

Szerencsésen haza értem, de az utazásom sok bosszúsággal is járt, mert már Pestről is késve indult a gyors, Miskolcra érve pedig oly sokat késett, hogy a bánrévei meg sem várta, így 13 óra helyett 18 órára értem haza. Miskolcon nagyon sokat kellett rostokolni.

El voltam fáradva, mire haza értem. Gondolhatod, kedden este éjjélkor tudtam lefeküdni, és már reggel fél ötkor fel kellett kelni. Itthon pedig megint mentünk az éjféli misére, és bizony hajnali 2 óra volt, amikor végre lefekhettem.

Ma azonban már nagyon jól érzem magam.

Tudod, amikor kedden este elváltunk, nagyon furdalt a kíváncsiság, mivel azt írtad arra a kicsi papírra, hogy csak otthon szabad felbontanom. Hát én csak otthon bontottam fel, nem is kevés izgalommal és egészen ámulatba estem, amikor megláttam a tartalmát. Nem is tudtam mást csinálni, mint ültem, néztem és simogattam kedves ajándékomat. Jól esett látni és fogni. Úgy éreztem, hogy Te vagy ott személyesen. Nagyon köszönöm a Te aranyos Jézuskádnak.

Nagy meglepetést okoztál anyukáméknak is ajándékkal és nagy örömmel fogadták. De még nagyobb meglepetés volt, amikor látták, hogy csak egyedül, nélkülöd megyek haza.

Elképzelem, milyen jó volna, ha itt lennél nálunk, nyugodtan pihenhetnél, és nem kellene törődnöd semmivel és nem kellene ebben a vacak időben sehova se menni.

Én jól érzem magam, de még jobban érezném, ha Te is itt volnál.

Édes kicsi Klárikám! Ha már bejársz leltározni, meg a csuda tudja, hogy hova – nagyon vigyázz magadra, meg ne fázz, gyógyítsd a lábad és végre szűnjön már meg a sok orvoshoz való járkálás. Gyógyulj meg!

Én holnap (szombaton) megyek Ózdra, kultúrversenyre, vasárnap pedig Serényfalvára. Eddig még itthon semmi különös dolog nem történt velem, amiről írhatnék. Ha történik, akkor majd elmesélem, ha visszamegyek. Kézcsókomat küldöm Mamikádnak és boldog újévet kívánok. Neked is boldog újévet kívánok, és sok puszit küldök

Gézád

Nagyon vigyázz magadra!

Bár a közös karácsonyozás terve az utolsó pillanatban megghiúsult, de semmi kétség: a várva várt kompromisszum megszületett! Abból azonban, hogy ezt nemcsak apám, de nagyanyámék is meglepetéssel, sőt kimondottan ajándékként fogadják, leginkább az következik, hogy minden bizonnyal Klárinak kell többet föladnia az elképzelései-

ből, de innentől kezdve ez ügyben semmiféle hitelt érdemlő információval nem rendelkezem azon kívül, amit már ő is tud: a katolikus pappal a bánrévei templomban kell majd farkasszemet néznie. Aggaszt, hogy időnkénti szívpanaszai után itt az újabb meglepetés, már a lábát is gyógyíttatni kell, ami azért egyáltalán nem mellékes, ha az ember azzal keresi a kenyerét. Ráadásul még leltározni is bejár az Együttesbe, csak úgy magánszorgalomból, *meg a csuda tudja, hogy hova*, ami a meghitt karácsonyi hangulatból éppen csak ébredező Bánrévéről nézvést messze nem ugyanaz, mint Budapestről, még apám számára sem. Serényfalván is megakad a szemem. Apám ott, a téglagyárban töltött egy nyarat a putnoki polgári után. Csak nem oda készül egy röpké vizitre? A Bánréve és Putnok között leágazó, Aggtelekre vezető út melletti falut 1929-ben, a gróf Serényi család iránt érzett tiszteletből keresztelték át Málról Serényifalvára. A kollektivizálás vérgőzös szellemének azonban csupán az i-t kellett kihorgásznia belőle a gróftalanításhoz, így aztán most lépten-nyomon azt beszélük, már a hőn szeretett Rákosi elvtárshoz is eljutott a hír, hogy amióta – nem kis nehézségek árán – betelrelték őket, a községet kivétel nélkül csupa villámléptű téeszparaszt lakja.

Budapest, 1953. I. 5.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

Ne tessenek haragudni, hogy megérkezésem után még csak most írok, de addig nem akartam, amíg a mértéket föl nem vettük. Erre pedig még csak ma volt időnk. Azt mondta a cipész, hogy a kaptafát glengben meg kell majd reszelni, mert a láb a glengben nagyon svejfolt és a rüsztt magas.

Édesapukám, úgy tessék megcsinálni a cipőt, hogy teljesen sima legyen, dísz és kapli nélkül, körül stuffolva a sarka is. A sarka alacsony, vékony, a talpa erős és nagyon könnyű legyen. Fűzős legyen, de csak egy lukkal és egy kicsi bőrfűzővel. Legyen jó nyitott, úgy, hogy a lábfej szabad legyen.

Úgy láttam, hogy a cipész jó, pontosan vette a méretet. Most már az a lényeg, hogy jó legyen. Izgulok is már, míg kész nem lesz.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám! Szerencsésen megérkeztem, csak az a baj, hogy még mindig köhögök és be vagyok rekedve. Küldtem haza pénzt, a válaszban tessenek megírni, hogy megkapták-e.

Vasárnap voltam Kláriéknál, feküdt egész nap, mert fáj a térde. Tessenek írni sürgősen!

Egyébként a sok tanácstól eltekintve, úgy csinálja Édesapuka a cipőt, ahogy jónak látja. Az a fő, hogy szép és jó legyen, sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Istenem, ugyan ki lehet az a szerencsétlen, akinek a lába glengben nagyon svej-folt, ráadásul a rüszdje is magas, így aztán a kaptafát glengben majd meg kell reszelni (még jó, hogy nem a lábat), s ezért vagy nem ezért, a cipő teljesen sima legyen, dísz és kapli nélkül, körül stuffolva a sarka is?! Néhány oldallal előbb még azon lelkendeztem, hogy apám igazi susztergyerek, mert képes egy félmondatába is öt jelzöt belezsúfolni az új bakancsáról. De mit szóljak most? Hiába esik le közben a tantusz, hogy ez a különleges cipellő csakis Klárinak készülhet, úgy meredek a levélre, hogy percekig képtelen vagyok továbblépni.

Budapest, 1953. Gyertyaszentelő napján.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

A csomagot, már nem is tudom (a múlt héten), csütörtökön vagy pénteken megkaptam. Nagyon megörültem neki, annál is inkább, mert már nagyon vártam. Ezt tetszenek is tudni.

Tegnap, vasárnap vittem el Klárinak. Azért nem is írtam azonnal, mert addig nem akartam, amíg nem tudom, hogy jó-e rá a cipő.

Nekem is nagyon tetszik és Klárinak is. Így nagyon örülök, hogy ő is szereti. Tetszik a mamájának is. A harisnya is jó. Klári felpróbálta és azt mondta, hogy a lába teljesen végig éri. Remélem, nem fogja nyomni a lábujját, ha huzamosabb ideig a lábán lesz. Egyébként úgy láttam, hogy jó, passzentes és szépen áll a lábán. Nagyon köszönöm Édesapukámnak.

Most voltam a szövetkezetben a csizma végett. Azt mondták, hogy legyen nyugodt, a jövő hét végére kész lesz. Ugyanis még csak most kapták meg az anyagiutalást és még csak most foghatnak hozzá.

Holnap elmegyek nagymamámhoz. Írt, hogy látogassam már meg. Elég régen voltam nála. Nagyon jó volt az élelem is, amit tetszetek küldeni. Tésztafélék tessenek máskor is küldeni. Én elég jól érzem magam, Klárinak még mindig fáj a lába. Ad-e még tejet a tehén? Mi újság a faluban, a ház körül?

Holnap adok fel pénzt. Ha meg tetszenek kapni, azonnal tessenek írni.

Arra kérdésre, amit Édesanyukám oly sokszor felvetett már, majd válaszolok, ha teljesen tiszta lesz a dolog. Úgy látszik, hogy nemigen kell nyugtalanzkodni a kérdés miatt. Most már többet nem írok, mert nem jut eszembe semmi.

De még valamit: nem beteg-e Édesapukám, és meggyógyult-e már Édesanyukám füle?

Pista vissza került-e a vasúthoz? Lajos visszaadta-e már a könyveket. Üdvözlöm Dr. Simont és a barátokat. Köszönöm szépen a csomagot, Isten velük!

Sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Drága jó Léka néni, Léka bácsi!

Nagyon-nagyon szépen köszönöm ezt a nagy ajándékot kedves mindkettőjüknek. Nem is tetszenek elhinni, mennyire örültem neki. A cipő nagyon szép és nagyon jó. Olyan kis lábat csinál. A harisnyát is köszönöm szépen, ma már az van rajtam. Nagyon jó meleg. Nem is érdemlem meg ezt a sok szép mindent.

Remélem, már teljesen egészségesek tetszenek lenni. Géza hála Istennek jól van. Sajnos a térdem nem nagyon javul. Már több mint egy hónapja kezelik, de nem nagyon érzem. Majd csak meggyógyulok.

Még egyszer nagyon-nagyon szépen köszönöm az ajándékokat.

Kezeiket csókolja

Klári

A 40 napja született Jézust ezen a napon mutatta be Mária a jeruzsálemi templomban! – vágom rá meglepődötten a keltezés láttán, pedig nincs mire büszkének lennem, mert a Boldogasszony-ünnepnek közül a *gyertyaszentelő* az egyetlen, amely még szilárdan tartja magát az emlékezetemben. Ám ez sem önmagáért, hanem a másnapi, a rendszerint február 3-i (vagy a legközelebbi vasárnapi), egykor reszketve várt Balázs-áldás miatt, amit a felejthetetlenül ékesszóló zugligeti plébános, Pető Karcsi bácsi osztott ki rám, nehogy a három gyors egymásutánban lezajlott tüdőgyulladás után úgy járjak én is, mint Gerő kishúga a *Kincskereső kisködmön*ben. Mindez persze e pillanatban nem jelent egyebet, mint azt, hogy éppen egy hónap elteltével a csodatopán nemcsak elkészült, de – egy fain téli harisnya társaságában – meg is érkezett Budapestre. Klári pedig boldog vele, nem győzi köszönni. Elragadtatásában még azt is közli, hogy a talán legfőbb szempontnak is megfelel: *Olyan kis lábat csinál. A helyzet ettől függetlenül drámai.* Nagyon nincs ez jól, hogy egy húszéves táncosnőnek már egy hónapja kezelik a térdét, és nem érez semmi javulást. A már több mint két esztendeje tartó megfeszített munka, a naponta 9-től 1-ig tartó, a beiktatott szünetecskék ellenére is folyamatosnak mondható verejtékhullatás, valamint az egyre sűrűsödő, s egyre hosszabb esti előadások olyan, korábban sosem próbált fizikai megterhelést jelentenek a számára, ami nem sok jóval kecsegtet. Apámnak nincs ilyen természetű gondja, őt leginkább csak a kalóriapótlás megszervezésében érinti az együttesi strapa: *Tésztafélét tessenek máskor is küldeni.* Ugyanakkor már engem is nyugtalanít a kérdés – amit nagyanyám sokadjára próbál feszegetni, de apám még mindig nem tudja rá a választ –, mert határozottan azt sejteti, mintha bizony éppen a legfontosabbak egyikéről lenne szó, de ha mégsem, legalábbis további éberséget feltételez, s talán éppen annak érdekében, hogy nagyanyám még idejében kiűzhesse az ördögöt a részletekből. Mert semmi kétség, azt egyetlen percre sem tévesztik szem elől, hogy olyan mulatságba készülődnek, amelybe egyáltalán nem mindegy, ki honnan, merről érkezik, ráadásul

halvány fogalmuk sincs, hogy ott mire számíthatnak. És akkor még a leküzdhetetlen előítéletekről nem is szóltam. Egy szó, mint száz, ilyen kiszámíthatatlan lépésre valóban csak az egy szem gyermeke remélt boldogsága miatt kapható az ember. Ebben a helyzetben pedig azt tartanám furcsának, ha nem ragaszkodnának bizonyos garanciákhoz, már csak azért is, hogy fiuk az általuk beléplántált hitnek megfelelően élhesse meg a házasság szentségét. Annak ellenére, hogy a Zugligeti hátországból nem szivárognak hírek a készülődéssel kapcsolatban, mégis biztosra veszem, hogy ez utóbbiakat ők is pontosan így gondolják, csak éppen Klári oldaláról. Hiába, no, akárhogy is okoskodom, a lutri az lutri! Abban is biztos vagyok, hogy apám próbálná oldani ezt a Bánrévéről áradó koncentrált figyelmet, hiszen mi másért érdeklődne a mihaszna Léka Pesta iránt, s a kölcsön adott könyvek sorsa sem tűnik olyan reménytelennek, hogy immár másodszor kelljen előhozakodnia vele. Ám dr. Simon Dezső már más nagyságrend. Ő minden idők legnagyobb bányászorvosa, aki valóban érdemes rá, hogy megsüvegeljék. Apám még csak koccintani járogat hozzá, ám engem már meg is szúr.

Budapest, 1953. II. 22.

Drága Édesanyukám és Édesapukám!

Tegnap kaptam meg a nagyon várt levelüket.

Most már elég jól érzem magam. Száraz mellhártyagyulladásom volt, de lábon húztam vagy négy napig. Voltam az orvosnál és azt mondta, hogy melegen kell tartanom. Így reggeltől estig benn voltam az Együttesben, mert ott állandóan jó meleg van. Most már tessenek megnyugodni, nagyjából meggyógyultam.

A fogammal pedig rettenetes nagy baj volt, mert az egyik gyökerén gennyzacskó volt. Azt mondta az orvos, hogy ha hamarosan ki nem húzatom, még ízületi bántalmakat is előidézhethet. Így hát túlestem rajta. Egy kicsit drága volt, de megérte. Elég nehezen ment neki, mert mind a három gyökeret külön kellett kivésni. Kalapáccsal és szabályos vésővel ütötte, véste, míg kihúzhatta. Szétvagdalta az egész ínyemet és szájpadalásomat, hogy ki tudja húzni, úgy hogy a felső állkapcsom csontja kilátszott. Utána pedig összevarrta. Ez az egész egy kerek óráig tartott. Most már ezzel is rendben vagyok, és szépen be van gyógyulva. Van azonban még két fogam, amit tömni kellene, de erre most nincs pénzem.

Hát bizony gondoltam én haza sokat, de a gondolás kevés volt ahhoz, hogy könnyebb lett volna a betegséget elviselni. Gondoltam is, hogy haza megyek egy pár napra, de nem mertem elindulni. Talán még rosszabb lett volna az utazás miatt. Az a fontos, hogy már jobban érzem magam.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám! Ne tessenek rám haragudni, hogy az előző

leveletem olyan tiszteletlen hangon írtam. Nem haraggal írtam én azt, nem is éreztem haragot, csak nagyon bántott, hogy nem jött meg a cipő, amikor olyan biztosra vettem. Azt tetszenek írni, hogy korai még, hogy ajándékot vegyek Klárinak. Hát miért volna korai? Éppen úgy veszem neki, mintha a feleségemnek venném. Hiszen úgy is az lesz. Olyan gazdag ajándékot pedig úgy sem tudok neki venni, de ha veszek neki valamit, hitványt nem vehetek. Viszont egy sálért is oda kell adni száz forintot, és még csak rá sem lehet mondani, hogy gazdag ajándék.

Attól pedig ne tessenek félni, hogy a Klári elvárja és telhetetlen lesz a jövőben. Kár, hogy nem tetszenek őt ismerni úgy, mint én, mert akkor eszébe sem jutna Édesanyukáméknak, hogy engem ilyenekre figyelmeztessenek. És attól se tessenek félni, hogy az utolsó filléremet rá áldozom. Ezt Klári nem is várja tőlem. De ha arról van szó, nem sajnálom, mint ahogy Édesanyukáméktól sem sajnálom.

Klári nem egy meggondolatlan, mának élő ember. Tehát ezen többé ne tessenek töprengeni, és végre tessenek már megnyugodni.

18-án, vasárnap egy órára mentem ki Kláriékhoz. Ott volt a keresztanyja és még egy másik nő, de azt nem ismertem. Meg a család. Az ebéd húsleves, paprikás csirke nokedlivel, sütemény és torta volt. Nagyon jó volt minden. Volt bor is. Az asztalfőn ültünk, ahol két gyertya égett. Jól éreztem magam és kedvesek voltak hozzám. Úgy látszik kénytelenek belenyugodni a dologba. Ott voltam este kilencig.

Úgy elképzelttem, hogy milyen jó volna most odaadni Klárinak a cipőt. És milyen büszkén mondtam volna, hogy Édesapukám csinálta. Vasárnap már könnyebben éreztem magam, mikor ott voltam. Klárinak viszont még mindig fáj a térde és meleg sőt kell neki rárakni. Így aztán sajnáltuk egymást, hogy betegek vagyunk.

Hát Édesapukám csak tessék igyekezni a cipővel, mert azért nagyon várom. És tessék olyan gonddal csinálni, mintha mestervizsgára kellene.

Édesanyukám azt kérdezi, hogy mit ennék meg? Hát legjobban tejet vagy aludt-tejet, vagy derelyét, de hát mindent, amit tetszik küldeni. Már csak azért is, mert a jövő hétre nem fizettem be a vacsoráért. Tessék írni hamar.

Isten velük sokszor csókolja szerető fiuk

Géza
és Klári is

A száraz mellhártyagyulladásnál egy pillanatra meghökkenek, a fogorvosi beavatkozás részletes taglalása viszont már annyira elborzaszt, hogy föl is pattanok az íróasztal mögül. Hát persze! Szent István körút, Rádóczy Laci bácsi! És frontálisan ütközöm az emlékével. Talán tízéves sem vagyok, és magamba roskadva ülök egy hatalmas magánlakás értékes műtárgyakkal telezsúfolt előszobájában. Balról, a falon jókora festmény, valaki mondja: Szent Cecília a máglyán. Előtte csaknem életnagyságú, hófehér márványszobor. Óvatosan, lopva tekintek föl rá, mert a szemem sarkából látom, hogy

engem néz. Mózes – súgja apám. De miért van szarva? Majd otthon megbeszéljük (Azt azért elmondhatom, egy cseppet sem vigasztalt, hogy Szent Jeromos téves fordításának köszönhetően – ami, gondolom, a prototípust megalkotó Michelangelót se vigasztalta volna –, mert attól én még a Sátánt láttam benne mindvégig.) Jobbról nyílik az ajtó, alacsony, fehér köpenyes asszony közeledik. Jó napot, Géza, fáradjanak beljebb, kedveskedik, majd hozzám fordul. Szervusz, drágám, Babó néni vagyok. Laci bácsi már vár. Összerezzenek. Szalon méretű várótermen haladunk keresztül, melynek mértani középpontjában egy dobogón elhelyezett, legalább 160-180 cm magas, klasszikusan ívelt, kék mintás porcelánváza áll. De jó is lenne most ebbe valahogy belebújni, fut át rajtam, de jobbról megint ajtó nyílik, és egy legalább 70 éves, töpörödött, csaknem teljesen kopasz aggastyán üdvözlő, és tessékel tovább dörmögő hangon: Szevasz, édes öcsém, Laci bácsi vagyok! Gyere, pajtikám, csak bátran, foglalj helyet! – mormolja, majd rámutat a fényárban úszó fogorvosi székre. Minden porci-kámban reszketek, de beleülök. Laci bácsi pumpál és pumpál, s ahogy emelkedem, úgy fogy el a maradék életerőm is... A derék Laci bácsit ugyan ki más, mint Klári ajánlja apámnak, aki ekkor már hosszú évek óta szolgálja a családot, mindemellett az egyik legjobb hírű privát fogorvos az egész belvárosban. Bánrévén viszont talán még nálam is jobban elszörnyülködnek a részleteken, hiszen nemigen járnak ők fogorvoshoz, talán soha nem is voltak, ám ha minden kötél szakad, ha húzatni kell, arra ott van a jó Simon doktor, mert ő még arra is kapható, akár szivarral a szájában is. A nagyobb baj mégis inkább az, hogy apám lassan minden tekintetben, s egyre jobban elszakad az általuk képviselt mintáktól, s ami a helyükbe lép, azok igazát ők már nem képesek saját, ámde ezekhez immáron nem kapcsolható előfeltevéseik nélkül megítélni. Apám is érzi ezt, meg is próbálja lefordítani számukra a lehetetlent, legalábbis a Klárinak vásárlandó ajándék körüli meg nem értés erről árulkodik tanmesébe illő pontossággal. Ugyanakkor most van itt az ideje, hogy feltétel nélküli türelme és megingathatatlan tiszteletudása előtt fejet hajtsak.

Budapest, 1953. III. 17.

Édes kicsi Klárikám!

Megkaptam a levelet és a lapot is. Azért nem írtam hamarabb, mert azt írtad a levélben, hogy másnap írsz, és csak akkor akartam válaszolni.

Elképzelem, hogy milyen fáradtan érteztél meg Hévízre. Biztosan indulásod előtt nem is aludtál (Mégis csak kell az a vekker).

A múlt héten voltam a lányoknál, átvettük az összes motívumokat és gyakorolták a versenyszámokat. A következő alkalommal, azaz ma, újra csak átismételjük és tisztázzuk. Tétrajzot csak pénteken próbálok beállítani.

Szombaton nem voltam Aszódon, mert nagyon fáradt voltam. Vasárnap a Nép-hadsereg Színházban szerepeltünk. Elég jó volt az előadás. A kínai számok nem mentek. A Pontozó volt helyette. Ebéd után újra megnéztem az Ecseri filmet. Aztán délután csak lézengtem, nem tudtam mit csinálni. Hétfőn szabadnap volt. Egy néhány tag kirándulni ment, én kinn voltam Aszódon. Reggel mentem és este fél 6-ra jöttem vissza, mert 7-re kellett mennem a kult. versenyre. Elég későn lett vége, és most egy kicsit álmos vagyok.

A versenyen csodálni való, nagyon szép táncokat láttam. Nagykállóból volt egy gyerekcsoport, gyermekjátékot és a *Kállai kettőst* táncolták. Talán ez volt a fény-pontja a tegnapi bemutatónak. Kb. 30-an voltak, de olyan egyformák, mint a tojások. Tombolt a közönség. Gyönyörű volt még a méhkeréki román csoport román lakodalmas tánca és a Kisterenyieiek fonó játéka. Szóval nagy élmény volt. Sajnálom, hogy nem láthattad. A békéscsabai „Balassa” is nagyon szépen szerepelt. Az aszódi csoportnak vasárnap lesz a hadtestversenye Esztergomban. Én is elmegyek velük, meg a Faresz is. Izgulok egy kicsit én is a sarkantyús miatt. Remélem azért, hogy jó lesz. Vasárnap előadás nem lesz, helyette hétfőn lesz, ugyancsak a Nép-hadsereg Színházban.

Tegnap beszéltem Vincével és azt mondta, hogy kb. április végén mégis csak meg lesz a Fonó filmezése. Nagyon örülnék neki. Te is, ugye?

Egyik ismerősöm azzal biztat, hogy tudna szerezni lakást, sajnos nem olyat, hogy Neked és nekem, hanem csak két férfinak. Ha sikerül, odaköltözünk Szépfalvival. Ugyanis Budán van, a 61-es vonalán. Mégis csak közelebb volna a Vigadóhoz. Állítólag nagyon szépen berendezett tágas szoba és az ára is megfelelő. Majd meglátjuk, sikerül-e.

Valószínű, hogy a pénzt nem tudom kivinni a mamádnak, mert orosz oktatás és kult.verseny lesz ma, így majd postán adom fel.

Drága kis Matyókám! Nagyon sajnállak, hogy olyan sokat szenvedsz a lábaddal. Anyukámék is nagyon bánkódnak miatta. Megírtam nekik, hogy gyógyfürdőbe mentél a lábaddal és ők is türelmetlenül várják a gyógyulásodat. Nem is tudok mit mondani, csak azt, hogy nagyon vigyázz magadra és gyógyulj meg, Kincsem.

Nagyon szeretnék Veled lenni, vagy legalább látni. Egyél, Klárikám. *Ne kínozd magad még azzal is, hogy nem eszel. Ha haza jössz, a munkában úgyszólván lefogysz. Pihenj sokat. Van-e szükséged valamire, vagy pénzre? Írd meg és küldök. Ha megkapod a leveletem, írd.*

Sok szeretettel gondolok Rád és csókollak

Géza

Hogy tetszik a Kakuk Marci?

Budapest, 1953. márc. 22. (Tavaszi első.)

Drága Kis Virágom!

Nagyon meglepett a leveled, amikor azt írod, hogy nem kaptál tőlem még egy sort sem. Eszembe jutott rögtön, hogy leveleink egész biztos elmellőzték egymást. Ugyanis én 17-én adtam fel egy levelet Neked, amit gondolom, hogy 18-án megkaptál.

Igazad van! Sok az elfoglaltságom, de azért ne gondold, hogy hanyagságból nem írok. Nagyon fáradt vagyok, de majd csak vége lesz, még a holnapi nap lesz nehéz, mert reggel 7-kor indulunk Esztergomba és azután majd csak akad alkalom, hogy idejében lefekhessek.

A kultúrversenyek esténként általában az éjfélbe nyúlnak, így mindig későn érkezek haza. Képzeld, a tervkölcson húzásának első napján nyertem száz forintot. A csuda vigye el, hogy miért nem lett vagy ötezer? De hát ez is jó.

Klárrikám, Kedves! A fizetésedet felvettem. 578.50-et kaptál. Levontak 10 Ft-ot oroszra, 19 a szakszervezet, 300-at haza küldtem postán és most itt van nálam 249.50 Ft.

Tegnap voltam a lányoknál, itt voltak a fiúk is Aszódról. Próbáltuk a lányokkal a motívikát. Nagyjából megy. A csiszolást és a koreográfiát majd elvégzed, ha haza jössz. Azt Te jobban tudod. A fiúknak aránylag jól megy a sarkantyús. A próbán ott volt a Csizmadia Gyurka felesége és nagyon csodálkozott, hogy így beléjük tudtam vasalni sarkantyúst. Próbáltuk még a „Magyar tájakat”, mert az is versenyszám lesz Esztergomban.

A beköszöntőshöz még nem fogtunk hozzá. Általában az új számokat gyakoroljuk.

Mi az, hogy lehet, hogy megírod, mikor érkezel, lehet, hogy nem. Hát tessék megírni!

Nagyon szeretném már olvasni a leveledből, hogy érzed, gyógyul a lábad. Nagyon aggódom miattad.

Ami a „Védőangyalokat” illeti, azokkal szemben is jó, ha elővigyázatos az ember, még akkor is, ha két gyermeke van.

Nagyon várlak már haza Klárrikám, már csak azért is, mert ha valakihez szólok, vagy szól hozzám, mindjárt azt mondják, hogy no, elment a Klári, a Géza pedig nagyon jól érzi magát és legénykedik. Vannak, akik bosszantó módon szinte minden lépésemet figyelik. Nagyon mérges vagyok.

Szeberényinél még nem voltam. Ha lesz időm, ma elmegyek.

Én is azt mondom neked kis mókusom, hogy pihenj nagyon sokat, hogy minél hamarabb meggyógyulj. Arról nem írtál semmi, hogyan állsz az étkezéssel.

Édes Klárrikám, ha megkapod, írd meg gyorsan és írd meg, mikor érkezel.

Gyógyulj meg Kincsem!

Sokszor csókol

Gézád

Dudusnak lánya van!

Klárira tehát sem a próbákon, sem az Együttes előadásain nem lehet számítani, ami számomra igencsak kellemetlen meglepetés. Két hétig a hévízi Bányász Üdülőben lakik, mert a térde nemcsak fájdogál, mostanra már a munkára is alkalmatlan. Apám közben, némi keresetkiegészítés fejében, mind sűrűbben járogat az aszódi laktanyába, ahol a katonákból verbuvált táncegyüttest próbálja kézben tartani, s a kultúrversenyekre felkészíteni. A feladat olyannyira a szívéhez nő, hogy a későbbiekben, valahányszor elsuhan velünk az autó a laktanya előtt, az épület puszta látványa még az én gyerekszívemet is mindannyiszor megdobogtatja. Az új, a Corvin téri székházhoz jóval közelebbi albérletből persze nem lesz semmi, de bizonyosan mindkettőjükre vigasztalólag hat, hogy a végre elkészült *Ecseri lakodalmas* után, talán filmre veszik az *Este a fonóbant* is. Bár, ha ezt éppen Horváth Vince, az Együttes mindenese újságolja, az már több a puszta lehetőségnél, az bizony faktum! Mindez legfőképpen Klári és apám számára jelent sokat, hiszen a negyedórás táncjátéknak éppen ők a főszereplői. Ez a film már teljes egészében Banovich Tamás munkája, aki a részletek mind aprólékosabb bemutatása végett műtermi körülmények között rögzíti, sőt, a koreográfiába is belenyúl, mert egyrészt Klári anyjának szerepébe beöltözteti, és beülteti mellé Török Erzszi népdalénekest, akinek már igencsak érik a Kossuth-díja, másrészt a darab végén egy tréfás geget is beszúr a dramaturgiai szerkezetbe, így Klárinak a zárójelenet előtt még csúfosan földre is kell huppannia. Maga a táncjáték, egy a fonóban megszülető s szárba szökkenő szerelem története, amelytől ily módon elvonatkoztatathatlan Klári és apám személyes sorsának alakulása. Ez egyben azt is jelenti, hogy akadnak a társulatban ellendrukkereik is, akik minden lépésüket árgus szemekkel figyelik, s az ebből adódó méltatlan helyzeteket pedig valóban nehéz elviselni. A Dudusnak lánya van! felkiáltás számomra inkább Dudusról, azaz Czirvein Annáról, a Magyar Állami Népi Együttes történetetek minden kétséget kizáróan legtemperamentumosabb táncosnőjéről szól. Eleven izzás, föl-fölcsapó tűz a színpadon, kertelés nélküli, a legdurvább cáromkodásoktól sem tartózkodó szókimondás a mindennapokban, ugyanakkor egyedülállóan látványos érzelmi megnyilvánulások és hatalmas szív a barátságban. És még mi minden! Most is előttem van, amint lenyúl értem, s olyan erővel ölel magához, hogy rá kell szólni, ne szorítson annyira, mert még összetöri a csontomat.

Bánréve, 1953. IV. 8.

Drága édes fiam!

örömmel köszöntjük ezt a napot, amely életednek 25-dik születés napját jelenti, drága édes fiam! boldogan tekintünk vissza arra a huszonötéves múlttra, amely feletted oly gyorsan elröpült, nem is oly régen volt az a nap amikor ártatlan kis ar-

cod elsőször sugározta be Isten napja, akkor mink voltunk a legboldogabb szülők a világon, és mink attól a naptól kezdve féltő gonddal őriztünk téged, éjjel nappal, őriztük a mi legdrágább kincsünket, Isten ajándékát, a mi kis fiunkat, akit a jó Isten a gondjainkra bízott, hogy neveljük majd egykor a menyország számára, az idő haladt tovább: mikor kis kezeckédet először kulcsoltad össze imára és amikor kis ajkadról először hangzott el imád az ég felé, akkor mink voltunk a legboldogabb szülők a világon, tovább kergették egymást a boldog gyermek évek, amikor serdülő korba jutottál mindig a szemünk fénye voltál és a mi egyedüli boldogságunk Isten útján: ha napjaink borongósak voltak, te gyermeki kedvességeddel derüt hoztál rá és meg vigasztaltál, boldogságunk teljes volt, amíg állandóan a körünkbe voltál, elrohantak feletted drága fiam a legboldogabb és gondtalan évek, jött az ifjúkor és a komolyabb életnek a kezdete, mikor a kegyetlen sors elrabolt tőlünk, az a boldog huszonkét év gyorsan elszárgult felettünk, amit velünk a családi körbe töltöttél, most már kinőttél a mi szülői gondviselésünk alól, de azért lélekbe mindig velünk vagy drága fiam, szerető szülői szívünkről ki engedtünk az élet ország útjára, a mi szülői kezünk már nem éri utól a te utadat, de a szent szív mindenütt utól ér, mindenütt megtalál csak őbenne bízzál amíg élsz, ne félj, nem csatlakozol a szentséges szűz anyai áldása kísérje lépteidet, hogy meg maradjál az egyenes úton, mert már mink tovább nem kísérhetünk drága fiam! 25-dik születésed napján, azaz Ápr. 8-án szent misét mondatunk érted, kérjük a jó Istent, hogy erősítsen meg téged az igaz hitbe és tartson meg a jóba mindig amíg élsz, most pedig drága fiam születés napod alkalmából, szülői szeretettel köszöntünk és kívánunk neked egész életre boldogságot és örömet, erőt egészséget és a jó Isten áldását, sokszor csókolunk szerető szüleid, Isten veled és velünk, 1953. Ápr. 8.

A fentiekhez, ha akarnék, se tudnék semmit hozzátenni, mert olyan erővel szorítja a torkomat, hogy alig kapok levegőt. Ám itt kell szóljak ismét a *Táncművészet* 1953. májusi számáról, amely mindjárt az első lapokon, Mit kaptunk mi, táncosok a népi demokráciától címmel öt lelkesítő hozzászólást ismertet a közelgő, május 17-i országgyűlési választással kapcsolatosan. A különböző társulatokat képviselő táncosok a nagy eseményhez méltó módon – azaz önkéntes, szívből jövő és hálával teli felbuzdulásuk következtében –, saját felemelkedésük történetével állnak ki a rendszer nagyszerűsége mellett. Köztük az együttesi kolléga és jó barát Katona Gyurka, akinek levele, ha többet nem is, de két dolgot mindenképpen megerősít bennem. Egyszerűen elképzelhetetlennek tartom, hogy apámat egy ilyen szöveg megírására bármi vagy bárki rábírhatta volna – igaz, nem is kapott lakást a Gellért-hegyen –, de ez most mellékes is, mert a belőle áradó kényszerű mesterkéltég (akár vállalta valaki, akár nem) mégiscsak oly mértékben uralja a nyilvánosságot, hogy egyetlen attól eltérő, vagy félreérthető szó, fél mondat is elég hozzá,

hogy az ember akár az életével fizessen érte. Igaz ugyan, hogy Rákosinak már csak napjai vannak a posztján, de Katona Gyurka „önkéntes” megnyilatkozása mégis kellemetlen érzéseket kelt bennem, hiszen az Együttesből nem hurcoltak senkit az Andrassy út 60-ba és máshová sem, bár azoknak is lehet némi igazuk, akik azt állítják, hogy éppen az ilyen gesztusok kellettek hozzá, hogy ez így is maradjon. Íme, a nyomdafestéket látott fogalmazvány, ami – közvetett úton, de egyáltalán nem mellékesen – apám és Kári elmúlt három évét is hivatott kimondani.

„Három év távlatából gondolok vissza, hogy mi minden történt ez alatt az idő alatt velem, az egykori üzemi munkással. Ha olyan jól tudnék írni, mint amennyire nem tudok, ennek a három évnek a gyönyörű élményeiből, tapasztalataiból egy regényt tudnék kikerekíteni. De meg kell elégednem annyival, hogy csak egy-két szóval vázoljam az életemben történt nagy változást.

A felszabadulás után létrejött hazánkban a dolgozó nép állama, amely munkás és paraszt fiatalok számára is lehetővé tette a felemelkedést, azt, hogy ki-ki a tehetsége szerint érvényesüljön. A Péti Nitrogén Művek központi javítóműhelyéből kerültem én is az Állami Népi Együttes tánckrába. Röviddel utóbb már nagy élmény kínálkozott számomra: a Csehszlovák Népköztársaságban vendégszerepeltünk. Soha nem fogom elfelejteni az itt töltött három hetet. 1951 augusztusában az együttessel Berlinben részt vettem a Világ Ifjúsági Találkozón. Azt hiszem, nem is kell hangsúlyoznom, milyen csodálatos, milyen sokszínű élményeim voltak itt, a béke mellett kiálló, sok százezer harcos fiatal seregszemléjén. 1952 februárjában életem egyik legszebb időpontja érkezett el. A Szovjetunióba és a Kínai Népköztársaságba mentünk vendégszerepelni. Ennek a négy hónapnak élményei eltörölhetetlenül belevésődtek az emlékezetembe. Nem is tudom, mit említsek meg: a szovjet emberekkel való találkozást vagy a Lenin-egyetem égbenyúló épületét, az Auróra cirkálóról írnak-e, amely ott áll lehorgonyozva a Téli Palota előtt, vagy a nagyszerű moszkvai Metróról – avagy a Mao Ce-tung elvtársal való találkozásunkról emlékezzem-e meg, arról a szeretetteljes fogadtatásról, amelyben a kínai elvtársak részesítettek bennünket – számtalan más úti élményünkről. Mind-mind nagyon a szívemhez nőtt. Boldogsággal tölt el az a tudat, hogy amit láttam, tapasztaltam, mindaz a béketábor erősségét és legyőzhetetlenségét mutatta.

De nem csupán külföldi útjaimról kell írnom, hanem azokról a művészi körutakról is, amelyeket itthon, szerte az országban tett az együttes. Körülbelül 60 nagyobb városban, faluban, termelősövetkezetben szerepeltünk. Nagy lehetőség volt ez számomra, hogy dolgozó népünket jobban megismerjem.

A május 17-i választás szép és nemes feladat elé állítja a magyar népet. Most megmutathatjuk, hogy egységesen a béke ügye mellett állunk. Külön büszkeséggel tölt el, hogy én most először szavazok. Boldog vagyok, hogy szavazatomat a nép államát képviselő Népfontra adhatom.

Amit leírtam, abból talán kitűnik, hogy milyen boldog az én életem és sok más munkás fiatal élete. És ezt felszabadulásunknak és pártunknak köszönhetjük.

KATONA GYÖRGY
az Állami Népi együttes táncosa”

Sajópüspöki 1953. VI. 24

Kedves Géza!

Kérlek ne haragudj rám, amiért most írok neked, viszont én bízom abban, hogy megértesz. Emlékezz vissza, hogy mit írtál te nekem akkor, amikor én olyan sokáig nem írtam neked. „Hallgasd meg éneke” c. verset. Most én ha tudnék írni és főleg azt amit érzek, akkor körül-belül hasonlót, vagy még több fájdalommal telített verset kapnál tőlem.

Igaz ennek oka én vagyok. Büszke, konok magatartásomnak és fölfogásomnak köszönhetek mindent, ha már késő lenne. Viszont ha te ugyan olyan érzetekkel vagy irántam mint régen, akkor nem késő. Igaz, már van menyasszonyod, de az még nem szól egy életre, csak az eskü. Eskü előtt még meggondolhatod, ha szeretsz. Ha tudtam volna, hogy Te ilyen hamar meggondolod magad akkor előbb írtam volna és nem húzlak.

Géza! Én nagyon szeretlek! Ezt láthatod abból is, hogy büszkeségemet félredobva írok Neked és kérek, hogy gyere vissza hozzám. Nézzünk el a múlt felett és hozzunk rendbe mindent. Én tudom, hogy Te is szeretsz. Gyerekes fejemmel éppen ezért követtem el a hibát, melyet nem lett volna szabad, de sajnos elég későn kaptam észhez.

Ne haragudj rám, de mikor Csank Lajostól meghallottam, hogy valóban eljegyezted Klárit, akkor már alig vártam, hogy hazaérjek Sajópüspökibe. Anyukám csak most mondta meg, hogy Édesapád beszélt vele és stb. Apukádhoz már ma elrohantam, Anyu előtt mindent titkolni akartam, de mikor tőletek hazaérkeztem, első volt, hogy mindent megmondjak. Nagyon örült Édesapád és Édesanyád. Rögtön elmondtam, hogy miért jöttem el hozzátok. Édesapád és Édesanyádék megígérték, hogy írni fognak Neked, mert ők is velem éreznek, és nem lenne kifogásuk ellene, ha visszatérnél, sőt örülnének. Akkor még úgy gondoltam, hogy nem írok Neked. Büszkeségemet sértette volna, ezért is folyamodtam szüleidhez. Hazaérve nagyon nyugtalan voltam. Félek attól, hogy ez nem lesz elég ezért írok bár ha késő, akkor már mindegy.

Géza! Ha nem értesz meg, ha már engem nem szeretsz és mást választasz élettársul, akkor nagyon sok boldogságot és szerencsét kívánok neked és Klárinak. Kérlek

írd meg, hogy leveleidet megtarthatom-e vagy visszaküldjem, bár szeretném ha ennyi jutna nekem attól akit nagyon szerettem és szeretek.

Géza! Kérlek válaszolj minél előbb. Leveled várom melytől függ az életem.

Utoltjára (bár bízom, hogy nem) küldöm szeretetemnek 1 milliomod részét

Ilona

Az írásom, a stílusom, talán a helyesírásom is kritikán aluli, de ebben a lelki-állapotban nem tudok tisztességesebben írni. Kérlek ne a külsőt, hanem a belső tartalmat vedd figyelembe.

Hallgasd meg kérésemet.

Ilona

Ó, te szegény, szerencsétlen Ilon... Hát miket zagyválsz itt össze, te lány?! Tényleg azt gondolod, lehet bármi közöd is ahhoz, hogy Kacsóh Klári most a menyasszony és nem te? Hogy büszke, konok magatartásod és fölfogásod oka lehetett bárminek is? Hogy nagyanyámék a már kitűzött esküvő előtt kerek egy hónappal képesek volnának hátba támadni a fiukat miattad? Persze, kislyányom, úgy lesz, majd írunk neki... – igen, ennyit valóban elmondhattak az irántad való száналomból s a békesség végett. És azzal sem állítottak valótlant, hogy ők lennének a legboldogabbak, ha apám végleg hazatérne, de ennyi az egész, nincs tovább. Aztán tudod-e, mit gondolok még? Hát azt, hogy a hatalmasnak képzelt tét miatt leveledet átnézted egy „írástudóval”, s csak utána tisztáztad le, mert abban reménykedtél, hátha egy ilyen feltűnően minőségi apróság is növelheti az esélyeidet. Azért vagyok szinte biztos benne, mert korábban sosem kértél elnézést a kiábrándítóan hányaveti helyesírásodért, most viszont annak ellenére megteszed, hogy amit leírtál, az szinte hibátlan. De ez az egyetlen momentum, ami e percben a javadra írható. Nicsak, tisztára úgy beszélek, mintha neheztelnék rád, pedig erről szó sincs. Sőt, ha megtehetném, legszívesebben megkérnélek rá, hogy még egyszer, utoltjára tégy úgy, ahogy régen, amikor még csak a fantáziámban léteztél. Öltsd fel azt a szép, tudod, azt a hosszú, s enyhén vajszínű nyári ruhádat, és abban ülj ki a Sajó-partra. Én pedig szentül megígérem, addig őrzöm veled ezt a június végi naplementét, amíg meg nem érkezik, akire vársz. Mert megérkezne. Nekem elhiheted.

Gulács 1953. VII. 24.

Kedves Klárink!

Most vett kedves tudósításodra írjuk ezt a levelet, amely azonban Mindkettőtök-

nek szól, s amelyben azt kívánjuk, hogy zavartalan, boldog családi életetek legyen. Gézáddal együtt értsétek meg egymást, a jó Isten pedig adja meg a mindennapi kenyereteket.

Gézát szeretettel fogadjuk családunk tagjának, s leborulva kérjük a Mindenhatót, hogy tegyen boldoggá Benneteket.

Hogy házáséletek első napjait gondtalanabbá tehessük, mostani nehéz helyzetünkben, szeretetünk jelképeként, ezzel egyidejűleg 500 forintot adunk postára, fogadjátok olyan szívesen, mintha ugyanannyi millió volna.

Sokszor csókolunk mindkettőtöket.

Nagyapád és Ómamád, szerető Keresztanyád

Törökszentmiklós, 1953. VII. 25.

Kedves Klárikám!

Meglepetéssel olvastam leveledből hogy Te azóta férjhez is mentél. Mami írta egyszer hogy szeptemberben meg akartok esküdni mert akkor kaptok szabadságot. Édes Klárikám adja a jó Isten hogy boldog és megelégedett légy házasságodban egész életeden át. Szeressétek egymást örökké, akkor megértitek és alkalmazkodni tudtok egymáshoz. Szívemből kívánom boldogságotokat. Nagyon kíváncsi vagyok sikerült e lakást kapni és hol? Én már elgondoltam hogy ha nem sikerül a lakás hát itthon maradtok egyelőre míg megoldódik a kérdés.

Isten áldását kérve rátok, Klárikám szeretettel csókol Gézával együtt

Juló mamád

Édes Klárikám!

Én is teljes boldogságot kívánok házasságotokhoz sok szeretettel csókollak Uradat üdvözölve

Paúla nénéd

Ismét gyámoltalannak, már-már kívül rekesztettnek érzem magam. Éppen úgy, mint amikor Klári először látogatott el Bánrévére. Akkor még megnyugodhattam a váratlan felismerésen, hogy azért nincsenek róla írásos nyomok, mert a nagy esemény minden szereplője jelen volt, ám az esküvő kapcsán már nem áltathatom magam ilyesmivel. A július 25-én, Budapesten kötött polgári s az előttem máig ismeretlen dátumú, bánrévei egyházi esküvővel kapcsolatban ugyan sosem dúsítottam a részletekben, de az már gyerekkoromban sem volt előttem titok, hogy apám és Klári (Rábai Miklóssal az élen és örömmel vállalt tanúságtételével) éppen csak átugrottak a „Tanácsba” a gördülékenyénél is személytelenebb formáságok mi-

att, aztán máris rohantak vissza az Együttesbe. Ám azt csak jóval később tudtam meg nagyanyámtól, hogy Klári bizony egyedül képviselte a családját Bánrévén. Hiába faggattam, mi történhetett, nem tudtam a végére járni se nála, se másnál, s ma már csakis a megérzéseimben bízhatok. Megismerve azonban az előzményeket, és megértve mindkét család „történelmi” érzékenységét, azt teljes képtelenségnek tartom, hogy Klári legközelebbi hozzátartozói ne vették volna eleve természetesnek a szertartáson való illetékességüket, így az föl sem merülhet, hogy esetleg éppen erre apellálva, hivatalosan nem hívta meg őket senki. Erre maga nagyanyám volt a garancia, aki világeletében kínosan ügyelt rá, nehogy a legcsekélyebb dologért is megszólhassák, márpedig elmondása szerint a falu már a lagzi másnapján a szájára vette, hogy Klári azért jött egyedül, mert a pesti nászék még arra sem tartották őket érdemesnek, hogy legalább a lányuk esküvőjén lealacsonyodjanak a köreikhez. Attól eltekintve, hogy ennél épületesebb marhaságot nem is híresztelhettek volna, a teljes igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ezt a verziót – Klárin kívül – úgy istenigazából nem cáfolta meg előttük senki. Sokáig magam is azt hittem, csupán praktikus – tehát a falu által elképzelhetetlen és megemésztelhetetlen – okból nem vállalták a hosszú és költséges vonatozást, s helyette vagy előbb, vagy utóbb, a szűkebb rokonság szabadlábbon lévő tagjaival kiegészülve, a zugligeti villában ünnepeltek az ifjú párral egy közös ebéd vagy vacsora mellett, de ez is elmaradt. Mindez így együtt pedig számomra leginkább azt valószínűsíti, hogy az igencsak baljóslatúnak tűnő látszat ellenére, egyik oldalon sem érdemes öngazoló ideológiákat felvonultatni, mert nem az antagonizmusok léptek hirtelen működésbe, hanem éppen ellenkezőleg, minden annak megfelelően történt, amiben apám és Klári – nyilván nem kevés fejtörés és mérlegelés után – előzetesen, s az érintettekkel minden bizonnyal egyeztetve megállapodtak. Továbbra is azt gondolom, hogy „a világ előtt” Klári hozta a nagyobb áldozatot, de már jóval árnyaltabb a kép, mint amilyennek hosszú évtizedekig láttam. Ha most visszala-
poznék, hamar rábukkannék azokra az általam akkor és ott tovább nem gondolt, de meglehetősen árulkodó részletekre, amelyek a körülötte kialakult, s bizonyos értelemben már apám által is megtapasztalt családi viszonyok áldatlanságára, és az azoktól való mielőbbi elszakadás vágyára utalnak. Lassan kezdem összeszedni magam. Nyilván nem függetlenül attól, hogy ez a gyerekkorom óta feszítő kérdés végre egyszer s mindenkorra nyugvópontra juthat bennem. A család Gulácsról és Törökszentmiklósról gratuláló tagjai persze nem sokat tudhatnak a részletekről, de hozzáállásuk a házasság tényéhez e nélkül is példás, sőt gáláns, ugyanakkor szívhez szóló is. Klári anyai nagyanyjára, Polgár Margitra, azaz Ómamira magam is emlékszem Zugligetből, de még apró gyerek voltam, amikor meghalt. Felmenőinek köszönhetően áramlott be a fényűző jólét a családba, hiszen szülei, a beregszászi illetőségű Polgár Ilona és Polgár József első unokatestvérekként házasodtak

össze a nem mindennapi vagyon egyben tartása végett. Testvérei közül Mihályt elvitte az első világháború, Juló mama dr. Rác Albertnéként közjegyzőné lett Törökszentmiklóson, de hamar megözvegyült, akár csak Paula néni, aki Szilárd Péter gyógyszerész doktorhoz ment feleségül, és patikájuk volt ugyancsak Törökszentmiklóson. Egyedül Klári keresztanyja, szegény Ila mama nem ment férjhez soha. Szerencsétlenségére apja egyik legjobb kiállítású lovaszfűjába szeretett bele, akit az igen éber és fölöttébb nagyvonalú uraság hírében álló Polgár József azon melegében el is küldött zokétanoncnak Franciaországba. Könnyedén megengedhette magának, hiszen nemcsak hogy saját páholya volt az Operában, de hamarosan arra is ráébredt, mennyit lendíthetne vele a komfortérzetén, ha az éjszakába nyúló előadások után jól kiszellőzködve, akár hazáig sétálhatna a fővárosban is, ezért megvásárolta a Jósika utca 15 alatti négyszintes bérházat (emeletenként 8-10 lakással), amit a későbbiekben további, bőkezűen mért anyagiakkal egyetemben – mintegy kárpótlásul a hamvába holt szerelemért – Ila mamára hagyott. Ila mama pedig nem fukarkodott, ha a családról volt szó. Az 1930-s évek közepén ő vásárolta meg a zugligeti villát, amelynek tulajdonosaiként két unokahúgát, a két gyereklányt, Klárit és Zsuzsát jegyeztette be. Aztán amikor eljött az idő, Rákosiék egyetlen mozdulattal s a szó legszorosabb értelmében kilökték az utcára. Ómami férjét, idősb Szarka Gyulát, azaz a jókívánságait a gulácsi birtokról küldő Nagypapát (e szerint mégsem őket, sem Juló mamáékat nem tették földönfutóvá) méltánytalanul hagytam a végére, hiszen mérnökként nem kis részt vállalt a Tisza szabályozásának munkálataiból, amely a nevét végül is halhatatlanná tette, noha – bár ezt csak a rend kedvéért fűzöm hozzá –, önmaga semmiféle vagyonnal nem rendelkezett. De így volt ezzel Margit lányának férje, dr. Kacsóh Bálint is, és pontosan így van Klári unokájának újdonsült férje, Léka Géza is.

Káliz Sajtos József

Ahogy száz éve...

Július van...
Most is zárt rendben,
feszesen állnak
a napraforgók.
Fejüket a szemlét
tartó Nap-tábornok
felé fordítják –
akár a katonák.

De „mire a levelek
lehullnak”,
kinn a határban
sárban fekszenek
a levágott fejek;
s mint a dárdák
vagy földbe szúrt
szuronyos puskák:
szotyolaszárok
merednek átabotában...

És mégis! Ha végre
elmúlik a tél,
a holtak hitt magból
a földült földön
új élet sarjad. –

Rövidke ész

Mint föld kérge alá
varjak a diót,
az agyam barázdáiba
eltettem gyakor annyi szót!...

De hiába – én is öregszem,
s ahogy balga kánya a maggal,
nem tudom, mit is akartam
egy-egy gyöngyszememmel...

Őszutó

1.
Égbe futó kedvem
lassan lelohad. –
Szökőkút vizét
elszívja a föld,
dermeszti a fagy.

2.
Hetven felé megyek.
Naponta nyűglődök,
a betegség ágyhoz köt...
De ha segítesz, Uram,
talán feléledek.

Marković Radmila

Napfogyatkozás

Olyan világban élek,
 ahol napfogyatkozás
 az úr,
 aludni térnek a madarak
 kora délután,
 a vakond sem túr
 hajnaltájt,
 a csapból sárga, fekáliás
 víz
 ereimben vad táncot
 jár,
 gond őrlí az életet,
 tekén veszítette el hitét
 a világ.
 Sors keze lendül,
 a magasban még
 utoljára megáll,
 hangja túlharsog minden
 emberi hibán.
 „Vagy megváltozol,
 vagy örökre eltűnsz az űrben,
 Te
 hitványul romboló világ!”

Bagoly

Bagoly huhog a
 szobámban,
 nem egy, de három.
 Egyik árgus szemekkel
 figyel.
 Másik elbújt saját
 pihéibe.
 A harmadik alvást
 színlel.
 Mégis hallom:
 hangjuk betölti
 szobám
 minden szögletét,
 pedig
 csöndről álmodoztam,
 de elnyelte a Sötét.

Élet és Halál 2

Agyonnyom a puha paplan
 csücske,
 hiába szorítom, zuhanok
 a mélybe,
 mélynek feneketlensége,
 mint csobogó patak sóhajt,
 zakatol, mint a vonatkerekek,
 belőlük rám bűz tekereg.
 Harcol a Halál és az Élet,
 győztes egyik sem lehet,
 mert testvér a testvért
 nem öli meg.
 Egyik ülteti,
 másik gyökerestől
 kitépi a fát.

Szecsó Károly

Gárdonyi Géza gyermekei

Gárdonyi életében „... ritkán találkozott az örömmel. Fiatalkora hányattatásokban és küszködésekben telt el, megismerte az érzékeny fiatal ember lelkének mindenféle megaláztatását, a szerelemben nem volt szerencséje, házassága fiatalságának életre szóló tragikus tévedése volt...”¹

Gárdonyi Géza és Csányi Molnár Mária házassága 1892 júliusában különélésel végződött. A feleség a fővárosi Dembinszky utcai 4. szám alatti lakásból Győrbe költözött a gyerekekkel, s augusztus 26-án a bútorait is elszállíttatta. Nem tudni, hogy mi volt az oka a szakításnak. Valószínű, hogy az egykor jó módon élt Mária megelégette a gyakori helyváltogatást, a nélkülözést, s hogy emiatt Gárdonyi gyakran vett fel hiteleket.²

Az író elsőszülött fia Sándor (Budapest, 1887. május 17. – Eger, 1965. november 20.). Törekeny alakja hozzátartozott Eger délelőtti utcaképehez, amint hajlott háttal, bizonytalan lépteivel végigsétált a főutcán. Napi elmaradhatatlan programja a posta, a hírlapüzlet és a Nefelejcs Presszó látogatása volt.³

Sokdioptriás szemüveget viselt, amely mögött kedélyes és elégedett arc, s derűs szemek tekintettek az ismerősre és távolból jött látogatóra is. Mert jöttek abba az otthonba, ahol élete végéig lakott nemcsak Egerből, hanem messzi földről külföldiek is, s nem mentek el a városból anélkül, hogy az író fiával, Gárdonyi Sándorral, ha csak rövid időre is, de ne találkozzanak. E. Nagy Sándor főiskolai tanár is többször felkereste Gárdonyival foglalkozó irodalomtörténeti kutatásai kapcsán. Okos Miklós amatőr kutató részben a tőle kapott adatok alapján írta meg Gárdonyi életregényét *Író a királyszéken* címmel.⁴

Gárdonyi Sándor apjához hasonlóan zárkózott alkatú volt, nehezen nyílt meg. Különösen az első találkozáskor, de aki nem sajnálta a fáradságot, hogy ismét meglátogassa, az sok szép történetet hallhatott tőle. A vele való beszélgetésekből az derült ki, hogy az ő apja volt „a legjobb édesapa... akinek emlékét és életművének még ismeretlen hagyatékát Gárdonyi Sándor gondozta. Ő volt annak több mint négy évtizeden át, az író halála óta a leghűségesebb gondozója és őrzője.”⁵

A második világháború elpusztította a családi kúria egy részét, de Sándor nem mozdult ki onnan. A sáncon élők közül sokan hozzá menekültek, pedig rendkívül veszélyes volt az ott-tartózkodás a kertben lévő orosz tüzelőállás miatt. Az író többezres könyv-

¹ SCHÖPFLIN Aladár 1935.

² Z. SZALAI Sándor 2013. 86–87.

³ Z. SZALAI Sándor 2013. 87

⁴ OKOS Miklós 1965. 5.

⁵ OKOS Miklós 1965. 5.

tárát szétdúlták, iratok és könyvek heverték a sárban. Gárdonyi Sándor az oroszok elvonulása után mindent megtett a pótolhatatlan anyagok megmentése érdekében, s még a legkisebb papírdarabot is felszedegette és gondosan megőrizte.⁶

A szovjet típusú proletárdiktatúra bevezetése után 1948-tól 1956-ig, a Gárdonyi könyvek kiadása politikai, ideológiai okokból szünetelt, kivételt képezett az Egri csillagok és a Lámpás. Az idősödő Sándor azonban ezekben az években is segítette a Gárdonyi-kutatókat, megmutatta édesapja otthonát, s ápolta irodalmi hagyatékát, tulajdonképpen az egri ház emlékhellyé alakításán fáradozott. Neki köszönhetjük, hogy megőrizte apja dolgozószobáját, óvta személyes tárgyait, bútorait, s így megnyílhatott a Gárdonyi Géza Emlékmúzeum, ahol szinte eredeti állapotában megtekinthető az író dolgozó- és hálószobája. Sándor bácsi életében nagy traumát jelentett, hogy 1956-ban a házat államosították, ki kellett onnan költöznie. Szerencsére Bodnár Árpád családja szeretettel befogadta, ahol élete végéig érezhette a családi otthon melegét.⁷

Gárdonyi Sándor rendkívül művelt ember volt. Németből, franciából és szláv nyelvekből fordított, s beszélte ezeket a nyelveket. Rendkívül szorgalmasan gyűjtött minden irodalmi vonatkozást, amely édesapjával volt kapcsolatos. Sándor bácsi hetvenkilenc éves korában hunyt el, akit az író „majordómusz”-nak szánt, gazdásznak taníttatott, mondván: „Hadd legyen a jó levegőn, hiszen olyan gyenge...”⁸

Halála előtt még elment a Gárdonyi Géza Színházba, ahol megnézte édesapja *Fehér Anna* című népdramájának előadását. Szeretett volna megjelenni az író szobrának leleplezési ünnepségén, de betegsége ebben már megakadályozta. Okos Miklós írt nekrológot róla a Heves Megyei Népujságban. „Hetvenkilenc évig élt az irodalombarát, Gárdonyi Sándor. Amikor most búcsúzunk tőle, meg kell köszönjük azok nevében –, akik majdan a nagy Gárdonyi-életmű teljes egészének alkotói lesznek – a féltést, a vigyázást Gárdonyi Géza irodalmi hagyatékára. És megköszönjük Bodnár Árpád családjának, feleségének a szeretetteljes gondoskodást Gárdonyi Sándorról, azt, hogy élete végéig érezhette a családi otthon melegét. A vármúzeum munkatársai, az irodalombarátok és tisztelői emlékét kegyelettel őrzik!”⁹

Földi maradványait 1965. november 26-án az egri Fájdalmas Szűz (Hatvani) temetőben helyezték örök nyugalomra, nagymamája mellé. A hozzátartozókon kívül a város vezetői, a Gárdonyi nevet viselő intézmények képviselői és az egriek búcsúztatták. E. Nagy Sándor fiatal Gárdonyi-kutató, az Egri Tanárképző Főiskola tanársegédje búcsúztatta: „Szomorú szívvel vesszük tudomásul, hogy ezután már nem köszönhetjük a város utcáján, amint könyvvel a kezében, megtört alakjával is mély tiszteletet kiváltva hazafelé halad, hogy még közel nyolcvanévesen is olvasmányai nyomán, tartson lépést

⁶ OKOS Miklós 1965. 5.

⁷ OKOS Miklós 1965. 5.

⁸ OKOS Miklós 1965. 5.

⁹ OKOS Miklós 1965. 5.

mai életünk lüktetésével. Egy város búcsúzik Sándor bácsitól, aki hű örököse volt apja gondolatainak, hű őrzője édesapja emlékének.” Koszorút helyeztek sírjára a Gárdonyi óvoda kicsinyei, a Gárdonyi Gimnázium diákjai, a Gárdonyi Színház képviselői s azok az egriek, akik eljöttek utolsó búcsút venni a nagy író halott fiától. A sírt elborították a kegyelet és a megemlékezés virágai.¹⁰

Gárdonyi Sándor halála után édesapja hagyatékát beszállították a Dobó István Vármúzeumba, melyben személyi és családi okmányok, naplójegyzetek, több mint huszonháromezer oldal kézirat, nagy mennyiségű titkosírással készített feljegyzés és számos használati tárgy mellett az író levelezéséből is gazdag anyag volt megtalálható. Ez a hagyaték a volt legnagyobb hazánkban. Gárdonyi Sándor édesapja halála után a házat, mint múzeumot mutatta be az érdeklődőknek. Ekkor még senki sem sejtette, hogy milyen gazdag kéziratos anyag lapul a szekrényekben s asztalok fiókjában. Az író elsőszülött fia haláláig hallgatott arról, hogy titkosírások, feljegyzések, cédulák, regények, s novellák kéziratai maradtak fenn. „A körülötte lévő ködöt, misztikumot csak fokozta fia titokzatos magatartása” – állapította meg életművének kutatója, Király Júlia.¹¹

Gárdonyi Géza második gyermeke Gizella (Győr, 1889. február 25. – Eger, 1944. december 15.). Budapesti otthonukból az író felesége Győrbe költözött, s a szülői egyezség szerint hetedik életévük betöltéséig a gyermekek anyjuknál nevelkedtek. Sándor és József apjához került, Gizella és Géza továbbra is Győrben maradt. A válást kimondó törvényszéki határozat után a már felnőtt gyermekek elhelyezéséről csak az árvaszék dönthetett. Gárdonyi leányáért sokat aggódott, és magához akarta venni őt. Az árvaszék azonban – döntés helyett – vizsgálatot indított, s kérte annak kiderítését, hogy Gizella 1908. január 2-án miért hagyta el nagyanyja házát. Miért menekült Egerbe apjához, akinek kérdéseire nem tudott válaszolni. A menekülés oka nem derült ki, de az orvosok megállapították, hogy Gizella súlyos elmebeteg. Édesapja gyógyíttatta, de amikor állapota rosszabbra fordult, az egri Szent Vince Kórházban helyezte el, ahol kezelőorvosa Grensperger Károly főorvos volt. Gizella szomorú élete 1944. december 15-én, életének 65. évében ért véget, a halott vizsgálati bizonyítvány szerint tüdőgümőkórban hunyt el. Földi maradványait december 17-én, az egri Hatvani temetőben helyezték örök nyugalomra. Okos Miklós visszaemlékezése szerint Gizellát nagymamája, Nagy Terézia mellé temették, nevét máig nem írták rá a sírkőre.¹²

Az író harmadik gyermeke, József (Szeged, 1891. március 25. – Rákoscsaba, 1948. november 8.) A gimnázium első két osztályát a fővárosban végezte, de a család 1897-ben Egerbe költözött. Gárdonyi József 1903-tól az Egri Magyar Királyi Állami Főreáliskolába járt, ahol 1908-ban érettségizett. A Matúrán „jól megfelelt” és az intézmény

¹⁰ Eltemették Gárdonyi Sándort, a nagy egri író fiát. Heves Megyei Népújság, 1965. nov. 23.

¹¹ KOROMPAI János 1969. 333. – KIRÁLY Júlia 1999. 477.

¹² Heves Megyei Levéltár, Eger polgármesterének iratai. V/73/a. I. 7498/1944. Gárdonyi Gizella halálesete. – Egy hajdani egri ápolónő visszaemlékezése. 1969.

értésítője szerint a „gazdasági” pályát választotta apja tanácsára.¹³ A Kolozsvári Gazdasági Akadémián okleveles gazda szakképesítést kapott, később pedig államtudományi doktorátust is szerzett. Több nyelven beszélt: németül, franciául, oroszul, olaszul. Bejárta Ausztriát, Németországot, Olaszországot, Spanyolországot, Belgiumot, Svájcot és Angliába is eljutott.¹⁴

A közszolgálatot, mint gazdasági gyakornok 1913. szeptember 29-én a rimaszombati Magyar Királyi Földműves Iskolánál kezdte el, s ezt az állást 1918-ig töltötte be. 1921 táján a fővárosban élt, mint hírlapíró. Budapestre költözött, mert 1922. június 30-án kinevezték gazdasági tanárnak a Mezőgazdasági Üzemtani Intézethez, ahol 1940-ig tanított. 1942-ben a Magyar Mezőgazdasági Művelődési Társasághoz került, 1944-ben pedig az Országos Hadigondozó Hatósághoz osztották be szolgálatra. Gazdasági tanárra volt a XII. kerületi Állami Tanítóképző Intézetnek és titkára az Országos Gazdasági Szakoktatási Tanácsnak. Újságírói tevékenysége alapján tagja lett az Országos Magyar Sajtókamarának.¹⁵

Amikor 1922-ben édesapja egyre többet betegeskedett, a fővárosból többször hazajött Egerbe meglátogatni. Halála után Gárdonyi József gondozta apja irodalmi hagyatékát. Német nyelvre fordította *A láthatatlan ember* című regényét (1941). Az ő szervezőmunkájának is köszönhető, hogy létrejött az Országos Gárdonyi Géza Irodalmi Társaság (1923), amely a Dante Könyvkiadóval együtt megjelentette az író teljes életművét, 1924–1938 között. Gárdonyi József *Az élő Gárdonyi* (1934) címmel dokumentum-életrajzot írt, melyben objektivitásra, hitelességre törekszik. A könyvben őszinte fiúi szeretettel, megrendítő alázattal ír édesapja utolsó óráiról is. Jakab József, Gárdonyi Géza újságíró barátja, az Egri Népújság 1922. november 1-jei számában így írt: „A mester – beszélt Gárdonyi József dr., míg halkan társalogtunk a könyvtárszobában, – minden ismerősét felsorolta előttem, akik meglátogatták. Érdekes, hogy több embert említett, akik már régen porladoznak. – Hat óra tájban a látogatók elszéledtek. Dr. Gárdonyi Józseffel bementünk a hálószobába. Búcsút akartam venni a mestertől. Mátékovics Józsefné könnyezve törülgette a beteg arcát, homlokát, mellét. A halálveríték hidegen gyöngyözött halántéka körül.”¹⁶

Gárdonyi József jól ismerte Tordai Ányos ciszter tanárt, édesapja barátját, aki irodalmi tekintélynek örvendett Egerben. Tordai nem felejtkezett meg író barátjáról, ő tette a legtöbbet a Gárdonyi-kultuszért. Az író József fia is tőle kért segítséget, 1929. január 21-én keltezett levelében: „Mélyen tisztelt Igazgató Uram! – A napilapokból értesülök, hogy a mauzóleum kérdése Egerben visszatartóztathatatlanul és gyors lépésekben halad előre, s az eredeti tervet keresztülvitelében mi már nemigen változtathatunk. A

¹³ Az Egri Magyar Királyi Állami Főreáliskola értesítői az 1903–1908. évekről

¹⁴ Unokája, Keller Péter kutatása alapján.

¹⁵ GULYÁS Pál 1943. 418.

¹⁶ Egri Népújság, 1922. okt. 30.

város nemes és jó szándéka ellen sajnos nem cselekedhetünk semmit, mert ez magyarázza meg az előjárásnak, hogy az egyszerű fakereszt szebb, mint a nagyszerű görög oszlopcsarnok. Hogy egyikből az érzés sugároz, a másiból a hideg kő lehelete.

De most már ne bántsuk ezt a kérdést. Más az, amiért írok. A Gárdonyi-ház kőkerítésének megépítésével három új utca alakítódott. Mind a három ma még névtelen. Az egyik utca merőlegesen halad a Gárdonyi utcára, és a kis állomásra nyúlik. Ezt az utat (a régi Mártonffy rét középvezetékén vonuló út, melyen a kunyhó is áll) szeretném, ha Egri csillagok útjának (nem utcájának) sikerülne elneveztetni, a másik két utcát pedig Cecey Éva és Miklós diák utcájának, minthogy ez alatt visz alagút a várba, amely a téglavetőtől indul ki, és a várba vezet. Ezen elnevezéseknek a városnál való keresztülviteléhez kérem nagyra becsült szíves közreműködését és jóindulatát. Amint a múltban, most is legőszintébb bizalommal fordulok igazgató Úrhoz, s Önben látom egyedül azt az embert, aki felé Eger és a Gárdonyi Társaság egy értelemben szeretettel és ragaszkodással fordul.

A két utóbbi utca elnevezésén, ha más megoldást jobbnak méltóztat vélni, könnyen lehet változtatni. Gondoltam Bornemissza elnevezésre is Cecey Évával kapcsolatosan, de Bornemissza utca Egerben már van (úgy tudom, s így ez csak komplikálná az ügyet. Gondoltam arra is, hogy esetleg más, két Gárdonyi mű címet használjunk fel, pl. *Isten rabjai*, *Láthatatlan ember* a két kisebb utca nevéül. Ez azonban csak akkor volna lehetséges, ha a Gárdonyi-ház nem a várban volna. Emiatt nem lehet pl. Szent Margit és Attila (!) utca, vagy Zéta utca megoldás sem (Attila utca nagyon elcsépelte). Kérem az elmondottak szíves mérlegelését és jóakarátú támogatását gondolatim keresztülvitelének főleg az Egri cs. útját illetően.”¹⁷

Az idézett levélből sokat megtudunk, többek között azt, hogy egyes Gárdonyi-tisztelek görög oszlopcsarnokot akartak állítani sírja fölé. A város azonban a fakereszt mellett döntött. Gárdonyi József leveléből az is kiderül, hogy a Gárdonyi-ház kerítésének elkészülése után az író fia, apja műveiről vagy azok szereplőiről akarta az új utcákat elneveztetni. Levéltári források bizonyítják, hogy Gárdonyi József elképzelése csak 1950 után valósult meg. Az író házához közel eső területen a következő utcákat nevezték el: Egri Csillagok útja, Cecey Éva és Miklós deák utca.¹⁸

Amikor Gárdonyi Józsefnek *Az élő Gárdonyi* című kötete megjelent, azonnal küldött Tordainak Ányosnak egy tiszteletpéldányt. Az alább közölt levélből kiderül, hogy mielőtt ezt megkapta volna, a *Magyar Kultúra* című folyóirat már felkérte Tordait a recenzió megírására. A *Magyar Kultúra* akkori főszerkesztője, Czapik Gyula, a későbbi egri érsek volt, s nyilvánvalóan a katolikus közvéleményt akarta tájékoztatni az egyház Gárdonyi Gézával kapcsolatos álláspontjáról.

¹⁷ KILIÁN István 1999. 31–32.

¹⁸ KILIÁN István 1999. 31–32.

Tordai Ányos 1934. október 4-én írt levele: „Igen tisztelt kedves Józsi barátom! – Nagy örömet hozott ma a posta: *Az élő Gárdonyi*. Köszönöm, hálásan köszönöm a könyvet is, a nagyon kedves dedikációt is. Dolgom lesz vele. Tegnap kaptam a Magyar Kultúra felszólítását: 'a könyv kapcsán írjak tanulmányt főképp katolikus szempontból.' A mai posta erős lökést adott, hogy vállaljam a megbízást. Igyekszem a könyv tárgyához és szerzőjéhez méltón írni. Áldja meg az Isten a gyönyörű munkáért mindnyájunk adósságának kamatostul való kifizetéséért.”¹⁹

Tordai 1935. február 16-án már megjelent cikkének különnyomatát is megküldte Gárdonyi Józsefnek, levél kíséretében: „Mélyen tisztelt és Kedves Józsi Barátom – Fogadj szívesen a ma küldött kis írást, amelyet nagyon érdemes munkája nyomán állítottam össze. Dicsekvés nélkül mondhatom, nagy feltűnést keltett mindenfelé a katolikus olvasótábor körében, s a nyilatkozatokból nagy örömmel tapasztalom, hogy jó szolgálatot tettem, sok mindenben megjavítottam a fölületes emberek vélekedését. Ha emlékszik beszélgetésünkre, ígérem, hogy az életrajzot itt-ott megsimítom, hogy még tökéletesebb legyen, ha új kiadásra kerül. Ne vegye rossz néven, hogy megtettem. Nézz egyszerű tanári korrigáló munkának a csekély javításokat, hanem a szerető tisztelet bizonyosságának, amellyel a Mester és fia iránt viseltetem. Világért sem akarok véleményemnek hódolatot: azt fogadja el belőle, amit jónak lát. Úgysem fontos dolgokra vonatkoznak a javítások, nagyrészt stílusdolgok.”²⁰

Tordai Ányos recenziójában többek között a következőket írta: „Úgy érzem, a rések és a szakadékok legtövére világosságot vet a legújabb életrajz: *Az élő Gárdonyi*. Fia írta, dr. Gárdonyi József, hagyatékának őrzője és kiadója. Formájában vaskos: I–II. kötet, 312 és 320 lap, tartalmában jelentős. Jelentős írója miatt és forrása miatt. Gárdonyi József életének javarészét atyja mellett töltötte. Ifjú korában atyja iratainak rendezője és másolója volt, az utolsó években atyjának barátja és jobb keze. Atyja életében lelke megtellett emlékekkel és élményekkel, holta után meg élete minden fordulatának-titkának tudója lett. Mert rámaradt örökségül Gárdonyi Géza naplója és minden más följegyzése a felhasználás jogával és kötelességével, de óvatosságával is együtt. Ez magyarázza az életrajz alanyiaságát és egyik-másik kérdésben még mindig némi homályosságát... Gárdonyi József könyvében valóban az élő Gárdonyi beszél. Ismétlem, ne csodálkozzunk azon, hogy a napló és ennek alapján dolgozó életrajzíróknak ítéletei nem minden vonatkozásban tárgyilagosak.

De aki ezután fogja megírni az egi remete életét, „*Az élő Gárdonyi*”-ban nélkülözhetetlen és pótolhatatlan adatokat talál, s minden ízében láthatóvá tudja majd tenni az életében láthatatlan embert. Az alábbiakban megkísérlem egybeszedni az új életrajz adatait. Részletesebben azokat, amelyek újaknak látszanak, vagy új világításba állítják

¹⁹ KILIÁN István 1999. 31–32.

²⁰ KILIÁN István 1999. 33.

és megbővítik eddig vallott ismereteinket. Sokszor azonban tudott dolgokat is kell ismételnem, hogy lehetőleg kerek egészet adhassak. Tartozunk újabb irodalmunk legmagyarabb, s méltán legszívesebben olvasott jelesének azzal, hogy meghallgassuk és figyelembe vegyük életének és munkáinak bírálatok saját naplójának, följegyzéseinek vallomásait, s hozzá legközelebb álló fiának véleményét...

Köszönjük Gárdonyi Józsefnek, hogy közzétette édesatyja naplójának, följegyzéseinek adatait. Sokat tanultunk belőlük. Még többet fog tanulni az, aki könyve alapján megírja majd Gárdonyi Géza tudományos és pragmatikus életrajzát. Könyve nélkül eddig ez lehetetlen volt, hisz az íróasztal fiókjai igen fontos adatokat őriztek. De kedves olvasmány az életrajz mindenki számára, aki előbb már művei alapján megszerette Gárdonyi Gézát. Ebből a meleg fiú szeretettel, atyjához méltó magyaros ízzel, az élet valóságának tarka színeivel megírt munkából még jobban meg fogja szeretni és becsülni azt, aki – maga írja így – az Istentől neki adott szerzámmal holtig munkálkodott a nemzet művelődéséért.²¹

Gárdonyi József ismertetett legfontosabb munkáján kívül még szólnunk kell egyéb irodalmi tevékenységéről is. Cikkei és szómagyarázatai jelentek meg az *Ethnografiában*, a *Magyar Nyelvőrben*, a *Magyar Nyelvben*, a *Magyar Családban*, a *Magyarságban*, a *Pesti Hírlapban*, a *Néptanítók Lapjában* stb. Több szépirodalmi munkája jelent meg, valamennyi Budapesten: *Gárdonyi hegedűse* (Dankó Pista életének regénye) (1935); *Tücsökkirály víg élete* (Mesék. 1940); *A mesélő toll* (Pósa Lajos életének regénye. 1941); *A vidámbabbik Rákosi* (Sipulusz) (1942); *Szabolcska Mihály* (Regény. 1943). Figyelmet érdemel az is, hogy Egerben 1905-ben középiskolásként *Pacsirta* címmel ifjúsági lapot indított, melynek jelenleg csak egyetlen számát ismerjük.²²

Gárdonyi felesége Budapestről Győrbe történő költözése után tíz hónappal életet adott egy fiúnak, akit Géza (1893. április 7. – ?) névre kereszteltek, s akit Gárdonyi nem ismert el sajátjának. Az író magánéletük titkait mindvégig megőrizte, bár házasságuk egyes motívumait beleszötte *Az a hatalmas harmadik* (1903) című regényébe. Ismereteinket szinte csak Gárdonyi József életrajzi munkájából szerezhetjük, aki természet-szerűleg elfogult volt édesapjával.

Szegedre való költözésükkor az íróban is föléledt a gyanú, hogy felesége kitarthat majd mellette, a „szegény ember” mellett. Nem lehetett könnyű Gárdonyi elég sűrűn váltakozó terveit és vállalkozásait követni. Még meg sem melegedett Győrben, amikor a fővárosba költöztette családját a jobb megélhetésért. Felesége a válóper előtt megkereste férjét Egerben, hogy bocsánatot kérjen tőle meggondolatlanságáért. Rájött, hogy csak türelem és megértés kellett volna életük rendezéséhez.

²¹ TORDAI Ányos 1935. 1.

²² GULYÁS Pál 1943. 418.

Gárdonyi azonban hajlíthatatlan volt, ellenkezését sértett hiúsága sugallta, mivel felesége indoklás nélkül hagyta el.²³

Ifjú Gárdonyi Géza bátyja életrajzának megjelenése után az egyik napilapban az anyát védelmező cikket írt. Állítása szerint a dabronyi plébános nem kényszerítette unokahúgát, Csányi Máriát, hogy az íróval házasságot kössön. Szerinte a két fiatal a szerelem hajtotta egymás karjaiba, és a plébános beleegyezését a házasságra a lány un-szolására adta meg.²⁴

Gárdonyi Gézának nagyon fontosak voltak a gyermekei. Egyik életrajzírója, Futó Jenő szerint: „Nagyon szerette övéit... S hogy gyermekeit mily igaz őszinteséggel szerette, elég költeményeire (*Levelek a tengerről, Levél fiamnak, Útra-készülés, Fiamnak*) gondolnunk. A szerető jó édesapa minden sorából kiérzik és még a másvilágról is visz-szavágyik közéjük, mert:

Hőn érdekel, hogy földi utjokat
mint folytatják az én szeretteim?

...

Mint állják ki a zivatarokat?
a szíven sujtó vad villámokat?
s mint szárítják mikor a vész elült
könnyekben ázott bús orcájukat?

Viszont édesanyja és jó gyermekei szeretetükkel, nemes törekvéseikkel és előrehala-dásukkal tették édessé az együttlétet, s avatták boldoggá az író.²⁵

Az író József fiát beavatta az *Isten rabjai* című regényének keletkezéstörténetébe. A könyv megírása előtt Gárdonyi elvezette a Margit-szigeti romokhoz, s képzeletben felépítette előtte a régi kolostort. A szigeten tett látogatásukkor a romoknál néhány ember dolgozott, s figyelték az író magyarázatát. „Látod, fiam, ez volt itt az apácák konyhája. Ez a kis udvar. Ott szemközt a betegház. Ezen a helyen, ahol most vagyok, itt állott az a kút, amiből az apácák a konyhára a vizet hordták.”²⁶

Az író József és Sándor fiával való jó kapcsolatára utal az is, hogy amikor házassá-gi bontóperében kimondták a válást, karácsonyi ajándékul harmincholdas birtokot vett nekik a noszvaji Savós-dűlőben. Együttműködésük szoros voltára utal az is, hogy mindkettőjüket bevonta írásainak gépelésébe, illetve korrigálásába.²⁷

A Gárdonyi Géza gyermekeiről közölt adatok reményeink szerint gazdagítják a róla szóló ismereteket, árnyaltabbá teszik a képet, és hozzájárulnak egy majdani életrajzi monográfia elkészítéséhez.

²³ Z. SZALAI Sándor 2013. 87.

²⁴ FUTÓ Jenő 1930. 17–18.

²⁵ FUTÓ Jenő 1930. 17–18.

²⁶ TÓTH Tibor 1990. 252.

²⁷ OKOS Miklós 1963. 37–38.

Irodalom

- FUTÓ Jenő: *Gárdonyi Géza*. Hódmezővásárhely (1930)
- Gárdonyi Sándor. 1887–1965*. In: Heves Megyei Népújság, nov. 22. (1965)
- GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái. I*. Budapest (1943)
- KILIÁN István: *Gárdonyi Géza és a ciszterciek levelezéseik tükrében. II*. In: Új Hevesi Napló, 3. sz. Eger (1999)
- KIRÁLY Júlia: *Sajtógyűjtemény Dobó István Vármúzeum Gárdonyi hagyatékában*. In: *Agria* XXXV. 477–492. Eger. (1999)
- KOROMPAI János: *Gárdonyi Géza levelezése Gárdonyi Sándor hagyatékában*. In: *Az Egri Múzeum Évkönyve. VI*. Eger. 333–360. (1969)
- NAGY Andor (szerk.): *Emlékkönyv Gárdonyi Géza születésének 100. évfordulója alkalmából*. Eger (1963)
- OKOS Miklós: *Író Királyséken*. Részletek Gárdonyi Géza életrajzi regényéből.
- SCHÖPFLIN Aladár: *Gárdonyi problémája*. Nyugat, 1935. 28. évf., 4. sz.
- Z. SZALAI Sándor: *Gárdonyi nagy útja*. Budapest (2013)
- TORDAI Ányos: *Amit nem tudtunk Gárdonyiról*. (Jegyzetek Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi* című könyvéhez). Különlenyomat a Magyar Kultúra 1935. évi folyamából. Budapest (1935)
- TÓTH Tibor: *Gárdonyitól Gárdonyiról*. Budapest (1990)

Múltidéző

Cseke Szabolcs

TRIPTICHON

1. „Hasonmás” dal

Adj erőt, megnevezhetetlen,
Bennem s kinn lakozó nagy ÚR!
Kivel megharcol gyenge jellem,
Mielőtt – netán – megigazul.
Forgács időt, maroknyi évet
Kérek a kényes öröklétből;
Nem keskenyedik tündöklésed:
Árnyékod lábaid elé dől.

Jelet hagyni a jeltelenről,
Kiabálva a nyelvtelenből,
Ugyan ki tenné helyettem meg?

Aztán, mint homokvárra pára,
Borítsad fátylad únt szeánszra...
De addig légy velem emberebb!

2. Vihar után

Félkörívben szivárvány-sztráda:
Cseppseregletbe bújt özönvíz.
Számolok: nulla!... egykét... öt... tíz!
Hány vihar juttat Ararátra?

Fűvön, levélen milljom gyöngyszem —
Szikrázik Világ-páva tolla;
Friss remény indáz, illatozva
Tör utat bárkamély közönyben.

Cincognak tört holdak, csillagok.
Titkokra TITOK nyit ablakot,
Rendet rak szétdult műhelyében.

Spirálkarjában fraktál-Éden,
És nézd csak, hopp! Mi vagyunk éppen
A ránk mutató ujjbegyében.

3. Credo

Gyökér közt fagykígyó sziszeg
Éleződnek a fegyverek
Tépett lomb őrizgeti még
Lopott almányi szégyenét
Felugatnak a ködkutyák
Lélek ölts melegebb ruhát!
Ne hagyd kihűlni hitedet!
A Remény jön a víz felett

Bősze Balázs

„ÖrüljeteK velem, mert megtaláltam...”

(Lk 15,5; Jézus Szentséges Szívének napjára)

A fennsíkra Isten terített
abroszt, zöld a kedvenc színe.
Magányos fenyők a figyelők.
Őrizők minden kőre,
amit erre dobott partra
a rohanó patak,
kergeti, kergeti az
ezüstös pizstrángokat.

A fák között hatalmas
kutyák hűsölnek.
Készen várva medvére,
hiúzra, farkasra.
A bárányok a hegyi
fütengerben legelve,
ringva,
s ha egy, csak egy is
elkóborol,
gyerek csobán indul érte
fütörészve, gondtalanul.

A nyílt tűzön puliszka fő.
Bádögbögrében orda,
zsendice.
A fenyővizes butykost
torokra gombolja a hajnal.

A fák közül, a tuskésból
a fiú jön, jön, jön
az elkóborolttal.

Számvetés

A gulya eltűnt.
Nem lengi be porfelhő
Pordány utcáit, tereit,
a kút - elapad vizét
őrzi a föld alatt.

Kakasszó riaszt,
meg kutyaugatás.
Felkel a Nap is;
mindent eltölt
a szomjúság.

Szétmálló élet rohanó
percein süvöltve,
kinyílik az almafavirág.
A szerelem gazdátlan,
Mint mélyen lehajló ág!

Avarszönyegen

Ahol hullámok hátán,
olvadó jég pattanásán
utak futnak a hegynek,
sűrűsödő ködnek,
kihajtott gallérú kegynek,
s a szerpentin
nem holmi papírszalag;
Várisra mutató részeg
meredélyek,
beépített gödrök,
szárazon ropogó gallyak.
Fényhídon
az apostolok érkeznek
billegve,
tűlevélen mezítláb
sziszegve,
erdő ligetében
tisztáson tanya,
gerendákból épített
zord kalyiba –
ott harapnak húsodba
az emlékáruló
pribékek,
koronádra rőt avart
hullató csibészek.
Lábaid bilincset
köszörüld
hegyi köveknek,
lelked hegedő sebeit
a nyárvégi langyos
estnek!

Vitéz Ferenc

A hitben fakadt párbeszéd képei

Bertha Zoltán centenáriumi kiállítása Sárospatakon

Nagy várakozással tekintett Bertha Zoltán június 28-án rendezett centenáriumi emlékkiállítására Sárospatak, a kollégiumi öregdiákság (az egykori tanítványok) és a család egyaránt. Az Újbánya Rendezvénycentrum Urbán György Kiállítótermében fölragyogott szinte a teljes életmű. A gondosan berendezett tárlókban gazdag dokumentumanyag kísérte a képeket, a kisteremben pedig a családi vonatkozású festmények kerültek egymás mellé.

A kiállítás címadása a kaland és rend (a régi és az új apollinaire-i „modern pörpatvara”) klasszikus eszméjét emelte a középpontba. A „*Hagyomány és modernség*” címkéje azonban a Bertha Zoltán-életműben nem két világ, két életfelfogás összeütközésére utalt, hanem az egymás mellett élő két alkotói attitűd szerves kapcsolatára, a hagyomány és modernség szintézisére vagy éppen a hit és a reáliák egymáshoz tapadására. S mindenekelőtt az eleven létre, a műalkotások által sugárzott (Bertha Zoltán-i) szellemiség felkavaró aktualitására, ami annak is köszönhető, hogy a jelentések folyamatos mozgásban vannak.

A centenáriumi kiállítás előtt több mint két évvel írtam először Bertha Zoltán képeiről, majd tavasszal folytattam a szemlét a család birtokában lévő művek áttekintésével (*Néző • Pont*, 2012/február; 2012/április–május). A református teológiát végzett s lelkészként is szolgált magyar–angol–latin szakos tanár festményeivel egyébként már korábban is találkoztam, a protestáns képszemlélet, az istenhitre alapozott ön-reprezentáció és a lelkészi-képzőművészi identitás-kifejezések közötti kapcsolatokat kutatva. (Ekkor viszont a szintén református pap-festő Szúdy Nándor világról írtam. Tudniillik Szúdy figurális képei konkrét bibliai témák apokaliptikusan modern parafrazisai voltak, míg Bertha Zoltán figurális festményein nem található meg ennek az örökségnek a direkt reprezentációja. A pataki művész nonfiguratív képei inkább egy archaikus gyökerű szerves kulturális identitást, a magyarságszemlélet komplexitását és annak hitbe ágyazottságát fejezik ki. Bertha szimbólumrendszerében nem feltétlenül a bibliai jó és gonosz hadakozása tűnik föl, hanem egyrészt a megmaradáshit egyetemessége, majd a közösségi erkölcs és a diktatúra egymásnak feszülése van jelen.)

A kiállítás megnyitására készülve, Bertha Zoltán műveinek más és más jelentései nyíltak meg előttem, attól is függően, hogy a képet például biográfiai adatként, a lokális identitás dokumentumaként, illetve egy művészet- és művelődéstörténeti vonatkozású emlékezőfolyamat részeként, a népi-organikus látásmód példajaként vagy

egzisztenciális filozófiai absztrakcióként, a szakrális létezmód artefaktumaként néztem-e. Ez a folyamatos jelentésárnyalódás mindazonáltal arra is utalt, hogy a hagyomány és modernség kapcsolata máig termékeny tudott maradni a Bertha-életműben. S ha a modernség természetes sajátja a mozgás, az is kiderült, hogy a tradíció (a rend) szintén mozgásba lendül. Ez a tradíció eleven mivoltát mutatja, és azt a tanulságot hordozza, hogy egy lezárt életmű ugyanúgy mozgásba lendülhet, és elindítja az érvényes képolvasatok párbeszédét.

Itt jegyezzük meg, hogy a *Hagyomány és modernség* című emléktárlat meghívóképe az *Életfa* volt (az 1981-ben készült festmény *Szándék és megvalósulás* címmel szintén ismert). A választás azt is üzeni egyebek mellett, hogy bármilyen diskurzusból csak úgy lesz termékeny élet, ha az hitből fakad és reménységgel áldott. A létezés teljességét is kifejezi ugyanakkor a kép. Jól lehet érezni a művész gondolatának mélységét, szellemi kiterjedését, azt a fegyelmező belső lírai rendet, amely a lombok apró kozmoszát összekapcsolja a csillagrezdüléssel, az enteriőr intim hangulatát a történelmi sorssal. A hivatkozott kép is fölerősíti az üzenetet, hogy a kilátástalan helyzetekben megfogalmazott küldetés is mindig a reménnyel emelkedik a hétköznapi feladatai fölé.

A festményről kiváló elemzést készített Bertha Csilla *Szimbolikus vagy fantasztikus* című, először angol nyelven (a *Journal of the Fantastic in the Arts* folyóiratban) megjelent tanulmányában – alább ezt idézzük. „Az Életfa a folytonosságot jelképezi, s egyben közvetíti a világmindenség különböző szintjei között: a legegyszerűbb képzetek szerint az alvilág, az emberi-természeti élet szintje és a magasabb, szellemi szféra között. *Bertha Zoltán Szándék és megvalósulás* (1981) című képén például ez az életfa-motívum az ideális rendet, harmóniát sugallja hármassal, hierarchikus tagoltságával: A szervetlen, kristály alakú formákkal jelzett, az életfa gyökerei körüli alvilág, a fa ágain a középső, földi élet által lakott szint, s a Nap, Hold, csillagok által szimbolizált felső, szellemi szféra adja az alapstruktúrát, amely további felbontásban az élet különböző formáit jelzi. A fa ágain legalul a növényvilág, középen az állatvilág, legfelül az emberi tartomány lakozik. Már maguk a motívumok is (tulipán, szarvas, galamb) az eredeti hímzéseken, faragásokon [...] találhatóak a továbbgondolt, egyéni változatai, de ezek elrendezése még inkább a művész sajátos formában megfogalmazott problematikáját fejezi ki. A szimmetrikus, tökéletes formák a háttérben csak ellenpontul szolgálnak az előtérben elhelyezett, a gyarló realitásra, a szép, az igaz, a művészi tervek és álmok tökéletlen megvalósítására utaló eltorzult, lekonyult, elsötétült színű, hervadt, csonkult életfa képéhez. A magyar népművészeti anyanyelv birtokában mindez szinte szó szerint leolvasható [...], s egyszerre utal a művész egyéni elégedetlenségére saját művészetével kapcsolatban, a művészet örök problémájára, s a magyar és – továbblépve – az egész emberi kultúra hanyatlására.”

Az értelmezés során a kívülálló helyzet fokozatosan változik meg, s noha a műnek

eleve több szintje van, az értelmezés tovább gyarapítja a lehetséges szinteket. A kívülálló belülről tekint. A kép ablakán keresztül olykor csak a térben kutat távolabb (az ismerős város ismeretlen dimenzióit, máskor az emberformáló tájat nézve). De az időben is visszalapozhatja gyermekora vagy elődei emlékeit. Megérezheti egy nemzetlélek sóhajtásait, földidézheti irodalmunk, zenénk disszonanciákkal teli harmóniáját.

Adyra gondolva faragott fejfapiramisok csúcsán győz a halál fölött az élet. A *Halott szeretők tánca* – mivel a tánc magának a léleknek is a megtestesítője – egyszerre a lelkek szertesugárzó vágya s varjúárnyék-nehéz emléke. *Kodály emlékére* tulipánharmattal szomjukat oltó madarak szállnak a napba. De *Madách* világát körbejárva is rájöhét az ember, egyensúlyozva a hideg űr szélén, hogy minden kaland ihletője és végcélja is a rend. Az angyali noszogatót is megérezni némely kép előtt (például az évszakos allegóriákat, az egymással ellentétes minőségek s mégis a szerves egymáshoz tartozások jelképerdejét vagy az őselemek konkrét látványnt absztraháló megjelenítését átremegve), hogy álljunk végre szóba a Mindenhatóval.

Minden tudatos vagy véletlen egymás mellé helyezés egyúttal értelmezés – a művek értelmezésének új lehetőségét kínálja minden új sorrend. Ebben a több mint fél-száz kép által megalkotott kiállítási rendben számos szellemi, lelki és festői kaland útja bontakozik ki. A sokrétűség, a változatosság kalandja a témák, szemléletek és stílusváltozatok között. Az idő kalandja fél évszázad festői termését áttekintve. Vagy az identitás és az önfelmutatás kalandja, az egyenes út, a tisztesség és a tisztaság kalandja. A centenáriumi válogatás dokumentum a festőpályáról és emberi életútról, általa referenciális viszonyba lép a festő és az utókor jelen ideje – kétfajta jelen időben kell megszólalniuk tehát a képeknek. Ezért is lendült mozgásba a tárlatanyag. Nemcsak a válogatás egésze referál az életműre és az idősíkokra, de a kiállításon egymás mellé került, a képek ritmusjátékába illeszkedő művek is sajátos magyarázatok bölcsői. A tárlókba emelt dokumentumok tovább árnyalják ismereteinket, eligazítva a reprodukciók, újságcikkek, albumok, címlapképek segítségével egy reménységalapú és örömszavú, az Istenkövető és emberhez méltó festői világban.

Tél derekán egy csokor digitális képreprodukciót postázott elektronikus levelében a művész fia. Ebben a kontextusban az általam már korábban is jól ismert Bertha Zoltán-képek újabb jelentésárnyalatot kaptak. Érzékelhető a lírai geometrizmus, finom zenei hangzásokkal a téli háztetők ritmusában. Különös atmoszférájú a téli impresszió a Kollégiummal. A váralja fényei és árnyékai, felhői és a hó alól kikacsintó fű- és levélcsomói a megpihenést, a derűt, illetve a lassúságot, vele együtt az emlékezést erősítik föl. Izgalmasak a Bodrog-parti fák absztrakciós színjátékai; katarzis felé vezet az akvarell gesztusokból összerakódó lírai indulattömeg. Érzékeny alkotói attitűdről tanúskodik a táncos mozdulatú bokrok és épületek, a víz és a kő, az ember formájú fa és a fény játékos és fegyelmezett (az élettel játszó, halált fegyelmező) kompozíciója...

S folytatni lehet ezt a reflexiósort a kisteremben szépen berendezett családi képek bensőségességével, a szétsugárzó és mindent átható derűvel – úgy tűnik, mintha magából a megfestett alakból, egy szerető tekintetből, az önfeledt tevékenységből érkezne a képre a fény, legyen az a tevékenység a cipőfűzés vagy a gyakran visszatérő situációs motívum, az olvasás. A lélek erejét edző, a szellemet is világosító megmaradáshit azonban nem csak az arcokat vonja szeléd, ám annál tartósabb sugárba. A hajnali jegegyék tánca vagy a *Tavaszi növekedése*, *Egy lélek tájai*, a *Kötődések* ugyanúgy felélednek ebben a sugárban, mint ahogy a *Távolí fény* is elérhetővé válik, vagy a *Tétova remény* kék madara mégis otthonra lel a befogadó szívben.

Főntebb szóltunk az életfa egyetemes, illetve Bertha Zoltánnál saját jelentéssel fölruházott motívumáról. Ehhez – egy másik értelmezési helyzetben – hozzátehetjük, hogy az életfa és a kereszt ugyanazt a transzcendens létállapotot fejezi ki: zöldellő ágak és pompázó virágok fogannak újra a kereszt szálkatestéből. A Születés üzenete a Kereszt felől értelmezhető. A virágvasárnapi bevonulás, a keresztalál és feltámadás sem régmúlt időbe merülő emlék, hanem élő, mozgásban lévő közeg, folyamatos jelenlét, maga a jövő. A festő által követett-alakított szerves műveltségen belül domináns a magyar népművészeti formakincs, de a művész a tradíciót képes áttemelni egy metafizikai jelentésközegbe az érzeki, immanens mezőből. A már említett *Életfa*, az *Őrtálló* (s akár a *Növekedés* is) az eszünkbe juttathatják nemcsak a karácsonyi és húsvéti jelképezőket, de a művészet szakrális feladataira is figyelmeztetnek. Például arra, hogy a maradandó műalkotás mindig Isten és a teremtés örök dicsőségét hirdeti, evangéliumi jelentést hordoz, reménységet ad, szeretetre szólít. Mikor a keresztből életfa lesz – a keresztre utalva –, mindig a fölfelé nyitott életekre mutat.

Bertha Zoltán az 1940-es évektől festett figurális és tájkompozíciókat. Fő ihletője a család és a szűkebb környezet volt, de az enteriőrökbe zárt intim hangulatvillanások is hamar túlléptek a rögzítés pusztá szándékán. A festés a nyugdíjas évekre lett a fő hivatása. A személyes élettér átlépte a földrajzi és időhatárokat, a rögzített lét (immanencia) folyton kereste visszhangjait a transzcendensben. Bertha Zoltán is átérezte, amit írt: „Nem elég a látható szépséget tükrözni, nem elég gyönyörködtetni. A láthatatlant, az elvontat, az érzést, a gondolatot is láthatóvá kell tenni.”

A művészet valójában szakrális tevékenység (a katolikus pap-festő, Prokop Péter szavaival): „a Szép eszközeivel bemutatott áldozat”, és csakis e mozzanat révén lehet a hivatás „a Szépségen átszűrött isteni szolgálat”. Ha nincs ott az alkotás mögött a szolgálat és az áldozat (a zöld ág és kereszt), a „szentségtől megfosztott vizualitás ördögivé, önköltővé és meddővé válik” – írja Somogyi Győző, a kortárs szakrális festészet egyik jeles képviselője. A valódi művészet soha nem is távolodott el szakrális gyökereitől. Az igaz művészet egyfajta szakralizáló aktust végez. Szélesíti az Istenhez tartozás körét, fölismerhetővé teszi a megváltottság élményét. Ma is a „szent másik” felismerése s annak szolgálata lehet a művész egyik építő, növekedést segítő tiltakozá-

sa. Ez történik például a szent és a profán visszatükrözésében; a megváltás-allegória lokalizációjában vagy az archaikus-rituális és kozmikus távlatokat nyitó szerves-szimbolikus komponálásban.

A művészet érzékelteti ugyanakkor, hogy a megváltásfolyamat atmoszférájában nem a szenvedés, hanem a megszabadulás a lényegi momentum. A szenvedést föl-váltja a megszabadult lélek fölemelkedő szépsége. A képzőművészet nagy kihívása, hogy ne a test szenvedését mutassa be, hanem a lélekét; és ennek szükséges részeként: ne fizikai kontextusban ábrázolja az apotetikus tartalmakat, hanem a lelki felemelkedést fejezze ki. Éreztesse az erkölcsi hovatartozást, vagy fölismertesse annak szükséges voltát. Ez ad katarzist és ünnepélyességet a műnek és embernek.

A lelki felemelkedést szolgálta Bertha Zoltán művészete is. Minél több veszély leleselkedik, a reménység annál erősebb. Életfamotívuma őrt áll a belső és felső szépségek-nél, és a virágot fölfaló gonosz valóságos fenyegetés, mikor a virágot a kisebbségben élők metaforájaként nevezi meg. Ugyanis a korpuszt a művész nemzettestként is értelmelte. Miként a természet belső és Isten felső törvényei nem választhatók egymástól külön, akképp a határokon belüli és határokon túli magyarság sorsa is egy.

1998-ban így vallott: „Az egyéni gondok, családi örömök, a dolgok lényegének és az emberi természetnek a titkai, a kudarcok fájdalma, a nemzetünk sorsáért, a kisebbségben élő véreinkért való aggodás és reménykedés, az életünk értelmének keresése, képességeink és lehetőségeink határa: igen-csak közös problémánk.” – Ezért is illette őt Éles Csaba „az erdélyi magyarság sorsföltésnek festője” titulussal, és a népművészeti motívumok jelképi alkalmazása éppen a remény hangjai miatt emelkednek át a „hattyúdalból” a katartikus reményelvbe. Ugyanakkor a világmindenség megélésének akár békés, akár sürgető vágya szükségszerűen vezet a hiányérzés fokozódásához, a (jósággal és igazsággal karöltve megvalósuló) szépség mindig visszatérő drámájához.

S mi határozta meg végül is Bertha Zoltán jellemét és festészetét? – A Pataktól ráhagyományozott demokratikus-protestáló igazságérzet, a nemzeti identitás, a morális-vallási hit, a hivatásvállalás. A növekedést ügyelte, és tudta, hogy amikor a keresztből életfa lesz, akkor folyamatos jelen idővé válik a jövő.

Bertha Zoltán 1914. február 26-án született Poroszlón, hatgyermekes tanító fiaként, anyai ágon református lelkészcsaládban. Emeljünk ki az életrajz néhány meghatározó állomását! Mezőtúr – református gimnázium; Sárospatak – Református Teológiai Akadémia; amerikai tanulmányok és segédlelkészi szolgálat 1936–38 között; magyar–angol–latin szak a Pázmány Péter Tudományegyetemen; doktori fokozat magyar irodalomtörténetből 1941-ben. Tanár lett a pataki református kollégium gimnáziumában, 1952-ben, a Teológia bezárása és az iskola államosítása után „paptanárként” őt is áthelyezték Sátoraljaújhelybe. Az újhelyi állami gimnáziumban is a tudás, a hit és tiszta erkölcs jegyében, a gyökeres és távlatos eszményekhez való hűséggel taní-

tott. Nemzedékek sorát nevelte az irodalom, a nyelvek, a művészetek és tudományok szeretetére, valódi nemzeti tudatra és önbecsülésre, a szellemi kultúra, műveltség és művelődés értékeire.

A *Pataki tanáraink* (1931–1952) című portrékötet az egykori diák, Magyar Miklós cikkéből idézi, hogy: a tanítás és nevelés Patakra jellemző összekapcsolásával „vezetett gazdag szellemi és tárgyi tudásra, emberségre és magyarságtudatra, igazi nemzeti identitásra és vallásos hitre, hivatástudatra”. Később egyszerre foglalkozott tehetséggondozással és hagyományápolással, közben a lelkészből és tudóstanárból neves művésztanár és festőművész lett. Munkái alapján már az '50-es években meghívták a Művészeti Alapba, elismerve művei professzionális színvonalát. Egyéni és csoportos kiállításokat egyre gyakrabban s egyre több helyen rendezett, grafikáit és műreprodukcióit napilapok és folyóiratok publikálták.

A hagyományos témavilág mellett a '70-es évektől a szimbolikus kifejezéshez fordult. A korábbi tájak és életképek, a portrék és csendéletek a lírai realista tradíciókat őrizték, de egyre markánsabban tűnt föl az expresszív alkotásra, az archaikus és indulatú kifejezésre irányuló hajlam. Mind szorosabban tartozott hozzá Bertha Zoltán autentikus lelki formákat kereső eszköztárához a magyar népművészet formakincsének és motívumainak az alkalmazása. Közben a személyes és közösségi, a nemzeti és egyetemes, az emberi, etikai és sorskérdéseket faggatta.

Bertha Csilla említett tanulmányában olvassuk, hogy noha Bertha Zoltán művei sokszor konkrét történelmi eseményhez, politikai helyzethez kapcsolódtak, mégsem váltak didaktikussá. „Az áttetsző metaforizmus [...] a klasszikus avantgárd tiltakozó, kiáltás-típusú expresszivitásra történő utalásokkal is bővült, másrészt [...] a népi szimbólumvilág eleve magában hordott sokrétűségével, szavakra lefordíthatón túli sugárzásával is feltöltődik.” Az értékvesztő és hamis értékekkel teli világban az értékvesztő gyökértelenség, „a szervesetlen kultúra uralma ellen is protestál a valódi, szerves kultúra értékőrző erejével, amely szellemi energia fegyver lehet az egyéni, kulturális és nemzeti identitást létében fenyegető, de rejtettebben működő diktatúrák, a globalizációs, uniformizáló erőkkel szemben.”

Absztrakciós-szimbolikus művein meghatározó a magyarságélmény és a hit, noha annak ugyanúgy része az ősi hitvilág emléke, mint a keresztyén hitvallás mindennapi gyakorlata. – S nem archaizálásról vagy folklorizálásról van szó, hanem egy olyan szerves szemlélet reprezentációjáról, amelyben nemcsak az őselemek ereje mozgatja a hétköznapi gesztusokat, nemcsak a földi mikrokozmoszokban (emberekben és emberi közösségekben) tükröződik vissza a mindenség, hanem a felelősség mellé a féltés, a hit mellé a szeretet társul, szabályozott rend szerint, a szív ritmusára.

Szükségszerűen, mondhatni, hiszen azt a harmóniát, amit a tájban – vagy a pataki házak ritmusában – megsejtett, most egy mindenre kiterjedő szemléleti készletként használta ahhoz is, hogy védelmezze az emberi autonómiát. A szépségkifejezés

így vált Bertha Zoltán festészetében segélykiáltássá – „ébreszteni az ébren-alvókat”: miként azt a *virágevők* metaforájában látjuk. De ugyanez a motívumot jeleníti meg az Erdélyt stilizáltan formázó, szívében három virágot nyitó *Kisebbségben* című festményen. A művész fia felidézte, hogy a pártállami Győrben nem engedték kiállítani ezt a képet. Nem mintha a helyi kultúrapolitikus megértette volna a sötét száj és az éles fogak szimbolikáját. Veszélyes volt maga a cím, a hitből fakadó felelős gondolkodás, amely szinte egyenlő a tiltakozással.

Bertha Zoltán lelkész és tanár, a doktorált tudós művész 2003. december 1-jén hunyt el, gyászjelentésén ez állt: „*Akkor az érteni tudók ragyogni fognak, mint a fénylő égbolt, s akik igazságra tanítottak sokakat, tündökölnek örökkön-örökké, miként a csillagok*” (Dán 12.3).

Vitéz Ferenc verse:

Örtálló

Bertha Zoltán festményéhez

Növekszem a négy égtáj felé,
ereim lázas patakok.

Egy régi kert titkos közepén
világot termő fa vagyok.

Vajúdó vágyat kötök össze
búza-meleg ragyogással.

Tulipánszárnyú szív körözne
bíbor csillagkoronával.

Csórében sóhaj tünde égen:
gyökérmoccanások árja.

Törzsemre font anyaölelése
kék rügyem magába zárja.

Saitos Lajos

HÁRMASOLTÁR (2)

A doni áttörés évfordulóján, Bobory Zoltánnak

1. Kis magyar sors

Hármas halom
kettős kereszt
egyenes lövés...

2. Vesszen a vassisak

Vesszen a vassisak!
Vesszen a vassisak!
Vesszen a vassisak!

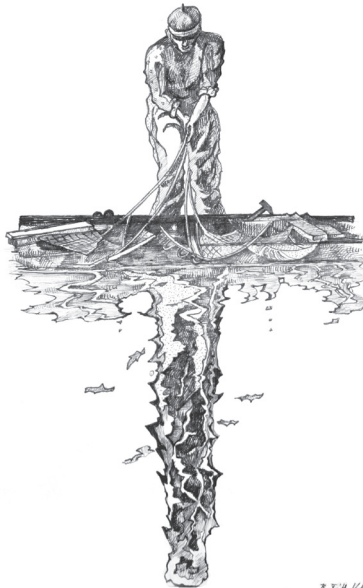
Szaladt a háborús vonat.

3. Jelképek

Ezek a horpadt rohamsisakok
azt jelképezik, hogy itt háború
volt valamikor.

Ezek meg itt, amint látod,
még egészen újak,
még nedvedzik rajtuk a festék –
még sárga rajtuk a szíjazat
s a csatjuk is csupa olaj.

Igen,
ezek a békét jelképezik.

Kereszthalász

A készülődés ideje

Égő pilleszárny a nyár
pipacsot utánzó harsogás –
s a júliusi éj
széllel párosodó

a tarló kietlen
mint a senkiföldje –
de asztagon csúszkál a gyereköröm

még tétova minden szavunk
mit felnőttként kimondhatunk.

Édentől a vadonig

Amidőn a kiűzetés megtörtént,
az első sokk akkor érte az embert,
mikor Ádám apánk és „oldalbordája” –
Éva az Éden után a

Vadon kellős közepén találta magát.
S hiába volnánk – mi, utódok –
immáron hétmilliárdnyian,

a „vadososodás”, mely a lelkekig ér fel,
visszavonhatatlanul elkezdődött...!

Nincs tavasz

Felszínre ért a vakság,
most itt áll csuromvizesen.

Vacogó állatként
szegi fejét a Napra.

Szája teli vicsorgással –
szólni sem bír,
csak áll és lerogy
rongy-idő vánkosára.

Álmában tudja csak,
hogy a Hold országában
nincs tavasz.

Radnai István

Széljárta

mondd jelentenek-e valamit is
az utcanevek a múltidőből
elmondhatnám melyik város
melyik utca melyik házszám
vagy utcakő

elkoptatja az idő
vagy ékkővé csiszolja

biztosan egyet mondhatok csak
képeslap merev nélkülünk
az Óvárosi tér most
széljárta irdatlan üres

Lábjegyzet a képeslapon

tornyok feketék és egy rom
csillagóra lebeg a falon mered
emlékezetül együgyű szűz korom
de időtlen vándorolnak a szentek

ha próféta lehetnék és bizton
tudnám a pesti romok még ma is állnak
de remélem holnap remélem titkon
új háború nem robbant hidat a halálnak

egyetlen rom és a hídon is szentek
állnak gyalogolok a Moldva is szinte áll
sietek értem már üzentek

szívemet már sehová se húzza
mint az eső amely kopog és eláll
lenni muszáj ha valaki megúsza

Bertha Zoltán

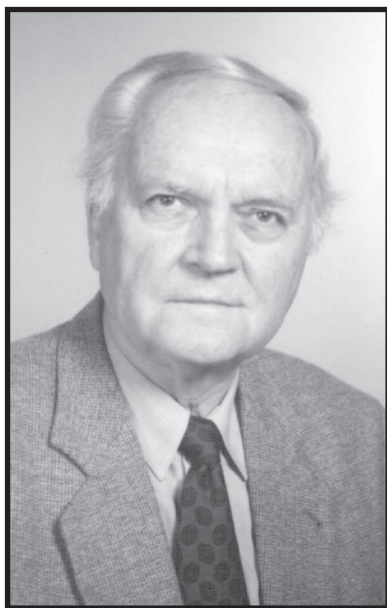
In memoriam Dobos László (1930–2014)

Tartása, méltósága, jellemessége: Dobos Lászlót már életében legendává tette. A hosszú huszadik század második felének olyan kimagasló alakja volt, olyan igazi égtartó ember, akinek munkássága a magyar irodalom-, kultúr- és szellemtörténet legmeghatározóbb fejezetei közé emelkedett. A magyar glóbuszon egyetemes eszmei jelentőségű magyar igazságokból és művészi alkotásokból épített őrvárat és kilátótornyot. Amilyen sziklaszilárd erkölcsiséggel, éppoly írástudói örökérvényűséggel. Emberi formátuma minden körülmények között megkérdőjelezhetetlen maradt; az emberi lét kiteljesedésének szolgálatát végezte, ahogyan Czine Mihály köszöntötte öt évtizedekkel ezelőtt. S ha Czine Mihály – Nagy Gáspár szép költői metaforája szerint – a „reménység jegenyéjeként” tekintett szét a földgolyó szétszaggatott, szétszóródott, s mégis életigenlő magyarságának körében, kedves barátja, hű író társa a jóért és a szépért folyó kényszerű hadakozásban, a szintén szálfatermetű Dobos László ugyancsak teremtő és megtartó példát adott népünk, nemzetünk számbavételének, egybetartásának, öngazdagításának erőfeszítéséből – és csodájából. Életművével Dobos László a felvidéki, a szlovákiai magyarság kivételes személyiségeként a határon túli, a szüntelen létküzdelmét vívó kisebbségi magyarság önismeretének egész enciklopédiáját boltozta föl, regényei, elbeszélései, esszéi, tanulmányai, kritikái, publicisztikái, beszédei, tankönyvei, cikkei, interjúi: mind-mind a hiteles nemzettudatot kikerekítő szemléletmód és írásművészet örökbecsű mintái és monumentumai. Műalkotásainak összessége: a „jelent és jövőt formáló felelős gondolkodás tükre” (Görömbei Andrászt idézve). Az annyi trianoni és önkényuralmi megpróbáltatásnak, megaláztatásnak és kiszolgáltatottságnak – közte a második világháború utáni „hontalanság éveit” jellemző szenvedéseknek – kitett felvidéki magyarok történelmi élményeinek legmélyebb ábrázolását és értelmezését nyújtotta, a sajátos kisebbségi sorsproblémák legárnyaltabb megjelenítését dolgozva ki. Regényei – a revelációként ható *Földönfutók* (1967) meg az *Egy szál ingben* (1976) és a többiek (megszabva egy egész korszak mértékadó prózaműfaji tendenciáit) – a modern jelképeség katartikus látomásformáival érzékeltetik a „bakatörténelem” mélyén is az elidegeníthetetlen humanitásigény és a személyes, kollektív, nemzeti megmaradásvágy magaslatait ostromló igazságszenvedély sorshistóriáját. Húséges krónikásként, megrendítően árnyalatos elbeszélőművészeti színességgel, szuggesztíven áradó epikum és korszerűen sokrétű polifón regénytechnika, lélektaniség és mitizáló-tablószerű kitágítás, etikum és esztétikum, hagyomány és újítás elválaszthatatlan értékminőségeit szintetizálva, s az egyetemes magyarság állandó és eleven sorsgondjait elemezve vált Dobos László útmutató klasszikussá, életigazító nagysággá. Megvalósította fő elvét: „minél kisebb egy irodalom, annál inkább a minőség útját kell járnia”. Könyveivel már

a hetvenes években „megvetette a lábát azon a helyen, ahol Sütő Andrással, Szilágyi Istvánnal, Gion Nándorral és Duba Gyulával együtt látjuk. A nemzetiségi magyar irodalom legjobb epikusai mellett. Az egyetemes magyar irodalomnak is legkitűnőbbjei között” – amint monográfusa, Márkus Béla fogalmazza.

Dobos László a Bodroglóközből, a Hegyaljáról – Királyhelmecről, Sárospatakról – érkezte jutott a magyar kultúrateremtés csúcsaira; s pozsonyi írói tevékenységét végig a nemzetiségi és az összmagyar nemzeti önszerveződés közéleti aktivitásával ötvözte. Alapított, szerkesztett, vezetett: folyóiratot, könyvkiadót, színházat, társadalmi-kulturális közösségeket, és tanított és elnökölt és politizált szakadatlanul (egy demokratikusabbnak remélt pillanatban a hatvanas évek végén még miniszterként, az 1990-es euforikus fordulat után egy ideig pedig parlamenti képviselőként is), s mindig orosz-lánrészt vállalt a világmagyarság összefogásának számtalan orgánuma és fóruma körül összesűrűsödő folyamatokból, törekvésekből. A cselekvő irodalom és az önrendelkező integer kultúrnemzeti felemelkedés volt az eszménye, miközben minden megszólalása az autentikus magyar önvizsgálat és identitásőrzés művészi-stiláris megalkotottságával nyugdíjazhatta le olvasóját vagy hallgatóját. Mert olyan irányt követett ő, amelynek diák-kori indíttatásáról így vallhatott büszkén és elhivatottan: „Úgy tanultunk meg beszélni, imádkozni, énekelni, hogy meghalljon bennünket az ember is és az Isten is.”

A jellegfelmutató magyar sorsirodalom egyik legfényesebben ragyogó ikonját vesztettük most el. Ahova távozott: a magyar szellem halhatatlanjainak panteonja.

*Fotó: Petőfi Irodalmi Múzeum
(www.pim.hu)*

Szekeres Mária

A békéd hatalma

egészben láttam magamat –
mint gyümölcs, kerek, ép,
kis törődés, folt a héj felületén...
a világ olyan kerek volt, ép és
tisztá felület...csak csalóka belkép?
hol a Te tekinteted, Uram?
véltém látni: Te látsz ilyennek,
s világom is Benned kerek.
egy pontban, egy pillanatban,
nyugvó fényben ilyennek ismertelek,
s ismertem magam...az idő vonult,
tovább gördült a pillanat, tűzvész
robbant a világ alatt, s szétesett képem
s mindenem. de mégis: az a kerek
pillanat, hatalmad bennem maradt.
éghet bár már minden köröttem,
nem tudhatom, arcom hol van, ki vagyok,
de Te megállsz fölöttem
Örök Fény, ki bennem felragyog.

Egy csendes nap...

szétterül valami fény...
tenger fövenyén lábalkok...
a percek balett lépésben
eltáncolnak mint verssorok.
az élet több mint a gondolat.
együgyű tekintetem a napban...
az élet több mint az érzés?
hiányaimmal élek, öntudatlan.
hol van igazi arcom Veled
most ebben a napban?
csírázó magok göröngytúró ereje
jelzi testem csodáit is, míg
hunyorogó szemmel nézek e fénybe,
s egykedvű semmittudás
nem árul el: úszok Tekintetemben
öntudatlan.

szilánkok

a mozgás – a fény szeme...
örök harc, résenlét –
ó, az Ő drága ígérete!
...milyen mély a lélek,
s milyen sok hamis
ígézet fodroz felszínén!
a harc, s a fénylő fegyverek –
minden elvégeztetett,
mégis nagy a tét örökké.
súlyos minden pillanat –
fényben megremeg...
hullását ki őrzi meg?
ki simítja a halált majd
szelíddé?

Agócs Sándor

A „Betérő” kisvendéglő halálára

Bozók Ferinek

Valamikor talán csak az
újszegedi Fasor vendéglő volt
ehhez hasonló kellemes hely
kockás abrosz ahogyan az kell
és aki nem lép egyszerre az
csak magára vessen valahol
lehesse beszélgetni végre
fültanú egy-egy cigánypecsenye
vagy *a többit* nem vettük észre
de most ez hirtelen bezárva
és az asztalokat székeket
elvitték ismeretlen helyre
talán az éjszaka leple alatt
mint valamikor
szerencsére
most csak széket és asztalt
a költők innen is kiszorultak
mindenhonnan kiszorulnak
csupán a Lövölde tér zaja
furakszik be az ablakokon
mindenhonnan kiszorulnak
de verset írni akkor is muszáj
főleg ha az ember nem akar
beledögleni idő előtt és hát
azóta a fejünk lágya is benőtt
s itt nem ez az egyetlen örület
de furcsa módon a törzshelyünk
kamerával megfigyelt terület
még most is

Földrészeken röptet

Rózsa Endrének

Földrészeken röptet át a
tekintetem
te már tudod
nincs új a föld alatt és itt
fölötte sem

Tanítottad:
szabályt rúgj föl soha törvényt
csak úgy írd –
elmentél de
tudjuk itt vagy hiszen el se
búcsúzkodtál

H. Barbócz Ildikó

Székelyföldi képeslapok

„Magyarország nem ismeri Erdélyt. Megszokván nyugotnak venni útunkat, valamikor honunkból kiindulunk, felejtjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet ismernünk sok tekintetben illenék.”(Kazinczy Ferenc, 1816.) Ezért indulunk útnak sokadik alkalommal, felfedezve mindig valami újat, hisz annyi ismeretlen vár még minket a világban.

Nagykároly, Érmindszent, Zilah jelentik most a „hepehupás, vén Szilágyot”, Ady Endre földjét. Táskányi földdarabokat kerülgetve döcögünk be busszal, akárha szekér lenne, a faluba. Először a szülőház döngölt padlójára lépünk, és az 1877-es novembert igen nehéz megidézni. A kúria már tisztesebb, a századvég-századelő divatja szerint. Az itt élt és ide kötődő emberek a falakról, a tárlókból némán néznek ránk. Mi, 21. századi vándorok pedig megbabonázva és tisztelettel járjuk a szobákat körbe. Nagy az öröm mindnyájunknak, hogy ide eljuthattunk, csak az idő kevés az olvasásra, az el-ábrándozásra. Azért a gyerekekkel szöveg- és levélrészleteket, leírásokat olvastatok, s fölhangzik természetesen Adytól a Hazamegyek a falumba című vers is. Ennek hangsúlyos részlete:

„Vagyok tékozló és eretnek,
De ott engem szánnak, szeretnek,
Engem az én falum vár.”

Zilahon, ahol a költő érettségizett, a kollégium bejáratánál lekapcsolom kolléganőimmet, Klárikát és Marikát a csoportról, s a három magyar szakos együtt kéredzkedik be az épületbe. Jobbra a falon rögtön az egyik kedvenc idézetem:

„Csak akkor születtek nagy dolgok,
ha bátrak voltak, akik mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharverték.”

Régi-régi faajtók kopott résein át kiszűrődik az óra zaja, a folyosó falain tablók sorakoznak, a kovácsoltvas lépcsőfeljárón már nincs merszünk és időnk feljebb nézelődni. De ide feltétlenül be kellett lépniünk, nem mehettünk mellette csak úgy el! Ady rajongása Kincs Gyula iránt az én rajongásom a költő felé:

„Hogy szép az élet, te mondtad szüntelen
S hogy higgyük: akartad.
S míg játszadoztak rajta bús mosolyok,
Erőt és hitet prédikált az ajkad.”

A szürke-fehér-kék derengésben egyszerre havas eső zuhogott alá a szilágysági tájra. A frissen kibomlott levélhajtások harsányan integettek felém, az illatát és a hidegét, a

hűvös csapkodást inkább csak elképzelve, mert a látvány a buszablakon át fogadott, pedig örömmel kiálltam volna a lankák közepébe, hogy a hús permeteg áztassa hajamat, mossa arcomat, a ruhám ázzon csatakossá, mert Erdélybe, szép Tündérország mesés tavaszi földjére megtisztult lélekkel megérkezni érdemes.

Nekem a Sóvidék felé közeledve, a Görgényi-havasok és az Erdélyi-medence néprajzi találkozási övezetében kezd mocomogni a szívem, s dobban egyre erősebben a kicsi falvakon: Erdőszentgyörgyön, Sóváradoon, Felsősófalván, Alsósófalván áthaladva. Székely kapuk tűnedeznek fel, kitartó szorgalommal megművelt kiskertek, paraszti porták. A lankás-dombos, kanyargó völgyek természeti szépségén túl az teszi különlegessé a tájat és melengeti szívünket a gondolat, hogy a házakban itt már magyarul szólnak egymáshoz az emberek. Ismerősek a templomok is, melyek már messziről felhívják magukra a figyelmet, s melyeknek közelében nemegyszer megálltunk pihenni. „Egy az Isten!” – fénylő záporban olvastam hajdanán ezt a feliratot, miközben az angyalok láthatatlan esernyőt tartottak fölém, mert a buszról leszállván szárazon maradtam. Asszonyok jönnek felém az út szélén a múltból, vállukon fagareblye, már-már felismerni vélem még a kanyarokat is.

A fenyvesekbe ékelődött szállodák Szóvátát idézik a híres sós tavakkal, friss, ropogós levegővel, tujaágak közt futkosó mókussal, kürtöskalács illatával, hosszú sétákkal, a nyaralók hamisítatlan hangulatával, a kispiacra vásárolt csombor zöld ágacskájával, áfonyát lépten-nyomon vödörből áruló cigányasszonyokkal. A Sóhegy, a Sópát fehérülő dombjai köré Parajd lakosai húzódtak, leghíresebb közöttük a falu szülötte, Áprily Lajos:

„Kis fehér felhők, kis cumulusok
lengnek szelíden és fiatalon.
Olyanok, mint a fehér lótuuszok
csudakékségű, óriás tavon.”

A pénteki napon, a mindenkori kirándulás napján egyhangúan esik az eső, a havas eső. A Hargita szinte a januári arcát mutatja –Janus-arcú április!–, és mi kétségbeesetten hol a tavaszi cipőnkre sandítunk, hol a fehérbe öltözött tájban gyönyörködünk. Egyelőre turisztikai látványosságként beérhetjük a „benzinkúttól benzinkútig” állomásokkal (szegény Székely Árpád túravezető!), vagy kettőre a sofőrünk, Pista bá mikrofonos szellemeskedésével: „Figyelem! Szolgálati közlemény következik: gyorsvonat indul a 7. vágányról!”

Az úton néha szekér módjára poroszkálunk, a változatos nagyságú kátyúkat kerülgetjük. A földeken hatalmas vízfelületek csillognak, nagy a belvíz, az eső duzzasztja a tócsákat, melyek szétterülve az országutakon is átfolyanak, öntörvényűen új patakok születnek, rohannak velünk párhuzamosan az út mellett.

A sár, a csúszós út, a kidőlt fák miatt az útiterv sokadszorra módosul, A-B-C-C₁ variánsok lépnek életbe. Mivel utunkba esett Csomakőrös, megnézzük Kőrösi Csoma

Sándor emlékházát. A református tiszteletest éppen vízfordás közben érjük, onnan siet mesélni nekünk a világvándorról, aki innen indult el megkeresni a magyarok eredetét.

Zágonban a Mikes-kúriára csak a buszból vetünk pillantást, már nem áztatjuk tovább magunkat. Jobb oldalon a Keleti-Kárpátok napsütötte havas vonulata kíséri végig a Háromszékben. Csernátonon is áthaladunk, amit Ircsi is gyakran emlegetett: Bélával jártak itt. Pont azokban a percekben szólalt meg Putnokról a telefon. Nincsenek véletlenek.

Erdély megfejthetetlen és megunthatatlan, mint a szerelem. Maga a csoda. Akárhányszor lépek a földjére, megpróbálok betelni vele, megkísérelni befogadni mindazt, amit oly ízesen és természetességgel kínál. Erdélyország a földi paradicsom, az utolérhetetlen szépség és gazdagság, gazdag múlt és történelem, az időnek a kútja. Nekem húszévnyi meleg barátságoké, kitorölhetetlen pillanatoké, megismételhetetlen élményeké is. Egy erdélyi mondás cseng a fülemben: sohase mondd, hogy nem iszol a kút vizéből. Én sem mondom biztosra, hogy nem lépek többé a földjére.

Mert Székelyföldet bárhogy is nevezzük, egy olyan hely, ahol a mesék és a valóság közt kicsi a távolság, és amely szüntelen visszahív.

Égre tükröződő templom (Somkerék)

Bognár Papp Irén

Lépések

Ebbe a völgybe
beszökött a fény,
zöld moha bársonya
vetett neki ágyat.

Jöttünk, mentünk naponta,
s emlékszem, mint szaporázott
két kicsiny lábad.

Lám, amint telnek az évek:
megnőttél, s én melletted
csissz-csossz, csoszogok,
aprócskákat lépek.

Ebből a völgyből
kiszökött a fény!
Te már rég a magad útját járod!
Nem leli senki a lábnyomokat.
Zöld moha bársonya vetett nekik ágyat.

Akácerdő

A fák elvesztik virágszirmukat,
szállni kell, bár válni fáj.
Mossa az eső a fehér pillangókat,
szeretni kell, s meghalni muszáj.
vetkőzik az akácerdő,
sárba hull a méz.
Tépett ruhában néz
a pillanat, valami véget ért,
hogyan kezdődjék az új.
Szalad a perc, a felhőkkel szalad,
most úgy érzed a szíved megszakad,
de holnap már, itt tündököl a nyár.

Csak

Csak fény voltam...
és árny voltam...
csak tél voltam...
és nyár voltam.
Szerelmes villanás voltam.

S most elmegyek.

...és tél leszek,
meg nyár leszek,
szerelmes villanás leszek
majd máshol is.
A hárs alatt,
hol első csókom látta ő,
s szemben a sok komoly fenyő...

Csak fény voltam,
és árny voltam,
esőben gyöngyharmat voltam...
S most elmegyek,
amint a többi emberek,
oly észrevétlenül....

Bérczessy Lajos

A művészet nagy álmodója

Száz éve halt meg Feszty Árpád

(Ógyalla – 1856. XII. 21., Lovrana – 1914. V. 31.)

A halálévforduló centenáriumán nagy csend volt. Fájdalmas csend. Sehol a honi médiumokban nem jelent meg írás, szó, kép Feszty Árpádról –méltánytalanul.

Miért e hallgatás?

Más nemzetek talán ünnepekkel emlékeztek volna nagy fiukról... Itthon a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évfordulói között írtak róla, tömör, összefoglaló méltatást.

*

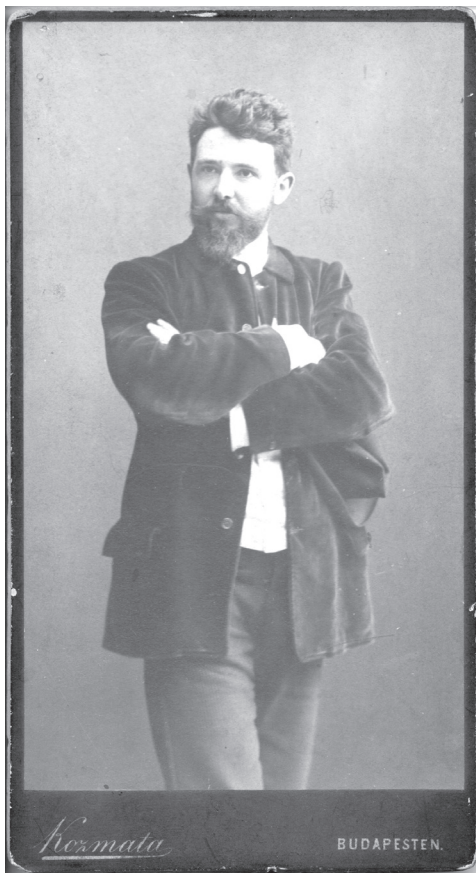
A Felvidéken a Szlovákiai Magyar televíziós Hírportál számolt be részletesen az ottani rendezvényekről. Némi szemelvény az eseményekről:

Révkomáromban, a Duna Menti Múzeum, a Nyitrai Kerületi Önkormányzat és a Jókai Közművelődési Egyesület szervezésében kiállítás és emlékműsor tisztelgett az ógyallai származású festőművész halálának évfordulóján.

A Kultúrpalota dísztermében *A bánhidai csata* című híres Feszty mű látható.

Az ünnepségen megjelent Csütörtöky József múzeumigazgató, Morován Zsolt, a pozsonyi magyar nagykövetség konzulja, Görbe Márk budapesti művészettörténész, E. Csorba Csilla a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója és Lovász Károly Ógyalla alpolgármestere.

A Szülőváros képviselőjében az alpolgármester köszöntőjében kiemelte, hogy a különleges tehetséggel megáldott Feszty Árpád életútja főként azért lehet példaértékű jelenkorunk felvidéki magyarjai számára, mert ő ugyan a nagyvilágban gyarapította

Feszty-portré – Kozmata Ferenc műtermében

ismereteit, szerzett a művészeti tapasztalatokat, ám mindig visszajött, visszavágyott – hazatért szülőföldjére, és a Feszty-család ógyallai sírboltjában lelt végső nyugalomra.

A Feszty-család nevében Feszty Zsolt, a festőművész Béla fivérének, hajdani országgyűlési képviselőnek dédunokája idézte a múltat, amikor a német származású, a környezete által „németesen” csak *Vesztli* bácsinak becézett Rehrenbeck Szilveszter *Fesztyre* magyarosította vezetéknévét.

Felnézve a magyar nemzetre és bizonyítva hazafias érzelmeit, identitást váltott és nejevel, Linzmayer Jozefával együtt hat fiát és két lányát nagyszerű hazafinak nevelte. A visszaemlékezés során az is elhangzott, hogy az ógyallai Fesztyekről gyermekkoruktól kezdve a családról könyvet is író *Feszty István*nak (e sorok írójának is személyes ismerőse volt), Zsolt nagypjának köszönhetően, alaposan megismerkedhettek úgy Feszty Árpád, mint testvérei életútjával, érdemeivel. Közülük Adolf és Gyula neves építésszé, Lajos az Esterházy grófok jószágkormányzójává, Béla pedig országgyűlési képviselővé vált.

Majd Görbe Márk művészettörténész „Feszty Árpád élete és művészete” címmel tartott vetített képes előadást. Kiemelte a művész számára fiatalon hírnevet hozó *Golgota*, valamint a Komárom és Bihar megye számára festett *A bánhidai csata* és a *Zsolt vezér eljegyzése* című műveket. Legjelentősebb munkája, a millenárisra festett *A magyarok bejövetele* (közismert nevén a *Feszty körkép*) című monumentális alkotás.

Számos sikeres képe között a *Krisztus temetése* című triptichonja váltott ki még nagy elismerést.

A centenárium alkalmából Ógyalla város a Duna Menti Múzeummal közösen, magyar és szlovák nyelven is megjelentette a *Feszty Árpád 1856 – 1914* című, Görbe Márk nevével fémjelzett kisonográfiaát.

A június 27-i zárórendezvényen a városi képviselőtestület kultúrműsorral egybekötött ünnepi ülésén, in memoriam *Pro Urbe* – díjjal jutalmazta a város jeles szülöttét, Feszty Árpádot.

Ennyit a „külföldről”, a hazaszeretetről, a jeles, nagy egyéniségek megbecsüléséről – határon innen, ma...

Ki is volt valójában Feszty Árpád?

A mellékelt képről jól érzékelhető alakja, termete – ám ez csak a külső. Később, idősebb korában, (mai számítások szerint nem is ért meg magas kort, mindössze ötvennyolc esztendő) szakállasan is vonzó, karakteres alakja volt az akkori magyar művész-társadalomnak.

De hallgassuk meg leánya, az ugyancsak méltánytalanul mellőzött nagyszerű festőművész, Masa elbeszélését édesapjáról:

„Apám fekete, mozgékony, csupa ideg, mindig rohanni készülő feszültség. Szeme meleg sötétbarna, csillogó, szinte égetett, mint a parázs az állandó lelkesedéstől, viadamságtól. Csak akkor borult el, ha valami szomorút beszéltek előtte. Egészen csodá-

Feszty Árpád a Millenáris bandériumában

(A felvételek a szerző tulajdonából való reprodukciók)

latos volt, hogy milyen munkabíró, egészséges, szinte vad fizikumú, tomboló vidám temperamentuma volt, s az idegei mégis gyengék.

A szó szoros értelmében nem bírta elviselni, de még hallgatni sem azt, ami az élet szomorú oldala volt. Társaságban a legnagyobb jókedv közepette is halásápadt lett, ilyenkor ha evett, letette a villát, ha ivott, a poharat: s ha beszélt, nem tudta folytatni.

Megtörtént, hogy összeesett, le kellett fektetni s fellocsolni. Ez már nemcsak rossz szív, de gyenge idegrendszer jele.

Alakja karcsú, magas, de erős csontozatú, izmos, széles vállú. Kemény, vastag munkáskezei voltak. Karcsú magassága ellenére is mondhatnám tagbaszakadt, mint a nagycsontú emberek. És szinte olaszosan barna a szakállá színe. Egész megjelenésének összhatása barna, szinte fekete volt. Ez a dél-tiroli olasz vérkeveredéstől lehetett.”

Feszty Árpád a nála jóval idősebb Jászai Marival történt viharos szerelmi éve után rátalált igazi társára, Jókai Mór fogadott lányára, Jókai Rózára.

A történet hosszanti leírása pro és kontra túlmegy e téma sorain. Sokan, sokszor megírták, sokféleképpen.

A lélekben is rokon, nagyszerű két ember egymásra talált. Leánygyermekük született a már említett, ugyancsak festészeti tehetséggel megáldott Masa.

A Jókai- (igazából Jókay-t kellene írni, mert éppúgy nemesi család volt, mint a szintén Komárom környéki viszonylag fiatal nemes Feszty) –Feszty Szalon, a kiegyezés utáni pesti közéleti világ látogatott helye lett a Bajza utcában. E mór építészeti elemeket is tartalmazó villa homlokzatán szerepel csupán a két családi címer. Amúgy senki sem használta.

Azért közéleti világ, mert írók, költők, festők, szobrászok, cigányzenészek, zeneszerzők, ilyen-olyan politikusok is megfordultak ott. A névsort igen hosszú lenne felsorolni, kihagyás nélkül.

Bródy Sándortól Gárdonyi Gézánt át Herczeg Ferencig, Dankó Pistáig látogatók, visszajárók voltak ott sokan. Grófok, és miniszterek bukott miniszterek is.

Miért érdekes ez?

Afféle műhely, ötletház is kialakult. Az *Uj Idők*ben Ifj. Hegedüs Sándor ír visszaemlékezésében Feszty Árpádról, mint „A bohémek fejedelme”. Itt született meg az első magyar cykloráma ötlete, s itt a Honfoglalás megfestésének ötlete is.

Egyszer Malonyay Dezső – róla még szólunk – hallgatta Feszty Árpád terveit új képeiről, az iparművészetéről, a magyar nép lelkében szunnyadó erőkről és arról, hogyan kellene mindezt fölhasználni a nemzet javára, és annyira elragadta őt Feszty előadása, hogy odament hozzá megölelte, és azt mondta neki: „Tudod, mikor beszélsz, a magyar pusztákon száguld veled az ember az őszerejű nép között, mikor pedig előadod terveidet, úgy érzi az ember, mintha egy óriás egy csillag tűzével akarna rágyújtani egy cigarettára!”

És Malonyaynak ez a hasonlata jellemző Fesztyre. Fantáziában, elképzelésben, tervezgetésben ő volt a legnagyobb. A kivitel már nem érdekelte annyira.

Nem volt egyedül az „ötletelésben”, mert apósa sarkalta a Körkép megalkotására...

Jó, hogy voltak, akikben volt hangyaszorgalom, kitartás, és az előbb említett Malonyay is ilyen férfiú volt. Az itteni ötletek nyomán, hogy tudniillik össze kell gyűjteni a magyarság viseleteit, szokásait, készítette arra, hogy megszületett *A magyar nép művészete* című sokkötetes örökbecsűsége.

Feszty beérte „annyival”, hogy a Körkép festéséhez eredeti, régi paraszti ruhába öltöztetett martosi modellekkel elevenítette meg a honfoglalás korának világát.

Ne feledjük, ez a kor volt a kiegyezés utáni „virágzó Magyarország” a maga sokszínű botladozásával együtt. Lelkes hozzá nem értők gondolkodtak a magyarság újjászületésén. A honi ipar és kereskedelem, az oktatás megreformálásán. Mindent a magyar népművészet kebelére tűzve.

A hamvában holt *Tulipán* – *mozgalom* lett volna zászlóvivője.

Valószínűleg az osztrák kereskedők és pénzemberek nem ilyen naivul gondolkoztak...

E korszakhoz fűződik egy másik hatalmas – immár „monarchikus” – mű létrejötte is, nevezetesen az *Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen*. A huszonegy kötet mintegy tizenháromezer oldalon írja le a közép-európai birodalom tematizált világát. Számos kitűnő szerző, író, festő, grafikus alkotta meg.

*

A magyarok bejövételéről: amint említettük is neveződik Feszty körképnek, olykor csak Körképnek.

Nagyságában is kimagasló: kiterítve 15 méter magas és százhusz méter hosszú a vászon. A Rotunda átmérője 38 méter.

Sok kiválóság festette: a gyönyörű aranysárga hegyoldalakat báró Mednyánszky László. Közreműködött még többek között a jászkapitány Vágó Pál, Pállya Celesztin, Zigler Károly, Barsy Adolf, Mihalik Dániel, Spányi Béla, Ujvári Ignác.

Fesztyé a lovak, a vezérek lovai lettek. Árpád vezér alakja maga Feszty Árpád. Feszty Árpádné – aki nem melleleg kiváló, tanult festőművész volt – a halottakat festette.

Három év alatt készült el. Nem tudták tartani a határidőt az alkotók, így veszteséges lett a vállalkozás. Maga a mű: siker.

Sok hányattatás, olykor a közeli megsemmisülés szélére kerülve, végül is lelkes, hozzáértő lengyel restaurátorcsapat munkája nyomán ma Ópusztaszeren teljességében látható, látogatható. Kelet-Közép-Európában egyedülálló látványosság. Több mint négymillióan látták eddig.

Ha csak ezt az egyetlen művet alkotta volna Feszty Árpád, neve akkor is a világra szóló magyarok sorába illik. Még ha a centenáriumon el is feledkeznek róla apróbetűs írók.

Felhasznált forrásmunkák

**Feszty Masáról* (A szerző) (Agria 2009. tél)

*Feszty Masa – Ijjas Antal: *Feszty Árpád élete és művészete*. Múzeumi Ismeretterjesztő Központi Propaganda Osztály, Budapest, 1966. Készült: 500 példányban.

*Feszty István: *A Feszty család története*. Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár sorozat 21. kötetete, Tatabánya, 1989.

*Feszty Árpád: *Az én parasztjaim*. Budapest, 1897. Kiadó: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság.

*Feszty Árpádné: *Akik elmentek...* Budapest, 1923., Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.

*Feszty Árpádné: *A tegnap*. Budapest, 1924. Légrádi Nyomda és Könyvkiadó Rt.

Kerék Imre

Egy Lorca-románc parafrázisa

(A hűtlen menyecske)

Kivitem a folyópartra!
S mert uráról mit se szólt,
szűznek hittem a menyecskét.
Éjszakáján Szent Jakabnak
történt, nem szerelem volt ez,
kényszere csak férfvágynak.
Tücskök cirpelték, a lámpák
sorra húnytak el az éjbe.
A legszélső ház falánál
kezem ingét megsimálta,
s íme, feszes jácint-melle
előbukkant táncikálva.
Érdes, kemény alsószoknya
sikolya ropog fülembé,
tucatnyi kés mintha fűrgén
végvásznakat repegetne.
A fák óriássá nőttek,
ezüstjük szitált a vízre.
Nincs horizont a folyón túl,
híre csak kutyavonítás.

Szederbokrok, tövisfák közt
vittem a nádason túlra.
Kontya alá gödröt ástam
a fővenyre karikásan.
Nyakkendőmet én kioldtam,
ő szoknyáját leereszté,
én derékszíjat s revolvert,
ő csipkés batiszt nadrágot,
mindegyiket egymás mellé.

Vele finom bőrű nárdus,
gyöngytermő kagyló nem ér fel,
kristály-holdasan, szikrázón
vetélkedik ős regékkal.
Combjai mint két riadt hal,
eleinte szöktek tőlem,
egyik zuhogó hó hűse,
másik vad láng lobogása.
Hosszas út volt ez az éjjel,
hószín kanca vitt nyihogva,
kengyelt, kantárt elvettem...
Férfi volnék: nem dicsérem
magamat, egy szót se szólok,
mit mondott: hallgatok róla,
nem tartozik pletyka-szóra.
Lucskosan csóktól, homoktól,
haza vittem, ahogy illik.
Liliomok tőreikkel
a sötét szellőt megűzik.
Jó cigányként cselekedtem,
névre, hírre is ügyelvén,
varrodobozt adtam néki
szalmasárgát, mutatósat.
Ölelni már nem kívántam,
szűznek hittem a menyecskét,
uráról semmit sem mondott,
s a füvellő folyóparton
szertefoszlott minden vágyam.

Hat Haiku

Május

Májusi lányszemekben
pirosló rózsák kába
bujázkodása.

Ősz

A szél hullani vágyó
rozsdás leveleket keres még.
Jönnek a diótörő őszi esték.

Őszi diófa

Dohányszín- sárga
levelű fa, körülted vén banyák:
varjak lassú dióverő tánca.

Öregasszony

Szemöldökei
kinyúlnak lassan,
akár a darvak a magasban.

Visszatérő gólyák

Megérkeztek megint
s tavalyi fészükre leszállnak
szárnyas testvéreink.

Krúdy-etűd

Az Utolsó Állomáshoz
címezett csárda asztalánál
nem lankadón ül és ír Krúdy úr.

Nyárvég

Loncsos ebek felugatnak –
fellegeken telihold jár.
Villan az éjben egy ablak,
mintha mögötte te volnál.

Mintha avar zizeregne,
vérbe, aranyba borulva –
rozsdá-eső ver a kertre,
oszlik a földben a hulla.

Kialudt fénye nyarunknak,
illata már elenyészik.
Csókahad levegőt lyuggat,
letarolt venyige vérzik.

Zárul az éjben egy ablak,
tétova fénye kihúny már.
Loncsos ebek csak ugatnak –
fellegeken telihold jár.

T. Ágoston László

Lenkey tábornok útja Aradtól Egerig

(Részlet T. Ágoston László *Lenkey huszárok című dokumentumkötetéből*)

Lenkey János tábornok az egyetlen az 1848/49-es szabadságharc Aradon elítélt főtisztjei közül, akinek a sírja a trianoni magyar határokon belül található. Szülővárosában, Egerben, a Kisasszony temetőben alussza örök álmát a tizennegyedik vértanú, akit csupán azért nem végeztek ki a másik tizenhárommal együtt, mert a fogságban – a hadbíró fenyegetései és az örök brutalitása következtében – megőrült. Így még a vérszomjasságáról hírhedt Haynau sem merte kivégeztetni. Szenvedései azonban bár más jellegűek, korántsem voltak kisebbek társaiénál, s nem csorbítják a szabadságharcban szerzett érdemeit. Az alábbi dokumentumok azt az utat követik nyomon, amit a börtöncellában bekövetkezett halálától tett meg az örök nyugalommal adó szülőföldig.

Az alábbi tudósítás 1868. őszén jelent meg a *Vasárnapi Újságban*.

Lenkey honvéd tábornok síremlékének leleplezése Aradon¹

A hazafiúi kegyeletnek lélekemelő ünnepét ülte Arad városa f. szeptember hó 7-kén.

Majdnem húsz esztendeje, hogy az aradi vár börtönben egy szerencsétlen honvéd tábornok a honfi - bú áldozata lett.

A világsi fegyverletétel után, midőn a nagyokra mártír halál, vagy száműzetés nézett, szívében elkeseredve a vesztett ügyön megőrült aggyal önmagára mérte a halálos csapást. A vár börtön üvegdarabjai darabokra hasíták a főt, mely hóhérekre volt kiszemelve, megszüntették a szív dobogását, mely csak a hazáért dobogott.²

Ez a honvéd tábornok Lenkey N. János volt.

Az a tábornok, ki legelőször sietett, mint a württembergi huszárok kapitánya a hazaföldre, midőn meghallotta, hogy a hazának szüksége van vitézeire.

Nem kis bátorság volt a válságos napokban e merénylet, melyet ép úgy bélyegezhetek más oldalt katonai engedetlenségnek s a zászló iránti hűtlenségnek, mint a mily hazafii erényként dicsőítették a vész napjaiban az igazak.

Márcz. közepén éljenek s diadal - kiáltások között vonult be a huszár kapitány egyik határszéli városba,³ s másik évben az örült tábornok holt tetemét eltemetetlenül dobták ki az aradi vár börtön ablakán.

Barátai, ismerősei, este titokban ástak sírgödröt számára az aradi sírkertben.⁴

Majdnem húsz éven keresztül pihent a drága tetem a föld gyomrában. A sírhalom, mely fölötté domborult, a hosszú idő alatt egyenlő lett a járó - kelők földjével, a kis sír kereszt, melyet egy pár jó barát oda tűzött a sírhalom tövébe, elkorhad, eltört.

Míg az igazak, a vértanúk sírjára tűzött virágbokréta bünténynek bélyegeztetett, csak lopva titokban lehetett megemlékezni az elhunytakról.

De később, midőn a sebek hegedtek s ismét rakni kezdhettük a rombadőlt oltárt, kegyelettel kerestük fel hamvaikat s áldozhatánk emléköknek.

Az aradi temetőben, a temető végéhez közel vagy inkább a temetőn kívül is domborult egy keskeny sír.

Eleintén tudták, hogy egy magyar tábornok teteme nyugszik ott; később elporladt a kereszt s támadtak mellette új sírok.

Jött a tél, lehullott a hó s már nem tudták melyik az új, melyik a régi sír.

A márczius ibolyája egyformán földíszíti mindkettőt; a tavasz egyformán begyepesíti a kopár sírhantokat. A mai gyermek már nem tudja, kit temettek oda tegnap s a holnap könnyen feledi a mát.

Az aradi honvédtábornok sírját sem díszíté egyéb a tavasz ibolyájánál. A tavasznak nem lehetett megtiltani, hogy kis ibolyáit ne küldje a hantok fölé, a tavaszt nem lehetett bebörtönözni a merényletéért.

Midőn a rablánczra vert gondolat szabadulni kezdett békói- tól, indítvány tétetett, hogy az aradi vértanúknak szobrot állítson a nemzet, a haza.

A fölhívásra tömegesen jöttek az adakozások s remélnünk lehet, hogy a mártírok emlékéhez méltó emlék fogja díszíteni Arad vértérét, mely a tizenhárom hős Golgothája lett.

Ugyanezen időben született meg, először Aradi orvos és Svoboda festész hazánkfiai agyában az eszme, melyet aztán az „Arader Zeitung” és „Alföld” szerkesztői melegen felkaroltak, az aradi börtönben megőrült s szerencsétlenül kimúlt Lenkey tábornok sírját is emlékkal jelölni meg. A felhívás nem maradt eredménytelen s csakhamar csinos összeg állt a szobor - bizottmány rendelkezésére.

Egy év alatt a szobor elkészült. Szeptember 7 - ike óta az elhagyott sírt szürke márványból faragott obeliszk díszíti, melyen e felirat áll:

Lenkey N. János
 HONVÉD TÁBORNOK
 SZÜLETETT 1807. SZEPT. 7.
 EGERBEN
 MEGHALT
 AZ ARADI VÁR BÖRTÖNÉBEN
 1850. FEBR. 7.
 BÉKE HAMVAIRA!

Folyó hó szept. 7-kén, a tábornok születése napján, leplezték le a síremléket, melyet lapunk ábrázol.

A megyei és városi hatóságok, az aradi honvédegyelet, dalárda, tűzoltó-kar, a testvér honvédegyetek küldöttei, czéhek s beláthatatlan sokaságú minden rendű és rangú közönség volt jelen az ünnepélyen.

A sírt a boldogult tábornok rokonai s jóbarátai vették körül s forró könnyeket hullattak a rég kiszenvedett tábornok porára.

Lenkey honvéd tábornok síremléke. Arad szept. 7. 1868.

(Auerbach fényképe után)

Képünk, bár kicsinyben, egy sikerült fotográfia után, ismerhetőleg mutatja még arcaikat is a megható jelenetben résztvevőknek. A nézőtől jobbra a Lenkey - család jelenvolt tagjai állnak: leány, fiú s az apa: Lenkey Károly volt honvéd - törzstiszt. Mögötte Schwarcz Ignác volt honvéd. A mellettök térdelő két alak: Gruber Ede és Pap K. Vilmos volt honvéd - huszárkapitány. A baloldalon térdelő Szinesi József, fölötte Kaufman I. volt honvédek; atána Schwarcz Antal karmester, e mögött a csanádi honvédegyelet elnöke, jegyzője és Limbek József.

„És majd, ha a nagyok síroszlopát
 A századok moha borítja már,
 A késő korra fénylőn csillog át
 Egy égből földre szállott napsugár;
 S késő idők homályán átragyog.
 Magával víve szent emléketek,
 Hogy kik egykor e fényért haltatok:
 Dicsőn, örökre benne éljete!”
 Szépfaludi

A családi iratok között fennmaradt a síremlék beszentelési ünnepélyre kiadott „menetrend” is.⁵

U T A S Í T Á S

f. 1868. év szeptember hó 7 - én
 tartandó

Lenkey N. J. tábornok
 síremléke beszentelési ünnepély
 alkalmával

a rendezők részre

M E N E T R E N D:

1. Valamennyi czéhek zászlójukkal egymás után, felállítva a zárda előtt.
2. A tűzoltó - kar fele része zenekarával s zászlajával együtt.
3. A dalárda zászlójával.
4. A koszorús leányok 2 - vel sorakozva.
5. Lenkey rokonai s a testvér - honvédegyletek küldöttjei.
6. Az aradi honvédegylet 4 - vel sorakozva.
7. Megyei, városi katonai, stb. hatóságok.
8. Egyletek.

A sírkertbe megérkezve:

A síremlék előtt az egész testület négyszeget képzend, melynek közepén a koszorús leányok és a vidékről meghívottak foglalandnak helyet.

A síremlék beszentelése után a nagy koszorút a legidősebb leányka, s utána a többi magával hozandó koszorút a sír mellé teszi, ezután alkalmi emlékbeszéd, utána a dalárda működése, s ennek végeztével a négyszög jobb szárnya a kiindulási rendben visszavonul a városház - térre.

Goldscheider H. könyvnyomdája Aradon.

Végül egy levél az aradi polgármestertől. A címzett Lenkey Károly, a tábornok unokaöccse.

Cím:

Nagyságos Lenkey Károly
nyug. posta távirda főtiszt Úrnak

B u d a p e s t

Sándor utca 7. I. em. 9 ajtó

5130/1905 szám.

Tekintetes Uram!

Arad sz. kir. város törvényhatósági bizottsága elhatározta, hogy a városi régi temetőt 1906 évi április hó 1- től megszünteti, annak helyén díszes parkot létesít; egyidejűleg elhatározta azt is, hogy az 1848/49 - iki szabadságharcban áldozatul esett és ott eltemetve lévő Lenkey János tábornok és Ormay Norbert ezredes hullamaradványait nyugvó - helyükről ki emelteti s egy vasráccsal körül kerített és a város közönsége által örökidőre fent tartott kegyeleti helyen téteti örök nyugalomra.

Azon kéréssel fordulok tehát Tekintetességedhez, mint Lenkey tábornok öcséhez, sziveskedjék velem levélileg közölni, miszerint városunk közönségének fent jelzett határozatába bele egyezik - e s nevezetesen nincs - e kifogása az ellen, hogy néhai bátyja hullamaradványai a sírkövel együtt kiemeltessenek a jelzett helyre átvitessenek.

Arad, 1905 évi december hó 29 - én.

polg. mesteri pecsét. / olvashatatlan aláírás /
kir. tanácsos
polgármester⁶.

1936-ban exhumálták Lenkey János hamvait, s az egri Kisasszony temetőben helyezték örök nyugalomra. Lenkey János honvéd tábornok, a bátyja, Lenkey Károly honvéd ezredes és édesanyjuk, Keszlerffy Terézia közös sírban fekszenek. A hamvakkal együtt elhozták az Aradon 1867-ben állított emlékművet, s ma is ez alatt „alussza álmát” a szabadságharc tábornoka.

Jegyzetek

- ¹ *Vasárnapi Újság* 1868. 45. szám 465–466. oldal
- ² Több korabeli forrás is arra utal, hogy öngyilkos lett Lenkey János a cellájában, mások az őreit gyanúsították meg gyilkossággal, az orvosi jelentés azonban egyértelműen „természetes halált” állapított meg. E legendák elterjedésének első sorban az volt az oka, hogy a negyvennyolcas iratok titkosak voltak, nemhogy az újságírók, de még a történészek se férhettek hozzá. Maradt hát a legenda, meg a jólétesültek emlékezete.
- ³ Május 30-án értek Lenkey huszárjai Kőrösmezőre.
- ⁴ Ez is a legenda része. A bátyja, Károly temettette el az aradi temetőben. Az erről szóló emlékiratai megtalálhatók A *Honvéd* 1869. évfolyama 193–194. oldalán.
- ⁵ Czagányi Lászlóné szül. Lenkey Ágnes tulajdona
- ⁶ Az eredeti levelet Czagányi Lászlóné szül. Lenkey Ágnes, Lenkey Károly posta távirta főtitzt unokája őrizte meg az utókor számára.

Aknay Tibor

A sótartó

A cipésműhely lejárata közel volt a ház sarkához. Mellékutcára nyíló vaskeretes ablakai alig nyújtózkodtak följebb a járda szintjénél. Fejmagasságban zománcos tábla adta tudtul az arra járóknak, mivel foglalkozik a mester, akinek nevét egy-egy cipő sajátos idézőjele közé rakta a cégtábla hajdani készítője. A műhely a mesterral együtt már jócskán benne járt a korban, előbbi a hatvanas, utóbbi a nyolcvanas éveit taposta. A félszuterén helyiség falai az évtizedek során beléjük ivódott enyv és csiriz illatkeverékét lehelték ki magukból. Ügyfél, ha úgy tetszik kuncsaft, egyre kevesebb fordult meg a műhelyben, azok is inkább az idősebb generációból. Híjával a munkának, az öreg mester ráérősen törölgette a port az ablaksorral szemközti falon lévő polc tárgyairól. Volt ott tábori gyorsforraló, petróleumlámpa, zománcos tányérú konyhamérleg valódi sárgaréz súlyokkal, meg néhány régi újság a két háború közti időből. A legkülönösebb mégsem közülük került ki. Egy porcelán – vagy fajansz – sótartó, amelyen egy zsinóros, kékdolmányos, pödrött bajuszú katona és egy fehér ingvállas, kipirult arcú menyecske ölelte egymást. Kettejük románcát körbefogta az „Istenért, királyért, hazáért” felirat. Az öreg mester kezébe vette a sótartót, rálehel és szakasztott úgy bánt vele, mint más ember a szemüvegével szokott. Addig dörögölte egy darabka puha vászonnal, amíg tökéletesnek nem találta. Dolga végeztével visszaült a háromlábú székre. A fogai közé vett néhány apró szöveget s már a sarok- és spiccvasakat tartalmazó kartondoboz felé nyúlt, amikor a műhely ajtajával összeköttetésben levő csengő hangja váratlan látogatót jelzett. A keskeny lejárát felől hosszas árnyék vetült a helyiség belsejébe. Néhány pillanat múltán fiatal férfi állt a műhely közepén, baljában kopottas vászontáskát tartott.

– Jó napot!

– Magának is. Mivel szolgálhatok? Nagyobb munkát ne is mutasson, mert azt már nem vállalok! Öreg vagyok már, ugye megérti?

– Persze. De sajnálom, mert fontos lett volna. Legalább nézze meg, esetleg adjon tanácsot, mihez kezdjek vele.

– Nem bánom. Mit hozott?

– A nagyapámé volt. Nemrég találtam a padláson. Nem sok minden maradt tőle, azért kellene.

– Ideadná, hogy megnézhessem? Beszélgetni ráérünk utána is.

A fiatalember egy csomagolópapírba tekert szabálytalan alakú tárgyat vett elő a vászontáskából. Lerakta a térdmagasságú asztalra, majd szétnyitotta a papírt. Egy pár töredezett bőrű, kopott katonabakancs volt a csomagban. Az öreg suszter egy rövidke ideig szóltanul nézte, aztán fölvette, megtapogatta.

– Melyik ezredben szolgált a kedves nagyapja?
– Nem tudom, csak azt, hogy Galíciában harcoltak. Onnan került fogságba, a Bajkálón túlra. Négy év múlva tért haza. Apám akkor látta először életében. Szóval vállalja?

– Megpróbálhatom, de ne várjon csodát.

Az öreg mester felkászálódott a háromlábúról, a pár bakancsot maga elé tette a padlóra. Kihúzta magát, mint a reggeli szemlén, úgy hatvan esztendeje valamikor. Szeme fogódzót keresett az emlékek között.

A fiatalember látta mindezt, és az öreg mester tekintetét követve megpillantotta a polcon a címeres, feliratos, ölelkező páros sótartót.

– Háborús emlék?

– Annak is mondhatni.

– Nincs kedve beszélni róla? A nagyapám úgyis adósom maradt a katonatörténeteivel. Amíg kedve lett volna hozzá, én voltam éretlen hozzájuk, később pedig már nem volt, aki meséljen. Hogyan jutott hozzá? Vette vagy kapta?

– Emlék. Egy asszonytól.

A fiatalember kérdőn nézett az öregre, aki az elmúlt percekben szinte észrevétlenül bújt ki sok évtizedes „suszterbőréből”, és alakult vissza a császári és királyi gyalogezerdedben szolgáló, sarzsi nélküli bakává.

– Akkor is ilyen idő járta. Arra emlékszem, ahogyan a hazafelé tartó vonat zötykölt minket, akik a vagon padlózatán sorban lerakott szalmazsákokon feküdtünk. Valamennyien sebesültek, maródiak. Kinek a fél lába hiányzott, ki a látását veszítette el. Olyan is akadt, aki az emlékeit.

– Kitalálom. A harmadik fajtához tartozott.

– Ráhibázott. De folytatom.

Az öreg a műhely sarkából előhúzott székre mutatva helyet kínálta a látogatót.

– A vonat csak ment velünk, egyre csak ment. Hány napig, hétig nem tudom. Szibéria még ma is messze van, akkor meg... Hogy a többieknek hogyan telt az idő, arról nem volt tudomásom. Magamról se nagyon. Egyszer a láb gyötört, másszor a hideg rázott. Leginkább a kettő egyszerre. A doktorok két krajcárt nem adtak volna az életemért.

*

A szerelvény egyszerre csak megállt. Közel s távol csak a sötétség. A vagonajtókat elhúzták, a párás decemberi hajnal beköszönt a szalmazsákok népéhez. Valakik lámpást tartottak. A betegeket, sebesülteket leszedték a vonatról. Névsorolvasás. A halottak maradtak.

Az embereket szekerekre rakták, és megindultak a közeli falvak felé. A kerekek alól kiporzott a friss hó. Néhányan jajgattak, a többieknek csak nyöszörögni vagy ahhoz sem volt ereje. A katona nagyon fázott, pedig két pokróccal takarták be.

Egy ember nevét kérdezte, de csak a fejét ingatta. Nem értette, mit akar. A papírai elvesztek útközben. Nem volt nála semmi hivatalos irat, csak egy boríték, benne levéllel a zubbonya belső zsebében. A címzés alapján értesítették az asszonyt, aki – talán maga sem tudta miért – urának vélte az eszméletlen férfit. Így került hozzá a csontig soványodott, prófétaszakállas, elvakart kelésekkel borított katona. Ő meg arra gondolt, hol lehet az embere, ha egyáltalán van még valahol. Az a levél még bizonyosan tőle van, ismerős a keze vonása. Csak amit írt, nyugtalanította:

„Egyetlenem!

Ne aggódjatok értem, hogy nem a tábori postán érkezik Hozzátok a levelem. A bajtársammal küldöm, aki szerencsésebb nálam. Kicszerélték egy orosz fogolyra, így két családban örülhetnek egyszerre. Vigyázz a kislányunkra és mesélj neki rólam, az sem baj, ha nem mind igaz, csak mesélj. Én naponta beszélgetek veletek. Általában némán, de ha nem lát senki, akkor bizony hangosan is – és olyankor magam elé képzelek, érzem az illatodat és hallom, amit ki sem mondtál még. Szeretlek.”

A levél alján az aláírás: János. Az asszonynak baljós érzései támadtak. Ha eddig minden levele alá Jani volt írva, akkor miért a János? De ezt a katonát, akit neki hoztak, hiába kérdezi. Ezt még a halál ringatja, csak el ne altassa végleg, mert akkor hiába mondta a hivatalos embernek, hogy ráismert az urára. Itt marad tudatlanul.

Ezért az asszony ápolta a katonát. Mosdatta, kenegette a sebeit, etette, itatta. Mintha nem idegen, hanem sajátja lett volna. A hazatért fogoly lassan erőre kapott. Egy késő tavaszi napon fésűt, ollót és borotvát kért az asszonytól, rendbe hozta magát.

Vacsoránál az asszony megkérdezte:

- Olvasta maga azt a levelet, ami hozzám vezetete?
- Igen, olvastam. Megmutatta, mielőtt lezárta volna a borítékot.
- Akkor azt is tudja, miért írta másképpen alá a nevét, mint a többi postáján.

Azokon Jani, ezen az egyen János.

– Tudom. Amikor utoljára láttam, nagyon gyöngye volt már, szinte egész nap vért köhögött. Szólni is alig bírt. Azt mondta, ahová készül, ott csak komoly embereket fogadnak. Hát ezért.

Az asszony kezét a férfiera tette, akit idegenek előtt a sajátjának vallott, hogy megbizonyosodjék az igazságról. Most, hogy megtudta, elsrathatta volna az urát, de már nem volt könnye hozzá.

– Velünk marad?

A katona bólintott. Nem ismert mást a világból, csak az asszonyt és a kislányát. Aki azelőtt volt, arra nem emlékezett. Megtanulta a halott bajtárs életét, felvette szokásait, egyre inkább kezdett hasonlítani rá. Végül ő maga is elhitte, hogy az, akinek hiszi a világ.

*

Az öreg suszter elhallgatott. A műhely csendjében szinte hallani lehetett az angyalok szárnycsapásait. A fiatalabb szólalt meg először.

– Mi lett velük? Együtt maradtak? Visszatértek az emlékei?

– Elvitte őket a járvány. Előbb a kislányt, utána nem sokkal az anyját. Vége lett a közös életünknek. Eladtam a házat, beköltöztem a városba. Semmit sem hoztam magammal, csak a sőtartót. Az mindig ott volt az asztalon. Ő az én ételemet sózta, én az övét. Ahányszor csak kézbe veszem, őt látom. A múltam visszatért, de már nem találtunk egymásra.

– Köszönöm, hogy elmondta. Mikor jöhetnek a bakancsért?

– Egy hét múlva.

A kis csengő az ajtó csukódását jelezte. Az öreg mester ráhúzta a kaptafára az egyik bakancsot.

Sorslétra

Farkas Gábor

Anya szekrénye

Anya tegnap keresett egy göncöt.
Nem tudom mi az,
de anya sehol sem találta, hiába kereste.
Biztos nem látta a sok ruhától
a szekrényében.
Apa is segített neki:
azt mondta anyának,
dobja ki a régi ruháit,
amiket már régóta nem hord,
és akkor biztosan meglesz az a gönc.

Nekem nem mond ilyet apa,
pedig én sem hordom
a nagygallérú fehér ingemet.
Évnyitó óta fel sem vettem.

Kedveseim

Ági néni mindig azt mondja:
kedveseim.
Pedig nem mindenki kedves
az osztályban.
Tegnap Pisti sem volt az.
Elvette a rádiomat, és eldobta.
Jelentkeztem, és megmondtam
Ági néninek.
Kedveseim, nem az óvodában vagyunk –
válaszolt Ági néni.

Én tudom, hogy ez iskola,
és nem óvoda.
De Pisti akkor is eldobta a rádiomat,
és ő egyáltalán nem is kedves.

Bárány László

Barátok

Julianus barátnak két keleti útja között, 1237 baljós tavaszán Béla király és Gergely pápa előtt is be kellett számolnia a baskiriai magyarok fölkutatására indított domonkos expedícióról, a mind fenyegetőbb tatárveszélyről.

A fráter az esztergomi kihallgatás után, ha faggatták, ennyit mondott:

– Szokatlan hadakat láttam Magna Hungariában. – Hallgatott róla, hogy a horda közeledik.

Pestről Rómába menet Julianus és kísérői rövid pihenőt tartottak székesfehérvári rendházukban, majd a veszprémi püspöki székhelyen. A Bakony erdein át haladtak. A vidék a barátot eddig a hajdan itt remeteskedő Gellért magányos írói munkásságára emlékeztette, most azonban a szent püspök pogányoktól elszenvedett vértanúhalálát idézte föl. – Boldog rév – sóhajtott az önfeláldozás gondolatában élő szerzetes.

Vas vármegye, a szemenyei ferences monostor felé igyekeztek, hogy onnan forduljanak déli irányba, a Tenger mellékhöz. Nem kis kerülőt tettek így, de a Domonkos-rend kolostorai, amelyekben a barát otthonos volt, még távolabb estek innen. Azt remélte, hogy ügyesen él majd a bolognai egyetemen tanult retorikai ismereteivel, s a szemenyei gvardiánban, András fráterben sikerül elaltatnia a gyanút, hogy ő is annyira bizalmatlan és lekezelő volna a jámbor franciskánusokkal, mint a többi dominikánus, s akkor talán a fogadajsten sem lesz olyan tartózkodó, mint amilyen az adjonisten szokott lenni. Csak egyetlen éjszakára szállnak meg náluk, de azalatt is sokat megtudhat a gvardiántól a boszniai eretnekek térítéséről. Ez igen fontos lenne, mert missziót szervezett a pogány moldvai kunok közé, s Andrástól újabb érveket remélt a pápai támogatáshoz. A megerősítésért Rómában minél meggyőzőbb órációt kell tartania, mert három évtizede Ince pápa megtagadta a kunok térítéséhez való hozzájárulását még magától Domonkostól is, akit pedig azóta már szentté avattak. A kunokat igencsak kívánatos lenne a magyarok mellett tartani az utolsó órában, nehogy a mongolok szövetségeseivé legyenek.

A hegyek dombokba, a lankák artéri lapályba váltottak. Sötét volt már, amikor megérkeztek Szemenyéhez. A földbe süppedt falusi házaktól távolabb könnyen megtalálták a magában álló kolostort, noha a kicsiny bolthajtásos ablakokon alig-alig szűrődött ki a mécsesek fénye. Amikor a kapus fráter a rendfőnökhöz vezette őket, a gvardián „Testvérem az Úrban”, Julianus meg „Atyám” megszólítással üdvözölte a másikat. Mindketten törődöttnek látszottak. Julianus arcát keleti útjának megpróbáltatásai cserzették, András bőre meg akár az ablakok hártájája; ő nem az elmúlt esztendő, hanem egy élet fáradtságát viselte magán.

– Hol is találkoztunk korábban? – kérdezte tünődően az öreg.

– A veszprémi káptalanban, négy-öt éve. Mindketten tanúk voltunk egy birtokper-

ben. Az öreg király, András könnyelmű adományán kapott hajba két nemesi család, hogy melyikük kaparintja meg a balatoni révet.

– Igen, igen – derengett föl az eset András emlékezetében. – Az egyiknek az északi, a másiknak a déli parton voltak földjei. Egyaránt szentül meg voltak győződve róla, hogy csakis mellettük szólhat az igazság. Mi lett végül is az ítélet?

– Modus vivendi született: tercium datur. A révjogot a nevető harmadik kapta meg, akinek mindkét parton feküdtek birtokai – mondta a jogban járatos Julianus. – A viszálykodók azóta is acsarognak egymásra. Hangos tőlük két vármegye.

– Ebből is látható, hogy mennyivel üdvösebb szegénynek lenni. Bátor tanulhatnánk Ferenc testvértől isteni békét.

– Szép-szép, ha nincs egyebünk egy szál csuhánál és sarunál. De az emberek nagy többségét a szerzés vagy a nyughatatlanság hajtja. Magasztos célokat talán csak a szent-életűek követnek. Ha az egész királyság lelkieket szolgálna és szegény volna, akkor milyen sereget állíthatna ki a tatárok ellen? Az országok békéje nem kevésbé fontos, mint a lelkeké. Ne kárhoztassuk hát annyira a gazdagságot.

– Pedig kárhoztatnunk kell, mert ha a mongolokat is nem enne érte a fene, akkor nem volna miért tartanunk tőlük. Rabolni akarnak, nem téríteni. – A gvárdián mintha szeretett volna még mondani valamit, de tehetetlen mozdulattal leejtette karját. Inkább küldetésük céljáról kérdezte Julianust. Ő megfontoltan válaszolta:

– Aranyakat kívánunk kieszközölni a pápától a magyarok határainak megvédéséhez. Ama kárhozatos aranyakat.

András a fejét ingatta: – Úgy hírlik, hogy Gergely pápa és Fülöp császár között is küszöbön áll a háború. Mit tudsz róla? – Julianus nem szólt semmit. – Én azt hallottam, a császár egyesíteni kívánna birodalma két felét Németországtól Szicíliáig, a pápa meg továbbra is útját állja középütt. Mire eldől, hogy melyiküké lesz Európában a fő hatalom, nemigen marad azokból az aranyakból a mi országunk védelmére. A katolikus világ védelmére... – Eltöprengett azon, hogy veszekedő pásztorok között bizony jó dolga szokott lenni a farkasnak. – Vajon Béla úr nem a császár észjárását követte-e – töprengett fennhangon –, amikor benneteket a keleti magyarok föl kutatására indított? Merthogy két Magyarországot összekovácsolni, a közbülső tartományokkal együtt, nagyon hasonló elgondolás. – Hiába várta a választ, Julianus hallgatásba merült. Hát igen, hiszen követségben jár, gondolta a gvárdián. Hogy megtörje a csöndet, tudakolódott még a királyi udvar nyilvános hírei felől, de azután szeretett volna visszavonulni, mert a jövevények megzavarták esti ájtatosságát. Terelgette Julianust a zarándokház felé, ám az egyre csak marasztalta őt a refektóriumban.

Az utazók leöblítették már szerény vacsorájukat egy-egy kupa borral, András és Julianus kettesben maradt.

– Nem sokáig rabolom az idődet, hiszen holnap továbbmegyünk – nyomta vissza Julianus szelíd erőszakkal Andrást a székre. – De a bogumilokról föltétlenül szeretnék még hallani tőled. Térítettél Boszniában öt-tíz éve, ismerned kell őket.

A gvárdián nem tudta, hogy most vajon csak a fráter beszél-e hozzá vagy az inkvizíció. Nem lett volna tanácsos elzárkóznia. Bólintott, és belement a beszélgetésbe. – Mít mondhatnék róluk, amit ne tudnál? Hogy nemcsak a Jóistent hiszik, hanem a Gonosz hatalmát éppúgy tanítják? S hogy olyan titkos tudásra hivatkoznak, amely nem a nyilvánkoztatásból ered? Hogy testben lakozásukat és a halált semmibe veszik? Aligha hinném, hogy mindez új volna neked.

– Csakugyan nem ilyesmikre gondoltam. Arra vagyok kíváncsi, hogy miként tudtál szót érteni velük. Hallgattak-e rád, akik élve kerültek ki a kényszermunkából, a bányából? Ha ugyan voltak ilyenek...

A gvárdián nehezet sóhajtott. – Hát kevesen. Megszépítjük a valóságot, amikor téritésről szólunk. Alig engedtünk több időt a megtérésre, mint a vadász egy szarvasnak a menekülésre. Pedig igyekeztem mindent megtenni a meggyőzésükért. Ferenc testvér szép szóval még rablógyilkos zsiványokat is meg tudott nyerni a szeretnek. De hiába, én csak afféle botor kolduló barát vagyok, nem igazi prédikátor, mint a rendtársaid.

– Ti sem hirdettek kevesebbszer az igét, mint ahányszor mi alamizsnát gyűjtünk. És ne gondold, hogy az én testvéreim többet érnek el virágos szavakkal az eretnekek papjai ellenében. Maga Aranyszájú Szent János sem igen tudna hatni rájuk. A pogányokkal talán könnyebb a dolgunk. Ők most kerülnek Krisztus urunk büvkörébe, s elfogadják a kegyelmet. De az eretnekek úgy vélik, hogy elárulnák Jézust, ha megtagadnák hitüket. Bennünk látják a Krisztus-tagadót.

András megkönnyebbült attól, hogy a fájdalmas kérdést Julianus hozta szóba. Ő maga sohasem beszélt gyötrelmeiről, s csak az Úr a tanúja, hogy hány keserves órán foglalta imába vívódásait. Ha katona volna, s ellenséges országban sanyargatná úgy a föld népét, ahogy a bogumilokkal tették, az átélt szörnyűségek akkor sem dülhatnak föl különbül, mint így, hogy mentő szándék örve alatt pusztítottak olyanokat, akik sohasem könyörögtek irtalomért. – Jézus nevével a szájukon mentek a halálba – tette hozzá csöndesen.

– Ti, franciskánusok, igen könnyen ellágyultok – mondta epésen Julianus.

– Te alighanem a Sátánt látod lelki szemeid előtt, amikor az eretnekekről beszélünk – emelte föl a hangját András. – De én velük szemközt mintha tükörbe néztem volna.

A domonkos barát elborzadt:

– Akkor a Gonosz téged is megkörnyékezett!

András higgadtan felelte:

– Csak a szájalom ágált bennem a tévelygésük miatt. Az elfogadást ugyan nem, de a részvétet azért még megérdemelték. Égre emelt tekintetükben nem gonoszságot, hanem a jó lelkiismeret nyugalmát láttam.

Julianus hosszan hallgatott. Félig hűvös, félig engesztelő hangon kérdezte:

– Mít számítana a személyes vélekedésük? Talán megérteném, ha a mindennapjaira gondolok. De amikor szakrális gyilkosságokra vetemedtek, ha igaz a vád, akkor

ki keltette fel a részvétedet? Megátalkodott papjaik vagy az ártatlan gyermekek és az anyjuk?

– Hogyan kérdezhetsz ilyet? – méltatlankodott a gvárdián. – Ki más, mint az áldozatok? Az ő siratásuk lebírtta bennem a bámulatot, amelyet a bogumilok állhatatossága iránt éreztem. De képtelen voltam nem tisztelni a hitben való kitartás lelki erejét, még ha eretnekek tanúsították is. Jobb lett volna, ha sosem hoz utamba a sors ilyen elszánt embereket. Bár lettek volna hitvány, gyáva kutyák, akkor könnyebb szívvel gondolnék rá, hogy milyen könnyörtelenül adtuk őket poroszlók és porkolóbak kezére!

– Éppen azért kell gyökerestül kiirtanunk a hatásukat, mert meggyőzőhetetlenek. Az erkölcsi erő a legfőbb veszélyük. A torz, de kétségtelen következetesség. Aki nem osztja a hitünket, az legyen gyarló.

– Jól hallottam: legyen?!

Julianus bólintott, majd némi gondolkodás után azt válaszolta:

– Mondjuk inkább úgy, hogy jobb, ha gyarló.

– Jobb volna?

– Igen, mert akkor kevésbé lesz ragadós a példája.

András értetlenül nézett rá:

– Hát a rosszat nem utánozzák az emberek, csak a jót?

Julianusnak már terhére volt ez a kérdés, mert olyasmiről kellett nyilatkoznia, amit még sohasem gondolt végig. Szerette volna röviden lezárni az eszmecsereét:

– A bűn napnál világosabban megmutatja mindenki gyarlóságát. Az erények viszont elleplezik, ha az igaz útról letért valaki, s ezért könnyen talál követőkre a tévúton.

Mielőtt a gvárdián bármit szólhatott volna, Julianus megkérdezte tőle, hogy tehet-e érte valamit Rómában. András először elhárította az ajánlközást. De tiltakozásának bántó élet tompítandó, mégis elfogadta a magyar rendtartomány nevében Szent Ferenc legújabb életrajzának, legteljesebb legendájának meghozatalát. S hogy ne tűnjék barátságtalannak, visszatért Julianus iménti fejtegetéséhez:

– Akkor hát melyik a fontosabb, a hit vagy az erény? Krisztus tanítása szerint nem az megy be a mennyek országába, aki mondja: Uram, Uram, hanem aki cselekszi az ő akaratát.

Julianus már túllépett e kérdéskörön. Lakonikusan csak annyit mondott:

– Egyaránt fontosak. Egyik erősíti a másikat.

Ekkor már mindketten úgy érezték, hogy a beszélgetés kimerült, s ideje nyugovóra térni. Elvonultak a cellájukba. De Julianusnak az éjféle imádság után sem jött sokáig álom a szemére. Nem a kényelmetlen dikó tette, hiszen keleti útján sokkal sanyarúbb fekhelyekhez szokott. Elméje az Andrástól hallottakat örölte.

Elfogta egy homályos, rossz érzés, amely annál is nyugtalanítóbb volt, minthogy kezdetben nem lelte az okát. Hánykolódott a szalmazsákon, reménytelen éberséggel, míg végre nevét tudta adni a lelkét bántó tüskének: szégyen. Nem volt könnyű bevallania magának az érzés okát. Nevezetesen azt a különbséget, hogy míg ő egész életét a szer-

zetnek adta, addig az eretnekek életüket áldozták hitükért. De hát jogos a kettő ilyen mérlegelése? Kevesebb volna az egész élet, mint az élet? Hiszen ő is bármikor örömmel vállalna mártíromságot Krisztusért. Kunok, tatárok is onthatják vérért. Csak az Úr a tudója, hogy meddig kerüli el kardjukat. Miért kell mégis megszegyenülnie, ha akár a legtudatlanabb bogumil áldozatkészégére gondol?

Megvilágosodott előtte, hogy egy idő óta, bár meg nem fogalmazottan, érlelődött már sorsáról egy másik elképzelése is. Hirtelen élességgel látta magát követjárásban, amint másoktól nem várható szolgálatot tesz a keresztény világnak az egész földrész békéjét fenyegető hatalmak ellenében. Ahogy keleti útján közel jutott ahhoz, legalábbis földrajzi értelemben, hogy a tatár vezéreket rábírhassa a délnek, a moszlimok ellen fordulásra, úgy szánhat még neki fontos küldetéseket az Úr.

Egészen felzaklatta a gondolat. Elalvásának a reménye végképp odalett. Fölkelt, ki-ment a kerengőre, bámulta a kristálytisza holdfényt. Képzete szabadon szárnyalt, beleélte magát a leghálásabb szerepekbe. Talán-talán még békét is szerezhet a pápa úr és a császár között. Egyesített erejükkel nehezen dacolhatnának a tatár hordák. A sokaktól istentelen eretnekek mondott császár példás jogrendű szicíliai állama és Róma erkölcsi tekintélye közösen egy igazságos Európát teremthetne. Mindennek a végiggondolása bőségesen kárpótolta az elmaradt alvásért. Hálát adott az Úrnak, amiért megóvta attól, hogy hivalkodón bárkinek is beszéljen vértanúság iránti vágyáról. Végül is nem pusztán önzés lenne-e, ha engedne ábrándjának, egyéni üdve végett sürgetné az Úr ilyen szándékának teljesülését, és hátat fordítana diplomáciai elhivatottságának? E pillanatban maga sem tudta, hol éri majd a tatárok támadása. Magyar földön? Vagy távol a veszélytől, mondjuk Itáliában? Nincs szánalmasabb, mint ha az ember tettei alatta maradnak hangoztatott elveinek vagy fogadkozásának. Nincs szégyenletesebb.

Hajnalban ment vissza a cellába, elszenderedett. Kevés alvás után tiszta fejjel ébredt, s nehezen idézte vissza éjszakai lelkesedését. Hideg vízben megmosta arcát; a merész tervekből némi remény maradt.

Megtekintette a pihent lovakat. Útitársai is felcihelődtek. András már az udvaron várta, s kikísérte a kapuig. A búcsúintést követően még utánaszólt:

– Mégis mondd meg, tanult testvérem! Tegyük fel... ha választani kellene... mit tekintsenek fő céljuknak az emberek? Mi lesz békéjük forrásává? A hitvallás vagy az erényes élet?

Julianus, már távozóban, visszafordult. Kis szünet után felelte:

– Nem kell választ adni.

András megkísérelte eloszlatni a félreértést, ezúttal erőteljesebb hangon:

– Ha választani kellene!

Julianus bólintott, és megfontoltan ismételte:

– Mondom, nem kell választ adni.

Távolodó szavait elnyomta a lódobogás.

Sz. Balogh Szilvia

Nyugodt tekintetemben

Nyugodt tekintetemben fürödtem ma
jártál-keltél körülöttem csillagom.
Te voltál nekem, csak nekem víg napom,
s édes volt még a búcsú perce ma.

Hangod akárha fülemüleszó.
S a kakas is csendesen ült a kertben,
s igaz vigaszt leltem tekintetemben.
Ahogy oldalra pillantottál,

láttam szemedben is a boldog szikrát,
holdsugár-napsugár arany igazát.
Korán feljött ma a hold az égre.

Nyugalmat leltem a tekintetemben,
megőrzöm szerelmes szíved a hitben,
boldog vagyok igazán, most végre!

Gáspár, Menyhért és Boldizsár

Napkelet bölcsei jöttek,
csengős angyallal köszöntek.
Jézus lábánál kis kosár,
Gáspár, Menyhért és Boldizsár.

Elhozták velük mindenük,
háladalt zeng az énekük.
Velük van az ajándék már,
Gáspár, Menyhért és Boldizsár.

Mária szeme könnyezik,
szívében hála rejtezik.
József kezében egy mozsár,
Gáspár, Menyhért és Boldizsár.

Muzsikálnak a pásztorok,
Istent dicséri száz torok.
Lucfenyő-gallyon egy madár,
Gáspár, Menyhért és Boldizsár.

Karácsony-éj

Jézus lesz velem, boldog az életem,
porcelán tányéron pár piros alma.
És a séta örökre itt lesz velem,
kék ég, akárha az Úr temploma.

Sok emlék szívemben újra feldereng,
sárga virágom lelkem kápolnája.
Zöld tekintetemben szívem elmereng,
porcelán tányéron pár piros alma.

Semmi nem maradt a nyaralásból,
pedig művészi alkotás a várból.
Piros kaspóban apró tulipánfa.

Eljött idén is végre karácsony-éj.
S ezért kérlek tőlem már sohase félj,
porcelán tányéron pár piros alma.

Szűk Balázs

Jancsó Miklós macerái

2000. május 29. és július 8-a között, 34 forgatási nap alatt, napi 10-12 órában, Debrecenben és Mikepércsen: 20 helyszínen, 8-10 fő- és mellékszereplővel, 1200 statisztával forgatta Hajdu Szabolcs első nagyjátékfilmjét/diplomafilmjét, a *Macerás ügyeket* (*Happy days* munka-címen). A forgatás 16. napján volt módom Jancsó Miklós epizódszereplővel egy rövid beszélgetést folytatni a Békás-tó színházi sátrai között, gyönyörű sárga-vörös lampionoktól körülölelve. A Mester, a legtermészetesebben véve a fiatalodás gesztusát, megengedte a tegező disputát:

– Van egy olyan szereped a filmben, miszerint egy színházi meghallgatás is történik, és téged kérnek fel, hogy döntsél: válogass a szereplők között. Hogyan kaptad a felkérést Szabolcstól?

– Előtte már sokat beszélgettünk, találkoztunk. Nem analizáltuk egymást, de egyes filmjeinket sem, egyszerűen tetszett nekem, ami Szabolcsból sugárzott. Sok főiskolás filmjét láttam, és az egyik filmjében (*Kicsimarapagoda*) megjelentem egyszer. Én akkor azt mondtam viccelődve, hogy szegény Gábor Miklós meghalt, nyilván őrá gondolt, de most én vagyok itt helyette.

– A forgatáson mennyit tudsz és kívánsz segíteni?

– Dehogy, nem lehet ebbe beleszólni. Én csak nézője vagyok és kollégája.

– Hogy érzed magad itt a fiatalok és a gyerekek között?

– Nagyon jól, fiatalok között mindig, különösen mikor Szabolcs dolgozik.

– Szabolcsot egy nyilatkozatodban nemzedéke egyik legtehetségesebb tagjának tartod.

– Szubjektíven természetesen. Nagyon sok tehetséges fiatal van manapság. Én Szabolcshoz vonzódok leginkább, ahhoz, amit ő csinál. Az tényleg elég furcsa, és valami egészen új dolog.

– Miben látod Szabolcs furcsa nyelvezetét, különösségét?

– Van benne valami mágikus. Valami olyasmi, ami a valóságon túlemelkedik. Szóval, úgy hat, mintha valóság lenne, de mégsem az. Majdnem olyan, mintha valami furcsa irodalmat olvasnék.

– A szöveg vagy a kép hordozza inkább a mágikusságot?

– A kép főleg, meg, ahogy a képet használja, a furcsa lélegzetszerűen lüktető montázsok. Mintha Fellinit látnék. Angyali szürrealizmus. Szabolcs arról beszél, hogy lehet megnyugtatni a világban levőket. Erre nem vállalkozik senki. Nemcsak itthon, más országokban sem, vagy alig.

– A forgatás nem idézte fel benned a hősi időszakot, a 60-as éveket?

– Hát persze, ilyen banda akkoriban is volt, most is tud lenni, de az ő csapata egészen különös. Nemcsak a gyerekekkel tud bánni, hanem azokkal a kollégákkal, ifjú színészekkel, akikkel filmre álmódja álmait, akik barátai. Ezt nem lehet másképp csinálni, csak ilyen baráti szeretettel.

– **Profizmus ez vagy valami egészen más?**

– Nem tudom, mi az, hogy profizmus. Ha a profizmus az, amit szoktunk látni a moziban, ez egy másfajta profizmus. Nem lehet másképp csinálni filmet, csak profi módon.

– **Szabolcs színészi pályája mennyire segíti ezt a fajta nagyon nagy érzékenységet?**

– *A Jó éjt, királyfi!* óta ismerem őt, ekkor került be a szakmába. Színészként is jónak tartom. Sajnos nem láttam azt a rendkívüli alakítását, ami Marosvásárhelyen a *Peer Gynt*-ben csinált. Mindenki azt mondja, hogy fantasztikus volt benne. Hogyha időben befejezi a filmet, akkor remélem, a mienkben is „fellép” majd.

– **Szabolcsnak milyen titokzatos szerepet szánasz?**

– Még azt sem tudom, milyen lesz a film, nem hogy a Szabolcs milyen lesz benne.

– **Hogy látod a ma élő nemzedékek kapcsolatát, viszonyát?**

– Nem tudom, hogy mennyire kell, hogy viszonyban legyenek a nemzedékek. Filmesek egymás közt – ez ma már más, mint valaha volt. Akkoriban sokkal összetartóbb kellett, hogy legyen a szakma, hogy egymást segítsék, főként azokkal szemben, akik a producereket jelentették. Ma nem biztos, hogy ilyen nagy táborot kell alakítani. Ez már nem az a „cserkészlet”, ami azért kellett, hogy a „tábortűz” mellett mindenki tudjon melegedni.

– **Köszönöm, hogy rendelkezésemre álltál ebben a rövid kis pihenő időben. „Boldog napokat” a forgatás további időszakára. Mágikus védelemül...**

Lukáts János

„A király mulat...”

MEDVESORS – az útjelző tábla végére egy tréfás kedvű látogató biggyeszthette a nagy S betűt, amitől a mackók ketrecsora filozófiai értelmet kapott. A fiatalok nevettek a medvesorson, de a fiatalok már csak ilyenek. Boglárón fehér blúz feszült, Zoltán karján sötétcsíkos zakó gyűrődött. Szigorlatról jöttek, és az Állatkertbe érkeztek, aligha van jobb alkalom, hogy a tanultakat élményekre cseréljék. A medvék unatkoztak, mint mind a fogoly állatok, Boglár és Zoltán vidámak voltak, mint mind a szabadult diákok.

– És hogy jutott eszedbe, hogy éppen ezt a novellát mondjad, *A király mulatot*? – kérdezte a fiú, és tenyerébe fogta a lány aprócska öklét.

– Le roi s’amuse – a lány a francia szavak kiejtésére csücsörítette ajkát. A fiú utánozta, egy darabig: – Lő roá...?

– Sz’áműz! – de érzékelted középen az aposztrófot!

– Na, menjél már! Aposztróf!

– Hát persze, másképp nem jelenti azt, hogy „a király mulat”! – aztán nevetve fordult Zoltánhoz: – Látod, én már kifelé tartok a medvesorból! Hanem, tudod, azért igazi férfi aljasság, amit őfelsége produkált. Elrabolni a púpos lantos szép leányát, ez nem mulatság, ez disznóság. Burzsoá önkényeskedés.

– Feudális – pontosított Zoltán. – Ezért kellett a francia forradalom. Látod, manapság ilyen nem történik. Királyok sincsenek, – meg mulatság sincs. – A lány válaszként kézításkájával hátba ütötte a fiút. Megkerülték a fókátavat, Zoltán nem szerette a tengerre születt, szabad állatok kényszeres körkörözését.

Hatalmas gipsz ragadozófej vonzott-riasztott az Oroszlánház homlokzatán, a firkálónak itt is volt közölnivalója: OROSLÁNY – hirdette a felirat. – Letöröm a kezét! – dohogott egy takarítófiú, mosogató ronggyal és vödörrel. Boglár és Zoltán belépett a félhomályos épületbe. – A macskák nem szeretik az éles fényt – magyarázta Zoltán. – És ezt az orrfacsaró oroszlánbúzt? – fogta be az orrát Boglár.

Egyedül voltak a folyosón, a ketrecek előtt, a kora nyári délidő mintha látogatásmentes félórája lett volna a ragadozóknak. A sarokketrecben kivételesen szép két állat volt összezárva, nagyobb, mint a többi, fényes bundában, hullámos sörénnyel.

– Te, Zoltán, fésüli valaki az oroszlánokat? – női logika sugallta a kérdést.

– Most keresnek oroszlánfodrászt, láttam a kiírást, nem akarsz jelentkezni? Fésülés közben mondhatod nekik aposztrófot – Zoltán hátrált, Boglár most a fiú fejét vette célba táskájával. – Berber oroszlán, biztos ért franciául egy keveset! – A két oroszlán – szép pár volt – fölemelte fejét az emberi hangra. Beleszimatoltak

a levegőbe, gyomruk órája már a delet mutatta, fülük jelezte, hogy a húsos tepsi a tolókoscin már a közelben csörömpöl. A nőstény négy lábra emelkedett, a hím még hevert egy keveset, de sörényét már megrázta. A két fiatal mozdulatlanul figyelt, oroszlánnak, etetőnek ezek unt napi rutinhangok voltak, – nekik kalandot ígértek.

– Kuss, te... mordult a gondozó, betolta a ketreceket elválasztó rácsot, belökött az üres ketrec aljába két nagy, csontos húst, véreset, inasat, aztán még két maroknyi aprólékot. – Zabáljatok... - kihúzta az elválasztó ketrecrácsot, és elcsörömpölt ócska kocsijával. Az oroszlánok rávetették magukat a húsdarabokra, de mintha inkább a szagra – vérszag! – lettek volna kíváncsiak. Egész életükben etették őket, nem ismerték a zsákmányszerzés gyönyörűségét. Megcibálták a húsokat, a ketrec ellentétes két sarkába vonszolták, a nőstény „egy maga ülte körül” csontos húsdarabját, a hím a koncot bal mancsával a ketrec padlójához szorította, a fogával pedig szaggatni kezdte. Közben ásított egy jóízűt, morgott, rábámult a nőstényre, egyszer Boglárra is. Farkával kettőt csapott, az elsőre megzördült, a másodikra halkán kinyílt a ketrec ajtaja. Zoltán hátán valami különös borzongás futott végig: – Lö roá sz’aműz! – suttogetta, és ő is Boglárra nézett.

A lány két kezével a melléhez szorította táskáját, miközben leplezetlen csodálattal meredt a méltóságos oroszlánfejre. A hím horkantott egy mélyet és felállt, bal mancsával előrenyúlt váratlanul, és a nőstény arcába legyintett.

– Behúzott neki egy oroszlánost! – gondolta Zoltán.

– Láttad, megsimogatta! – suttogetta áhítatosan Boglár.

A nőstény felpillantott, aztán ismét a húscsapat rágcsálásába merült, mintha más se érdekelné. A hím felpúpozta a hátát, amúgy a macskák módján, farkával ismét körbesöpört a ketrecben. Zoltán félszeggel az ajtó felé lesett, az ajtó nyitva volt. A hím lépett előre kettőt, és teste magasából nézett le a nőstényre, valami csöndes kurrogást hallatott, amit csak ők értettek ketten. Meg mintha Boglár és Zoltán is, mert ők is egymásra néztek. Nagy, emberi zavarban.

A hím most a nőstény nyakára nehézkedett méltóságos mancsával, körmeivel a sörényébe kapott. A nőstény elrántotta a fejét, haraggal visszapörölt a hajcibálásért, aztán, mintha csak ingerkedne, a padlóra hajtotta fejét, és morgolódni kezdett. A hím váratlanul a nőstény oldalát támadta meg a fejével, belemorcogva vágyakozását, és egyúttal elrejtve arcát szemérmesen. A nőstény ekkor olyan hangba kezdett, mintha a szavannán kiáltaná a napfénybe boldogságát, aztán fejét váratlan nyivákolással a hím – hímje – oldalába fúrta.

Körüljártak: üzték és hívták, kergették és csalogatták egymást a riasztó ketrecpalotában. A két fiatal a sarokba húzódott, szorították egymás kezét, és büvölten nézték a vadállatokat. A nőstény a hím oldalába harapott, a hím a nőstény nyakára szorította álkapsát. Zoltán szívdobogva figyelte, hogy – mégis – úgy csattantja

rá rettentő fogsorát, nehogy felsértse a nőtény bőrért, nyakát. A földre gyűrte a gyönyörű nőtényoroszlánt, amelyben moccanásnyi erő sem maradt, hason fekvé elnyúlt az állat a padlón, torokból-szívből kibuggyanó üvöltés szakadt föl belőle. A hatalmas hím lenyűgöző erővel ereszkedett föléje, a két test páratlan harmóniában mozgott együtt. Hátborzongató, vég nélküli hörgés és ölelkező harapás volt a vége a ketrecbéli oroszlánásznak.

Boglár zsebkendőjét vett elő táskájából, hogy az orrát befogja, de Zoltán úgy látta, a lány a szemét törölte meg. A két állat a ketrec két ellentétes sarkában hevert, a nőtény bosszúsan tüszkölt kettőt, a hím rosszat sejtetve kurrogott. A hátukat mutatták egymásnak, miközben lesunyt fejjel lestek maguk körül. Mindkét vad fel-felhúzta az ínyét, most ölni kész ragadozók voltak. A fiatalok kihátráltak az oroszlánházból. Zavartan lépkedtek, a földet nézték, lábuk alatt nyiszorgott a kavics. Aztán...

– Az oroslán is csak ember – szúrta a szót Zoltán a foga között. Boglár hallgatott, a fejét aggályosan megcsóválta: - Szegények, itt a ketrecben...

– Azt ők nem érzik, ők akkor csak egymásról tudnak. És csodálatosak...

– Félelmetesek. Nekem a hátam borsózott – vallotta be Boglár.

– Hát még ha láttad volna, hogy egész idő alatt nyitva volt a ketrecajtó! – a lány kezéből kiesett a táskája. – De, hát, tudod: „A király mulat...”! Nem úgy, hogy a hölgyét megtiszteli, hanem, hogy nem szagatja szét a szemtelen leselkedőt.

Kézen fogva sétáltak tovább az Állatkertben, ma valami rendkívülit tanultak, talán felhasználhatják a következő szigorlaton.

*Hegymegi Flóra***Őszben**

Hová vetül az
éjszaka fénye
mely sátrat vert
ott a balkonon?

Merre kirándul
akkor a lélek
ha bennem
vágysz az otthonod?

Vándorol arra
Minden ígézet
Mely vörösből
lázong a lombokon

Lehullni készen
lány hervadásban
vetkezi gátját
az izgalom

Abban a tényben
hogy az ölelésben
nem sompolyoghat
az irgalom.

Egy pár

Oly jó volna veled játszani
Ködökben embernek látszani
Szárszón szívszaggatón sírni
Az életet együtt elbírn

Oly jó volna veled szaladni
Semmiből semmivé szakadni
Mindent magunknak akarni
Szép szemeinket betakarni

Oly jó volna kicsit aludni
Ha nem kéne folyton vajúdni
Mindennap szülőnek lenni
Mindennap újat felnevelni.

Oly jó volna örökbe adni
Oly jó volna egyszer feladni
Semmi pénzért rajta túladni-
Csak egy agyonmosott zokni.

Veled legalább – egy pár.

Szakolczay Lajos

„Légy a szabadon szólás szörnyetege”

Határ Győző életművéről

Van-e a kortárs magyar irodalomnak ellenszenvesebb, ugyanakkor szeretetre méltóbb alakja a közelmúltban elhunyt londoni Határ Győzőnél (1914–2006)? Ellenszenvesebb, mert túlon túl nagyképű, fellengzős, dől belőle (saját fogalmazása szerint is) a szó, mintha a jobbára harlekin csörgősipkájától megelevenedő beszéd el akarná önteni az egész világot. Sem Istent, sem embert, sem államot nem ismerve valahol ott kívánna körözni a Nap mellékbolygójaként.

És szeretetre méltóbb, hiszen a társadalomból kivetett (ő maga akarta így!) író Horthy börtönének sötétjét éppúgy megtapasztalta, mint Rákosiét. S ha figyelünk őrijtő, mert a tengernél *határtalanabb* szóözönére, az érzékenyebbek könnyen észlelhetik: a lisztporos maszk mögött – Határnál cirkusz az egész világ – egy gyermek sír.

A költéssel megvert, *csinálós kedvében* mindent – történelmet, filozófiát, lélektant, emlékezést – *verssé* emelő látnok úgy halászott a magyar szavak tengerében, hogy szinte nincs az a műfaj, amelyből ne akadt volna horgára egy-egy nagy hal. Versei közt tallózva feledhetjük-e a *Hajszálhíd* (1970) remekléseit: a *Lelencek zsoldárát* (1947), a *Koszvakarókat* (1969), az *A cukrászsüteményt* (1967), pedig akkor hol volt még a pálya vége!

A magyar dráma megéllhet-e (meg, bizony, mert a határi színpadi művekre füle botját sem mozgatja) a *Sírónevetővel* (1972) honfoglaló drámafolyam későbbi remeke, a kilenc teljes estét betöltő *Golghelóghi* (1976) nélkül? És a nagy – nem a hagyományos próza szája íze szerint készült – regények (a *Csodák országa Hátsó-Euráziától* és a *Heliánetól* a *Köpönyeg* sorsig nem egy ilyen van) csupán a mindennek fityiszt mutató avantgárd (*romantikus* avantgárd) értéke szerint megbecsülendők, vagy esetleg egy másfajta gondolkodás – építkezés, világfölfogás, filozofikus kacaj – révén is teljességet reveláló *özön* (nem *Özön közöny*) miatt is?

Határ Győzőnek, a szóbüvésznek, a filozofikus titokjáték művelőjének és az élet szerelmesének valójában nincsen is *műfaja*. Noha minden formában (az árnyalat árnyalatában is) megnyilatkozik, leginkább az építkező szabadszájúság – a *bohóc* alatt mindig cirkuszi porond – a kedvenc kenyere. „Feltetted életed a szóra? Légy a szabadon szólás szörnyetege” – írja az *A költészet kiskátéjában*. S ehhez tartotta magát mindvégig. Pörölt az emberiséggel, a világgal, egy kicsit önmagával és – lásd halálverseit – az elmúlással is.

Emigránsként, büszkén hangoztatta, olyan világpolgár, akinek a haza (megve-

tette, fullánkosan támadta) semmit sem jelent. A törvény sem, az államalakulat sem, az Isten sem. Szörnyetegként szembeszállt mindennel és mindenkivel. Vele született kételye és keserősége miatt vagy hazátlansága miatt, netán elismertségének a hiány miatt volt *zord* és kiállhatatlan? Azért bújta a történelem (*Iulianosz ifjúsága*) és a mítosz (*Golghelóghi*) mögé, hogy legmaibbnak tetsző kiáltása – mentések meg a Földet és az embert! – ezer csavaros eszme-futtatás labirintusából is kitessek? De akkor miért az anti-Madáchként is nevezhető *Golghelóghi* mesefolyamának, tündökletes dialógus-költészetének a pesszimizmusa? (A „Mondottam ember: küzdj, és bízva bízzál!” befejezéssel szemben itt a vég: „Hátrárvást – előre”.) Miért a halálvárás – itt a világvége! – iszonytató réme?

Ez a kiállhatatlan, de valahol mégis törekeny, nagyszerű ember – fázott. Nem a londoni tél adott rá jégpáncélt, hanem a lét – az emberlét – egyetemes hidege. Nem egy „álomdiktandójában” is megfagyott a mese, mintha a nemlét boldogtalansága hathatósabb arkánium volna a megnyugvásra, mint valaminő innen-onnan csörgedező boldogságforrás. Nem mert szembenézni a valósággal? Saját londoni stúdiójában azért vette több száz órányi hangszalagra műveit (verseit, hangjátékait) – a színész-költő színész-társa a feleség, Prágai Piroska volt –, hogy evvel a metropoliszi *komédiás csúrral* bizonyítsa: a játék (így a handabanda és a halandzsza is) gyógyszer: halált elűző fegyver. „Ugat a világ, ugat, / ugat a világ ugat, / haláli jó a hangulat” – így a Popmester a *Libegő* című vándorjátékban.

Aki nem tudja komolyan venni a *likacsos ég* – az így-úgy gömbölyűre föl-pumpált Európa – „megbicsaklásait”, az ki van (ki lesz) téve megannyi megpróbáltatásnak. Határ saját bőrén, testének minden porcikáján érezte a veszedelmet. Mindig költészetből font *szómágiája* előrevetíthette a világ (s benne az ember) tragédiáját, a lét drámáját (az öt gyöttrő *kozmosz hiányt*), de magatartásában (erkölcsében?) volt annyi bölcsesség, hogy valamiképp a világot elborító *sátáni kacaj* ellen cselekedjék.

Egyik ilyen nemes tette: rendszeresen szemlélte a magyar irodalmat az „átkosban” nálunk fölöttébb tiltott rádió, a Szabad Európa adásaiban. Sokunknak segített evvel, többek közt nekem is. (Szemléje – válogatva – könyvalakban is megjelent.) Filozófusnak tartotta magát (*Pantarbesz, Szélhárfa, Özön közöny*), ám valójában a műfajok határait átlépve tüneményes költő volt. A harag poétája. Szinte mindennel szembeszállt, ami magyar, de londoni „házacsakját”, vagyis palotáját *Hongriuscule*-nak nevezte. A fényvel kacérkodva írta a *Pantarbesz*-ben: „oly eszményi üveges szeretnék lenni inkább, akinek üvegtáblái egyenként vakok, de mind többet egymásra rakva – így válnak fényátersztővé”.

Nyelvművészként a semmiből – angol gyermekversből, magyar halandzsából – is döbbenetes erejű, valójában megfoghatatlan verset teremtett. Születés és halál úgy borul össze benne, hogy mindvégig érezzük eme tisztaságra vágó, sokszor

megcsalatott vén gyermek búcsújának fájdalmát. Íme az *Íni míni* – Kiolvasóvers öreggyerekeknek – befejező versszaka! „hullapólya hull potyog élni oly sebes / íni míni májni mó foglak ne keress / kiszámolás rámesett vagyok a hunyó / anyám édes jó leszek íni májni mó.”

A száz évvel ezelőtt született barátunk – legyen hangos a centenárium – már elég korán kíméletlen önostorozással jelölte ki helyét a „halhatatlanságban”. Az 1939-es *Férfiszárny*ban olvasható: „Halálom után mint sikoly maradok meg a Vég-telenben”.

Erre az *értékkijelölést* követelő *sikolyra* nem kell megremegnünk, de jó lesz, ha az eddiginél nagyobb figyelmet fordítunk eme hatalmas életműre.

(Elhangzott a Tokaji Író-táborban 2014. augusztus 15-én, Határ Győző emléktáblájának avatásán)

Ködöböcz Gábor

Magyar Orpheus, avagy a kozmikus derű költője

(Weöres Sándorra emlékezve)

Hamvas Béla szerint a földi lét legnagyobb adománya az éberség, amely mindenekelőtt a metafizikai érzékenységet jelenti. Azt a különleges adottságot, amikor az ember a fizikai észlelésen túl a belső látás és belső hallás képességével rendelkezik. Ennek köszönhetően a szenzualitáson alapuló empirikus tapasztalat metafizikai élménnyel társul, és olyan tudást eredményez, amely újfajta dimenziók felé nyitja meg az utat.

A metafizikai éberség Weöres Sándor fokozottan befelé figyelő, belső végtelenre fókuszáló költészetének is jellemző vonása. Magasságszférákat és mélységperspektívákat egybekapcsoló verseiben az éteriség a mennybéli, a démoniség a pokolbéli terrénumok felé jelzi az irányt. Miközben a *Fogak tornáca* című vers a kető kölcsönös feltételezettségét, lényegi összetartozását is érzékelteti: „Ha pokolra jutsz, legmélyére térj:/ az már a menny. Mert minden körbe ér”.

Kevés olyan egységes életmű akad irodalmunkban, mint a weöresi költészet. E líravilág bámulatos koherenciáját, kontextuális összefüggésrendjét a magyar nyelv csodálatos szerkezetét és hézagtalanul zárt, hibátlan logikáját dicsérő paradigmasorral lehetne érzékeltetni, melynek algoritmusszerű elemei a következők: arany, arány, erény, irány. A paradigmasor egyes elemei az értékjelkép és értéktudat relációjában a weöresi világkép megkerülhetetlen szegletkövei, melyek a költő alapmotiváltságát, egész létbeli pozícióját is nagymértékben meghatározzák.

Weöres művészetfilozófiai érvényű vallomásában napnál világosabban áll előtünk költői növéstervének, idejekorán felismert transzcendenciájának lényege: „Úgy szeretnék növekedni, mint az élő fa: gyökereivel lefelé, törzsével fölfelé, ágaival minden irányba.” Ehhez társítható a *Nem szándékom* című programadó versben olvasható művészi-emberi altruizmus, mely életre szólóan megfogalmazza a költői törekvést: „Nem szándékom, hogy kérjelek a jóra./ Perzselő szomjat kelteni a jóra: ezért jöttem./ Nem szándékom, hogy hívjalak a jóra./ Korgó éhet kelteni a jóra: ezért jöttem.”

Az éberség álmát az álom éberségeként megélő weöresi költészetet leginkább talán teljességigénye és harmóniavágya teszi lebírhatatlanul vonzóvá és igézővé. „Erény mindaz, mely az örök mértékkel megegyezik s a teljesség felé emel; bűn mindaz, mely az örök mértékkel szembeszegül s a teljességtől távolít” – szól a költői világképet is alapvetően meghatározó hitvallás *A teljesség felé* című prózavázlatokban. Ez az ars poetica a Weöres-életmű két emlékezetes szépségű alkotá-

sában, a *De profundis*, illetve a *Háromrészes ének* című versben is sugallatos erővel és transzparens módon jelenik meg.

Látnivaló, hogy mindkét vers a törekvés jegyében született, a lírai én mindkettőben az örök isteni törvényre figyelve, a legeszményibb vágy- és célképzetek hívószavát követve az otthonosságot, a harmóniát, a létteljességet célozza meg. A vágyakra, birtoklásra, önzésre, rivalizációra és viszálykodásra épülő inautentikus létformával szemben a *De profundis* és a *Háromrészes ének* mintha egybehangozóan recitálná a hitelesen és érvényesen megálmodott lét eszményi modelljét: „Valósíts meg egyetlen dolgot, Istent! Boldog leszel.” A realizáció eléréséhez, a külső-belső harmónia megvalósításához természetesen az önnön igazi lényünkhöz, a saját tiszta forrásunkhoz való visszatérés elengedhetetlenül fontos. Hogyha muszáj, akkor árral szemben úszva, a pisztráng példáját követve. Mintha csak egymás visszhangjaként szólalna meg és szólítana meg bennünket a két vers archaikus mélységekből feltörő, elemi erővel áradó konnotációja, amely Sri Chinmoy nemrég elhunyt spirituális mester tanítását juttatja eszünkbe: „Ó, világ, ne köss, ne vakíts meg engem; csak engedj szívem törekvő otthonába visszatérni engem!” A törekvő életre éhet támasztó és szomjat fakasztó weöresi 'szívvirágok' ezek az üzenetek, melyeknél fontosabbat, szebbet és különbet költő aligha adhat az olvasónak.

Amikor a múzsák különös kegyeltjeként, magyar Orpheusként és a minőség etalonjaként emlegetett Weöres Sándorra összpontosítjuk a figyelmet, akkor egy olyan par excellence lírikust emelünk a szemlélet középpontjába, aki kivételes éberségével, kozmikus derűjével, nyelvi erejével és univerzális lírai részvételen alapuló ontológiai érvényű költői igazságával segíti olvasóit a külső-belső harmónia és a létteljesség felé. A költőre irányuló megkülönböztetett figyelem kultúrhistoriai és hermeneutikai szempontból is indokolt, hiszen a szimfóniaszerűen összetett, egyedülálló formakultúrájú Weöres-életmű faggatása közben időben és térben hatalmas távlatokat átfogva lehetünk részesei annak a misztériumnak, amely a tiszta fényű ősi lét romlatlan idilljétől a 20. századi világlomlás rettenetéig vezet bennünket.

Az egzisztenciális érintettség és az esztétai elkötelezettség okán is mindig megújuló csodálattal s áhítattal veszem kézbe a csöngői mester egybegyűjtött írásait. A róla alkotott kép összetettsége költészetének alaki-formai változatosságával, műfaji-hangnembeli sokszínűségével, világképi-poétikai gazdagságával mutat megfelelést. Károlyi Amy igen pontosan és plasztikusan fogalmaz, amikor azt mondja, hogy a weöresi költészet szimfóniaszerű összetettségéből, az élmény- és érzékenységformák komplexitásából kitellett volna akár egy tucat elsőrangú poéta életműve is.

Weöres Sándor a szerénység monomániája volt, aki zavarba ejtő módon jelle-

mezte önmagát: „Én nem költő vagyok, csak kísérletező.” Miközben némelyek formalistának, kozmopolitának és individualistának mondták, Illyés Gyula egyszer így nyilatkozott róla: „Ki tudja, nem Weörest fogják-e egyszer a legnagyobb magyar költőnek tartani?”

A kreatív játékoságból, experimentáló hajlamból, formateremtő ötletekből, nyelvi leleményekből soha ki nem fogyó Weöres a szüntelenül szerepjátszó, alakváltoztató, maszkok mögött rejtőzködő, áttűnésekben tündérkedő, állandó tünékenységben és rebbenékenységben leledző, talányos, titokzatos költőként él a tudatunkban. Kányádi Sándor sajátos optikájú portréverse (*Weöres Sándor*) ezt a sokfelől táplálkozó szintetikus gazdagságot, világnyinak tetsző végtelenséget a színképelemzés technikájával igyekszik megragadni, a Weöres-jelenség lényegét működése közben fölmutatva.

A lírai hős meglepő metamorfózisai („tékozló római polgár, keleti kényúr, fölényes arisztokrata, pap és bohóc egy személyben”), a mágikus-liturgikus érzékenységformák megnyilvánulásai („orvosnak–sámán, bírónak– kádi”), a homo ludens bohókás tréfálkozásai és mosolyt fakasztó csínytevései („állandóan fügét mutat az olvasónak”, „bukfencet vet, madárrá változik”), az orfikus költői karakter jellegzetes gesztusai („gyermekkorod egy-egy rég kihunyt emlékét villantja eléd, az anyaméh-sötét ősökdre, az emberiség embriókorára emlékező tekerceidet játssza le ördögös magnóján”) mind-mind reális alapját képezhetik a weöresi alkotó- és alakítóerőről szóló legendáknak, mítoszoknak.

A *Tűzkút*, a *Merülő Saturnus* és a *Psyché* magaslataival kultúrhistoriai szempontból is egyedülálló minőséget képviselő Weöres-poézis ikonikus darabjai a költői lakozás távlatában villantják föl a vendéglét csöppnyi öröklétet kigyöngyöző esélyét. Íme, néhány különösen eszméltető és épülésünkre szolgáló hitvallás: „Fogd el a lélek árján fénylő forró igéket:/ táplálnak, melengetnek valahány világévet/ s a te múltó dalodba csak vendégségbe járnak,/ a sorsuk örökélet, mint sorsod örökélet,/ társukként megölelnek és megint messze szállnak.” (*Ars poetica*); „Mit bánom én, hogy versed mért s kinek szól,/ csak hátgerincem borzongjon belé./ (...) Ó, szépség lázmérője, hátgerinc,/ te néma bölcs: te légy, te légy bírálóm!” (*Harmadik nemzedék*); „Egyetlen parancs van, a többi csak tanács: igyekezz úgy érezni, gondolkozni, cselekedni, hogy mindennek javára legyen. Egyetlen ismeret van, a többi csak toldás: Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra” (*A teljesség felé*).

(Elhangzott a Tokaji Íróklubban 2014. augusztus 15-én, Weöres Sándor emléktáblájának avatásán)

Döme Barbara

Az úrinő cekkere

A nő előttem száll fel a földalattira. Figyelem, ahogy leül, ahogy gondosan elsimítja elegáns kabátján a redőket, és akkurátusan maga mellé helyezi a cekkerét. Retiküljét szorosán magához szorítja.

Pesti úrinő – gondolom, miközben fürkésző pillantással lopva tetőtől talpig átvizsgálom. Így próbálom lekötni magam. Ideges vagyok a találkozó miatt, amire igyekszem. Útitársam fejbúbjánál kezdem a megfigyelést, mivel állva kényelmesen rálátok. Frissen fodrászolt, divatjamúlt, de elegáns tupírozott kontyot visel, melyet, akár pont a mondatot, egy lila masnival fejezett be. Hosszú fehér szövetkabátján semmi makula. Lila bőrcsizmája magas sarkú. Retikülje, sálja és a kezén viselt méretes köves gyűrű szintén ibolyaszínű. Köhint, de olyan finoman, mintha tavaszi szellőnek nyitna kaput a száján át.

Pesti úrinő – állapítom meg ismét. – Pont olyan, amilyen gyerekkoromban szerettem volna lenni, amilyenek egy vidéki kislány képzelet számára elérhetetlen távolságra lévő romantikus szépséget. Nálunk az asszonyok másmilyenek voltak.

A cekkere is olyan kifinomult, olyan titokzatos. Nem látni, mi van benne, csak sejtem a kitérkedésekből, mit vásárolhatott. Alul, középen több gömbölyű tárgyat vélek felfedezni a cekkerben. Narancs lehet. Az úrinő a gyerekeinek vehette, mert ilyenkor télen kell a vitamin. Nem csak dáma, gondos családanya is – mosolygok elismerően, miközben otthonkát viselő édesanyámra gondolok, aki még a hetvenes években is mindig szerzett nekünk narancsot karácsonykor, persze pult alól. A zöldséges asszonynak januárban az összes ruhája fel lett újítva. Anyám varrónő volt.

A hölgy zsebkendőt vesz elő a retikülből, de nem fújja bele az orrát, csak finoman megnyomkodja vele az orra alatti részt. Úgy csinálja, mintha műalkotást hozna létre azokkal a finom, apró mozdulatokkal.

A narancsok tetején újabb kitérkedés. Egy lapos fémdoboznak gondolom. Ilyenben árulják a legdrágább bonbonokat és a legfinomabb teasüteményeket. Vendégeket várnak ma este – állapítom meg, és szememmel máris a pezsgősüveget kutatom a cekkerben. Látom is, ahogy egy kicsi barna valami kikukucskál a szatyorból. Ezt lesz az – nyugtázom, és már vizionálok is, ahogy a földalatti hirtelen elegáns nappalivá változik. Az úrinő, férjével, a megbecsült és elismert diplomátával, valamint két gyermekükkel, baráti társaságban ünnepel. Csakis ingyenceknek való, aprócska szendvicseket esznek meg kaviárt, pirítóssal, amit pezsgővel öblítenek le. Mindenki boldog. Egyszer én is az voltam.

Autóbalesetben elhunyt szüleim temetése után a toron odajött hozzám a nagy-

mamám, mert látta, hogy nem tudom abbahagyni a zokogást. Egy hófehér zseb-kendővel megtörölte az arcomat, az ölébe ültetett, és azt mondta, ha nem sírok tovább, elárul egy titkot. A fülemhez hajolt, és azt suttogta bele, ha ma éjszaka behunyom a szemem, ismét találkozhatom a szüleimmel, meg máskor is majd, ha leszáll az este. Olyan meggyőzően mondta, hogy hittem neki. Akkor, ott boldog voltam a félbehagyott szendvicsek, a kihörpintett borospoharak, a telesírt zseb-kendők között.

A nő végig simítja az arcát. Hárfán játszik így a mester. Bőre harmóniáját csupán néhány szarkaláb töri meg. Ötven körül lehet. Legfeljebb ötvenöt, de biztos vagyok benne, naphosszat kozmetikai szalonokban ül.

A cekker egyik oldalán alul, mintha egy rejtkehelyről akarna előbújni valami, újabb kidudorodást fedezek fel. Kissé szögletesnek látom, akár egy kisebb papírdoboz is lehet. Ajándékot képzelek bele. A nő kaphatta attól a férfitől, akivel titokban találkozott. Tulajdonképpen a bevásárlás csak ürügy volt a titkos randevú leplezésére. Elvetem az esti vendégség gondolatát is. Ellenben biztos vagyok abban, hogy a férfit egy kiállításon ismerte meg az asszony, s azóta kétszer is találkoztak. Krémest ettek a Zserbóban és kávéztak. A nő már első alkalommal megmondta a férfinak, közöttük semmi nem lehet, hiszen ő tisztességes férjes asszony. A második randira is csak azért ment el, hogy nyomatékosan közölje hódolójával, többé nem találkozhatnak. Aztán a búcsú után alibiből bevásárolt, felszállt a földalattira, és most még kissé háborgó lelkiismerettel hazafelé tart elegáns pesti lakásába.

Ugyanezt éreztem 5 éven át minden egyes titkos légyott után A miatt. Izgalmas, túlfűtött szerelmes esztendőik voltak ezek, de nem boldogok. Már az elején olyan tisztán láttuk a végét, akár az orrunk előtt lévő tárgyakat. Tizenöt év volt köztünk, meg persze két gyerek és egy feleség. Akik tudtak a viszonyunkról, azt mondták, csak az elveszített apámat látom benne. Öt éven át bujkáltunk, a hazugságainkkal együtt romlottunk meg, és mentünk tönkre, akár a napon kint felejtett sütemény. Aztán én a fővárosba költöztem, ő meg otthon maradt. Húsz év óta nem találkoztunk, de rendszeresen beszélünk, sosem felejtettük el egymást. Egyre jobban remeg a gyomrom.

A földalatti nyikorogva fékez, a Hősök terén az asszony leszáll, követem. Milyen szerencse, hogy én is épp ide beszéltem meg a találkozómat – gondolom, és közben nagyon figyelek, nehogy szem elől tévésszem az úrinőt. Legalább azt szeretném látni, merre indul hazafelé. A felszínen odalép egy rosszul öltözött, sovány férfihoz, és megcsókolják egymást. Meghökkenek. Aztán sietek, hogy hallótávolságba kerüljek. A férfi átveszi a cekkert, de addig szerencsétlenkedik, hogy az kicsúszik a kezéből, és minden kigurul belőle. Csak krumpli és egy nagyobb doboz gyufa. Se narancs, se bonbon, se pezsgő. A nő – miközben szedegetik a burgonyát – azt magyarázza a férjének, hogy a sógornője nem volt otthon, szóval nem tudta

odaadni a hazuról hozott zöldséget, viszont vett egy doboz prima, extra hosszú szárú gyufát, amit otthon a boltos nem árul. A férfi sürgeti, siessenek, mert mindjárt itt vannak a komájáék, akik felajánlották, hogy hazaviszik őket. Nyugtazzák, hogy így jobban jártak, mert három óra múlva már megetethetik a jószágokat.

– Na, aztán a maskarád bevált-e? – nevet jóízűen az ember, amikor felegyenesedik kezében a cekerrel.

– Az be – simogatja meg a férje arcát a nő. – Terusunknak nem kellett szégyenkeznie a fogadóórán, hogy az anyja parasztasszony. Csak ez a csizma töri nagyon a lábamat, alig várom, hogy visszaadjam a doktor asszonynak a többivel együtt.

A nő meg a férje egymás mellett szaporázzák lépteiket a téren át. Figyeltem őket, amíg valaki hátulról megfogja a vállamat.

– Szia, megjöttem – mondja A, és végigmér, tetőtől talpig. – Igazi pesti úrinő lettél – mosolyog, és megölel.

B. F. M. K. L. L. 2017

Bálványimádók

Debreczeny György

ott vagyok én is

kollázs Nyíri Erzsébet verseiből

ott van az éjjeli vonatfütty
a kihajtott kabátban
ott van benne a sár és a hó
és ott vagyok én is

ősapám kihajtott kabátjában
pogány élettánc lakik
ott vagyok a Margit-szigeten
József Attila szobránál is ott

sivatagi túra ez a kései szerelem
a pogány vonatfüttyben ott vagyok én is
József Attila szobránál ott van
a hegy a völgy a sár és a hó

az idő zárványa ez a kései szerelem
ősapám pogány vonatfütty
ott van bennem a sár és a hó
és ott vagyok én is

a kihajtott kabátban

a fák árnyát mondd ki

kollázs Baka Györgyi verseiből

mondd ki a fák árnyát mielőtt
a virágok felismerik a halált
semmit sem birtokolnak
Szolovjov madarai
veled vezethet-e út nélküled

a te dicsőséged zengeni
a gyerekkor patakjához odacsobognék
szárnycsapások hullnak az égből
mondd ki a fák árnyát mielőtt
a világok felismerik a halált

a csendet beviszem neked

kollázs Praszkeva verseiből

csendben beviszem neked
a fájdalmat csillagos éji órán
a gypet és a fákat
mert van remény a koponyában
homlokom körbefonja a parancs

a csendet beviszem neked
fájdalmasan éji csillagos órán
ma először éreztem igazán
Rodin vésőjét idegeimben
lepke lobog elő a robbanásból

kérdezem lét-e

kollázs Szekeres Mária verseiből

a mindennapok rozsdába maró századok
neked adom ki nem mondható bolyongásaim
mert végtelenek a te csapásaid Uram
a gyertya már nem ég
a szobor helye üres

magam vagyok a titok áttetsző testem
szirmai hullnak hajamra
ki önmagát úzi a gyertyafényben
annak nincs megérkezés
szép árnyék vagyok egyedül

ásott vagy fúrt kút a gondolat
nektek adom a bűvárfelszerelést
ó kegyelemben fegyelmezetten úszó csónakok
kérdezem lét-e
a csónakázás a Léthe vizén

csak átlibben

kollázs B. Tóth Klára verseiből

tiltott csöves a sárga villamoson
csak átlibben a mennyei szférába
nézzetek szét bársonytokból
előcibált színházi látcsövek
lebeg a város fölött a tiltott csöves
lebeg a tiltott város fölött

*

álmomban szétszaggattak a verebek
melyik valóságba nem szívárogo be fény?
magánya kilincseit sorra lenyomogatta
maga fölé nézett a béna gyermek
látta a lyukas cipőt
a sárga villamost

Bertha Zoltán

Poézis és gondolat megrázó magasrendűsége

Lászlóffy Csaba: Pózok a sebezhetőn; Átörökített magány – Versek I–II.

A Kolozsvárott élő Lászlóffy Csaba – a hajdani legendás Forrás-nemzedék mértékadó személyisége – jelenkori literatúránk egyik legkiemelkedőbb alkotója. A kortárs erdélyi és az egyetemes magyar irodalom kivételes képviselője, évtizedek óta termékeny és sokoldalú mestere: a változatosság, a sokműfajúság, a jelentéses szemléleti és formai gazdagság egyik legjelesebbje. Számtalan kötete öleli fel költői, lírikusi, próza-, dráma- és esszéírói életművét; verseskönyveinek, elbeszéléseinek, novelláinak, kisregényeinek vagy hosszabb lélegzetű epikai műveinek, színdarabjainak, értekező szövegeinek, publicisztikáinak rengetege folyamatos egymásutániságában is lenyűgöző teljesítmény. Egy-egy új kötetének megjelenése pedig mindig jelentős esemény Erdélyben vagy az anyaországban; de drámaírói művészetét Angliában, Írországban és Amerikában is elismeréssel fogadták és üdvözölték, angolra fordított darabját sikerrel adták ki és mutatták be. Híre-neve messze földig ér el tehát és minden tájék felé. Mint ahogy munkáinak poétikai sokszínűsége is a legárnyalatosabb dimenziókat járja be – az elbeszélő költeménytől a gyermekmondókáig, a biblikus poémától a játékos bökversig, a történelmi tragédiától az abszurd komédiáig, a groteszk rövidtörténettől a társadalomlélektani regényalakzatig. Világkép, stílus, gondolatiság, intellektualitás villódzó összetettsége és komplexitása, szintézisreemtő nagyarányúsága káprázatosvá varázsolja minden megszólalását, minden egyes alkotását. A formai bőségáradat pedig a szemléleti, hangnemi, stílári hagyományfolytatás és hagyományteremtés készségével is különlegesen telítődik. A nagy esztétikai tradíciók élénkülnek itt tovább, a Babits, Kosztolányi, Füst Milán, Szabó Lőrinc, József Attila fémjelezte tudatlíra, gondolati költészet vagy bölcséleti poézis, de meg is újítja a mai modernség, sőt posztmodernség szövegjátékos neoelektizmusával és szenzibilitásával. A formaérzékenység tehát hagyományörzés és megújító kísérletezés kettősségében, feszültségében bontakozik teljessé és teljes érvényűvé, s ez a távlatos értékösszegzés egyre erőteljesebben fejezi ki irodalmunk sokféle irányzatának, vonulatának és ízléstendenciájának egybekapcsolhatóságát és egymásra ható egyenrangú értékminőségét. Mert Lászlóffy Csaba végképp nem szűkeklő a nemzeti identitástudat, a magyar közösségi megmaradásakarát, a modern európaiság, a historikus elmélyülés, a lélektani és etikai fogékonyság, az elfogulatlanul enciklopédikus kultúraeszmény, a társadalmi szabadság- és igazságosságészme, a metafizikai nyitottság akármifajta értékrendjének a megbecsülése terén. Semmi nem idegen tőle, ami a magyar és a világirodalom kincsestárában évszázadokon keresztül felboltozódott, s állandó és energikus ihletettsége is az egész látóhatár tágasságának

műveltségélményétől éled és frissül folyton-folyvást. Amihez hozzányúl: rejtett vagy nyílt ihletforrásnak, inspiráló erőnek, motívumszerkezeti hatástényezőnek bizonyul. Ő aztán igazán mindent megtesz – és hitelesen eredeti, formátumosan egyéni, sajátosan szuverén látásmódjának, özönlő képzettársításokban megnyilatkozó formaigényességének ösztönzései szerint –, hogy megszólító erővel ragadja el olvasóit a közösségi sorsirodalmiság és a szubjektivista élménylíraiság, a tárgyias megjelenítés és az elvonatkoztatató stilizálás, a vallomásos személyesség és a filozofikus önértelmezés megannyi értéktartományának irányába. Igazi összefoglalója ő napjaink életérzésének, s gyakran éppen a sokarcúságában vagy mozaikos forgatagában elbűvölő formanyelvi változatosság és elevenség révén.

A budapesti Napkút Kiadónál, Szondi György jóvoltából számos kötete látott már napvilágot a szerzőnek. A mostani kétkötetes versgyűjtemény részint betetőzi az eddigi lírai termés eredményeit, részint tovább is lendíti ezt a mindegyre megkapó újdonságokkal tarkított lírafolyamatot. A perspektívaálgató rugalmassággal és a morális hűség tanúsító elszántsággal, a konkrét és a metaforikus versbeszéd asszociativitásával meg a végtelen és egyetemes kultúrtörténeti tapasztalatok sugallataival, s a tanítás és a példaállítás dinamizmusával töltekező versválogatás: igazi lehetőség az értő olvasásra – szakmabeli ínyencek és lelkes irodalomárok, versszerető értelmiségiek és az irodalombarát nagyközönséghez tartozó, érző és gondolkodó magyarok széles rétegei számára egyaránt. A humán kultúra és a művészettörténet örökkön ígézetes hangulata áramlik itt, az emberi lényegvalóság sűrű levegőjében lélegzik minden szó, betű, verssor és versciklus. Hallatlanul tömörítő és páratlanul szétágazó széptani artisztikum mozgósításával, bravúrosan sziporkázó nyelvművészeti ötletek, gesztusok, utalások, szójátékok felkavaró lendületével. Mélységáramlás és kitarulkozás, kötődés és emelkedés, érzékenység és érzékföltöltés: a Lászlóffy-versmondattal bolygó hullámlása immanens és transzcendens – mondhatni transzkulturális végleteket érint és közelít egymáshoz. Végző kérdések és fundamentális kultúrantropológiai üzenetek szervesülnek itt egymáshoz: a sugárzó létértelmező övezetek immár magának a költészetben megnyíló és felfénylő heideggeri létigazságnak a titokzatos terepévé lényegülnek. Tudás és egzisztencia, szellem és történelem, egyéniség és életmisztérium már nem különíthető el, miképpen létezés és művészet, kimondás és elhallgatás, szöveg és szöveggköziség, rejtély és valóság sem egymástól. Ezért állapíthatja meg remek ajánlásában – a kötetek borítójára helyezett jellemzésében – a kiváló fiatal költő, irodalomtörténész, kritikus Korpa Tamás (az életmű legkitűnőbb értelmezője, s nem melleleg e könyvek szerkesztője), hogy „Lászlóffy Csaba új verskötete (kettős könyve, líra-duója, ikerválogatása) egymással dialogizáló műveivel, ciklusaival, textuális kereszteződéseivel izgalmas és egyben kísérleti nagykompozíciót rajzol ki. Ebben áll egyik újdonsága. A hálózatszerűen működő elrendezésben olyan költemények foglalnak helyet, melyek érzéki finomságukkal, kontemplatív letisztultságukkal, helyenként heves, sőt kérlelhetetlen erejükkel, nyelvi erejükkel foglalják össze és gondoltatják újra a négy évtizedes alkotói pálya fő hangsú-

lyait. Lászlóffy Csaba poétikáit kezdettől a fokozott műgond, az européer műveltség át-sajátításának és problematizálásának készsége jellemzi. (...) Az ikerkötet egy (...) nagy líra (nem záróköve, hanem) széttekintési lehetősége.” És ezért mondhatja e könyvek kapcsán is Szepes Erika, hogy Lászlóffy Csaba „műveltsége felbecsülhetetlen”, „modernsége századokat átívelő gondolkodásában van”, s „nem szónokolni szeret, hanem gondolkodni, nem dagályos pátoszban harsog, hanem olyan versekben, amelyekben szarkazmus, elégikusság és nemritkán tragikum szól” (*Napút*, 2013/5.).

A *Pókok a sebezhetőn* (*Versek I.*) és az *Átörökített magány* (*Versek II.*) tehát az utóbbi évek termésének reprezentatív kollektívája – egyszersmind a történelmi és az aktuális közérzetiség, az individuális eszmélkedés, a testi, az empirikus és a lelki, a pszichikus személyiséglátomás, az önélveboncoló létezésanalitikai vizsgálódás, a tűnődő-merengő sorskivetítés, a mindennapokkal és a furcsa felbolydulásokkal, a fájdalommal, a betegséggel, az öregséggel (meg az emlékekkel, rémálmokkal, hallucinációkkal) birkózó magatartás jellegzetességeit és módozatait valóban egymással ötvöző költői szférák megragadó és katartikus együttese. A bátor szembenézés, az illúziótlan küzdelem éles diagnózisa. Életbevágó víziók és vitális jelenségek tanúságtevő megörökítése. Szenvedély és értelem örökösen izzó szövegművi organizmusa. Megrendítő sorsbeszéd és élő varázslat. „Az előérettől a fikción át – míg föl nem adom – / a valóságig, vagy inkább csak a valószerűig, / hiszen a valóság az abszurdal rokon” – amint ezt a Nemes Nagy Ágnesre utaló vers fogalmazza. S a valóval és a képtelennel zajló mindennemű viaskodás és azután a roncsolódás efféle bonyodalmaival és konvulzióit már a cikluscímek is szuggesztíven jelzik: *A pusztítás ára*, *Provinciális végzet*, *Elégia az eldugult memóriáról*, *Csapongó elmegyógy-korok* és így tovább. Az univerzális leépülés és degeneráció ezerarcúságától jutunk a történelemben vetett ismert és ismeretlen emberek élményérzeteihez, valahai költők, írók, zenészek, magyarázatkereső filozófusok szenvedés- és reménytanulságaihoz, majd a személyes, sőt biológiai és fiziológiai kínok és omlások mélypszichológiai tüneteinek, rezdüléseinek, mozdulataikhoz, idegi-szellemi-erkölcsi kifejeződéseihez, s azután az elmúlással szembeesülő racionalitás felemelő magasrendűségéhez, fanyar-komoly számvetéseihez, természeti és természetfölötti meditatív reflexióihoz. Sodrása van e konstruktív szövegszövedéknek, az elejétől a végéig, az evilágiságtól az örökkévalóságig húzódozó létösszegzések feszes sorozatának. És a már megszokott műfaji kavalkádnak az elégiától a krónikáig, a helyzetdaltól a balladáig, a rekviemtől a naplórészletig, a zsánerképtől a variációk és parafrázisok – „jelenések” és „áthallások” – tömegéig. És lenyűgöző a versformák, ritmusok, hangzások sokasága is: az időmérték ódonosságától a szonett hajlékonyságáig, a haiku törekenységétől a lamentáció veretességéig, a zsoldár misztikájától a zenei alakzatok (tedeum, szonáta, prelúd, kvartett, etűd, intermezzo, song és megannyi más) dallamait és struktúráját felidéző darabokig. „Virrasztó rapszódia” vall például az ősi értékrendet képviselő skólák megtartó boltozatáról, miközben dül az erőszak, a háborúskodás, s nő az apokaliptikus „vesztéségek kínja”. Amikor a „beteg emberiség, dilis / kedvét vad orgiában tölti, / térd-

re veti magát: csontra vetkőzve hisz. / E végvonaglás – végzetes ragály – / az emésztetetlen erkölcsi / elvek után, tetszhet akár / a férgeknek is.” Amikor „kíváncsi vagy: miért pazaroljuk el / azt is, amit egyszer ajándékba kaptunk?” Amikor kiderül, hogy a „szabadságharc rögeszméje nélkül / nyilván kényelmesebb lehetett volna; / nemcsak most tudod ezt, midőn már / az örökség is ingatag, legyen az lázadás / szelleme, vagy csupán a szelíd lélek- / vándorlás hitétől elzsongatott zsigerek.” Vagy amikor: „Az idő esély vagy csak magyarázat? / összevissza fekvő s zagyváló század / felforrt gyomor – a hideg is kirázhat / kényszer híján a szív üresen lázad / csuklón a pengeél: eszelős vázlat / vér vagy csak közöny özöne ha rád fagy / minek nyomozni? valóság és látszat / le nem rombolt berlini falán áthat / a jövő roppant ürege (alázat / okádékillant tölti meg a házat?) / lerágott csontjai lelki tusáknak / sorstalanság végtagjai se rángnak / sehol könnyekkel itatott káprázat // az idő esély? – nincs rá magyarázat”. „Konszolidációs szonett” ez – címe szerint is – napjaink sivárságáról, kilátástalanságáról. Mint ahogy a „sejtek szonettje” pedig Trianon el nem viselhető jóvátehetetlenségét panaszolja: „Az Öregistennel haragban / vagyok/voltam – én, faragatlan / vesztes versailles-i kirakatban; / a gőgös nagyhatalmi katlan / (Magyarigenben, Musza Daghban) / meddig maradhat bosszulatlan?”

És mit tehet ilyenkor a költő? Ironikus-önironikus – egyszersmind érzékletes kör-, kor- és kórképszerű – ars poeticájában kesereghet, háboroghat, figyelmeztethet: „Költő vagyok? Kit érdekelné? / Az ember rég nem önmaga, / ha még annyit sem ér az elme, / mint bár a valuta szaga. // Hittük mindig: a humanizmus / humusz alól is feltör a / fényre. (...) Szemünket elfedte a hályog; / illúzió a hit s remény, / eltűnt időkben botorkálók: / s ha bűnként húz le, nem erény. // Európa, gyilkos hecc s métely; / hány hulla/dék/gödört koholt. / Bomlott agyat riaszt a kétely: / az értelem csak szolga volt! (...) Stábok, spiclik – kicsi/nagy banda, / zabálnak és ürítenek. / Habzó történelmi halandzsa / határolná be létedet. // Megzápult próféták, varangyok, / szókészletük másfél arasz; / meg se kell húzni a harangot, / mind saját magára szavaz. // Keserves munka volt idáig / eljutni. Ma övék a lét. / A tökély korának, úgy látszik, / fújtak megint – romlás a tét. // Valami kortalan világít, / a szellem árnyékban marad. / Valamit elsodor egy másik, / vak kannibál-gén indulat. // Szolgálatos tábornok hangja: / 'Hatalmam van felettetek!' – üvölt (elefántból lett hangya), / s fölindulnak a vesztesek. // Világ mézárszéke ma zárva. / (A nyelvedet le ne harapd.) / Mindig lesz böllér; s nagy az ára, / hogyha az áldozat te vagy.” S ekként a halványan biztató „záróakkord” – az érték- és reménysugarat immár a transzcenzus átlényegítő és átminősítő, józan-rezignált vágyszférájában vibráltatva, s így számunkra, paradox módon, de mindnyájunk érdekében is megsejtetve valamit a mégis-várakozás bizonytalan bizonyosságából: „Hosszabb töprengés után döntöttem úgy, / elhíhetitek, hogy *odaát* is reménykedni fogok / a klasszikus költői modell túlélésében – / amennyiben a magam túlélési kísérletei / hiábavalónak bizonyulnának.”

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2013.*)

Alföldy Jenő
Az igaz út

Rózsássy Barbara: Fekete-fehér fénylés. Válogatott versek

... egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém
(Dante: *Pokol*, Babits fordítása)

„Aki dudás akar lenni,
Pokolra kell annak menni”
(József Attila kedvenc népdala)

Megjelent Rózsássy Barbara napjainkig terjedő pályaképe, a *Fekete-fehér fénylés* címet viselő *Válogatott versek*, hat korábbi verseskötetnek summája. Nem ellenőriztem, hány verset mellőzött régebbi köteteiből, de számuk csekély lehet. Olyan benyomást kelt, mintha csak a válogatott verseit írná, egyenletesen magas színvonalon, mindenkori igényességével.

Minthogy az olasz költészetben és kultúrában elmélyedő Rózsássy Barbaráról legalább a harmadik kötete, a *Pater noster Dante* (Mi Atyánk, Dante) óta tudható, hogy a nagy firenzei milyen sokat jelent neki – Arany János *Dante* című költeményének szavaival szeretném kifejezni, milyenek érzem poétikai természetét. „Acéltiszta tükre visszaverte híven / A külső világot – engem is: az embert; / De örvényeibe nem hatott le a szem, / Melyeket csupán ő – talán ő sem ismert”. A lélek örvényeit Rózsássy Barbara is megsejti: a sötétség démonjai őt is megkísértik látomásaiban. Lélektani önvizsgálataiban éppoly szigorúságot érzek, mint a mai élet kritikájában, mely már a múltba fordulásában, a kultúrába fogódzásában megnyilvánul. Önismereti versei nagy formai fegyelemről tanúskodnak, tartást és erkölcsi páncélt adnak neki. Eszménykereső és szellemi elődöket kereső verseiben a harmónia- és ideálkeresés uralkodik, de belső egyensúlyvesztéseit sem rejti el. Éjszakai képeit gyakran rémek népesítik be, s ahogy Nemes Nagy Ágnes idézi, „erkölcs és rémület között” szeretne ösvényt találni a harmónia nehezen megtalálható szigeteire. A lélek pokoljárásaiban nem csupán odüsszeuszi kalandot, hanem orfeuszi vállalkozást lát. Kitűnik a pozitív energiák felfogása iránti készsége.

Kezdetben még előfordult, hogy úti élményeiben a rácsodálkozás idilli hangulatát éreztem, mintha a 19. század eleji francia Musset velencei tárgyú verseit olvasnám. Ez érthető – talán nincs is nagyobb *újdonság*élmény, mint az először

megpillantott *régiség*. Rövidesen kiderült, hogy az olasz szakon tanult költőnek – az irodalmi és képzőművészeti alkotásokkal szembesülve – jóval többet jelentenek az önismeretébe vágó szembesülések Dante, Petrarca, a trubadúrköltők s a késői gótikától a korai barokkig terjedő kor, Giotto, Uccello, Mantegna, Caravaggio és a reneszánszból merítő modern festők műveivel, működésük helyszínével, az olasz kis- és nagyvárosokkal.

Rövidesen kiderült: Rózsássy nemcsak hangulatokban szemlélődő, kulturális fogékonyságát s formaérzékét hasznosító költő: pokoljáró, vízióitól el-elborzadó, rémekkel küzdő lírikus is, a nagy ellentétek mestere. A reneszánsz az antikvitásból merítette az égi és a földi szépség egységét a kereszténység szolgálatában, ezért bukkannak föl verseiben mitológiai nevek. Az érzelmi-szellemi sötétség, a kietlenség, a bűnök és mulasztások képei s a gyakran megidézett dantei mű, a *Pokol* jelenetei a mai élet veszélyeire emlékeztetik. Néhány versének tanúsága szerint Rózsássy egy külvárosi lakónegyed magas házának felső emeletén veszi föl nézőpontját, s magányos szemlélődésében tér- és időbeli határok nélkül száguld keresztül évszázadokon és országokon a képzelet repülőszőnyegén. Európai-magyar, helyszíneiben, kulturális tárgyú megnyilatkozásaiban és tárgyi világában egyaránt, mint az Itáliától megihletett költők, angolok, németek és magyarok, Pannóniai Jánossal kezdve. Tapasztalatait sorsaként éli meg, s az általános emberi tartalom kifejezésére használja fel. Szerencsére nem háborúk, forradalmak és zsarnokságok korában él, de kollektív emlékezete így is éberen működik: visszavisszatérően idézi meg a fiatalon meghalt ötvenhatos szabadsághős, Gérecz Attila költő alakját. Nemcsak közismert nevekben gondolkodik: az itáliai műemlékcsodak közül hazatérően áhítattal gondol a hazai külváros, Pesterzsébet művelődési házára, mely Gaál Imre nevét viseli, s olyan helyi nevezetességek műveinek ad otthont, mint a névadó festőművész, mint Rátkay Endre, a költő Kárpáti Kamil és a többiek, nagy- és kismesterek, akik a legnehezebb időkben is küzdöttek peremhelyzetük hátrányaival.

A válogatott kötet címébe foglalt „fekete-fehér” kontraszt híven kifejezi költői lelkületének szélső pólusait. A verseiben gyakran felbukkanó sötétség és világosság, az éjszaka és a nappal, a rút és a szép ellentétei kifejezik, hogy sokkal küzdőbb egyéniség, mint ahogy azt korai, gyerekkort visszasóvárgó verseiből sejteni lehetett. A tudásra szomjas pályakezdő a belső és külső kísértőkkel szembenéző és megküzdő, hivatástudatos művésszé érett. Korántsem veszendő lélek, aki nem bírja elviselni a ránehezülő terhet. Világosságot mások számára is kereső s ezzel szolgálatot tevő költővé jelölte ki hivatástudata. Pedig ha átadná magát szorongásainak, akkor szürrealisták utódjának látnák, akik csak az alvilág ismerőjét veszik észre szívesen Dantében, s a festők közül közelebb állnak Hieronymus Boschhoz, mint az itáliai reneszánsz életteli, szépségtől megigézett mestereihez. Lehet, hogy

Dante trilógiájából a *Pokol* a legéletszerűbb, de világképe csonka maradna az ideák szférája nélkül, ahogy Dürer metszeteiről sem törülhetnénk le a sugárzó menyeyet. Igaz: a bűn izgalmasabb, mint az erény, nélküle nincs tragikum, s a rút és a groteszk ismeretében jutott túlsúlyra a szép az embert idealizáló görög szobrászat fénykorában. Az istenek ógörög ősmítoszaiban is bestiális bűnök történnek. Ha jól megnézzük a Rózsássy-kötet illusztrációit, a felhasznált Correggio-képek éppen az erős kontrasztjaikkal hoztak új korszakot a festészetbe. Sötét háttérű képei sokszor vészterhesek: tragikus bibliai témáit brutális erőszakkal és az emberi test szélsőséges, naturalisztikus megjelenítésével párosította. A Rózsássy-kötetbe a művészi tárgyat élénkítő, barokkosan furcsa részletek kedvéért kerülhettek be illusztrációkként. A festményekből a magyar költő szívesen kiragad egy-egy finom részletet, hogy a súlyos vétkeket ábrázoló, jelképerjú etikai tárgyat minél maibbá és elevenebbé tegye. A címlapon levő képrészlet egy tükröt ábrázol a rajta pihentetett női kézzel, az önismeret jelképeként.

Rózsássy újhumanista költészete négy fő oszlopon nyugszik. Az első és legfontosabb: a szerelem. A vágyakozástól, képzelgéstől a testi-lelki beteljesedésig, a csalódástól a reménytelenségig húzódik érzelmi skálája. Igényszintjét magasra helyezte. Az eksztatikus „fausti pillanatnak” csak ritkán ad hangot. A nagy érzelmek főként a vágy s a képzelet művei, és mindennél messzebb állnak a szerelmi sportot űzők felszínességétől. A szerelem össze is mosódik másik nagy élménytartományával, a hittel. Tóth Árpád *Esti sugárkoszorújában* látjuk ennyire éterivé átlényegülve a „földi érzést”. Rózsássy sem szakad el a testiségtől: a reneszánsz szelleme az égi és földi kettősségében harmonizáló szerelem mindkét vonatkozásban az igények maximumára tör. Tiziano *Égi és földi szerelem* című festményének allegorikus nőalakjai között csupán árnyalatnyi a különbség. A műértők évszázadok óta tanulmányozzák, mennyiben tér el az egyik a másiktól. A néhány ruhadarab eltérése s a „földi szerelem” enyhén kacér gesztusa még nem az a férfiút próbáló elválasztó vonal, amelyet átlépve kínos határsértés következményeit kell elszenvednie a közeledőnek. Ez a határsáv fontos, mert Rózsássy Barbara szerelmes versei legtöbbször itt helyezhetők el, a vonzások és taszítások közös, keskeny területén. A szerelem sosem problémátlan: külön-külön világok találkoznak össze benne. Nem véletlen, hogy egyik versének megszólítottja, Nemes Nagy Ágnes oly fontos a költői példaképei között: mesterségének ez a nagy szerelmese arról híres egyebek között, hogy a szenvedélyeknek minden kínját megvallotta a maximumra törekvő szerelmesek módján. Harmonikus érzés ónála a több ezer éve élt Ekhnáton, Nofretéte vagy egy hősi halott angol költő, Keyes iránt éppúgy lehetséges, mint Rózsássynál a hétszáz éve élt Dante vagy a mai, Belgiumban vagy Némethonban élő pályatársnő iránt. Beleszerethetünk akár egy festménybe, amelynek kedvéért újra és újra fölkeresünk egy múzeumi termet; egy versbe,

amelyet mintha helyettünk írtak volna, oly közel hozza a magunk szülőföldjét, magányát, szerelmét. Rózsássyt félthetjük, hogy besorolják az „irodalmi költők” közé. Ez egyrészt nem baj (többé-kevésbé mindenkire, Adyra, Nagy Lászlóra is igaz), másrészt az irodalmi tárgyat is önismereti, lélektani jelképként használja, nem az életszerűséget mellőzve. Igényszintjét magasra emelő, igaz istenre és igaz emberekre vágyakozó nő. Az elvesztett éden nehezen meglelt maradékáért képes lemondani korunk talmiságairól, s érzelmeiben nem tűr kompromisszumokat. Ezért érezzük esztétikai normái közül első helyen az emberi világ, a kultúra és a természet szépségeit – szoros egységben végességünk tragikus tudatával. Velencei, római verseiben nemcsak a hangulatok, tárgyak szépségét veszi észre, hanem a romlást, a surranó patkányt s a csatornaszagot is. Villonnal mondva, tudja, mi a tejben a légy.

Verseinek harmadik tartópillére: a hivatástudat. Az antik mitológiában megtalálhatók a költői ihlet alapvető példázatai, a lant és a fuvola versengésétől a köveket meglágyító, vadakat szelídítő énekig, Homérosznál az Odüsszeiában, a phaiákok földjére vetődő hős kalandjában. Orpheusztól Apollóig és a szomorú sorsú Marszüászig széles a skála; való igaz, hogy a görögök már minden lényegit tudtak a költészetéről. Az egyik legkorábbi költőnév, amely évezredek óta fennmaradt, egy görög szerzetesnőé: a szerelmi vágyat felülmúlhatatlanul megéneklő Szapphóé. Azóta a költőnők visszaszorultak. Sokszor megpróbálták áttörni a férfilíra láthatatlan falait, de a legnagyobb tehetségeket máig is kétféle értetlenség fenyegeti. Az egyik, hogy „nőiesnek”, tehát a harcot s az ólomsúlyú szakfilozófiát megkerülőnek tartják, a másik, hogy intellektuális erejükért keménynek, „nőietlennek” érzik. Egy költőnő hiába mutat Pallasz Athéné-i bölcsességet, s viseli a poliszt óvó istennő fegyverzetét, eltér a férfiúi elvárásoktól, a csábos Aphrodité könnyűvérűségétől és Héra istennőnek a házi tűzhelyet őrző hűségétől. Rózsássy hivatásszerűen száll szembe az ilyen előítéletekkel, s nem a férfiúi, hanem a női erényeket megtartva vívja ki a szellem és a szerelem rangját. Ez az ő „igaz út”-ja.

Negyedik tartóoszlopa ennek a lírának: a költői hivatástudat. Rózsássy lámpásnak, fáklyának, tűzvívónek nevezi magát. Ellensége a sötétség, amellyel az érzelmenélküliség és az erkölcsi közömbösségből fakadó ostobaság sújtja a közép-szerűség híveit és áldozatait. Vissza kell hozni az eszményt, a humanista kultúra szépségét és tartalmasságát az érzékeket elvakító látszatok helyébe, amelyekkel a hollywoodi álomgyárak és a lármásan villogó diszkótermek kápráztatnak el vagy sokkolnak világszerte. Nem arra csábít, hogy a kiüresedésig *kiéljük* hajlamainkat, mint a bukáshoz közeledő Róma élősdie patríciusai és kenyérral, cirkusszal beérő plebejusai, hanem *megéljük* azt a sok szépet és jót, ami az emberiség alkotásaiban felhalmozódott.

Alig szóltam idáig Rózsássy Barbarának legszembetűnőbb költői adottságáról:

a formaérzékéről. Egyrészt mert ezt korábban megtettem, másrészt mert tudom, hogy ezt kevesen méltányolják a már Kosztolányi szerint „prózára szerelt” költészet korában. Mintha a műgond idejétmúlt dolog volna: a stílusban a „topisság” a divat. Költőnk, Dantét követve, az anyanyelvén kiküzdött *dolce stil nuovo*, a szép új stílus elvének jegyében szól embertársaihoz.

Tudom, az ifjan kibontakozó költőnek illik valami bírálatot mondani útravalóul a folytatáshoz; a merő laudációnak még nincs itt az ideje. Vannak még tartalékaik az anyanyelvnek, amelyek segítségével Rózsássy még hajlékonyabb mondatokat, rejtettebb formabravúrokat, merészebb képeket és akár a népnyelv metaforáiból is fölvehető szókincset mozgósíthatna igényes ritmikájú, szimultán verselésű szonettjeiben és más versalakzataiban. Ezúttal nem a „mesterműveit”, például szonettkoszorúját említem iránymutatóul, nem is az olaszosnál is olaszosabb, leoninus-szerű verseit, hanem néhány, látszólag egyszerűbb formájú versét hozom föl, amelyekben más erények jelölik ki további lehetőségeit. Ilyen az *Istenek lábnyomán*; a *Főpróba*; a *Duna-part, csend, magány*; a *Delvaux-látomás*; a *Létra, A lécs*; a *Világjáró napok*; a *Túl a sivatagon, A létezés geometriája* vagy *A legyőzöttek*. Ez a filozofikus, de az ironikus hétköznapiasságot és az ékesszólást sem elhagyó verstermése az, mely legközelebb jár ahhoz, hogy az „igaz utat” meglelje.

(*Stádium Kiadó, Budapest, 2014.*)

G. Komoróczy Emőke

„Égjek el kígyóval szennyezett kertemben én is...”

Benke László: A szerelem erőterében

„Az Isten kertjéből kiűzötten
hányszor kell még meghalni? Kereshetjük,
de már nem találhatjuk meg egymásban
a boldogságot, se a szabadságot.
Mert letértünk az útról.”
(*Sempre libera*)

Benke László előző kötete (*Hová lett aranytrombitád?* – 2013) fedőlapján gyönyörű, magános női angyal áll ég s föld határán, tekintetét merengve a lenyugvó napra veti (Kurdi István munkája). Talán a költő őrangyala, aki épp elszállni készül? Az újabb kötet (*A szerelem erőterében*) borítóján az ismert édenkerti jelenet: a bűnbeesett emberpárt lángpallosú angyal űzi ki a Paradicsomból (Reich Károly híres grafikája). S mint a Bibliából tudjuk: a kiátkozott pár megkezdi véget nem érő, bűnökkel terhes vándorútját. Vajon merre s hova tart? A földi Pokol, az egymást gyöttrő ellenségeskedés, vagy – szenvedésekben megtisztulva – a földi üdv felé, vissza az Édenbe? Ezekre a kérdésekre keresi a választ poétánk: újabb költeményei benső vívódásairól, szomorú-boldog lélekállapotáról tanúskodnak.

Korábbi kötetében már számot vetett életútjával, végigtekintve küzdelmein, csalódásain – keresve az élet-egyensúly megteremtését segítő támpontokat. Alanyi költő lévén, mélyen személyes élményként élte, éli át mindazt a gyötrelmet, amely az utóbbi évtizedekben lezajlott társadalmi változásokkal járt, önmagát is az „örök vesztesek”, a „félretaposott cipősök” közé sorolva. A perifériára került, nyomorgó milliók helyett s nevében szól – de már világosan látja: hiába. Új kötetében a vers-én tehetetlenül szemléli (hiszen mi mást tehetne?) a társadalom – végérvényesnek látszó – szétesését, az egyes érdekcsoportok közéleti csatározásait, a munka nélkül vergődő százezrek kiszolgáltatottságát, a családok széthullását. A szélsőséges indulatok eluralták immár a mindennapi életet is, ember embernek farkasa lett (*Hiénák, Dögkeselyűk, Pohár bor mellett, Padlásom deszkázása közben, Ima hajnali órán* stb.). Költőnk – a hozzá hasonlóan vergődő rétegekkel azonosulva – az általános romlás veszélyeire figyelmeztet: a „globalizált” viszonyok közepette felörlődik az emberi lélek, megtörik védekező ereje, feladja céljait,

álmait – ami végül is az egész társadalom mentális megroppanásához vezet/het/ (*Örökös veszedelemben*).

Lassanként ő maga is belefárad a reménytelenségbe: „Elgyöngült és elgyöngített országban élek / gyöngítenek és gyöngülök. / A szeretet és a boldogtalanság erőtlenségében /.../ szégyenszemre bujdosom, hazám, / s te szégyenszemre bujdosol bennem. /.../ Reményről reményre / süketen, némán, vakon és hallgatagon / faggatom sorsomat, / de nem tudom hová, és nem tudom minek / és nem tudom miért / miért és honnan csapnak le rám / hol az ellenségeim, / hol a tejtestvéreim”. A vers-én mint-ha „tízmillió gyertyaláng” között, temetőben bolyongana – mert tudja már: „szétrabolt hazánkban” a Tiborcoknak ma sincs, soha nem is lesz otthona (*Erőtlenségben*). És mégis... Mindennek ellenére: a nemzet ereje (még ma is) a kisemmizett milliókban, az „örök gyalogosokban” van, akikhez Benke – öregedvén és reményeiből kifosztva is – mindörökre tartozik: „Már gyöngülő erővel / járom az utam, / de hűnen magamhoz, barátaimhoz, / hazámhoz és testvéreimhez. // A világegyetem részeként / az én boldogságom az, / hogy amit még tehetek / a nagyobb rész boldogságáért / megtehessem azt” (*A hetvenedik*).

A lírai ént egyre mélyebben és fájóbban foglalkoztatják magánélete kudarcai is. A kötet élére emelt versben (*Erőtlenségben*) mintegy felméri léthelyzetét, a szakadékat hajdani álmai-vágyai és a valóság között, felismerve erőtlenségét élete eszményi és reális síkjának egymáshoz való közelítésére. Tekintetét a Magasba emelve próbálta mindig sorsát alakítani – s most szembe kell néznie azzal: semmi nem úgy sikerült, ahogy szerette volna. „Ha erőtlen voltam, / a tisztaság tüzére vágytam. /.../ Sosem nyugodtam bele, hogy miért kell / elhamvasztani a lobogó lángokat, / alulmúlni a fehér csúcsokat, / szerelmet sárral összekenni, / egyedül sírba menni”. Örök eszményként anyja-apja példája lebeg előtte, akiknek lépteit még Isten irányította, ezért nem tévesztettek utat megpróbáltatásaik közepette sem. A megbonthatatlan szeretet-közösség, az egymásért és a családért érzett felelősségtudat már hiányzik a mai emberi kapcsolatokból, ezért romlandók és rövid távúak. Szülei szeméből – fényképükön – még idős korukban is „önéret, szellem, tisztaság” sugárzott; fiuk, rájuk nézve, tekintetüktől maga is megtisztult. „El-elzsibbad szívemben a vágy, / hogy már övelük legyek. / És eltűnik arcomról a sár, / ha ők megérintenek” (*Anyám és apám fényképe alá*).

Benke László világlátása, egész érzelmvilága természeti alapokra épül; belső mércejét a szülői ház békéje, segítőkész és egymásra figyelő otthonossága alakította. A gyermekkori Éden piros barackfái, fehér virágdíszben pompázó cseresznyefái, az ezernyi virággal tarka illatos rét, a Malomárok – maga volt a soha vissza nem térő boldogság forrása. Ehhez képest felnőttkori élete – így, hozzá illő társ nélkül – csakis töredékes lehet. A Kígyó árnyéka vetül minden kapcsolatára; „édenien” gyönyörű Kertjében – dászentmiklósi otthonában – magányosnak, megcsalottnak érzi magát. A Paradicsomból való kiűzetés átka nehezedik rá /is/: „Már hiába beszélünk egy-

másnak; / letértünk az útról. A gyümölcsöt / megettük, szabad akaratunkból. / Megkeseredtünk tőle. Tudásunktól / olyan üzöttek lettünk, mint az állatok”. Az „örökélet” helyett a halált választottuk; „kereshetjük, de már nem találhatjuk meg egymásban / a boldogságot, se a szabadságot. Mert letértünk az útról” (*Sempre libera*). E verse mottójául a költő Mózes 5. könyvéből emel ki egy részt (30: 15–19), tudatosítván: az emberpár annakidején szabad akaratából választotta a Kígyó útját – így „nem maradt más hátra, mint egy fájdalommal teli bűnbánat és szembenézés a büntetéssel”. Az ember tehát, aki letért a szakralitás útjáról, csak a mély megbánás és eddigi élete felszámolása (metanoia) árán térhet vissza az Édenhez vezető útra. A vers-én, mindent felismerve, a szimbolikus halál jegyében felperzseli Kertjét: „Szár az füvek és ágak lángolnak kertemben / kivágott, lenyesett almafáim és fenyőim, / mandulám is lobog, / remegve reszketek a szárazságban, / nem tudok ellenállni, / játszom a tűzzel, égek, lobogok, / éjnek el kígyóval szennyezett kertemben én is” (*Egyenesen, mint a lángok*). S ha minden elég, ami a múlthoz tartozik, talán újra lehet kezdeni az életet. Egy új kapcsolatban.

Benke László Édene már többször is felperzselődött – de most talán megadatik számára az újjászületés is. Paradicsomi Évjával mintha rátalált volna az Istenhez visszavezető útra. Lírájában megszaporodnak a bibliai képek, amelyeket a legnagyobb természetességgel, magától értetődően vonatkoztat saját élethelyzetére. Megértette immár: csak Isten oldhatja fel az ember mélységes benső magányát, csak az ő irgalmas szeretete vezetheti el a másik emberhez: Isten a *híd* a földi lelkek között. Ezért Hozzá fohászkodik: „Szeretem Évát, Istenem, / teremtményeid közül őt add nekem, / hogy őbenne még jobban szeresselek” (*Édenkertben*). Az egymásra talált lelkek újraélhetik Isten közelségében a bűnbeesés előtti boldogságot (*Éva csókja*).

A szerelem erőterében című költemény nagyon magas hőfokú, sugárzó fénybe vonja kapcsolatukat. Éva ragyogása – elektromos erőter, amely felszikráztat mindent maga körül. Mint angyali látomás, tündöklök fel alakja költőnk előtt: „átsugárzol rajtam / s a boldogság erőterében / fényben és azúrban / repít minket a szerelmed, / Szerelmem. / Kicsit még hitetlenkedve, / de egymásnak kinyíltan, / teljes örömrre készen, / elhagyjuk a sötétséget”. Isten és a világ előtt is társául szeretné Évát, s az esti fényben térdre borulva a Krisztus-kereszt előtt, együtt imádkoznak megtisztulásukért, jövődő boldogságukért. Éva sírva-remegve suttogja: „Mária szeretnék lenni, tiszta / mint Szűz Mária”, s kegyelemért esd a Megfeszítetthez korábbi bűnei miatt. A vers-én szinte lángra gyúl Fialat (nála majd’ 20 évvel fiatalabb) Kedvese közelében, akit nem csupán egy találkára hív: „Anyám arcát láttam és látom / arcodban, szemedben, / ellakhatnál ingyen házamban, szívemben, / légy a feleségem holtomig”. S mint izzó látomás, egy kép jelenik meg előtte: „gyűltek a népek / körülöttünk egyre többen / a kereszt körül forogva / áhítattal és közönyben / mintha csak minket néztek volna, / mintha nem is vették volna észre, / hogy hosszú csókunkban összeforrva / vágyott

sorsukat látják. //...// Ahogy felocsúdtam / e valóságból és látomásból, / azt gondoltam: a sokasággal együtt / valamit most megértettünk. / Azóta lázakban lángolok érted”. Szeretné, ha ez a mély összetartozás-érzet haláláig elkísérné, s Kedvese az utolsó éjjelen mint Őrangyala állna mellette: „ismerős égi szép mosollyal /.../ mutasd az utat az ujjaddal fölfelé, / és rúgtass csak el gyorsan velem / ennél is boldogabb terekre / suhogó szárnyadon”.

Az Évával való találkozás tehát átformálja költőnk látásmódját, elmélyíti Istenhez való viszonyát, s bizonyos vonatkozásokban megújítja poétikai eszköztárát is. Elszakadva némileg a konkrét valóság síkjától, képzelete magasba szárnyal, s mitológiai burkot von élményei köré. Úgy éli meg az Éva-szerelmet, mint utolsó esélyét a boldogságra, a megnyugvásra – vele és általa rendeződhetne élete (s akkor „paradicsomi” kertje az üdvösség színhelye lenne, s Isten fénylő szeretete hatná át mindennapjaikat).

A lírai én emlékezetében feltolul egy gyerekkori emlék, amikor súlyos betegségében, lázalmában a „tüzes ember” szikrázó ujaival intett felé: kövesse. De ő már akkor nemet mondott a pokolfajzatnak, mert élni akart: Isten – „a legnagyobb magányos, a mindenekbe elrejtőzött nyilvánvaló” – fontos üzenetet bízott rá. Felnövekedvén, ez égi megbízás tartotta benne a reményt, hogy a szeretet nélküli világban, megpróbáltatásai ellenére is tovább tudja adni. S bár „tünékeny álmok tűnnek hatalmas Hold alatt, / szerelmek, barátságok / egy töről fakadnak és tűnnek / ugyanarról az ágról / ahonnan üzenetek fakadnak és álmok / mégsem adhatom fel /.../ mert üzennem kell és választ is várok” (*Üzenet*). Igen, választ. Mert csak Isten és ember, ember és ember találkozása a szeretetben, a XX. században végképp elnémulni látszó párbeszéd újraéledése oldhatja fel a végzetes magányt, amely Istentől és egymástól elválaszt bennünket. S ha a párbeszédet sikerül helyreállítanunk: szívünkbe (újra) édeni béke és otthonosság költözik. Éva mellett a vers-én mintha máris megízlelné e tündöklő érzést: „nagy szeme zöldjéből a természet nyugalma árad, / lelke mélyéből izgató sugárzás, / az édes, dús ajak rezzenő érintése a számon / ő-s-tudás szétizzik bennem, / remegve szikrázik érte a vérem” (*Éva arca*).

Benke László a szerelmet is elementáris természeti élményként éli meg (*Erdőszéli fényben*). S a Szerelemben, a Természetben, minden természeti jelenségben Istent keresi, látja: „hiszem, egyedül Te vagy tisztánlátó, / én pedig mindenütt Téged látlak, / szívemet lassan kitárom előtted, / mert jó itt lenni, és jó hinni, / hogy ennél is jobb lesz ott nálad” (*A láthatatlan láthatóhoz*). A természeti léthez való közelsége erősíti meg benne az örök megújulásba, az újrakezdés lehetőségébe vetett hitet is (ahogy a Természet megújul minden tavasszal, úgy újul meg bennünk is a remény: az Élet diadalt ül a halál felett). A keresztre feszítettség, a sok-sok szenvedés szinte mindig magában hordja a feltámadás ígértét. „Valahányszor megfeszítettetek / nem hagytam a hitem / hóban, sárban, fagyban, mocsokban. / Bízatok az örök megújulásban, / ne legyetek átkozottak, / legyetek áldottak / virágban, gyümölcsben, borban, sárban, /

bennem és magatokban” – biztatja testvéreit is; hátha bennük is megújul a hit „Isten halált legyőző erejében” (*Húsvéti üdvözet*).

Költőnk, aki mindig „földközelen”, a konkrét valóság síkján élt, s az élet reális gondját hordozta vállán, az Éva-szerelem által mintha átlépett volna egy légiesebb létszférába, amelyben minden lehetséges. Természetfölötti erőkre bízta sorsát – hiszen tudja: az *Őrangyalok* legfőbb gondja: „hogyan mentsenek meg minket / a Gonosztól s az örök haláltól?” Benső valója kitágul, mintegy magába öleli a teljes világot; s már-már otthonra talál a Mindenségben. „Az Örök Összetartozás Honában” szeretne élni Kedvesével, akire születése óta várt „a végtelen élet csendjének forrásánál”; de tudja: itt és most kell élniök. Gyöngéden hívogatja hát szerelmesét: „add a kezed, járjuk be paradicsomi palotánkat újra, / nincs több terünk, nincs több időnk, / életünk élni csak itt lehet. / Veled ültettem, veled vettem, arassunk együtt, / légy velem és kertem virágaival boldog” (*Hívogató*).

Csakhogy a páros lét boldog percei mellett (*Az öröm éneke*) ott vannak a mindennapok kínzó gondolatai is: valamiből fenn kell tartani életüket. Éva munkanélküli, s van egy fia, akit neki kell eltartania, hiszen még iskolás. S hiába von költőnk fénysugarakból szőtt álomburkot szerelmese köré – mikor a fátyol lehull, kénytelen szembenézni a realitásokkal: milyen jövőt kínálhat egy hetvenéves ember a nála majd húsz évvel fiatalabb Kedvesének? Tud-e számára valós életkereteket biztosítani? Mert az illúziókból, álmokból megélni nem lehet! Mióta lázadásunk miatt az Édenből kiűztünk, Isten átka kísér („Arcod verítékével...”) A vers-én ezt józanul fel is méri: „Lehet még veled pár évem, Évám, / sokszor le kell hajolnunk palántáinkért, / nincs más megoldás – öregszem, nézz rám! – befektetni a földi paradicsomba / legyen elég annyi, hogy megéljünk. /.../ Mert az ő almájában őshalált ettünk, / a Tilalomfa görnyesztő sugarában / úgy legyen hát, ahogy van. Örökké / dolgoznunk kell. / S hogy időnap előtt el ne vesszünk, / a halál halálán túl is muszáj szeretnünk”. De vajon Évája el tudja-e fogadni azt a „földközeli” életformát, amelyet szerelmese teremt köré? (*Az öregedő szerelem*)

Benke László élethelyzete, saját magához és szerelmeséhez való viszonya is bizonyos értelemben a „lepusztult ország” mentális és gazdasági állapotának függvénye. Éva – 50 éves múltán – már nem kap munkát sehol. „Fiával együtt éheznek. / Nem tudom, mit esznek öt napig, / telik-e nekik bármire is, / amikor nincsenek itt”. S öt egész héten át furdalja-gyötri a lelkiismeret: „annyi aprót se adott neki, / hogy az utolsó vacsorán / legalább jószágos fiát / tudná jókedvre deríteni”. Bűntudat kínozza azért, hogy neki magának se telik többre: Kedvese – hétfőnként, elmenvén tőle – „egy napra való ételt” visz haza; „főzje nagyobbik részét / egész hétre itt hagyja nekem”. József Attila sorai jutnak eszünkbe: ahogy a *Mama* „kis lábaskában hazahozta / Kegyelmeséktől vacsoráját” éhező gyermekeinek; vagy a költő-sors megrázó képe a *Mondd, mit érlel...*-ben: „Felesége a padlót mossa / s ő másolás után lohol” – hát ma is ugyanez a helyzet? Ez a magyar költők „örök” sorsa? Ehhez a valósághoz képest a

szerelem álma csupán illúzió lehet: „elámulok egy pillanatra még, / mert újra látom a bejárónóm / fájdalomban tágra nyílt szemét / s benne más világért csillanó drágaköveket” (*Eljárt hozzám létvégeken*).

Mindennek ellenére a lírai én megkísérli mégis *Egyensúlyban* tartani élete különböző síkjait – és ebben segíti a szerelem. Éva távollétében rá gondol sóvárogva: „Mit csinálsz éppen, Kedvesem? /.../ Mondd meg a csillagoknak is, / füttyüljenek, daloljanak, énekeljenek, / tested és lelked körül keringjenek /.../ bolyongjanak, fényeskedjenek, / ősharmóniában kényeskedjenek. /.../ Jó éjt, bolygók, jó éjt, csillagok. / Hajnalban is ragyogjatok, / fények a fényben felolvadjatok, / holnap találkozunk”.

A kötetet záró két versben a költő visszapillant a múltba, a gyerekkorba; összezsugorodik számára az Idő. A múlt átlép a jövőbe, a jövő visszahajlik a múltba – a köztes férfikor mintha tovatűnt volna. „Szeretem azt a jó kisgyereket, aki voltam, / akivel reggel fényes harmatot számoltam //...// övele vagyok a tisztaság kellős közepén / értünk vannak a fények, milliárd csepp a harmatban, / csendesen önekik fénylek /.../ öröm aranylik hajamban, / észrevétlenül s mélyen a szívemre szívom, / Isten, a szeretetedet, bár a nevedet se tudom”. Egykor otthon, Vrácsikon, Szentkirály fényes mezején, pöttöm gyereként szüleivel szántott-vetett, harmatot szedett; kertjében önekik szed ma is harmatot a reggeli fényben, maga elé idézve apja-anya – József és Mária – sudár ifjúkori alakját (*Akivel reggel harmatot szedtem*). És a hajdani karácsonyokat. Mintha ők hármásban lettek volna – lennének most is – az örök Betlehemben: „Fölém hajol / anyám, Mária, apám, József, / bölcsőben én a Gyermekek vagyok. / Bennük szeretet ragyog. / Az adventi csend / csillagot álmodott / földes kis konyhánkba. / Békésen alusznak a pásztorok” (*Karácsony*).

Erre a karácsonyra vágyunk, várunk mi is mindannyian – immár két évezrede! Vajon mikor hozza el, s elhozza-e nekünk a Kisdéd valaha is az áldott békét?

Benke László költészete az idők múlásával mind mélyebb s mélyebb lelki körökbe hatolt: a felszíni síkokról egyre inkább a legbenső rétegek felé. Ő, akinek egész lénye a valóságban gyökerezett, egyre jobban közeledik Istenhez – azaz önnön legrejtettebb *énjéhez* (C. G. Jung: „A psziché mélyén Isten lakik”) – a lét titkos és titokzatos lényegiségéhez. Mintha már értené, s meg is kísérelné továbbadni az „üzenetet”, amit gyerekkorában rábíztak: az Élet értelme – a Szeretet; ez az egyetlen kincsünk, aminek értéke van Isten szemében is. S béke nem lesz a világban soha, bármennyire sóvárgunk is utána, ha nem tudjuk megvalósítani a legfőbb parancsolatot: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat”, és „Szeresd ellenségeidet is”. Idősödvén, úgy tűnik, lassan mindannyian megértjük e parancsolat értelmét: ha a gyűlölet sátáni elve, a „szemet szemért, fogat fogat fogért” jelszava győz: a világ belepusztul. És senki számára nem lesz irgalom...

(*Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2014.*)

Sz. Tóth Gyula

Házasságring

Kaiser László Elvált apák Magyarországon. Béke és háború. Helyzetjelentések, vallomások

A cím egyértelműen bejelöli a témát, egyszerre hívó, felhívó és kihívó. Nagy a baj, hát segélyhívó. Felhívó: a problémára, gondolkodásra, állásfoglalásra, tetterre. És kihívó a „beszélő cím”: nagyepikai emlék, a híres nagyregény, Tolsztoj: *Háború és béke*. Figyelemfelhívásnak sem rossz – fogás. Utalás. Kötelez a nagy íróhoz és művéhez való tisztelet, jelzi a témavilág iránti elkötelezettséget. Erre még visszatérünk. A harmadik alcím: jelzés a tartalomra, a módszerre.

Indítás három idézet-mottóval: „Anyám szájából édes volt az étel, apám szájából szép volt az igaz” (József Attila), „Adjatok egy jobbik világot, Akkor talán másképpen látok, De adjatok: de hamar” (Ady Endre), „Te magad légy a változás, amit látni akarsz a világban!” (Gandhi) A mottók mint eszmebástyák megadják a gondolatvilág dimenzióit, perspektíváit. Tág tér bontakozik ki. Erre építkeznek a kifejtés, a szerző konkrétan is visszatér rájuk. Mi is visszatérünk.

Miről is lesz szó? Az Előszó eligazít a vállalkozásról. Mire is? „... a kísérlethez, a sokszoros kísérlethez”. Miért is? Hogy 1. a „hatalmas dzsungelt, érzelmi és értelmi őserdőt, pozitívumok, negatívumok egymásba csapását és öllelkezését, ugyanakkor egyértelműségek halmazát föltérképezem”. 2. „Annak érdekében, hogy férfi és nő, nő és férfi között ne mérgesedjen tovább a meglévő, immár létrehozott, kölcsönösen megteremtett »rossz«”. 3. „Ez a kötet azért íródott, hogy normális megoldások és normális élethelyzetek mellett tarthatatlan helyzetekre mutasson rá. Növeli, ki elfödi bajt, hivatkozik a szerző Illyés Gyulára, és mint „tollforgató, költő és író, ugyanakkor immár kiegyensúlyozott házasságban élő férfi és apa az illyési eszmét” követheti. Vagyis a szerző szándéka az összetett téma megfogása, átfogása, közvetítése. Ugyanakkor bogozza a szálakat, a fonalak között keresi a járható utakat, mert nem egy van – ezeket akarja fölmutatni. Itt vázolja fel a koncepciót és a metodikát.

A megalapozó, eligazító részek után kapjuk a közlést az anyag háttéréről, fokozatos az adagolás. Amire számíthatunk: dokumentumok, KSH-adatok, szakvélemények, interjúk. Három nagy egységre tagolódik a könyv. Az első: a téma (inkább probléma) exponálása – föltérképezés, kibontás. Ez időben: 2010–2012, 10 fejezetben. (Fejezetek: 1. Az elvált apa, 2. Egy kis múlt, 3. Egy kis jelen, 4. Vissza évtizedeket, 5. Szigorú tények és statisztikák, egyebek. 6. Még mindig statisztikák, tisztázó rezignációval, 7. Az alkohorról, 8. Rövid utalás a magyar irodalomra, 9. Vissza az alkoholhoz, 10. További tendenciák, pszichológiával.)

Aztán a szerző belevág: bmondja szempontjait, jelzi a problémakört, körbejárja a helyzetet, az állapotot. „Nem jó elválnak lenni. Elvált apának lenni sem jó. Elvált szülők gyermekének sem” (13.). Sístergő feszültség: az Egészbe vág, ami széttörött. József Attila nyomán megjelenik az apaszerep, megfogalmazódik az apa-szimbólum hanyatlása. Pszichiáter is nyilatkozik, megállapítható az apahiány (14). Ez már nem jó világ. Apa, igazi nincs, vagy háttérbe szorul: apátlan nemzedékek nőnek fel régóta. „Az apátlan nemzedék önazonosságát, cselekvéseinek vezérlését a morál helyett a jog és a pszichológia vette át” (15). Kaiser László úgy érzi, ha az elvált apák helyzetéről szólva adatokat, tényeket említünk, *morálról* is és a *lélektani* vonatkozásokról is beszélni kell. Előkerül a szülői szerep, a házasságra való *alkalmasság*, családtörténet, boldog házasságok. „A házasság intézménye – európai és keresztény értelemben – a középkor óta létezik, de természetesen más kultúrkörök és más szokások is vannak” (16). A válás a modernebb kor terméke, természete is eltérő. És sorjáznak az adatok. Magyarországon polgári értelemben vett válásról 1894-től beszélhetünk: a törvény kötelezővé teszi a házasságok polgári anyakönyvezését. „Az új törvény engedélyezte a válást is, de csupán kivételes esetben, ha az egyik fél hibáját bizonyítani lehetett”. A válást 1952-ben szabályozták újra, ekkortól a vétkességi elv helyett a „feldúltsági” elv lett a meghatározó”. (Kérdés, mennyire „feldúlt” a házasság, helyrehozható-e a kapcsolat vagy sem.) „A vétkességi elv mégsem tűnt el teljesen a jogalkalmazásból, mert két kérdésben döntöttek ennek alapján: lakáshasználati és gyermekelhelyezési vitákban. 1974-től lehet közös megegyezéssel válni” (17.). Az okok (vagy okozatok) között több minden fellelhető, úgymint a munkanélküliség, az alkohol (többször visszatérve rá), a meg nem értés, a félrelépés, a kiábrándulás.

A második rész – nevezzük utógondolásnak – 2013-ban készült: *Szomorú és biztató jelek a mában*. Az elemző rész megírása, a szereplőkkel való találkozás után a szerző folyamatosan figyelemmel kísérte a helyzetet, ismét találkozott régi beszélgető partnereivel, és újabb elvált apákkal ismerkedett meg. Történetek bizonyos változások, de például a 2009-ben bevezetett távoltartás intézménye jogi formával alig éltek, nem nő a gyerekszületések száma. Szomorúan állapítja meg: „Általában szinte minden maradt a régiben...” Az új Polgári Törvénykönyv már a (biztatóbb?) jövőt jelzi (54–60.).

A harmadik rész: „Vallomások”, amelyek *helyzeteket és állapotokat tárnak föl: a békétől a háborúig* (63.). A vallomások tágítják a kereteket, alakok, konkrét szereplők jelennek meg, mozgással, gondolattal, karakterrel, életépítőkkel. Megszólalnak a szereplők, a Béke-fejezetben: 5 személy, 4 férfi, 1 nő, a Háború-fejezetben: 10 személy, 9 férfi, 1 nő. Több a férfi, de nem nőellenes a „hangulat”. A vallomások (valóban azok) megrázóak, nem hallgatják el a férfi, a férj hibáit, felelősségét. Nem férjmentő nyilatkozatok. Drámai feszültséget sugároznak, megerősítik a szerző

felvetéseit, elemzéseit: a felbomló család gyengíti az egyéneket, férjet, feleséget, a legnagyobb vesztes a gyermek. Az elbizonytalanodó (lelkileg, anyagilag, olykor fizikailag) egyének bukdácsolnak az életben, nem erősítve a társadalmi szövetet. Mint az egyértelműen megfogalmazódik, adatokkal, tényekkel alátámasztva.

A végén a szerző húsz pontban összegez, majd, a kérdésözöntől hajtva, az öszszegzések öszszegzését is elvégzi (113). Mert riasztó a helyzet: „2001 óta hazánk lakossága 261 ezer fővel kevesebb! (...) az egyedülállók száma ijesztően megnőtt, 2011-ben minden harmadik háztartásban csak egy személy élt. Kétségkívül magányosodunk!” (56. Köztudott, hogy „a születési ráta ma Magyarországon 1,2-1,3, ez hozzávetőlegesen az európai átlag is. Ha így folytatódik, bő 200 év múlva mindössze 500-700 ezer magyar lesz, állítják komoly demográfusok” (20). Mindezt tetézi: „A lakosság 15-20%-a neurotikus Magyarországon” (52).

Mi is összegezzünk. Váláshelyzet van. (Csak ne legyen válsághelyzet.) A válásfajták sokfélék: van szükséges, elkerülhetetlen, vad, szelíd (?), korrekt, rendezett, ami az új családi formációkra is pozitívan kihat, s működik a normális kapcsolattartás. De itt keserves, fájdalmas helyzetekről van szó, melyek megviselik, esetleg tönkreteszik az apákat. Ez a nézőpont. Meg a fentebb sorolt társadalmi vonatkozások. Kaiser László az európai kultúrkörben gondolkodva, azon belül pedig a magyar valóságot érzékelve tárja elénk anyagát (16). A kőkemény, felelős gondolkodás, a szaporodó „összegzésekkel”, továbbgondolásra, „utógondozásra” buzdítja az olvasókat: „... lehetőségeinken belül változunk, változtassunk”. Mert, így vagy úgy, mindannyian e történet, e dráma szereplői vagyunk, teszem hozzá.

Az együttműködés jegyében kezdem én. Nem tudok okosakat mondani, nem is akarok. (Hatalmas az irodalma ennek, ehhez mindenki ért, legalábbis, ha tanácsot kell adni.) Nem személyes tapasztalataimmal hozakodom elő, a könyv gondolati keretein belül érintek néhány általam fontosnak ítélt tételt. Mert sokasodnak a nagy kérdések! Ady fentebb idézett sürgetése óta sok idő eltelt, de szaporodnak a problémák. Tágul a tér, tágulnak az élet határai. Sokféletre változott a világ, sok a jel. Csábul az ember. Lehetőség: nyeresre, vesztésre. Karrier, boldogság, siker, gazdagság. De mit akarok Én? Miben és mennyiben számíthatok önmagamra? Mert csak akkor jelenthetem ki a Másiknak, számíthatsz rám. Sok a példa, a sok csábító példa között elvész az ember. Ha nem farag magának „cselekvő” eszmeszobrot. „A mai ifjúság mércéje nem az eszmény, hanem a példa. Várható-e jó tőle, ha rossz példákat lát maga előtt?” (Buda Ferenc, 1964. lásd Debreczeni Tibor, *A kőrösi huszonhárom*)

A kérdések között itt van mindjárt a globalizálódó világ sarkalatos fogalma: a *szabadság*. Mi a szabadság? Fehér M. István, a halk szavú filozófus úgy tartja: „... a szabadság csak valamihez képest, valamihez függően létezik, s érvényes”. (Ezt *A szerelem sartre-i filozófiája és Kierkegaard* című írásában fejt ki. Tehát a „ha-

tártalan szerelem partjai” figyelmeztetnek, gondolom én tovább, lásd *Tempevölgy*, 2013. december, 59–62.) Egy korábbi írásában, Kant egy kifejezésére hivatkozva a mai szabadságot, a „dulakodás szabadságának” nevezte. Repül a papucs, törik a kristály.

De nem szerelemből házasodunk? Olyan is van. Meg olyan is, hogy azt hisszük. („A szerelemnek múltnia kell, s ha múltik, akkor fájnia kell...” – éneklí Zorán.) És van érdekházasság is. Mi hát a *szerelem*? Kötjük magunkat Fehér. M. István mód-szeréhez: valamihez képest... esetünkben a szabadsághoz képest. Lásd erre Petőfi: *Szabadság, szerelem*. ((Pest, 1847. január 1. E versét Petőfi az 1847-ben megjelent összes költeményei elé írta mottónak.) „E kettő kell nekem. / Szerelmemért föl-áldozom / Az életet, / Szabadságért föláldozom / Szerelmemet.” Petőfi realista volt (kicsit persze romantikus is), vagy-vagy, áldozatot kell hozni. De legfőképpen: választani. Ez az etikus magatartás, Kierkegaard nyomán. Már ha az ember felismeri a saját „birtoktartományát” és a „teljes kiteljesedést”, a kettő közti viszonyrendszert. „Vagy a csúcok nagy, edző hidege, / Vagy egy asszony simogató keze. / Vagy fent, vagy lent, élön, halálra-váltan, / Jaj, csak ne felemásan, felemásan!”, sugallja Reményik Sándor.

A házasságon belül jelen van egyfajta *hatalombirtoklás*, érződik a felek hatalomszerző indítéka. A hatalombirtoklás vágjától hajtott akciók közepette torzul a személyiség, vagy éppen dominánsan jelenik meg annak valamelyik eleme. Most meg a hatalmat kellene körüljárni. A nagy szociológiai irodalomban ez alapfogalom. Engem a „szerepek” érdekelnek meg a „kulturális tudás”. Az „uralmi tudást” emlegeti egy naplójegyzetében Végh Alpár Sándor, mely az „újkorban szinte egyeduralmivá vált”. Nap mint nap érezzük. A mindennapi szorításban belső szabadságra van szükség, „munkaszabadságra”, ahogy Végh Alpár hivatkozik Melocco Miklós fogalmára. Melyből kinyerhető a „hasznos tudás, amiből még minőség is lehet”. Így a tudás *nyugtató-erősítő hatalom*, „biztonsági fokozattal”. Ilyesmire utal Bójte Csaba, amikor a „Mi a baj a házassággal?” – kérdéskörben azt válaszolja: „nem tudunk bánni a felmerülő nehézségekkel”. (Magyar Hajnalka: Interjú Bójte Csabával. Zalai Hírlap, 2012. június 19.) Mert nem kellően működik a problémamegoldó képességünk. És ha a *tisztelet* is kiveszik, vége a dalnak. (Pedig érezni kellene: „... búcsúzni csak nagyon szépen szabad...”)

És mondjuk ki: „A legtöbb emberi szerencsétlenség, nyomorúság igazi oka nem is az emberek gonoszsága, hanem egyszerűen tunyaság.” Márai Sándor bátorít. Ha van tunyaság, van tunya is.

El kell időznünk hát kicsit a *személyiségnél*, a *szerepeknél*, hogyan jelenik meg mindez a házasságon belül. Alapként régóta támaszkodunk egy összetett, de jól használható definícióra: „A személyiség azon pszichofizikai rendszerek dinamikus szerveződése az egyéneken belül, amelyek meghatározzák jellemző viselkedését

és gondolkodását”. (G. WW. Allport: A személyiség alakulása, Gondolat Kiadó, 1980. 39.) Ha előfordul a házasság birtokként való felfogása, akkor megy a birtokon belüli hatalomgyakorlás. Nincs tisztázva a szereplők előtt, (nem tisztázzák), mi: 1. a házasság, 2. a másik, 3. önmaga. Mit akarok én az életben? Nem jövőképre van szükség, sokkal inkább tevékenységekre, leginkább főtevékenységekre. Mit akarok csinálni az életben? A főtevékenységhez lehet rendelni a szereplők mozgását, és lehet rendezni a cselekvéseket, a gondokat, az örömeiket. A főtevékenység mint indikátor, az „ontológiai beágyazottság” alapján. Megint Kierkegaardhoz fordulunk: „Hogy a tevékenységeknek legyen értelme, az életnek folytonossággal kell rendelkeznie.” Ha ez nincs, bomlik a házasságon belüli tevékenységek rendje. Bomlik a rend. Miért fordul át a személyiség a házasságon belül („más arcát mutatja”), miért veszíti el (hagyja el) azokat a szerepeket a párkapcsolatban, amelyeket a tágabb társas életben elvárnak, s amelyeket ott így-úgy teljesít is? (Legalábbis igyekszik.) Miért „engedi el magát” az egyén a kis közösségen belül? (Ismerős a magát elhanyagoló loncsos és/vagy házártsos és/vagy kikapós feleség és a magát elhanyagoló, kövér, izzadt, hirtelen haragú, italozó és/vagy félrelépő, az életet habzsoló férj. A durva beszédmód.) Át tudjuk-e rendezni szokásainkat? Össze tudjuk-e hangolni azokat a másik szokásaival, érdekeivel? Le tudunk-e mondani a sajátunkból valamiről is, ahogy előzetesen ígérettük? (A nagy dolgok mélyén rejtőző kis dolgok, a csip-csupok meghatározóak. Kérdés: a kis titkok mennyire erősíthetik a köteleket. Egyáltalán: erősíthetik-e?)

A kisközösségen belül nincs rend, harmónia, van-e a nagyobb közösségen belül, a társadalomban? Ha a nagyobb közösségen belül, a társadalomban nincs rend, harmónia, van-e a kisközösségben, a házasságban? Szabad is akarok lenni, birtokolni is akarok, szerelmes is vagyok (?), de azt is akarom, hogy szeressenek, és ne birtokoljanak, és a másik adjon le a szabadságából. Repül a papucs, török a kristály. „Az etikus ember szerint minden embernek meg kell hogy legyen a maga hivatása, amely megbékíti az embert az étellel.” (Kierkegaard) És ha már szakítani kell, annak is megvannak a maga szabályai, amihez kell a „kulturális tudás”, a nyugtató-erősítő hatalom, „biztonsági fokozattal”. Más szóval: illem–etikett–protokoll. Kaiser intelligenciát említ. Még egyszerűbben: józan ész, önmérséklet. A kevert-keverő világban az ember kábul és csábul. Kábít és csábít. Lehet mondani: szeretlek. Hihető is, nem is, többnyire időleges. Hazudható. Lehet mondani: kívánlak. Csábító, kevésbé hazudható. Nagyon időleges. Lehet suttozva ígérni: örökre együtt, boldoggá teszlek egy életre. Ezen alaposan el kell gondolkodni. De amikor elhangzik: számíthatsz rám, az már valami. Ekkor már partnerünk szemébe nézhetünk, mélyebben, hosszabban. És a szemből inkább kiolvasható, mennyire a maga ura a másik, képesnek látszik-e a változtatásra. S talán ilyenkor már csihad a hév, talán átjön a megfontoltság.

Erre figyelmeztetnek Gandhi szavai a könyv elején. És értjük a „beszélő” címet: Béke és háború, megtaláljuk a kapcsolódást időben, tematikában, problematikában a nagy orosz regényhez. Tolsztoj a háború idején vágyja a békét. Még hozzá a társadalmi és a magánélet kettős síkján, mely a szereplők mozgásán, karakterén keresztül egységben forr össze. A mikroközösség egészsége táplálja a makroközösség egészségét. És fordítva. Ez betegség-tünetek esetén is fennáll, oda-vissza. (És megjelenik a „válási árva, úgy is mondhatni: „békeárva” (30). Boldogság, hősiesség, feleség, család, álmok és valóság, életörömök, fájdalom. Miként Tolsztoj munkásságáról írják: „Műveit áthatja az életszeretet, a jövőbe vetett hit és bizalom, amelynek az író szerint egyetlen igazi alapja a család, az emberi közösség”. Nos, ez Kaisernél sincs másként. Ám míg a 19. századi nagy háborúzások, forradalmak, szabadságremények, honvédelem során keresik a békét a hősök, addig most éppen a legnagyobb békereményből, a szerelmes egybekelésből, a házasságból, a béke áhított állapotából zuhannak a hősök a háborúba. Azért úgy tűnik, kell egy Natasa! De légy Bolkonszkij vagy Pierre Bezuhov, a nehéz, olykor fájdalmas útkeresést senki nem úszhatja meg. Még az evangélium tisztellete is ott rejlik a mélyben, a remény valója. Mert drámát végigvinni hit nélkül nem lehet. Oly szépen sumázza ezt Végh Attila: „A drámához emberi cselekvés kell, a tragédia az emberi és isteni szféra összecsapásának színtere, amelyben az emberi elem jelenléte egyre fontosabb. A földi, emberi viszonyokat fürkésző tragédia egyre szabadabban, egyre izgalmasabban rója saját útjait. Olykor persze a lélekerdőben teljesen eltéved. Ám bármilyen messze tévedjen az istenek világló tisztásától, a szellem e derengő rétje mindvégig várja. Hogy maradjon értelme.” (Horror metaphysicae, Istenek tükre, Magyar Hírlap, 2014. február 15. 15.)

És mi a „környezeti” helyzet ma? Új Polgári Törvénykönyv kel életre. A nők és a gyermekek jogi védelme erősödött, egyáltalán: a jogok idejét éljük, lásd emberi jogok, családvédelem, gyermeki jogok. Anyák napján köszöntőt mondunk. Apák napja is van. És az apai jogok? Minél összetettebb, zajosabb, zavarosabb az élet, az egyénnek annál nagyobbak a lehetőségei, de felelőssége is, annál inkább (jog) védelemre szorul. (Utalunk a katolikus hagyományokra. A katolikus egyház az apák napját hagyományosan március 19-én, Szent József napján tartja. A legtöbb országban világi ünnepként tartják számon, általában június 3. vasárnapján.) De nem feledhető: „A házasságért nap mint nap meg kell dolgozni”, ahogy egy rádióműsorban summázták, ismertetve Bőjte Csaba könyvét: *A szeretet bölcsője*. (Lásd <http://www.hirado.hu/2014/02/09/a-hazassagert-nap-mint-nap-meg-kell-dolgozni/>).

Íme, előbújt a *szeretet*, kibújt, mint tavasszal a hóvirág. Házasság hete Magyarországon: 2014. február 9–16. És az aktuális, örök téma alaposan, feszítően kifejtve itt van előttünk. Mi a műfaja a könyvnek? Nagydoktori disszertáció?

Szocioregény? A kis könyv a szív fölött hordható: *szeretetírás*. Nem az apákat felmentve az anyák ellen, nem egyik vagy másik rovására: középpontban a család, leginkább a gyermek. A házasság egy csoda. És a vonatkozó tényezők között hangsúlyosan számításba jövő, korántsem mellékes *szexualitást* (megannyi öröm és baj forrása) még nem is említettem. Nem felejtettem el, más lapra hagyom. (Nem lehet mindenki Casanova. Bár a nők kedvvel omoltak karjaiba.) Miért kínozzuk hát egymást? Szegény feleségek! Szegény férfiek! Aztán egyszer úgyis kénytelenek vagyunk felhívni a „exünket”, bejelentve: A gyermekünk anya, vagy éppen apa lett! Ünnepelünk, vigadunk. Kirúgunk a hámból. „Hámon” kívüliek leszünk. Visszatalálunk? „Le téléphone pleure...” (magyarul: *Sír a telefon.*), ahogy fájdalmasan éneкли dalát Claude François.

Kaiser László, verseinek, prózaköteteinek sorában, ezzel a könyvvel ismét a szépet nyújtja át. A „munkaszabadság” jegyében, az „ontológiai beágyazottság” alapján a borítótervezővel, feleségével, Pereszlényi Helgával – s hogy teljesen rendben legyenek az eddig elmondottak, nagyleányuk is cipeli a könyveket. Dicsérhető a könyv nyelvezete, a kemény szaknyelv, az irodalmi és a mindennapi nyelv ötvözése, külön, hogy nem gügyög, nem használja az elharapózott „apuka”, anyuka” megnevezést. Egy írói, kiadói munkásság fényes állomása ez az *esztétikát, etikát* sugárzó mű, reményt tápláló *jó hírrel*. Nem házassági tanácsadó, de hasznos az egyénnek és a közgondolkodás alakítására is. Ezt kínálja fel Kaiser László, fogadjuk el. Elismeréssel, nagy köszönettel.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2013.)

Kaiser László

Apákkal és apátlanul

Kósa Csaba: Apáim

Ha nagy írói ötlet találkozik a váratlan és sűrű valósággal: komoly mű születhet. Másképpen: értékes könyv, az olvasók öröme is. A Táncsics Mihály-díjas, tavaly hetvenesztendős újságíró-író Kósa Csaba új kötete olyan dokumentumértékű szépirodalmi alkotás, olyan korokat, korszakokat, egyben személyes és családi sorsot idéző mű, amely a nyers, könyörtelen történelem s a hétköznapiok hiteles, színes megrajzolásával érdekes olvasmány is. Ötlet, valóság, írói bravúr: ez az *Apáim* című könyv lényege.

Apáim – már a cím is figyelemfelkeltő. Apátlan, apahiánnyal küszködő, tehát tekintélyt veszítő korunkban, amikor sokszor egy apa, egy példa sincs, Kósa Csaba kettőt idéz. Idéz és megörökít. Teszi mindezt az író az elkerülhetetlen véletlen segítségével, amely az erkölcsi számvetést és kötelezettséget megindítja benne. Édesanyja halála után hat kartondobozt talált, s bennük időrendben levelek, hivatalos papírok és családi dokumentumok – apjáról. Arról az apáról, akit soha nem ismert, aki 1945-ben halt meg, akiről volt szó a családban, de inkább kevés szó és semmiképp sem elegendő... És az édesanya által gondosan összeállított, úgy is mondhatnánk, múltidézésre előkészített dokumentumok révén megindul az emlékezés, legalábbis arra, amit hallott. Aztán a dokumentumok alapján a részekből egészset, teljes apafigurát varázsolt a mozaikokból Kósa Csaba. És az író tovább is lép, mert a tényleges emlékek, az együtt töltött évek, évtizedek alapján a mostohaapát is meg kell formálni.

Mindebben van valami fenséges és hátborzongató. Valami ünnepi és nagyon hétköznapi. A megörökítéshez nem csupán író és írói tehetség kellett, hanem anynyi tényező összejátszása, köztük a magyar történelem rettenetes szorítása. Hiszen apákon és az édesanyán s szerzőn túl az is főszereplő.

Két apa, két személyiség – két kor, sőt két Magyarország. Egy redukált családregegyen mögött a XX. század. Az egyik apa: az 1908-ban született édesapa, a dunántúli család első diplomása, közgazdasági doktor – a sors furcsa fintora, hogy ő is korán elvesztette atyját –, a kötelességtudó, értelmiségi mintahivatalnok. Mint a Kósa családban általában, ő is későn nőszül; az andrásfai tanítókisasszonyt veszi feleségül, és Esztergomban lesz közellátási főfelügyelő. Felső középosztálybeli élet, minőségi élet. Ezt dűlja fel és teszi tönkre a háború. Az Andrásfára visszahúzódt család közlelről látja a poklot, a „dicső” szovjet hadsereg rémtetteit. És a tragédia is bekövetkezik, penicillin hiányában hastífuszban meghal az édesapa.

Hat év múlva bukkan föl a másik apa. Az Andrásfán nevelkedő, később Budára költöző kisleány elfogadja őt, mindkét család is végül, hiszen az élet élni akar. A jóvágású, focit, italt, vendégeskedést szerető új apáról lassan kiderül, hogy hazudós, jellemgyenge. Meg karrierista: ezért lesz párttag és nagyfőnök a Kádár-korszakban. És – ez az írói teljesítmény, az emberi megértéssel párosulva – szerethető figura az olvasónak is, de főleg a mostohaúnak. Apa lett tehát, olyan-amilyen, ellentéte az igazinak, és mégis... Az ok nem csupán az együtt töltött hosszú időben gyökeredzik, nem is csupán a mostohaapa gyarlóságokkal és pozitívumokkal teli ambivalens személyiségében. Mély lelki oka van: a könyv és az író finoman, de egyértelműen érzékelteti: az apa nem csupán realitás, de belső igény!

Az nem is kérdés, hogy az *Apáim* kulcs Kósa Csabához, ugyanakkor a több mint harminc könyvének teljesebb megértéséhez. Ám ezen túl az utóbbi évek egyik legértékesebb könyve. A szükségszerűen torzó családregény (valójában két családnak és mögöttük levő családoknak is a regénye) milyen remek figurákat mutat föl hiteles történelmi háttérrel. Milyen szeretettel teli kép az édesanyjáról, az öregedésről, az öregségről. És nagyon is reális rajz a Horthy-, Rákosi-, Kádár-korról. Mindarról, ami Kósa Csaba apáihoz hozzátartozott. És olvasva a könyvet – hozzánk is...

(Berzsenyi Könyvkiadó, Kaposvár, 2013.)

Kántás Balázs

A mindent megalapozó Jegyzetfüzet-versek

Dylan Thomas ifjúkori költeményeinek magyar fordításáról

Erdődi Gábor műfordítói vállalkozása egyedülálló teljesítmény mind a magyarországi Dylan Thomas-recepció, mind pedig az összmagyar műfordítás-irodalom történetében. A fordító hiánypótló munkát publikált a közelmúltban: egy az egyben lefordította a walesi költő azon 237 fiatalkori, 14 és 20 éves kora között írott versét, melynek jó része eddig a magyar közönség számára ismeretlen volt, s melyekből a fiatalon elhunyt költő egész későbbi költészete táplálkozott.

Mint többek között angol szakot végzett irodalmárnak, jelen sorok szerzőjének mintegy hivatalból meg kell jegyeznie: szomorú ténye, s igencsak nagy hiányossága a magyarországi Dylan Thomas-recepciónak, hogy e versek többségéről korábban egyszerűen nem vett tudomást. Pedig ezek azok a költemények – s erre ma már cáfolhatatlan filológiai bizonyítékai vannak az anglisztikának –, melyekből a világhírű walesi költő szinte összes később publikált, letisztultabb, érettebb verseit (tovább)írta. Tehát egy egész nagy költészet forrásvidéke az, amit most végre, a 2010-es évek elején könyvformában a kezébe vehet a magyar olvasó is.

Csupán véletlenszerűen emelnék ki egy-két példát a magyar nyelvterületen kevéssé vagy egyáltalán nem ismert ifjúkori verset, melyek elméletileg még zsenigék – gyakorlatilag a költő életkorát s későbbi pályáját is figyelembe véve meglepően érett, látomásos, kozmikus-erotikus költemények, mint például a *The rod can lift its twining head...* kezdetű szöveg 1930 augusztusából:

Lendül a pálca két feje...

*Lendül a pálca két feje
kígyóként marja meg karom
Halálra sújtván ereje
már túl is vagyok bajokon.
Hisz halál barátunk lehet,
mi pálcánk is tán bűverő
Mint a megváltó feszület
és az örök-idő.
Inkább a féreg osztozik
a bőrömon és húsomon,
mint vérzön veszejtem el itt
a bűnös hajlamom.*

E fiatalkori (gyakorlatilag kamasz fejjel írott) szövegekben már a kezdet kezdetén jelen van gyakorlatilag minden téma – születés, halál, szerelem, erotika, lázadás, igazságkeresés, megváltás, bűn és bűnhődés, s mindezzel együtt a végső nagy, ontológiai kérdések –, mely Dylan Thomas későbbi, valamivel letisztultabb – mondjuk így, az ekkor még féktelenül áradó szavakat és képeket valamiféle meder korlátai közé szorító – lírájában. Persze a hosszabb terjedelmű – miként a fordító megjegyzi utószavában, átlagban hatvansoros –, számos esetben Yeats és / vagy T. S. Eliot poétikai megoldásait idéző hosszúverseken kívül már az ifjú Dylan Thomas is képes volt egészen rövid, minimalista – rá vallóan persze a formai bravúrokat, a metrikai könnyedséget itt sem nélkülöző –, szentenciózus költeményekben megnyilatkozni, miként arról a kötet több darabja, példának okáért az *Introductory Poem* címet viselő, 1931 októberében született, egyszerre ironikus és ars poétikus szöveg is tanúskodik:

Bevezető vers

*Hogy igazolódjék a tan az ominózus
Kerüljön tepsibe a filozófus
S az eszes az eszelőstől
Meneküljön autó-kerekektől
Így szellem a költészet ellen lázong
el se mozdulok a madárháztól.*

A kevéssé ismert ifjúkori versek mellett Erdődi Gábor – átütő erővel – fordította újra többek között Kálnoky László klasszikus magyarítása után Dylan Thomas *And death shall have no dominion* című híres, 1933-as költeményét, melyről mindenképpen úgy gondolom, műfordítás-történeti jelentőségű vállalkozás, fordítói fegyvertény, éppen ezért a viszonylag hosszú szöveg megérdemli, hogy teljes terjedelmében idézzük:

És nem győz rajta halál birodalma

*És nem győz rajta halál birodalma.
Meztelen lélek amott lesz egy
minden szél és holdi lakóval
Nap édes dörgésével elegy
Míg letisztogatva csont, hús, oldal
Könyökén, lábán csillag megjelen
Bár örült, nem veszi esztét,
Bár vízbefúl, fölveti fejét
S noha szerető vész, nem vész a szerelem
És nem győz rajta halál birodalma.*

*És nem győz rajta halál birodalma.
Jöjjön száz zöld dagály a tenger mélyein
soká hever, de meg nem hal, bizony,
és hólepel alatt, föld fehér éjein
kínpadra csavarva nem enged izom
Kérékre húzva meg nem törik
A hit, kezében, kettéhasad
s gonosz kardok bár átdöfik
Törik bár minden, ő nem szakad,
És nem győz rajta halál birodalma.*

*És nem győz rajta halál birodalma.
Nem hallja többé sirály jaját
S partokon tenger-dörgelelem
nem mond a sós légnak semmi új csodát
hol virág lengett, virág kecsesen
többé nem emeli fejét eső csapásain
Nézésétől a szépség peregne szét
de takarva szemét, tán lenne újra szép
Szépséget felvirágoztat a kín.
És nem győz rajta halál birodalma.*

*És nem győz rajta halál birodalma.
Tenger vagy hó alatt, ím végre
mit elveszettnek hitt, felfedi az ész.
S kis lelkét fogja a tenyerébe
tudván, hogy már soha nem enyész.
A Napban vár, míg a Nap kihuny és
már tudja is, mit sejtett ő csupán
életről-halálról kibomlik a talány.
Ismeri lelkét. Nincs többé kétkedés.
És nem győz rajta halál birodalma.*

Így fordítódik tehát újra magyarra a költő egyik hazánkban talán legismertebb verse, az értelmezés új tereit nyitva meg a szöveg számára. Kálnoky László méltán híres fordításával persze összevethető és valamilyen szinten össze is vetendő a szöveg: Kálnoky az eredeti angol szöveg kissé fragmentált, széttartó szintaxisát világosabb mondathatárokkal, konkrétabb értelmezésben publikálta, míg olybá tűnik, Erdődi Gábor fordításában a többértelműségek és a helyenként elmosódó

szintaktikai határok inkább megmaradnak. Érdeemes továbbá azt a pusztán filológiai természetű tényt megemlíteni, hogy míg Kálnoky a költő kötetbe később felvett, négyből három versszakossá redukált változatát magyarította, addig Erdődi visszanyúlt az egészen fiatalkori eredeti változathoz, és – talán az érettebb Dylan Thomas szerzői intencióját talán egy kissé megkerülve – a teljes, négy strófából álló szöveget tárta magyarul az olvasóközönség elé.

Ami Erdődi műfordítói stílusát és annak értékelhetőségét illeti – s talán itt van a legnehezebb dolga a kritikusnak, ha valamennyire objektív értékítéletet akar mondani a fordítások felett –, angol szakosként azt kell mondjam, összességében meglehetősen jól eltalálta azt a regisztert, amelyben visszaadni igyekszik a fiatal Dylan Thomas örvénylő, kép- és szentenciahalmazó, látomásos-kozmikus költészetét. E líra leginkább tudatfolyam-versekre és/vagy drámai monológokra emlékeztet a legtöbb ifjúkori költemény esetében akkor is, ha azokat eredeti nyelven olvassuk. Úgy vélem, a fordító az esetek döntő részében sem alul-, sem pedig túl nem stilizálja a versek magyar változatait, ugyanakkor kellően archaizál is azt a tényt figyelembe véve, hogy Dylan Thomas versei az 1920-as és '30-as években íródtak, következőképpen nem kortárs irodalmi alkotások, s talán nem is kellene őket – magyarul sem – azokként olvasnunk. Erdődi Dylan Thomasának stílusa magyarul leginkább a *nyugatos* hagyományba illik bele, s random összevetve néhány magyarítást az eredeti angol szövegekkel úgy vélem, a versek egyszerre törekszenek a viszonylagos jelentésbeli pontosságra és az esztétikai szépségre, ezáltal a legnemesebb (modern) magyar versfordítói hagyományokat követve. A jelentésbeli pontosságra való törekvés Dylan Thomas különleges költői nyelve és a walesi-kelta utalások, többértelműségek, valamint a szavak másodlagos, dialektusbeli jelentésrétegei miatt egyáltalán nem könnyű feladat, s még e líra avatott ismerője is ingoványos talajon jár, ha fordításra adja a fejét. Merész módon magyarítja ugyanakkor a költő által helyenként megjelenő neologizmusokat, többek között a *Do you not father me...*, magyarul *Ne atyásíts...* kezdetű versben, ahol a fordító Dylan Thomas látszólag önkényesen *igésített főneveit* (az angolban persze az ilyesmi nem annyira szokatlan) a hűség kedvéért ugyancsak megkísérli igésíteni. A fordító hangsúlyt fektet a versek zeneiségének erősítésére, a szövegek általában jambikus lüktetésére, melynek kedvéért nem ártallja megváltoztatni a hatályban lévő magyar helyesírási szabályokat a hosszú és rövid magánhangzók terén – erre számtalan példát találhatunk a kötetben, például a *röppül* ige rengeteg helyen hosszú ű-vel, a *tanúl* hosszú ú-vel, a *könnyű* melléknév rövid ü-vel szerepel, ezzel is erősítve a versek olykor szándékosan archaizáló stílusát. Kiemelhetjük továbbá azt, hogy Erdődi invenciózus sűrítési technikát alkalmaz Dylan Thomas komplex, az angol eredetiben legtöbbször birtokos szerkezetet használó metaforáinak fordítására: jellemzően kötőjeles összetett szavakat használ a magyar szövegekben: hogy csak néhány példát említsünk, ilyen a *kísérteti-kemény*,

a *vasnövény-vízmosás* vagy a *szemérmes-szivárvány-ölelés* költői összetételek a *Rain cuts the place...* című vers magyar fordításában (103–104. oldal).

A hosszú, monológyszerű versek esetében pedig a fordító poétikai megoldásai mögött mintha ott éreznénk Arany János Shakespeare-fordításainak monológja-it is – Dylan Thomas egyébként nem titkoltan használt Shakespeare-utalásokat számos művében, s a Shakespeare-drámák nagymonológjaira oly jellemző asz-szociatív technika és olykor túltengő képhalmozás az ő lírájában is tetten érhető, akár még a filológiai eszköztárával is bizonyítható módon. Mindezek fényében úgy gondolom, a fordító korántsem nyúl mellé, mikor adaptációban tudatosan megkísérel rájátszani a magyar Shakespeare-fordítás Arany János által teremtett – azóta persze számos fordító által szükségszerűen továbbgondolt és átértelme-zett – tradíciójára. A műfordító-költő Erdődi Gábor a kozmikus költészet terén továbbá bevallottan ihletőjének tekinti József Attila hasonló grandiózus költői látomásait, ezért talán nem túlzás azt állítani, hogy a Dylan Thomas-fordítások mögött áttételesen József Attila hasonló költeményeinek hatását is ott érezhetjük – fordítói utószavában egyébként (351–355. oldal) Erdődi *biokozmikus* és *kozmo-erotikus lírának* nevezi a walesi költő ifjúkori verseit, ezzel ugyancsak közelebb hozva Dylan Thomast magyar kortársához, József Attilához.

Fellelhetők persze a vaskos kötetben apróbb stílustörések is, melyek bizonyos szempontból akár hibaként is felröghatók a fordító számára. Egy példa ezekre az egyébként nem sok helyen előforduló stílustörésekre, hogy az angol *horror* szót – és ez a kötetben belül számos helyen, következetesen előfordul – nemes egyszerű-séggel meghagyja angolosan, *horror*ként, mely a magyarban ugyebár elsősorban egy populáris műfaj megjelölésére szolgál, s nem fordítja az ebben a lírai kontex-tusban talán sokkal természetesebben hangzó *borzadály*, *rémület*, stb. szavakkal. Egy-két szöveghelyen megjelenik az ugyancsak latin eredetű *frigid* melléknév is (nem feltétlenül a női frigiditásra utalva), változatlanul, holott talán ezt is vala-mivel természetesen hangzana *rideg*ként vagy *hideg*ként a magyar fordításában. Megjelenik továbbá a *sex* főnév *szex*ként való magyarítása, mely sokkal inkább a globalizáció egyre inkább anglicizálódó kortárs magyar szóhasználatra jellemző, holott ha következetesen szeretnénk visszanyúlni a nyugatos műfordítói tradíció-hoz és az 1930-as évek lírájának stílusához, talán érdemesebb volna ezt is *sze-retkezés*ként magyarítani. Felrónám továbbá a fordítónak, hogy sokhelyütt nem következetes a határozott névelő kitétele és/vagy elhagyása, különös tekintettel a kötött formában írott versek esetében érezhetjük úgy némely helyen, hogy egy-egy névelő a szótagszám betartása kedvéért marad el olyan szöveghelyekről, ahol jelenléte indokolt volna. Ezek a stílus- és kontextusidegennek ható elemek persze főként szószintűek, s jelenlétük minimálisan hat zavarónak a magyarul egyébként többnyire átütő természetességgel lüktető versszövegek befogadása terén.

A hazai recepció első állomása az Európa Könyvkiadó *Dylan Thomas összegyűjtött versei* című kötete (1966), majd ugyancsak a kiadó *Lyra Mundi* könyvsorozatának darabjaként jelent meg számos fordító tollából született Dylan Thomas válogatott versei című kötet (1979). Egy évvel később, 1980-ban jelent meg magyarul a szerző *Rebeka lányai* című regénye. Ezeket követte többek között Erdődi Gábor két jóval korábbi, egy verseket (*A csontnak partjain*, 1993) és egy elbeszéléseket (*A szerelem térképe*, 1998) tartalmazó műfordításkötete. 1999-ben pedig magyar nyelven hozzáférhetővé vált Dylan Thomas *A sziget* című regénye is. Mindezek után a most magyarra ültetett *Jegyzetfüzet-versek* újabb, igencsak fontos lépésként járulnak hozzá az immár több mint negyven évre visszatekintő magyarországi Dylan Thomas-recepció teljessé válásához. Az apró bírálható pontok ellenére a vállalkozás tiszteletet és értékelést érdemel, hiszen a könyv vitathatatlanul fontos darabokkal gazdagítja a magyar műfordítás-irodalmat.

Összességében tehát nem csupán az a tény bír jelentőséggel, hogy fordított szerző magyarul eddig ismeretlen verseit adja közre a kötet, hanem amennyiben nem csupán recepciótörténeti, de műfordítás-kritikai nézőpontból közelítünk a szövegegyütteshez, úgy egyúttal magyar nyelvterületen jelentős *költői* vállalkozásról is beszélhetünk. Kisebb pontatlanságai, stilisztikai törései ellenére állíthatjuk, hogy Erdődi Gábor versesztétikai szempontból is remek munkát végzett. Egy ekkora terjedelmű és volumenű műfordításkötet aligha adható közre apróbb hibák nélkül. A *Jegyzetfüzet-versek* talán az utóbbi évek egyik legfontosabb és legnagyobb volumenű angolból magyarra ültetett versfordítás-kötete, mely végre betölt egy régóta fennálló hiányt a magyar fordításirodalomban.

(*L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013.*)

Bakacsi Ernő

A hajléktalan

A százados felemelte a fejét, és a gyanúsítottira nézett. Az állta a tekintetét, és a rendőrtiszt nem látott a szemében sem félelmet, sem megbánást, csak fáradtság és fájdalom tükröződött benne. Ennek az embernek tiszta a lelkiismerete, és ártatlannak képzei magát – gondolta a százados. Nézte a bozontos, szőrös arcot, és magában sajnálta ezt a szerencsétlen embert. Milyen öreg, elhagyatott, legalább hetvenévesnek látszik, pedig még csak ötvennyolc. Vékony, sovány, 165 cm lehet, és nincs hatvan kiló. A nagyapjára emlékeztette, ő volt hasonló termetű, szomorú ember. Szerette a nagyapját, néha elvitte a tsz-istállóba, és megengedte, hogy ő hajtsa a lovakat. Takarmányos volt az öreg a tsz-ben, az istállók körül tevékenykedett, szállította az abrakot, a szalast. A nyári szünetekben szívesen ment vele. Nagyapa mesélt neki a régi életéről, a falu múltjáról, de nagyon ritkán nevetett. Ezt egyszer megkérdezte tőle, miért ilyen komoly, miért nem nevet többet. Nem félt a nagyapjától, meg merte ezt kérdezni, mert tudta, hogy szereti. Jól emlékszik, az öreg sokáig nézett a semmibe, aztán csak annyit mondott: – Később, ha már felnőtt leszel, majd megérted. Tudod, én nagyon szeretem a lovakat, de ezek nem az enyémekek, tőlem elvettek mindent, én itt cseléd vagyok. Nekem itt nincs szavam, ha mondok valamit, meghallgatják, de nem veszik figyelembe. Nem tudok örülni a munkámnak, pedig annak örülni kellene, jókedvvel végezni, mert a munka teszi az embert emberré. Csak a jól végzett munka után lehet örülni, pihenni, még mulatni is. Ezt most még nem érted, majd idővel te is rájössz.

Most ez jutott az eszébe, és nézte a gyanúsítottat. Hát ennek az embernek mi öröm van az életében? Nemrégén még valaki volt, embernek érezhette magát. És most, most ki? Mi? A legtöbb kutyának jobb a sora, azok rendszeresen kapnak enni, és a gazdi megsimogatja őket. Ki simogatja meg ezt az embert, ki törődik vele, egyáltalán: emberszámba veszik? A fogdában már megmosakodott, tiszta fehérnemű van rajta, de a felsőruhája az, amiben behozták. Még ilyen távolságból is szaga van. Szinte barátságos hangon szólt hozzá.

– Elmondta, hogy hogyan és miért lett hajléktalan, de most nem erre vagyok kíváncsi. Azt mondja el, miért szúrta meg Puporka Károlyt?

- Puporka? Én, kérem, nem is tudtam a nevét.
- Jó. Ez lényegtelen. Miért szúrta meg? De az igazat akarom hallani!
- Hát, kérem, az úgy volt, hogy az elejéről kezdjem...
- Az elejéről, de ha lehet, tempósabban és a lényegét!
- Igenis, kérem. Zsarolt. Azért szúrtam, mert zsarolt és vert.
- Ennél azért részletesebben! Az istenfáját magának, beszéljen folyamatosan, érthetően, ne bosszantson fel!

– Dehogyan akarom én az őrnagy urat felbosszantani, csak válaszoltam, mert kérdezni tetszett.

– Százados vagyok, nem őrnagy – nevette el magát. – Jól van, nem szakítom félbe, beszéljen, de ne szószátyár módon!

– Igenis, kérem. Azt tetszik tudni, hogy én napközben legtöbbször a patika előtti buszmegállóban vagyok. Úgy is mondhatom, hogy az az állandó helyem. Jó hely az. Elálldogálok ott, ha nincs várakozó utas, leülök. Ha van, akkor nem. Tudom én kérem, hogy mi illik, mit lehet, mit nem. Elhúzódnak tőlem az emberek, mert kilógok közülük, látszik, hogy hajléktalan vagyok. Ez ellen először mindenki próbál védekezni, hogy ő majd külön lesz, róla nem rí le messziről... De ez csak kis ideig sikerül. Az embernek megnő a haja, a szakáll... nem tud rendesen tisztálkodni, észre sem veszi, és már bűdös... Mások már annak érzik, elhúzódnak tőle, megvetik... Némelyek emberszámba sem veszik... Nehéz ezt tudomásul venni, nagyon nehéz... Különösen az elején. De nem mindenki ilyen... van kivétel. A buszról leszállók néha adnak egy százast, néha kettőt. Én nem kérem, én nem kéregetek, sosem kértem senkitől. Csak ott állok... és hát van, aki megsajnál. De nem ezért jó hely ez. Tetszik tudni, szemben van az ABC, a bolt mellett pedig a szelektív hulladékgyűjtők. Én ebből élek, kétszeresen is. A boltban felhalmozódó, kiürült, feleslegessé vált kartondobozokat elvihetem. Mikor már összegyűlik tízhúsz kiló, elviszem a gyűjtőhelyre, pénz kapok érte. De néha a lakosok is hoznak a papírgyűjtőbe kartonokat. Én ezeket figyelem és az üvegeket. Ha valaki üveget hoz, megkérem, hogy én dobhassam be. Kiválogatom. Mindig van benne olyan, amit a bolt visszavált, ezek főleg sörös- és borospalackok. Az emberek odahoznak öt-hat, sokszor húsz-harminc palackot, hogy bedobálják az üveges konténerbe, nem törődnek vele, hogy van közöttük néhány visszaváltható is. Én a visszaválthatókat kiválasztom és visszaviszem. Ebből is van egy kis bevétel. Sokan, ha üveget hoznak, már intenek nekem, hogy menjek át, és átadják a szatyrot, hogy válogassam ki. Ebből élek, kérem. Ritkán éhezem, eddig összejött annyi, hogy elég volt élelemre. Szűkösen, de elég. Ha másra nem, kenyérré futotta. Én alkoholt nem iszom. Nem mondom, hogy nem szeretem, de nem futja rá, és megvagyok nélküle, azelőtt sem ittam sokat. Tudom, ha már valaki az élelem helyett is az alkoholt választja, annak vége. Az már az utolsó stáció. Mert, tetszik tudni, élni mégiscsak jó. Megvetett, sokat szenvedő emberek vagyunk, de azért emberek, és az ember élni akar, küzd az életéért. Védi ezt a mocskos, megalázó életét, amibe került. Hát ezért...

– Folytassa csak, hallgatom. Nyilván fel tud hozni valamilyen okot.

Az öreg tekintete a messzeségbe révedt, mintha nem kihallgatáson, hanem valahol máshol lenne, aztán mintha csak magának beszélne, folytatta.

– Okot, hát persze. Szóval így éldegélek, éldegéltem én eddig ott a patika sar-

kán. Nem zavartak el, nem bántott senki. Szinte tartozéka voltam ennek a helynek. Tetszik tudni, százados úr, sokan utálják a hajléktalant, hibáztatják, élhetetlen senkiházinak tartják, de nem bántják, megtürik. Vannak azért jó emberek is. Ruhát hoznak. Használtat, meguntat, de akad új is, tiszta új. Kapta valaki, nem tetszik neki, félreteszi, aztán egyszer a kezébe akad. Sajnálja kidobni, hiszen még nem is használta, de továbbra sem tetszik neki vagy kihízta, és akkor eszébe jutok neki én. Én, a patika sarkán tanyázó hajléktalan, és elhozza, nekem adja. Így kaptam egy nagyon szép norvégmintás pulóvert is. Azt mondta az asszony, aki hozta, hogy költöznek, de ez a férjének nem kell, kihízta, és sohasem szerette. Valakitől ajándékba kapta, nem akarta mondani az ajándékozónak, hogy ő sohasem visel pulóvert. Az asszony még szabadkozott is. Azt mondta, ha nem sért meg vele, és ha elfogadom, akkor nekem adja. Nyár volt, de örültem neki, betettem a táskámba. Szép volt és jó meleg, gondoltam, jó lesz télire, ezt megtartom, de az a szemét legelőször ezt vette el tőlem.

De ez később történt. Elmondok mindent, ahogy parancsolni tetszett. Ahogy említettem, ez a törzshelyem. A patikasarok. Mert mindenkinek van törzshelye, ami az övé, amit a többiek tiszteletben tartanak, ez kialakult vagy megszerzett jog. Néha verekedés is előfordul miatta, mármint a hely miatt, de ezt tetszik tudni, erről nem is beszélek. Nekem nem kellett, az én helyemre senki sem akart jönni. Eddig legalábbis nem. Itt aztán van ám látnivaló is! Hej, de sok mindent láttam én ott! Ráértem, figyeltem a buszról leszálló embereket. Másképpen viselkednek a kora reggeli utasok, akik munkába igyekeznek, aztán jönnek a diákok. Némelyik alighogy leszáll, már keresi a cigit, és rágyújt. A fiatal kölyök még alig hagyta el az anyja csecsit – bocsánat, kiszaladt a számon – és már cigarettázik. És ebben az a szörnyű, hogy a lányok is. Ezek főleg ipari tanulók, szakiskolások, azt hiszem most így nevezik őket. Arra gondolok, honnan van ezeknek erre pénzük, honnan szereznek, hiszen a legolcsóbb cigaretta doboza is négyszáz forint. A később le szállók...

– Nyilván érdekesek a megfigyelései, de ez most engem nem érdekel. A bűntényről beszéljen! Hogyan történt, miért tette?

– Igenis, kérem. Arról beszélek, eddig is arról beszéltem... Akkor most csak arról... Hát... az úgy volt... Szóval. Augusztus elején lehetett, délután, úgy három óra körül. Éppen arra gondoltam, még várok egy-két órát, aztán elcsoszogok a szállásomra, a kalyibámhoz. Mert sajnos már csak csoszogok, nem tudok rendesen menni. Tavaly télen nagyon megfázott a jobb térdem, különösen, ha időjárás-változás jön...

– A lényegét, az istenfáját magának!

Az öreg összerezzent erre a keményebb hangra, egy kicsit meg is állt, kissé tátozott, mint aki nem tudja kimondani a szavakat, vagy keresi a megfelelőket. Lát-

szólag küszködött a folytatással, aztán először szaggatottan, majd folyamatosan beszélni kezdett.

– Elnézést... Hát, akkor... hogy is... Szóval... tehát augusztus elején, már nem tudom, milyen nap volt, de arra határozottan emlékszem, hogy délután. Szóval odalép hozzám egy nagydarab, izmos ember, azt hiszem, most úgy nevezik, hogy kigyúrt. Legalább százkilós, kopaszra nyírt pasas. Barátságosan hátba vágott, és azt mondta: – Na, öreg, hogy megy az üzlet? – Nem értettem hirtelen a kérdést, nem tudtam hová tenni ezt az egészet, mert ritkán beszélgetnek el velem, és ha igen, akkor sem így kezdik. Barátságosnak látszott, azt gondoltam segíteni akar, adni valamit.

– Nem értem, milyen üzlet? – motyogtam.

– Ne add a hülyét, öreg! – mondta. – Ez a hangnem nem tetszett nekem, és már nem is hangzott barátságosnak, de még mindig nem értettem a kérdését.

– Mit kérdez? Talán összetéveszt valakivel? – kérdeztem vissza.

– No, ne játszd meg magad! Napok óta figyellek, látom, hogy az üvegekkel seftelsz és kéregetsz is. Üzletet ajánlok. Én biztosítom neked, hogy ez a hely a tiéd, innen senki nem zavarhat el. Én megvédelek, és ezért fizetsz nekem hetente kétezer forintot. Ez az összeg semmi, csak zsebpénz. Láthatod, milyen rendes vagyok hozzád! Minden pénteken délután két és három óra között jövök a pénzért. Érthető?

– Miket beszél... mit akar? – hebegtem. – Nem kell engem megvédeni, nem bánt engem senki.

– Velem nem szokás vitatkozni! Örülj, hogy csak ennyit kérek. Most mennyi van nálad? Hadd lássam, ide vele! – Ész megmarkolta a mellemen az inget.

– Engedjen el! Milyen eljárás ez, egy nyomorult hajléktalant akar kirabolni, mindjárt kiabálok. – Szinte könnyörögve mondtam ezeket a szavakat.

– Pofa be, mondtam, hogy nincs vita– lihegte az arcomba. – Na, hadd látom, mennyi van nálad? Borítsd ki a zsebed!

– Csak nem akarja ezt a pár forintot elvenni? Nekem is kell, még kosztra is kevés.

– Úgy látszik, hogy másképpen kell veled beszélni, te vén szarházi! – Megragadta a karomat, és a patika mögé húzott. – Borítsd ki a zsebed, különben kapsz egyet!

– Ne csavarja a karomat, fáj – nyöszörögtem.

– Mutasd a lóvét, ha én keresem meg, azt megkeserülöd!

Láttam, hogy komolyan gondolja. Félttem, mert a szemében egy vadállat tekintete tükröződött. Kiborítottam a zsebemet. A markába vette és megszámolta a pénzt. Ötszázhusz forint volt. Jól emlékszem rá, ötszázhusz.

– Ennyi az összes? A többi hol van?

– Ennyi, nincs több – válaszoltam. – Adja vissza, azt akarja, hogy éhen haljak – könnyörögtem neki.

– Nem döglesz te éhen – mondta és a pénzt zsebre vágta. – Ne felejtse el, péntek délután itt legyél, és a kétezer forint meglegyen, különben megismered az öklöm! – mondta vigyorogva, és mire feleszméltem, volna már el is tűnt.

– Egy ideig még ott álltam, reszkettem. Máig nem tudom, hogy a félelemtől e vagy a dühtől. Azt hiszem, mindkettőtől. Olyan gyorsan történt minden, és olyan hihetetlen. Megzsarolnak, kifosztanak engem, egy hajléktalan senkiházit? Hát van ilyen? Még ilyen is lehet? Tetszik tudni, én már sok mindenben átestem, sokat láttam, tudom mi az igazságtalanság, a megalázottság, de ilyenre gondolni sem mertem volna. Fáj, rettenetesen fáj, égett az arcom a szegénytől. Nem azért, hogy elvették a pénzem, nem azért, hogy estére vacsorázni sem tudok. Hanem az eljárás miatt. Hogy ilyen könnyen odaadtam, hogy féltem. Sohasem voltam erős ember, de mégis. Hát már ennyire nem vagyok ember, férfi? – tettem fel magamnak a kérdést. És az a viselkedés, az a hangnem. Hajléktalan vagyok, de ember. Nekem is van önérzetem, még van. Nem tudtam szabadulni ettől az esettől, állandóan erre gondoltam, még éjszaka is. Képtelen gondolatok jutottak eszembe. Még az is, hogy talán igaz sem volt. Hallucinálok, álmodtam, de hát a pénz hiányzott. Aztán, lehet, hogy vicc volt az egész, nem látom többet ezt a fickót. Bár úgy lenne, sóhajtottam, de nem hittem magam sem. Meglepetés volt számomra, hogy vártam a pénteket. Félttem tőle, de vártam is. Tudtam, hogy akkor eldől minden. Elhatároztam, hogy pénzt nem adok. Ezt nem tudom megmagyarázni, nem akartam pénzt adni, de gyűjtöttem. Ezen azóta is gondolkodtam már. Tudat alatt feladtam, gyáva voltam, vagy mi? Tartottam ettől a nálam sokkal erősebb vadállattól, ugyanakkor az erkölcsi érzékem tiltakozott? Tetszik látni milyen dolgok jutnak az eszébe még az ilyen semmi embernek is, mint amilyen én vagyok. Erre egy kicsit büszke is vagyok, mert ezek emberi gondolatok. Ha hajléktalan is vagyok, de ez foglalkoztat, akkor talán még embernek számítok, akkor még hátha... tetszik érteni?

– Értem, de ismét eltért a tárgytól. Folytassa!

– Ja, persze. Igenis... hogyne. A második találkozás. Titokban abban bíztam, hogy el sem jön. De eljött. Amikor megláttam, úgy tettem, mintha nem venném észre. Akkor lépett hozzám, amikor nem volt senki a buszmegállóban. Nem köszönt csak azt mondta: – Jól van, öreg, látom itt vagy. Ide a lóvét!

– Nincs annyi... ne vedd el tőlem... nem akarhatod, hogy éhen haljak. – Valami hasonlót dadoghattam, és nagyon büszke voltam magamra, hogy vissza mertem tegezni. Felkapta a szatyromat, a másik kezével belém karolt, ez kívülálló személynek úgy tűnhetett, mintha segítene. A valóságban szorította a karomat, azt hittem eltörik, és cipelt hátra, szinte vitt, miközben azt sziszegte: – Te vén szaros! Mit gondolsz, te ganéj! Azt hiszed, játszatsz velem? Amit mondok neked, úgy csinálod, vagy megdöglesz! Érted? Közben a lakóház és a patika mögötti kis térségre értünk. Elengedte a karomat, és egy óriási pofont adott. Elestem. Felrántott.

– Folytassam, vagy ideadod, amivel tartozol?

– Ne bántson, úgy rémlik ezt mondtam. Utólag gondoltam arra, hogy ismét magáztam. Önkéntelenül így futott ki a számon. Tessék, nyújtottam feléje, ennyi az egész. Megszámolta. Ezerkettőszáz forint volt. Ez nem elég, kettőezerben egyeztünk meg! Nem kiabált, gondolom, nem mert. Mégiscsak voltak járókelők, tarthatott attól, hogy valaki közbelép, de nem törődött velünk senki. Nem kiabált, de a nézése és a hangja borzasztó volt. Sohasem felejttem el. Elkapta a szakállamat, azt hittem, kitépi. Mí van még? A kurva anyádat, add elő a többit is! Hová dugtad? Nincs... nincs több, rebegtem. Nem emlékszem pontosan, de lehet, hogy sírtam is. Elengedte a szakállam, és kifordította a szatyromat. Ott volt benne az új pulóver, amit már említettem. Akkor reggel kaptam attól az asszonytól. Ez volt az egyetlen darab, ami ért is valamit. Rögtön kiszúrta. Na, ezt elviszem – mondta – beszámítom a tartozásodba, de a jövő héten meglegyen a kétezer!

– Én igyekszem, de nem rajtam múlik, nem jön össze az üvegekből annyi – válszoltam.

– Ne hazudozz itt nekem! Ha nem jön össze, hát koldulj, mások is ezt teszik! De meglegyen, különben megtudod, hogy hol lakik a Jóisten!

– Amikor elment, lecsúsztam a fal tövébe, és sírtam. Tessék elhinni, százados úr, hogy sírtam. Valaki odajött, megkérdezte, hogy mi bajom. Beteg vagyok, hívjon mentőt? Csak a fejem ráztam, hogy nem, nincs semmi bajom. Leejtett ötszáz forintot, és továbbment. Akkor este is tudtam vacsorázni, áldja meg az Isten érte, de nagyon szomorú voltam, és nagyon fájt valami itt bent. Egyik pillanatban szerettem volna meghalni, a másikban megölni mindenkit, aztán újra bíztam az emberekben, hiszen vannak még jó emberek, valaki adott ötszáz forintot.

Elhatároztam, hogy egy hét múlva nem leszek a szokott helyen. Ennek a gazembernek nem tejelek. Talán nem talál meg, talán lemond rólam, nem üldöz, hiszen én kis hal vagyok. Bűnözésből él, ez nem vitás, de az én kétezer forintom ennek semmi. Úristen, mire képes, gondoltam, ver, zsarol egy öreg nyomorékot, miközben lehet, hogy nem is a családjának kell a pénz – nem mintha az jogot adna erre a cselekedetre. Lehet, hogy a kurvájára költi, vagy egy játékeremben veri el, én pedig éhezek és rettegek miatta. Nem és nem, ennek nem adok!

A következő pénteken már délben hazamentem. Haza? Tetszik látni, milyen bardságot mondok, mintha volna otthonom? Szóval, elmentem a kunyhómba a patakpartra. Biztonságban éreztem magam, honnan tudná, hogy hol van a tanyám. Egy kissé tartottam tőle, hogy máskor majd megkeres a patikánál, de ha meglátom, bemenekülök a patikába vagy a boltba, határoztam el. Ott mindig vannak, ott nem mer bántani. De nem jól kalkuláltam, mert megtalált.

– Megvagy te jómadár, az anyád kurva istenit! Azt hiszed, hogy elbújhatsz előlem! – Ordította és már ütött is. Nemcsak ütött, rúgott, ahol csak ért.

– Ne bántson, beteg vagyok! Azért nem voltam ott, mert beteg vagyok – hazudtam, miközben a fejemet védtem a rúgásaitól. Még néhányszor megrúgott, aztán felrántott, és az arcomba köpött.

– Ide figyelj, te utolsó tetű! Utoljára figyelmeztetlek, ezt jól jegyezd meg! Ha még egyszer át akarsz verni, akkor a patakba fojtalak! Velem nem lehet packázni – és ököllez az arcomba csapott. Hanyatt estem, és eleredt az orrom vére. Az embernek félelmében mentő gondolatai támadnak. Félttem, hogy tovább rugdos, hogy nyomorékká ver, félig már így is az vagyok. Önkéntelenül mondtam, hogy ne bántson már, ha agyonver, akkor hogyan fizessek. Most is azért nem voltam a helyemen, mert beteg vagyok. Mindent megteszek, amit mond, csak ne verjen tovább.

– Ez már beszéd! Látod, tudsz te okos is lenni! Csak aztán tartsd is a szavad, és ne pofázz erről senkinek, mert akkor... és felemelte az öklét. Most pedig ide a lóvét!

– Tessék, ez az összes – borítottam ki a zsebem – nincs több. Nem tudtam többet gyűjteni, mondtam, hogy beteg vagyok. – Féltre adtam oda, újabb ütéstől tartva. Megszámolta most is. Ha jól emlékszem, kilencszázhusz forint volt. – Ez semmi, válaszolta, de nem ütött. Mondtam, hogy kéregezz! Utoljára nézem ezt el neked, de az összegből nem engedek. A jövő héten háromezerrel jössz, de meglegyen, mert nem leszek mindig ilyen engedékeny! Világos?

Nem szoltam semmit, csak bólintottam.

– No, azért! – Ennyit mondott és elment. Csak most kezdtem érezni a verést. Minden porcikám fáj, nehezen kaptam levegőt. A bordáimat is megrugdosta. Lemásztam a patakba, megmostam az arcom, aztán visszamentem a kunyhómba, és elkezdtem gondolkodni. Arra a következtetésre jutottam, hogy ettől a gazember-től nem tudok megszabadulni. Mindenütt megtalál, és kétségem sem volt afelől, hogy a fenyegetőzéseit be is váltja. Lehet, hogy nem öl meg, de kínoz, ver, és ez még a halálnál is rosszabb. És hogyan szerezzek én neki heti kétezer forintot, vagy hármát, már azt sem tudom, hogy mennyit követel. És főleg, miért? Ha félre tudnék tenni annyit, akkor saját részemre gyűjtenék. Talán futná egy szerény albérletre. Így okoskodtam, de sehogyan sem találtam a megoldást. Még a rendőrség is eszembe jutott, de ezt a gondolatot elvettem. Hát mit mondjak a rendőrnek? Hogy engem zsarolnak, vernek. Védelmet kérjek? Hogyan és ki hinné ezt el nekem? Két nap múlva született meg az elhatározásom. Meg kell tőle szabadulnom. Meg, mindenképpen meg. Ez az ember – így okoskodtam – semmilyen eszköztől vissza nem riadó bűnöző, erőszakos állat. Az erőszak ellen csak erőszakkal lehet védekezni, legalábbis ebben a helyzetben. Engem nem véd meg senki, csak magamat tudom megvédeni. Igaz, törvényt szegek, de a büntetésem nem biztos, hogy rosszabb helyzetet jelent számomra a jelenleginél. Bocsásson meg, százados

úr, tudom, hogy ez rossz gondolat, de a kétségbeesés diktálta ezt. Úgy éreztem magam, mint a vadállat, akit a sarokba szorítottak. Annak sincs más lehetősége, mint az, hogy az utolsó csepp véréig védje magát. Amikor ezt elhatároztam, szinte megkönnyebbültem. Felkészültem rá. Tudom, ez súlyosbító tétel, de nem tagadom, úgyis rá tetszenek jönni. Mondom, felkészültem rá, de azt is elhatároztam, hogy csak az utolsó pillanatban, ha már nincs más megoldás. Lehetőséget adok neki, hogy hagyja abba ezt az egészet, de ha ütni akar, akkor megteszem. Hát így történt.

– Hogy? Pontosán hogyan?

– Elgondoltam. Tudtam, hogy ott nem lesz időm... Vagy gyorsan teszem, vagy végem van. Nem lehet kockáztatnom, mert sikertelenség esetén ez tényleg megöl. Elgondoltam és elpróbáltam, hogy a kinyitott bicskát hogyan tudom kezelni. Zsebben kellett lenni a kezemnek. Meg tudtam csinálni. Eljött a péntek. Szinte vártam már, hogy jöjjön. Észrevettem, amikor jött. Kezem a zsebemben, a bicska benne, kinyitva. Hozzám lépett.

– Látom, itt vagy. Jól van. Ide a dohányt, mert sietek – mondta.

– Hagyjon engem békén! Nem adok pénzt sem most, sem máskor – feleltem. Lángba borult az arca.

– Te hülye állat, hát nem volt elég, amit eddig kaptál? – mondta, és megragadta a vállam, hogy elvonszoljon. Ebben a pillanatban szúrtam. Kirántottam a kezem és hasba szúrtam. Felordított és mintha csodálkozva nézett volna rám. A következő pillanatokra nem emlékszem pontosan. Csődület támadt, a kés kiesett a kezemből, valaki megütött... aztán jött a mentő és a rendőrség... Én nem akartam megölni, tessék elhinni, nem akartam megölni, csak megszabadulni tőle...

– Szerencséd volt. Nem volt életveszélyes a szúrás. Életben marad. Megműtötték, néhány nap múlva elhagyhatja a kórházat.

*

Két nap múlva ismét a százados előtt állt az öreg hajléktalan. A rendőrtiszt már sok bűnözőt látott, hallgatott ki. Volt közöttük tolvaj, gyilkos, megtévedt és megrogzött, soha meg nem javuló, bűneit nem bánó gazember, intelligens és analfabéta. Általában megvetette őket, de munkáját elvégezvén nem törődött velük. A többi az ügyészség dolga. Az ember gondolhat ezt-azt, gyűlölheti is a bűnözőt, pláne, ha viselkedésével ezt még ki is provokálja, de egy idő után bizonyos fásultság alakul ki a rendőrben, kevésbé érzékeny az egyén sorsa iránt. De most más volt a helyzet. Ez a vén csavargó, aki most előtte áll, első felszólításra azonnal és őszintén mindent elmondott. Nem próbálta szépíteni a dolgot, kibújni a büntetés alól.

Kis túlzással azt is mondhatni, hogy becsületes, tiszta ember. Annál biztosan becsületesebb, mint akit megszúrt. Nem volt szerencséje, ilyen az élete, és a tettéért

bűnhődni fog, noha szinte nem volt más választása. A maga szorult helyzetében, nem – gondolta a százados, – mert rosszak a törvényeink. Az ilyen nyomorultat tényleg nem védi semmi, még a törvény sem eléggé.

Nézte az öreget, és ismét a nagyjára gondolt. Nem tehetett róla, de rá kellett gondolnia, pedig nem volt a két ember élete között semmi összefüggés. Persze, a fizikai hasonlóság, a kemény, küzdelmes élet barázdái az arcukon, csalódás a szemükben, az ott volt. Végül megszólalt, és önkéntelenül magázta a bűnelkövetőt. Ezt észre sem vette, pedig a kihallgató rendőr mindig tegezi a bűnöst, különösen az élet ellen vétőket.

– Jó hírt közlök magával. Megtárgyaltam az ügyét a kapitány úrral, és egyetértettünk abban, hogy szabadlábra helyezzük. Az ügyét vádemelési javaslattal átadjuk az ügyészségnek. A vád nem emberölési kísérlet, hanem kényszerűségből elkövetett önvédelem. A bíróság majd meghozza az ítéletet. Remélem, örül. Megértette, amit mondtam?

Az öreg csak állt félig nyitott szájjal, aztán kinyögte:

– Azt tetszik mondani, hogy elmehetek?

– Igen azt. Mindjárt megkapja a papírokat, a motyóját és elmehet.

– Ki az utcára? Ki tetszik dobni?

– Ember, ez a legkedvezőbb lehetőség, amit a rendőrségtől kaphat! Nem is örül neki?

Az öreg néhány másodpercig bambán bámult, aztán a százados meglepetésére, térdre esve könyörgött:

– Kedves, drága százados úr! Ne engedjen engem ki! Könyörgöm, ne engedjen ki! Csukjanak be, tartsanak itt a bírósági döntésig, aztán majd a börtönbe leszek. Ha... ha én innen kimegyek... ez... ez a Puporka, vagy hogy hívják, megöl. Vagy a rokona, akit nem is ismerek. Megölnek, biztosan megölnek...

És sírva fakadt.

Györgyei Géza

Eltitkolt ajándék

Ha az ember váratlan ajándékot kap, arra valami okból emlékezni szokott. Ha különös oka is volt az ajándékozásnak, akkor őrzi tán emlékezetében élete végéig azt a napot.

A negyedik osztályba jártam, épp az elején, még a félévi bizonyítványt se kaptam meg, amikor az őszi derekán a téli szünet jött, hirtelen, váratlanul, amit akkoriban szénszünetnek is hívtak. Biztosan azért, mert az osztályteremben egy mives, barnafényű cserépkályha oldalának dőltünk, ha betereletek minket az udvarról. A kályhába az öreg Sárossy bácsi hordta minden nap hajnalán a kanna szenet. Amíg tartott a szünet, megmaradt a szén, csak Sárossy bácsi gondnoki vaskályhájába kellett egy kupányi.

Apukám azt mondta, nem szénhiány, forradalom van, azért maradhatok itthon, bezárták az iskolákat. Igaza lehetett, mert ahogy emlékszem, nem volt fogcsikorgató hideg. A hirtelen jött szünetben csak gombfocizni tudtunk.

November elején jártunk, amikor váratlanul jött a hír, hogy másnap reggel be kell mennünk az iskolába. Apukám ezen csak csodálkozott, mert az előző nap délutánján a kertünk végében együtt néztük, ahogy tankok vonulnak a frissen hullott, félméteres hóban az Egyetem felé.

– Oroszok – mondta apám, ahogy a tankok oldalára festett vörös csillagot nézte.

Másnap reggel ott kellett sorakoznunk a folyosón, mert az osztályterem ajtaja zárva volt, egészen addig, míg az emeleti lépcsőn megjelent Olga néni, az osztályfőnök, oldalán egy rövidre vágott, szőke hajú lánnyal, akik együtt nyitották ki előttünk az ajtót.

A padok tetején kartondobozok sorakoztak, még néhányunk székére is jutott a csomagból.

– Gyerekek, álljatok a padotok mellé! – zengett Olga néni hangja, aki melleleg énektanár is volt, így mindnyájan jól hallottuk a felszólítást.

Olga néni vezényszavai után a fiatal lány lépett a katedra elé.

– Ajándékokat hoztunk nektek. A világ minden részéből küldték azok a magyarok, akik tudják, milyen nagy szükségetek van most a segítségre, ezekben a nehéz napokban. Ez mind a Vöröskereszt ajándéka, mondta a dobozokra mutatva.

Padtársammal egymásra néztünk, mert se Tamás, se én nem tudtuk igazán, ki lehet az a Vöröskereszt? Amikor az ismeretlen, fiatal lány félénken, fiús arcán pironkodva megjelenő tisztelettel kezét fogott Olga nénivel, és halkán még mondhatott valamit, majd az osztály felé intve, szó nélkül távozott, már sejtettük, hogy amitől félni kezdtünk, a véradás elmarad.

Olga néni egy jókora ollóval nekilátott a kartondobozok felnyitásához.

– Válasszon mindenki egy ajándékot, olyat, ami a legjobban tetszik – igazította el az osztályt Olga néni.

A dobozokban a legkülönbélebb dolgok sorakoztak. Tolltartó, tollak, ceruzák, kissé kopott nadrágok, pulóverek, leginkább konzervek. Csupa olyan, ami a magunkfajta magyar gyerekeknek örömet szerezhet.

Nem lehet azt mondani, hogy mintagyerekek voltunk, de ha kellett, szót tudtunk fogadni. A rengeteg ajándék láttán mégis képesek voltunk fejünket vesztve toladodni, félrelökni a másikat, hogy minél jobban belelássunk a dobozok aljára.

Nekem a tornasor vége felé volt a helyem, talán csak hárman álltak mögöttem, ezért nehezen sikerült bármelyik doboz közelébe kerülnöm, valaki mindig elem került.

Már majdnem minden gyerek szorongatott valamit a hóna alatt, csak Tibi, Tamás és jómagam kotorásztunk a kiürült dobozokban, hogy találjunk magunknak ajándékot a maradékból.

Ahogy elnéztem, nem volt sok választási lehetőségem. Egy hasáb alakú (mér-tanból jeles voltam) kartondoboz árválkodott az egyik kiürített láda alján.

Olga néni már korábban közölte, hogy mindenki értesítést kap, mikor kezdődik a tanítás, mikor ér véget a szénszünet, és engedélyt adott a távozásra azoknak, akik gyorsabban választottak maguknak ajándékot, így csak néhányan maradtunk a teremben az ajándékosztás végére.

Mindig tudtam, hogy Olga néni kedvel, még ha nem is mutatta. Inkább szidott, fenyegetett, mint dicsért volna, de ha rosszul láttam volna a dolgokat, abban az időben sem lehettem volna színjeles. Erre apukám is felhívta a figyelmem. Talán azért, hogy ne bízzam el magam, vagy azért, mert jobban ismerte a körülményeket.

– Mi maradt neked, bogaram? – hajolt olyan közel, hogy Tamás se hallja, aki még a terem végében próbálkozott, hogy találjon magának ajándékot.

Letettem a padomra a dobozt. Olga néni kibontotta a végét, és egy pár tornacipőt húzott ki belőle. Ragyogó fehér volt, és olyan erős gumiszag áradt belőle, hogy azért mondhattuk mindketten egyszerre, furcsa csodálkozással: – Hiszen ez még új. Vadonat új – erősített rá Olga néni. Éreztem, ahogy végigsimítja tarkómat, hogy mennyire örül ő is, hogy ilyen szép ajándék maradt meg nekem a végére. Biztosan észrevette, korábban hiába próbálkoztam, félretoltak minden doboztól. Valójában nem is választottam magamnak, a sors keze lehetett a dologban, de erről nem lehetett beszélni abban az időben, akkor más idők jártak, azért is törölték órarendünkéből a hittan órát. Olga néni biztosan észrevette, a cipő, amit eddig a tornaórára felhúztam, már az elmúlt évben is begörbítette lábujjaimat, futás közben csak azért nem nyűszítettem, mert az tilos volt a családjunkban. A szenvedés-

nek, a fájdalomnak nem lehetett hangja. Azért gondolom, hogy tudhatott valamit Olga néni, mert mindig igyekezett csendesíteni Balajti urat, a tornatanárt, ha nekem állt, és lustának titulált. Olga néni szép szóval mindig felém billentette Balajti úr, tornatanárunk jóindulatát.

– Ha ezt felveszed, biztosan te leszel a leggyorsabb az osztályban, te leszel az első minden futóversenyen – indított útnak Olga néni, aki tudta, hogy jobban szeretek focizni, vagy bármilyen koromhoz illő sporttal tölteni időmet, mint az énekórára előírt moll vagy dúr hangsorra fecsérelni a drága időt.

Olga néni nemcsak énektanár volt, de jövőbelátó is.

Tavasszal már a salakos udvaron tornáztunk. Megkezdődtek a felmérések a városi bajnokságra. Nekünk hatvan méter kellett futni, azt mérte stopperrel Balajti úr, a tornatanárunk, aki hitetlenkedve nézte a mutatót, ahogy átfutottam előtte a célvonalon.

Nem tudta mire vélni a változást, ami hirtelen bekövetkezett nálam, ha torna-dresszbe öltöztünk.

A velem egykorúakkal rendezett városi bajnokság megnyeréséért díszes oklevelet, és egy mesekönyvet kaptam. Balajti úr dicséretére várnom kellett, mert a rendőrségi zárkában hetekig kérdezték az ávosok, mire újra kiengedték, és ismét füttyörészhetett nekünk a tornaórán.

A sikereimnek apukám is örült, de úgy általában szomorúnak láttam.

Egyik este leült hozzám lefekvés előtt beszélgetni.

– Boldog vagyok fiam, hogy ilyen ügyes vagy, és sikerül minden futóversenyt megnyerned a városban. Büszke vagyok rád – búcsúzott, végigsimítva homlokomat elalvás előtt.

Talán akkor, abban percben kellett volna elmondani apának, hogy milyen sokat köszönhetek annak az ajándéknak, annak a csodás tornacipőnek, amit abban az időben kaptam, amikor a kertünk végében vonultak az orosz tankok az Egyetem felé, és ő a forradalomról kezdett mesélni nekem, de én nem sokat értettem abból, amit próbált a tudtomra adni.

Ma már tudom, fontos lett volna mindezt akkor megbeszelnünk, mert másnap hajnalban egy fekete, gömbölyű hátú autó jött, amivel elvitték apát, akit akkor láttam utoljára, amikor előző este végigsimította homlokomat.

Ezt anyukám mesélte, nagy sokára, mert muszáj volt, hisz' minden este megkérdeztem tőle, apa hol van?

Azóta is őrzöm szekrényem aljában az ajándékba kapott tornacipőt, pedig már jócskán kinőttem. Abban reménykedtem, hátha egyszer mégis elmesélhetem apának ajándékom történetét, amit abban az időben eltitkoltam előle.

Szoviár János

Illik-e az ördöghintán blogolni? – Lipcsey Emőke regényvilágai

A Svédországban élő Lipcsey Emőke sokrétű művész. Költő, író, orgonista, irodalomszervező, a magyar és a svéd írószövetség tagja. A pályáját képversekkel, számítógépes hang-kép-versművekkel kezdő, kísérletező kedvű alkotónő legújabban regényírással foglalkozik. Eddig megjelent három regénye (*Ördöghinta*, 2009; *Kés, villa, SMS*, 2010; *Taurus blogja*, 2011) az író nő sokszínűségét, képzeletgazdagságát, világ-, társadalom- és emberismeretét bizonyítja.

Lipcsey Emőke *Taurus blogja* című 2011-es blogregénye az interneten kialakult és egyre inkább népszerűvé váló interaktív irodalmi prózát imitálja. Az eddig megszokott prózai irodalmi alkotások – a klasszikus értelemben vett regények és én-regények – az irodalom passzív diskurzusában születtek. Ezzel ellentétben Lipcsey Emőke blogregényének szereplői – és olvasói – aktív részesei lehetnek a regényalkotási folyamatnak a fórumok, hozzászólások, kommentek, levelezési listák, üzenőfalak segítségével vagy mikroblog bejegyzésekkel.

A blogregény – mint új, de még igazán el nem ismert irodalmi műfaj – érdekes kérdéseket vet föl mind irodalomkritikai, mind szövegnyelvészeti szempontból. A hagyományos szövegekkel ellentétben itt átértékelődik az elbeszélői én és az író-olvasó státusa.

Lipcsey Emőke *Taurus blogja* című regénye – a címből adódóan – egy blogportál (haBlog) tagjainak üzenőfalakon, MSN-en és skype-on megjelenített életét mutatja be. Stílusbravúr, hogy az író nő – a magyar kultúra védelmezőjeként és terjesztőjeként – helyenként követi a blogolók hétköznapi, a társalgási stílusréteg alantas nyelvi jellemzőit, a nyelvhasználati és helyesírási hibáktól hemzsegő bejegyzéseket, üzeneteket, skype- és MSN-társalgásokat.

A regény szereplőgárdája igen színes képet mutat, s a magyar társadalom, a mai ifjúság-fiatalság keresztmetszetét adja – tipikus szereplőkkel. Különböző családi háttérrel, különböző fokú iskolázottsággal rendelkező fiatalok találkoznak a virtuális térben. Olyan fiatalok, akik a való életben talán elmennének egymás mellett, és sohasem keresnék egymás társaságát a valóságban. Vagy mégis? A blogportál szorosan összefűzi sorsukat, életüket. A regénybeli fiatalok aggódnak egymásért, látatlanul is szerelembe esnek egymással, s miután kiderül, hogy nem csupán a virtuális valóság, hanem a valós múlt is összeköti őket, együttes erővel fordulnak a mindent előre megmondó, mások életébe szándékosan beleszóló, mások sorsát tudatosan formáló közös ellenségük, Taurus ellen.

A blogregény érdekessége, hogy Lipcsey Emőke alakjai közül többen személyesen is ismerik egymást vagy a közösen megélt múlt (Debrecen, református kollégium) vagy a jelen véletlen eseményeiből adódóan (az orvos és az öngyilkos lány).

Az általános vélekedés – a blogolók sokszor hamis adatokkal, fotókkal, bejegyzésekkel és vágyakkal vannak jelen a portálon – részben rájuk is igaz. De ugyanúgy igaz az is, hogy egy részük valós identitását vállalva írja le gondolatait. Tehát a haBlog játékszabályai ugyanazok, mint bármely más portálé, s a regény alakjai úgy viselkednek, mint bármelyik más portál résztvevői.

Különböző gondolkodású, családi háttérű, társadalmi és vagyoni helyzetű fiatal reagál kommentekkel egymás írására, s skype-on, MSN-en beszél meg a felvett tartalmakat. Így fokozatosan alakítanak ki mélyebb, személyesebb, megélhetőbb kapcsolatot egymással nemcsak a virtuális térben, hanem a valóságban is.

A számítógépes vírust azonosító, hackeléssel vádolt Blackbeard (Konrád) egy tizenkilenc éves debreceni fiú. Életét a szerepjáték, a kalózkodás határozza meg. A Feketeszakállról szóló történetek keltették föl érdeklődését, s társaival szerepjátékaikban élik meg a történelmi valóságot, az 1500-1600-as évek angol–spanyol konfliktusait. Kezdetben nem követi a blogportálon zajló eseményeket, míg Orpheus, aki korábról ismeri, nem figyelmezteti arra, hogy Taurus róla írja a történetét. Ő az, aki a nagy leleplezések után leáll a blogolással. Valós és fiktív életterét a szabadság eszménye határozza meg.

Anakonda (Kandó Zoli) 22 éves pesszimista, önmagát visszataszítónak tartó fiú. Történetéből szerelmét, egy olasz lányhoz fűződő érzelmváltozásait ismerjük meg. Ő érdeklődik először Konrádról, hiszen ismert egy olyan családi háttérű fiút Debrecenben, akiről Taurus bejegyzéseket ír. A blogportál legtrágárabb és legerőszakosabb figurája. Ezért viszi udvarlásképpen a barátnőjét Kovbojok koncertre, akivel ezek után megszakad kapcsolata (a lány túl vulgárisnak és szókimondónak tartja a zenekart). Féltékenységében megöli a lányt, Giuliattát a Szabadság hídon, majd önként jelentkezik a rendőrségen – így tűnik el a blogról.

Tettét – melyből számítógépes játék is született – blogtársa, ShingFeng is látta, aki be is számolt róla a többieknek. Nála van a legtöbb elgépelés, elírás, nyelvi bizonytalanság és hiba a regényszövegben.

MyDream 17 éves kollégista lány, alkoholista anya gyermeke. Orpheusszal szerelembe esik, s alig várja a nyarat, hogy a fiúval a valóságban is találkozhasson.

Orpheus (Jörgensen Björn) 22 éves félvér fiú. Apja kilétét nem tudja, anyja norvég, nevelőapja magyar. Két évet töltött a debreceni református kollégiumban, ott ismerkedett össze Konráddal. Az eredeti Orpheus trák származású legendás dalnok volt a görög mitológiában. Zenéjével lecsillapította a vadállatokat, táncra indította a sziklákat, megállította a folyókat, megindította az alvilág őreit, meglágyította Hadész és Perszephoné szívét, akik ezért visszaengedték Eurüdikét a

földi világba. A regény Orpheusa is zenész. Dallamaival sokakra hat, dalait sokan hallgatják a youtube-on, s gitárjátékával eléri, hogy MyDream skype-on levegye a pólóját neki... Laza szépfiú, egykori drogos, a gördeszka bajnoka, aki egy melegbárban dolgozik, így ki van téve főnöke állandó zaklatásának. Halála körül a regény egyik legnagyobb rejtélye dereng.

Vadnarancs 31 éves orvos. Hozzá szállítják be blogpartnerét, a belőtt Superfive-ot. Elvált, kislányát ritkán látó férfi, aki a realitást képviseli a műben. Megélhetési célból Svédországba megy dolgozni. Orvosként talán nemcsak a test, de a lelkek gyógyításához is ért.

Superfive 23 éves munkanélküli pesti lány. Drogproblémái miatt kórházba kerül. Öngyilkossági kísérlete után Vadnarancs hozza vissza az életbe. Élete csalódása szerelme, Blackbeard magatartása és kiléte.

Luna 19 éves „pinkmániás” lány. A leginkább ő áll távol a valóságtól, hazugságokat, a vágyait írja le a blogon. Ő látja utoljára élve Orpheust, s számol be a halálesetről. De előéletét, valósághoz való viszonyát ismerve hihetünk-e neki ezzel kapcsolatban?

Taurus a regény legmisztikusabb szereplője. 257 éves fiú. Konrád történetét írja, miközben provokálni kezdi a többieket. De kiderül, minden szava igaz. Mindent előre megjósol, meglát. Leleplezi a blogportál tagjait. Így kivívja a többiek gyűlöletét. A portál tagjait az ő kiléte foglalkoztatja a leginkább, mindenki a valós személyét kutatja.

Taurus, a mű végig rejtve maradt címszereplője mint a Sors, a Végzet hangja jelenik meg. Előre meglát, megjósol dolgokat, eseményeket, s lerántja a leplet a virtuális valóságról, a hazugságok világáról. Féltett és rettegett titkokat, tényeket árul el társairól, a portál tagjairól. Mivel az igazság képviselőjeként van virtuálisan jelen, a szereplők ellene fordulnak, támadják, s a vélt ismeretlenség homályába bújva közösen indítanak támadást ellene, bár kiléte, személye a mű végéig rejtély, mítosz marad.

Taurus – ha a nevéhez kapcsolódó csillagjegy általános jegyeiből indulunk ki – a legkitartóbb, a legtürelmesebb, a legállhatatosabb és a legmateriálisabb, ugyanakkor a legkiismerhetlenebb, a leginkább elbújtatott szereplő. Jele – mely a könyvborítón is jelen van egy betűbe rejtve – két felfelé hajló szarv. Ez az erők befogadását szimbolizálja. A kör végtelensége fölött a lélek félköre jelképezi, hogy az érzelmeket többre becsüli, mint a szellemet. Ezzel él kegyetlenül vissza.

A regény cselekményszálai – virtuális és valós síkon – Taurus kezében futnak össze. A sok váratlan fordulatot tartalmazó, sok rejtélyt megjelenítő és leleplező regényben egyre jobban összefűződik a blogolók élete, s egyre jobban föltárul előttünk érzésviláguk, gondolkodásmódjuk, ugyanakkor egyre jobban elmosódik a határ a valóság és a virtuális sík között.

Így válik a regény blogregényből társadalmi művé is. Lipcsey Emőke könyve több mint a virtuális és valós világ különbözőségének, egybemosási lehetőségének és összekeverésének problematikáját bemutató mű. A felszínesnek ható blogpárbeszédnek mögött látványosan húzódik meg a mai Magyarország minden valós társadalmi jelensége: az egzisztenciális gondok elől külföldre kényszerült fiatal orvos életnehézsége; a nincstelen, de tanulni vágyó fiatal, csinos lány gazdag, családos és jóságáért ellenszolgáltatásra számító idős szeretőjének támogatása; a valóságot feledtetni tudó drogok hatása; a munkanélküliség és az alkalmi munka embert próbáló természete; a kapcsolatokon, ismerőshálózatokon alapuló állásajánlat és álláslehetőség kérdésköre; a pszichésen sérült, vágyait agresszióiban kiélő egyetemista ámokfutása; a fiatal férfi munkaerőt zaklató homoszexuális főnök gátlástalansága; a jó, de igazán kibontakozni nem tudó, a világ elől menekülő fiatal tehetség halála; a blogportálok használóinak anyanyelvi műveletlensége, stilisztikai igénytelensége, primitív íráskészsége és gondolati szegényessége.

A regény egy fél esztendő eseményeit foglalja magában: novembertől áprilisig követhetjük nyomon a blogolók életét egyetlen virtuális térben (haBlog). Emellett megjelennek valós színterek is: Debrecen (Konrád és Orpheus története a múltból), Las Palmas (Orpheus világa Lunával), Göteborg (Orpheus temetése, melyen jelen van Vadnarancs, MyDream és Superfive is). Hogy mindez valóság-e vagy számítógépes manipuláció? Nehéz eldönteni. Azonban megállapítható, hogy Lipcsey Emőke irodalmi fikciója hitelessé válik a blog műfaj regénybe emelésével, s a történelmi háttér-időszak megadásával: *„Volt a vörösiszap-áradat, folytatásokban megy a Zuschlag-ügy meg a Kulcsár-ügy, hogy csak kedvenc sorozataimat említsem, most meg jön az EU-mizéria, a médiamummus, és még folytathatnám.”* – jegyzi be andras232 a mű 95. oldalán (Helikon Kiadó, 2011).

Egészen más típusú s stílusú regény az illemkönyvek, a tanító célzatú illemregények közé sorolható *Kés, villa, SMS*.

Az illemkönyvek a társadalmi szokások alapján helyesnek tartott viselkedés, a jó modor, az udvariasság szabályainak összességét gyűjtik össze szárazon, lexikonszócikkszerűen. Általában. Lipcsey Emőke a Helikon Kiadó gondozásában megjelent 2010-es regénye azonban másképpen közelíti meg a problémát, más perspektívából kíván illemtanórákat adni a fiatal olvasóknak. A költő és prózaíró művész közvetlen hangon, minden száraz, dogmatikus szabáylelemzéstől mentesen, regényformába öntve, történetbe ágyazva beszél a XXI. században is normának tekinthető társadalmi szokásrendről, az alapvető udvariassági és viselkedési formulákról.

Bár a könyv alapvetően fiataloknak íródott, a kamaszokat látja el elemi illemtanácsokkal – erre utal a könyv könnyed nyelvezete, helyenként kissé „szájbarágós” stílusa –, de utat mutathatna azoknak is, akik az alapvető emberi konvenciókat és

társadalmi szabályokat felrúgva, másokat megsértve, félrelökve igyekeznek érvényesülni a modernizálódott világban.

A könyv mindenki számára hasznos. Kerüli az eddigi hagyományokat, nem maradi, nem vaskalapos módon mondja meg, mit, mikor, hol és hogyan illik vagy kell csinálni; inkább tanácsol, javasol, példát mutat. A mű végig azt sugallja: semmi sem kötelező, csak illik.

A regényformába öntött illemtankönyv főhőse Kristóf, aki sok-sok év után Kanadából érkezik vissza Magyarországra, hogy elkezdje egyetemi tanulmányait. A sors egy kedves rokonhoz, Anna nénihez vezeti, aki féltő szeretettel, érő fiatalokat tisztelő tapintattal és türelemmel ismerteti meg vele, a viselkedni nem tudó, megszűről jött fiatalemberrel az alapvető illem- és életszabályokat.

A regény központi alakja az egyedül élő Anna néni. Férjét két év házasság után elvesztette, s a szeretett férfi halála után nem alapított soha családot. A négyosztás budai lakásban életterét megteremtő, magányos, de mosolygós, kék szemű, elnéző, Kristófit az unokájának tekintő idős hölgy látván távoli országból érkezett rokona „képzetlenségét”, azonnal följánlja, hogy „iratkozzon be Anna néni illemtan tanfolyamára”, hogy mire elkezdődik az egyetem, ne legyen baj.

Anna néni nem mindennapi ember. A Kristóffal töltött egy esztendő alatt teljesen visszaadja a fiú korábban megtépázott önbizalmát. Kiváló tanácsadó és sokat tapasztalt „illemtanár”. Fogékony mások problémáira, jó szívvel, embertársai iránti törődéssel bíró „házi pszichiáter”, szerelem-szakember, nemesi udvarokba illő társalkodónő. A nagy, öblös, mohazöld fotelben ülve és kötögetve remekül átlátja a világot, s tudja, hogyan lehet a klasszikus zenével két ifjú szívét egy ritmusra és egy ütemre hangolni. Soha nem volt gyermeke, ezért adja át tapasztalatait, szeretetét Kristófnak.

A nyolcvanéves Anna néni nem tipikus „nagynéni”. Nem zsörtölődik, nem rója föl a fiatalok bűneit, nem irritálja a magányban eltöltött évek után az új, viselkedésével helyenként megbotránkoztató lakótárs. Nyitott szemmel él a világban, érti és megérti a fiatalokat, s nem célja régi vágású lovaggá formálni a XXI. század gyermekét. Mindenre megtanítja fiatal rokonát, a szituációiban életképtelennek tűnő Kristófit. Az alapvető mi illik és mi nem illik helyzetekben biztos tudással vezeti végig a távoli világból és kultúrából érkező rokont nemcsak az ismert, évszázados hagyományokkal bíró illemszabályok alkalmazásain, hanem mindezeket – saját életkorát meghazudtolva – kiegészíti a modern életvitellel együtt járó infokommunikációs eszközök és technológiák (SMS, e-mail, Facebook) helyes és igényes használatával is.

A regény cselekvő hőse Dőry Kristóf. Anna néni öccsének unokája ő, húszéves fiatal. Eddig Kanadában lakott a szüleivel, most egyetemet kezd Magyarországon, hisz a téma, amellyel később foglalkozni szeretne, európai vonatkozású, s ezzel a

tárgykörrel hangsúlyosabban is foglalkozik az itteni tanszék. Vajon mi lehet az, ami Magyarországon ily egyedülálló?

A jó tanuló, kiváló iskolai eredményekkel bíró Kristófnak azonban fogalma sincs arról, hogyan kell viselkedni. Mindezt kiválóan példázza az Anna néniel való első találkozás leírása.

Az idős rokonnál eltöltött egy esztendő alatt azonban mintha kicserélték volna. Erről ő maga is ír a Facebookon. Illedelmes, udvarias lett, magabiztossá vált, megismerte magát és a világ összefüggéseit, kommunikációja kifogástalanná tökéletesedett. Fejlődő karakter, aki az Anna nénitől tanultak alapján szinte minden társadalmi szerep betöltésére alkalmas lesz: boldogul a világban, udvarolni kezd, háziassá válik, főzni is megtanul, s terve, hogy elsajátítsa a zoknistoppolás fortélyát is...

Anna néni nyolcvanadik születésnapján realizálódik Kristóf szerelme a háztömbjükben lakó, Anna nénihez gyakran föllátogató, az idős hölgyet pótnagymamájának tekintő, az érettségi vizsgáira készülő, a fiú viselkedését sokáig mire vélni nem tudó Lengyel Vikivel, akivel minden beszélgetése Anna néni illetanleckéit idézi (lásd a Facebook-profil kapcsán fölmerülő eszmefuttatást). Ez a szerelem a legszebb születésnap ajándék a mindkettőjükkel egyformán törődő idős nő számára.

A könyv első fele tulajdonképpen illetanok gyűjteménye, majd a regény második felében bontakozik ki a valós cselekmény (házibuli, randevú, születésnap rendezvény). Ez a rész a gyakorlati megvalósulása az első, inkább elméleti jellegű bevezető résznek, Anna néni illetanóráinak.

A regény érinti a generációs szakadékot (információszerzés a *Magyar értelmező kéziszótárból*, illetve a Wikipédiáról), a jelen és a múlt viszonyrendszerét (szokások, zenélődoboz, nosztalgia) és a szimbólumok, kapcsolatok kérdéskörét (sárga rózsa) is.

A műben a legkülönbözőbb illetani szituációkkal találkozhatunk. A regény választ ad és példát nyújt az illemszabályok változásaira és állandóságára, az italtöltés társadalmi szabályaira, az illem, az etikett és a protokoll jelentésrétegeire és különbségére, a bemutatkozás menetére, a vendégfogadás általános szabályrendszerére, a kommunikációs kapcsolatteremtés, kapcsolatfenntartás és kapcsolatlétezés nyelvi irányelveire, az udvarlás alapelveire, az utazás társadalmi jelenségére, a modern kommunikációs eszközök használatának általános szabályaira, az étkezési és a terítési szokásokra, a tabu kérdéskörére.

Ha valaki azt hinné, hogy fölösleges szócséplés és illemtangyűjtemény volna Lipcsey Emőke könyve, annak álljon itt a mű Anna néni által megfogalmazott üzenete: *„Ne gondold, hogy az élet minden pillanatára akad egy illemszabály, vagy hogy mindent, amit teszünk, vagy nem teszünk, egy illemszabályhoz kell igazítani.*

Úgy is fogalmazhatnék, hogy az illemszabályok értünk vannak, s nem mi vagyunk értük.”

Úgy gondolom, Lipcsey Emőke *Kés, villa, SMS* című könyve a mai gyermekeknek, kamaszoknak kötelező érvényű olvasmány, de tanulságos időtöltés lehet a felnőtt olvasóközönségnek is.

Megítélésem szerint Lipcsey Emőke eddigi legkiválóbb, legnagyobb és legjelentősebb regénye a 2009-ben napvilágot látott bemutatkozó prózája, az *Ördöghinta* (Kortárs Könyvkiadó). A mű egyrészt az epikai műnem klasszikus, történetmesélő hagyományaihoz kapcsolódik, másrészt – elsősorban időkezelésével – a modern prózairodalom sajátosságait mutatja.

Három, egymástól jól elkülöníthető, egymással azonban szoros összefüggéseket mutató cselekményszál fut párhuzamosan, szimbolisztikájukat, motivisztikai kapcsolataikat illetően szinte egyszerre a regényben.

Az elsődleges szál főhőse – Bende Antal – kortársunk. Történetét az író a 2001. szeptember 11-i, a New Yorkot ért terrortámadást közvetlenül követő időszakba helyezi.

A regény egyik fő tematikus területe a hatalom kérdése. Ez merül föl az ókori szálat mozgató Minosz történetében, a félig Zrínyi ősöktől származó Henrik, szász herceg Buda 1686-os visszafoglalásának az időszakában írt naplójában kibontakozó magyar történelmi múltban, s korunkban, a demokráciának kikiáltott, ugyanakkor diktatorikus elemekkel átszótt európai és világszintű társadalmi berendezkedésben (terrorizmus, fehér kommandó, globalizációellenes tüntetéseket leverő karhatalom, rendőri túlkapások).

Az idő a mű másik fő témája. A dominánsan a jelenben játszódó cselekményhez, Bende Antal történetéhez kapcsolódnak a távoli történelmi korszakok, Minosz király Krétája és a XVII. századi Magyarország eseményszálai, melyeket szinte egymásból fakadóan bont ki a szerző. A három, korban és térben egymástól távol eső cselekményvonalat úgy formálja, fonja egybe Lipcsey Emőke, hogy azok megoldása, iránya egy felé mutat.

Műfaji szempontból is érdekes a regény. A három cselekményszál több különböző műfaji sajátosságot, regénytípus jelleget hordoz.

Minosz király könyvtárosának, Losszaiának a története, az ókori világ és a krétai mitológia (Minosz, a labirintus, Minotaurusz, Ariadné, Daidalosz és Ikarosz) a mítoszregényeket, a történelem előtti idők mondanakincset idézi. Ugyanakkor a kultúrát, az örök ismeretet képviselő Losszaia történetmondása és világlátása, ember- és világismerete a filozófiai regényt is imitálja, hiszen az ókori történet alapvető témája az idő problematikája. A regényben kezdettől fogva jelen levő, de csak időnként megnyilvánuló Losszaia szerint *„az idő maga az univerzum, magában foglal mindent, ami valaha létezett, létezik és létezni fog. Az idő te vagy s én*

vagyok, az idő a kavicsban testesül meg, melyet a folyóba hajítunk, az idő a kavics körül képződő gyűrűk sora, a mozgás maga, mely benned és bennem is megtestesül, az idő fává, bokorrá, sziklává és rókává manifesztálódik, az idő az egyetlen, ami kézzel fogható. Az idő testet ölt önmagában, a térben, anyaggá és fogalomná csomósodik, több milliárd alakot ölt, melynek nevet adunk mi, emberek.”

Henrik szász herceg naplója a történelmi regény hagyományain alapszik: bemutatja I. Lipót uralkodását és hatalmának megdöntési kísérletét, Zrínyi Miklós halálát és annak visszhangját, a megvert törökkel megkötött szégyenteljes vasvári békét, az emiatt elkeseredett magyarországi főurak Wesselényi vezette összeesküvését, ennek megtorlását, Thököly Imre kuruc mozgalmát, a XVII. századi, több sebből vérző Magyarország teljes, történelmileg hiteles eseményeit. Henrik herceg belső lelki vívódásai, kételyei pedig a modern lélektani regények sajátosságait tárják az olvasók elé.

Bende Antal története is túlmutat az egyszerű történetmondáson: társadalomkritikával átítatott politikai krimi is láthatunk benne, melyben európai, elsősorban a magyar és a svédországi szereplők, helyszínek, események dominálnak, egyenlő súllyal, a realista regények pontosságával. Talán nem véletlenül. A szerző ezt a két világot ismeri a legjobban.

Az író hitvallása, ars poeticája, alapfilozófiája szerint az idő egyetlen, oszthatatlan, megbonthatatlan egység, amelyben minden mindenkor és egyszerre létezik, s csak az emberi tudat bontja föl a felbonthatatlant idősíkokra, múltra, jelenre és jövőre. Ezért érezheti az olvasó, hogy a szálak egybemosódnak, s az események egymás mellett, egyszerre, egy időben, az oszthatatlan időben mennek végbe. Megint Losszaiát idézem: *„Ez az én történetem, de akár Lolli vagy Antal története is megeshetett volna velem, vagy Henrik szász hercegé, vagy az én sorsom lehetett volna az övék.”*

Az idősíkokat ismétlődő cselekményelemek, a fehér ruhás kommandósok rendszeres és megmagyarázhatatlan felbukkanása és eltűnése, a Henrik herceg naplójába rejtélyes módon beleírogató s a Bendét zaklató öngyilkos merénylő alakja (Kubat), az Amerikai Egyesült Államokat ért terroresemények motívumai, a három sík összeesküvés-elméletei, a krétai királyi palota falán díszelgő, a hercegi naplóban titokban megjelenő, a XXI. századi emberi sorsot meghatározó alapképháló (*„Lánggal ég, a poklok lángjával a torony, és füstje az egekig hatol...”*) tartja egybe.

A regény címe a szüntelen mozgást, az időtlen lengést idézi a megállt, örök időben. Ingázunk múlt és jelen, álom és valóság, fikció és realizmus, romantika és naturalizmus között. A világot mozgó erő kiszámíthatatlan, átláthatatlan és ördögi. Éberségre vagyunk kárhoztatva. Mert *„úgy hírlik, az Ördög megint megjelent. Háborús helyzet volt, ezért ez az állítólagos, de mégis cáfolhatatlan esemény*

nagy feltűnést keltett. A kedélyek felborzolódtak, mert az Ördög pont úgy nézett ki, ahogy le szokták festeni; szőrös és fekete volt, szarva volt, meg patája, hosszú villás farka, s ábrázatán cinikus vigyor ült” – szólnak a mű első szavai.

Említést érdemel a regény ábrázolástechnikája és elbeszélésmódja is. A végig egyes szám első személyű változó kompetenciájú, helyenként omnipotens elbeszélő mindhárom síkon jelen van – hol egy ókori könyvtáros, hol egy százsz herceg, hol egy huszadik századi történész és médiakutató bőrébe bújva.

A mű alapszála Bende Antal történetét tárja az olvasó elé. Bende történész, fő kutatási területe a modernizáció kora, a manipuláció és a modern média társadalomformáló szerepe. Apja hét évig volt szovjet hadifogságban, majd szabadulása után három esztendő telt államellenes összeesküvésért. Bende 1964-ben, egyévesen hagyta el szüleivel szülőhazáját, Magyarországot, s költözött Svédországba, ahol magyarnak nőtt föl. Több mint tíz éve költözött vissza Budapestre, ahol megtalálta a boldogságot kedvesével, Lollival. De továbbra is járja a világot: előadókörúton járt az Egyesült Államokban – emiatt keveredik gyanúba a WTC-t ért támadások kapcsán –, s rendszeresen látogatja Göteborgban a fiát, az egykori öntörvényű élettárstól, Karintól született Dávidot, akit egyéves korától hatéves koráig – míg szülőanyja vissza nem perelte tőle – ő nevelt.

Bende a regényvilágban természetes, a valóságban azonban megmagyarázhatatlan eseményeken megy keresztül. Látja és hallja a több alakban fölbukkanó Ördögöt, aki hol a regényírásról érdeklődik, hol álnéven utazik a repülőn, hol a főhős fiát, a Dávidot ért haslövésről számol be. Bende kapcsolatba kerül az agresszív fehér ruhásokkal, akik az *„aki nincs velünk, az ellenünk van”* jelszót hangoztatva „védik” a demokráciát. Találkozik egy házibuliban az egykori KISZ-titkárral, a régi pártkader fiával, a titokzatos Szegő Gáborral, akinek elhagyott bőröndje fehér kezeslábast rejt. Megismeri Greenfieldet, a fehér ruhások szervezetének katonai rangokat nem használó, de mindent tudó és tudni vágyó, foglyáiból valómást kicsikaró dékánját. Látja az őt a New York-i merényletsorozattal megvádoló, a Kubattal őt kooperálni vélő Allwoodnak, az arctalan kommandó tagjának az arcát. És védenie kell magát Kubattól is, aki nemcsak Henriket, a százsz herceget akarja megölni, hanem Bendét is az egyesült államokbeli merénylet előkészítését tartalmazó CD augusztus 18-i átadójának, a WTC elleni terrortámadás egyik előkészítőjének vallja. Kubat állítása szerint Bende Antal fedőneve az akció során Lolli volt. Kedvesének említése annyira kétségbe ejti a történészt, mint amennyire egykor Bánk bánt kergette kételyek közé a Melinda név mint jelszó Petúrék Gertrudis elleni összeesküvésekor. Bende és a XXI. század eseményeit olvasva egyre jobban vélhetjük, hogy a világ biztonságát vigyázó szervezetek (IAC) valódi célja a félelemkeltés, sőt talán az is, hogy bizonytalanságot, anarchikus állapotot teremtsenek minden korban, minden térségben.

A mű térszerkezete megtriplázódik a regénysíkok, a helyszínek és a cselekményelemek által. Bende története a New Yorkból való hazatérés estjén indul, s Budapesten, a svédországi Lundban és Göteborgban bontakozik ki. Az ókori szál Kréta szigetén, elsősorban Knósszoszban (Minosz király udvara) és Phaisztoszbán (Losszaia könyvtára) fut. A harmadik regénysík (Henrik herceg naplója) helyszíne elsődlegesen a XVII. századi Magyarország.

A mű időszerkezete – a térszerkezetet követve – tag. A krétai mondanakör elemei mitologikus időt dolgoznak föl, Henrik herceg naplójából a XVII. század második felének történelmi valóságát ismerjük meg, míg Bende idősíkja a regény megírásának idejével esik egybe. Mivel Lipcsey Emőke kortárs prózájának fő témaköre a hatalom (pl. Bende elfogatása, vallatása, az ötvenes éveket idéző börtöncellája) és az idő kérdésköre, így nemcsak a történelmi múltban, hanem a jelenben is tetten érhető, hogy az időt a hatalom határozza meg, diktálja. Így lesz a regényben – szinte minden átmenet nélkül, hatalmi döntésre – 2001-ből hirtelen 2004. Ezt illusztrálja Bende belügyminisztériumtól kapott 2004. október 10-én kelt levele még 2001-ben. Ugyanakkor létezik a regénytérben egyfajta definiálhatatlan idő is: *„Az IAC megjelenésével azonban mintha lassú szemléletváltás kezdődött volna, talán ez volt tevékenységük egyetlen pozitív hatása. Mert még az is, aki nem akarta, azaz a vak is látta, hogy valami nincs rendben az idővel. Amikor már nemcsak pillanatok, hanem hosszú percek lógtak ki az időből, az mégiscsak gyanússá vált, s a legelszántabb materialista is zavarba jött tőle. A fehér ruhások razziái jelentettek áttörést a kérdésben, mert mint az nyilvánvaló volt, egy-egy ilyen rajtaütés kívül esett mind az objektív, mind pedig a szubjektív időérzékelésen, tehát lenni kell egy harmadik időnek, ami számunkra csak igen kivételes helyzetekben érzékelhető”* – idézet a mű 31. oldaláról.

A regény idő- és térszerkezetét bonyolulttá teszi az az írói megoldás is, hogy ugyanazok a szereplők bukkannak föl különböző helyszíneken, különböző idősíkokban. Ilyenek a fehér ruhások (IAC) vagy a magyar nyelvet törő, Henrik gyanúja szerint a naplójába titokban bejegyző, ellene merényletre készülő s később a Bendét telefonon kereső Kubat, az öngyilkos merénylő.

Lipcsey Emőke *Ördöghinta* című regénye kiváló és érdekes írói megoldásokban bővelkedő olvasmány. Aki olvasta, tudja, miért. De aki nem olvasta, az sem biztos, hogy nem tudja. Hiszen a regény tanulsága szerint *„minden történésnek van egy meg nem történt változata, ami valahol jelen van, csak mi nem érzékeljük.”*

(Taurus blogja – Helikon Kiadó, Budapest, 2011.

Ördöghinta – Kortárs Kiadó, Budapest, 2009.

Kés, villa, SMS – Helikon Kiadó, Budapest, 2010.)

Kiss Dávid

A „magam-magamra látás” művészete

Tamás Menyhért: *Alkonyút*

Tamás Menyhért hetvenéves korában írt kötete, az *Alkonyút*, stílszerűen hetven versben foglalja össze egy élet hozadékát. Az irodalomban oly gyakori számadás kényszere ihlette kilencsoros költemények stációkként, mementókként állnak a költő pályájának ösvénye mellett, jelezve, hogy mik mellett kell nekünk is elidőznünk, vagy miket kell elhagynunk ahhoz, hogy utunk alkonyba fordulásakor mi is „magunk-magunkra lássunk”.

A kötet első darabja maga jelöli ki a versek számára az értelmezési horizontot. A tiszta magunkra látáshoz *egyessel kell bejárni a lépcsőfokokat, felfelé lépve is lefelé időzni, számba venni és elhagyni mindent, amit már rég el kellett volna, mindent, ami elvakít*. Ez az igény mindnyájunkban munkálkodik, minden életszakaszban jelentkezik. Eltérő hevességgel huszonévesen éppúgy, mint hetvenévesen. Ez a *minden* végtére is önmagunk folytonos feltérképezésének eredménye, a felfejtett *én* életútnyi dolgainak leltára. Ennek a „mindennek” a jegyzékbe gyűjtésére vállalkozik Tamás Menyhért kötete, méghozzá az emlékezés, felidézés, sűrítés misztikus aktusának segítségével, helyenként virtuóz költői formateremtéssel, de végig a számot vető ember aprólékos, gondos, bölcs figyelmével.

A versek közötti koherenciát és kapcsolatot éppen ezért nem a történések valóság, kronologikus egymásutánja teremti meg, hanem az emlékezés által a tudatból csapongva felbukkanó képek, élmények misztikus hangulata. Az emlékezés sosem racionális, a különböző emléktöredékek eltérő jelentőséggel és fontossággal bukkannak elő a tudatból.

Mégis végig érezzük, a versek *haladnak valamerre*, vektorként jelzik az értelmezés és a számadás miértjének irányát. Ezt erősíti a kötet címe is: *Alkonyút*. Az út egy folytonosságot, folyamatosságot, mozgást megjelenítő szakasz, de van kezdő és végpontja, valahonnan valahová visz; nincs olyan út, melynél ez a két határoló elem ne lenne kimutatható. Az alkony jelöli ki az út végpontját: a nap lenyugvását kísérő földrajzi jelenség az emberélet végének örökös toposza. Ha egy *út* végét az alkony zárja, akkor a bináris ellentét – mert ebben gondolkodni alapvetően emberi – másik oldalán, az *út* elején a hajnalnak, az indulásnak kell lennie. Így tudja betölteni szerepét a számadás, így lehet teljes a magunkra látás cselekedete, ha a kezdetektől igyekszünk a részeket az egészbe építeni.

Az emlékezésből, merengésből reggelek és esték kerülnek elő, *miért*ek, *márok*, kérdések, melyek a végtelenig feszülő időt ostromolják, a múltból visszaidézhető fényekre kérdeznek rá, a lélek növekedéseit követik nyomon a reggeltől a *szívek tízparancsolatáig*.

Mint azt korábban említettük, ha az *alkonyútnak* az alkony a végét, akkor a hajnal az elejét jelenti. Ebből kiindulva az alkony a versekben megjelenő estékkel, míg a feltételezett hajnal a megidézett reggellet állítható párhuzamba.

A reggelből is már a számvetés aktusa bontakozik ki, a *kellékek* leltára. Ezekben a reggelekben a *titkok titkának* megfejtésére törekvő *én* jelenik meg, aki saját életének útján keresztül igyekszik kibogozni a mindenség szövevényét, aki a rászabott munkában el nem fáradva *minden ébredéssel innen fut a halálon*.

A misztikus pillanatot a következő versben a szivárvány színpompás megjelenése még tovább feszíti. Arról nem is beszélve, hogy egyes mitológiákban a szivárvány a földi és égi szféra összekötőjeként szolgáló út, így az *alkonyút* mellett ez is képes az *ént* végigvezetni a számadás folyamatán, átkísérni a földi életből a feltételezett égibe.

A kötet másik központi témája az idő. Kétféle időt bonthatunk ki a versek idődimenzióiból. Az egyik a valós kronologikus idő, amely inkább makrostrukturális szinten jelenik meg, ott válik fontossá. A kötet – a költő hetven évének megfelelően – hetven verset tartalmaz, így a kötet egész alapszerkezetét ez a valós idő határozza meg. A fontosabb életszakaszokat a szövegben a valós évek száma is jelzi, így találkozhatunk az ötvenedik évvel, melynek különös fontosságát a szövegbeli jelöltsége is hangsúlyozza.

De emellett a kronologikus idő mellett az *én* saját időérzékelése is meghatározó. A bergsoni szubjektív-objektív idő elkülöníthető ebben a szövegben is, a versek gondolati magját az *én* szubjektív időérzékelése hatja át. Így a tapasztalatok részben eltávolodnak a megélt események valós idejétől, általánosítódnak, mindenki számára dekódolható szentenciákká nemesülnek. Így játszik egymásba az életútját bejáró ember kései számadása az idős emberekre oly jellemző bölcséleti tanításokkal. A kötet verseit tehát ez a fajta idő- és funkciókettősség szervezi. Egyfelől a számadás, másfelől pedig az önmagából valamit átadni vágyó, az emberiséget tanítani igyekvő ember pedagógiája.

A lehetetlennel határos feladat lenne a versek gondolati mondanivalóit a maguk teljességében felfejteni. Pontosán fogalmaz Görömbei András, mikor a kötet kapcsán azt írja, „az *Alkonyút* hetven számozott versébe jelzésszerűen belesűrítette a maga teljes létélményének legfontosabb elemeit.”

Az *Alkonyút* jelentésuniverzumának határtalansága a valós kozmosz beláthatatlanságával esik egybe. Egy egész emberi élet élményanyaga számtalan módon bejárható, megközelíthető. A *végtelenig kísérhető Időt*, egyben a *titkok titkát* megénekelni vágyó verseket talán nem is kell részekre bontani, egyesével értelmezni. Elég nekünk az, hogy a költő *osztott énekekben élve* már fragmentumokra bontotta saját élményeit, tapasztalatait, és hozzánk ezekből a részekből szólnak a létélmények komplex jelentései.

Mi pedig szegődjünk a költő mellé, járjunk nyomán az *Alkonyúton*, hogy vele együtt mi is *lefelé is felfelé lépjünk!*

(Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2010.)

Madarász Imre

„Évkönyv” 1913-ról: vég és kezdet

Flórián Illies: 1913. az évszázad nyara

A német Florian Illies minden szempontból különös „évkönyvet” írt. Hiszen cím- és főszereplője, 1913 is rendkívüli esztendő volt, ami az első világháború kirobbanásának szomorú centenáriumáról visszatekintve igen jól látható. Nemcsak az úgynevezett „hosszú tizenkilencedik századot” zárta le, de az emberiség történetének egy korszakát is, a világtörténelem egyik legnagyobb cezúrája előtt, mely mindent, mindenhol „előtt”-re és „után”-ra osztott. „Az utolsó békeév” egyszerre ébresztett és ébreszt mindmáig nosztalgiát a „belle epoque” és kíváncsiságot a világtragédia előjelei iránt.

Florian Illies mind a két olvasói vágyat kielégíti. Nagyszerűen egyszerű megoldással. Felismerve, hogy a „régí világ” búcsúévről a monografikus, illetve narratív történetírás eszközeivel átfogó képet bajosan adhat, szinte kihívóan vállalta az impresszionizmus, a töredékesség, a mozaik- vagy kaleidoszkópszerű ábrázolás elkerülhetetlen szubjektívizmusát, szaggatottságát, hiányosságait. Pillanatképekből kísérelt meg korszakot összeállítani, csak a hónapok szerinti felosztásban követve hagyományos-következetes sorrendet, minden másban kötetlenül, szabadon ötletszerűen, tetszés szerint ugrálva ide-oda a legkülönbözőbb országok, művészetek, tudományok, műfajok, egyéniségek, „regiszterek”, színvonalak, hangulatok, hangütések stb. stb. között. Az eredmény egy könnyed, olvasmányos, szórakoztató leporelló, színes és vegyes képeskönyv, album, netán afféle kései napló, esetleg retrospektív-rekonstruált „újság”. Mintha Tasso receptjét követné: finom, ízes, édes, élvezettel fogyasztható italba keveri a sok tudásanyagot és tanulságot. Aki szórakozásból olvassa, művelődik általa, a művelődni vágyó pedig szórakozik. „Utile et dulce”: kellemes útítárskönyv nyaraláshoz és ajánlott olvasmány tanulóknak.

1913 egy civilizáció végjátéka volt, ennek megfelelően „emlékkönyvét” belengi valami szomorúság, egy pusztulás előtt álló, halálra ítélt világ hangulata, világvége-érzése, halálatmoszférája. Illies nem győzi bemutatni, mennyi nagy próféta, zseniális megőrzője volt a láthatatlanul közelgő apokalipszisnak: Oswald Spengler, Karl Kraus, Maxim Gorkij, Thomas Mann, Carl Gustav Jung, Marcello Dudovich, Ludwig Meidner... Wagneri vezérmotívumként idézi fel újra és újra a pszichológiai, filozófiai, művészi metaforikus „apagyilkosság” példáit, mint jelképeit, előjeleit emberemünk addigi legvéresebb önpusztításának, egy virágzó civilizáció hagyományromboló barbárságba sülyedésének. A „fiatal évszázad”

sorsszimbólumát látja abban is, hogy Bécsben, „a modernizmus fellegvárában” egyszerre tartózkodott, s minden bizonnal találkozott is a majdani két legemertelenebb és leggyilkosabb világtorzító zsarnok, Hitler és Sztálin, valamint az utóbbi leendő elvtársai: Trockij, Buharin és Tito.

A balkáni előháborúk, a fokozódó militarizmus, a katonai világtömbök formálódása mellett – habár másképpen – a múlttal való radikális szakítást hirdette, kísérte meg avagy készítette elő a szépirodalom és a képzőművészet jelentős része is. Filippo Thommaso Marinettitől Georg Traklig, Pablo Picassótól Marcell Duchampig „a múltat végképp eltörölni” akarták azok is, akiknek puska és ágyú helyett toll és ecset volt a fegyvere. Sűrűsödött „a Nyugat alkonya” – nemcsak Spengler érlelődő filozófiájában, de Európa klasszikus humanista és felvilágosult hagyományainak válságában úgyszintén. És sok írástudó perverz kedvét lelte ebben. Utánuk az özönvíz? Nem: elöttük a vérözön. És mindaz, amit magával sodort, előidézett, rászabadított a világra. 1913 nem „az évszázad nyara” volt: inkább ősz. „Közelítő tél.” Közelítő jégkorszak. Naptárilag 1914 követte – erkölcsileg a „nulladik év”.

„Ideges korszak” – idézi mintegy summázatképpen Franz Kafkát Illies. Az ő művének legfőbb varázsa, hogy erről a beteg, lázas, haldokló korszakról, a régi Európa búcsúévééről nyugodtan, derűsen, elbűvölően és mégis hitelesen tud írni.

(Park Könyvkiadó, Budapest, 2014. Fordította: Fodor Zsuzsa)

Szepes Erika

Ami biztos a bizonytalanban

Novák Valentin: *Hovautazni*

Már a kötet címével jelzi Novák Valentin, hogy nincs „hovautazni”, vagy ha van is, ki tudja, hol is van az a hova. És kifejti a bizonytalant: „Hányszor hova se jutottam?”, „Hányszor odaminekértem?” Túl azon, hogy mindezeket a kételyeket egyedi szófordulatokkal adja elő, valóban megteremt egy bizonytalanság-hangulatot, amelyből (látszólag) nincs kiút. Ebben a bizonytalan világban minden illeg-billeg: „Szívem libikokakola”, ami ki is borul, „kiömlik a hóra”. És a versvégen felzengetett sor: „Télvég. Recipiei múlás.” – a bizonytalanságot a biztos végbe vezet (9. old., a továbbiakban az arab számok a kötet oldalszámait jelzik).

„Végbe” egy olyan ciklus *elején*, ami az életút ciklusa, s amelynek címe: *La grotta*, ('A barlang') jelentheti magát az életutat, de elsősorban az út kezdetét, az anyaméhet, a sötétből kimozdulás helyét. Ám az élet kezdetéről Novák Valentinnak nagyon gyakran, majdnem mindig az élet vége, a halál jut az eszébe, így a barlangból kivezető út egyenesen visz a másik sötét, elnyelő lyukba, a koporsóba. („Nem áltat az életlőttő. / Fődj rajta a koporsó, / kereszt a tárgynyeremény.” 10) Az élet tehát lutri, avagy lottó, pontosabban Novák szójáték-hajlamával: Lotyó. Ezen az ironikus, sőt a továbbiakban inkább önironikus hangon adja elő beszámolóját a *curriculum vitae*-ről. (Mert ha végignézzünk a cikluscímeken és persze a bennük foglalt verseken, az élet tagolását adják: *la grotta*; az idegenül-ismeretlenül hangzó *remi*, a döntetlen, a befejezetlen játszma; az *Ökör a tájban* ciklusban a szerző belerajzolja magát az őt körülvevő környezetbe; majd a *Sehanyadik zsoltár* a már ismert bizonytalanra utaló megjelöléssel: a fohász, az ima senkihez, sehova, sehanyadszor...)

A kötet arról az életről szól, amit a szerző nem is élt meg, amelytől távol és kívül maradt (*Lekéstem életfilmem*), és ezzel a kívülmaradással megteremt egy olyan aspektust, amely végigvonul a kötetben: a kettős Én-t. „*Senkim* ült be életfilmemre,.../ Nem tudtam, ki ő, mit akar...”, „személyes *Senkim* rám köszönt”(12). A vers vége sejtet valamit a kettős Én-ről: a szerző halálos helyszínen tartózkodik, kórtermi látletet ad, és ezt a beteg nem-Ént látja kívülről. Az élet váratlan befejezése helyett – menekülés a kórházból, hiszen a halál, az „onnani tervek sem oly vakprecízek” – egy szép anyavers következik, a grotta-metaphora folytatásaként („Míves kapu ő, e világra nyíló”) tele lelkiismeret-furdalással, önvizsgálattal: miben vétkezett anyja ellen, akire gondolva érzéki észleletekre emlékszik (ételekre, simogatásra, aggodalomra).

Az önéletrajzi vázlat után tényleges *curriculum vitae* következik: az említett *La grotta* címen egy többrészes hosszú, epikus vagy inkább epikolirikus költemény,

amelynek részei versformákban is elkülönülnek egymástól. A magyar szakterminológia nemigen tud mit kezdeni az ilyen típusú versekkel: Nagy László és Juhász Ferenc hasonló epikus költeményeit „hosszúversnek” nevezi, ami egy kontúrtales és tartalmatlan kifejezés, és kizárólag a mű terjedelmére vonatkozik. Előzményeinek a 19. századi történelmi kiséposzokat is meg szokták nevezni (Vörösmarty, Arany, Petőfi verses epikája), majd a tudományos szemlélet ide sorolja azokat a mitikus világteremtő műveket is, mint Weöres *Mahruh veszése* és *Tatavane királynő* című műveit (több is van neki).

Novák Valentin életrajzi „hosszúversei” tulajdonképpen a mítoszteremtő művekhez állnak közel, amennyiben önmaga mítoszt teremt meg, életkorról életkorra haladva, megválasztva azt a versformát, amely az adott életszakaszhoz leginkább illik. A kezdő *La grottá*-hoz a magyar költészet epikus sorfaját, a 6//5, ill. 5//6 tagolású tizenegy szótagos sort választja (Csanádi Imre is kedveli hosszúverseiben, műveiben ezt a sorfaját); a „mesés” gyermekkorról, a gyakran fájó óvodai emlékekről a ringató felező hatosban szól, s ez a versmérték kíséri a gimnáziumig, tehát a gyermekkor végéig. A „mindig kedélybeteg” főiskolai éveket szinte cinikusan, érzelemnyilvánítás nélkül beszéli el („És hány de hány lánynak *ágytárgy* vágya voltam, / de vak bakként magam holt lelkét csiholtam ... / És önemésztett gerjesztett *közenyészet*,/ mert nem elemeztek ki lélekszemészek” 17). A tárgyilagos előadáshoz az epikus felező tizenkettes illik. Amint érzem szívárog a tárgyilagos elbeszélésbe („és *megnemértettség* sötétjén kukultam. / *Égelem* töltött, ha segíthettem kacskán, / magamra számlálok, ébredjek lassacskán.” 17), azonnal vált a ritmus: vissza a felező hatosba, ami most nem a bájos ringatót hivatott előhozni, hanem az események felgyorsulását követi. („Szappannal borotvált / bős munkanélküli, / kit életrobot várt, / nem menedzserbuli.” 18).

A következő életszakasz a tisztázás: hol állok, mi a dolgom az életben? Mi nem voltam? Ki állt mellém? („Találtam egyet, aki velem lobog”). És az állapotfelmérés: „Itt tartok. Állok botütésre várva, / bennem duellum, kinn végletem párja.” (18) Ez a rész ismét epikus sorfajokat kíván, megtalálja a 11 és 10 szótagos sorokból álló periódust.

A határozott *Egyvers* című sorozat következik, ám az alcíme rögtön elbizonytalanít: *Próbálkozások*. A benne foglalt versek ismét a lehetetlenség és a tehetetlenség variációi. Mindük mögött ott sejlik az eredményükként kialakult lelki baj, a pánikbetegség, amely szó leírása után következnek a betegség szimptomái: félelem („égbolt féltő versüzemem”), a reszketés-remegés („az Úr táncol dobbörömön”); majd a [*p.m. sámánda*] alcímű negyedik verzióban a tépelődés hit és nem-hit között; az ingadozás a gyors mozgások kifejezésére alkalmas rövid, négy szótagos ütemekben történik. Mindezen rossz érzetek után következik a személyiség adekvát válasza, a rejtőzködés a világ elől („zárójelbe” / elrejtőzöm”, 21). A világ elől elrejtőzés megnyilvánulása a személyiség már korábban felismert kétfelé hasadása („tüzet viszek / *énelöttbe*” 22).

A kettős Én különös képekben jelenik meg: „páternoszter / ég s föld között / lelkem

honor-/ ért költözött” (22). A páternosztér, az *up and down* lelkiállapot metaforája nagyon mélyen ül Novák Valentin lelkében és tudatában, mert ezt megelőzően kötetet szentelt neki (*Páternosztér* 2012, Pont Kiadó). Ott valóban ég és föld között létezészt jelenít meg a páternosztér, a személyiségben rejlő sokféle dualizmust (racionalitás és érzékiség; szellem és anyag; kicsi és nagy stb.), és olvashatjuk benne azt a mondatot is, ami elindítója lehetett a *Hovavonatozni* kötetnek: „Közel negyven évesen sehová sem jutottam”. Az új kötetben szent és profán is ellentétezik egymást: „*istenhinni / isteninni*”, archaikus és keresztény hit ütközik: „vejnemöjnen / mágiával / országleplű máriával” (22).

A [*mintapróba*] alcímű darabnak már a formája is egy különös minta: saját leleményű, háromsoros versszak 8//6//8 szótagos sorokból – rendkívül dekoratív, jól csengő ritmus, amelyben valóban próbálja megírni a megtalált hit szépségét, holott tudja, hogy a nyugalmat hozó hit ellen a rút gonoszság támad: „Ostromlott lelki hitvárat / omlani kívánnak / blöfflétű bivalylények és...” (23)

És belefárad a keresésbe, a próbálkozásba, és a ciklust a [*próbátlanság*] alcímű darabbal zárja, amelynek során az önvizsgálatban hol bűnösnek, hol önérzetesnek találja magát itt, a földön, amit most először nevez „magyar ugarnak”: „végtére is nem próbáltam / változni magamban - / szóval hintem parlagföldem / *ma imaszakadtan...*” (24)

A második ciklus címe a rejtélyes *Ének a remiről*, ami helyütt veszteséget jelent. Az életnek ebben a korszakában a legteljesebb a rejtőzködés: miközben *Élve boncolás*-on esik át (31–33), lelke mélyét nem éri el, ami benne érték és rejteni való, a költészet, a szike alatt nem tárul fel. A viviszekciót nem a külvilág kényszeríti a költőre: ő maga próbál lelke mélyéig hatolni, hogy végre tisztába jöjjön magával. A kettős Én-képet rajzolja tovább: ő a műtő és a megműtött egyben. A személyiség műtő-fele durván támad a műtöttre: „Ki vagy te,/ mi vagy te, / ocsmány költő állat, / miért szívod vérét e / prózai világnak?” Tovább lépve dallamos felező hatosban ad öntudatos választ a kutakodóknak: amit belőle felszeletelni tudnak, abból soha nem derül ki ritmusa, ríme, tehát költői tehetsége, ihlete, sőt, a világban betöltött helye sem. Itt – gúnyosan még egy réját is elkurjantva – a manapság meglepőnek számító vallomás:

Talányom, trillárom,
 élő halottságom,
ki vagy te, mi vagy te,
 lump proletárságom,
 főzelékben szétfőtt
 babérkoszorúm,
 belső csataterem
 ...

(33)

Mert Novák Valentin küzdelmei – bár folynak a külvilágban is, a lump proletár szegényszagú főzeléke mutatja – főként e belső csatatéren folynak, ahová viszont senkit nem enged be. Ami e belső küzdelmekből megtudható, azt megírja ő maga. Megírja az efféle kettősségekben, antinómiákban (földre rántva a magyar költészet szent jelképét, a lángoszlopot): „szembeszél és szentbeszéd / ez a költészet maga. / Levizelt gatyaszárad vígan lengeted haza. // Lángoszlop trapéz nadrágban...” (38) A kettős Én már-már skizofréniásan szemléli kétféle magamagát:

Nézem a vízben
az Ént. Vízből az Én néz
engem. ..Nézi az
énem a vízént...

A versvég természetesen groteszk csattanóra vált:

Néz a folyóamazon,
míg nézem a vízen
a zen... (64)

A lump proletárköltő bőrébe bújva el is játsza, hogyan kell pózoló költőként létezni: alkotni csak fűtetlen szobában, éhesen lehet, s „Ha kibújt egy-két dacos költemény, / műszenvédelem bizarr kölkei, / visszatérek fűtött nagyszobámba, / dús estebédemet elkölteni!” A balladaformájú vers (címe: *Jótanítás jobbadája*) Ajánlásában ars poeticaként hirdeti a nélkülözést, az ínséget, megérezvén (József Attilán és Radnótin nevelődve), hogy az „életes” költészet a hiányból, fájdalomtól születik meg. (57) Ugyanilyen gondolatokból táplálkozik a *Világvers*:

„Legyen a világ a versé, mondandód pedig istennyerssé!” (52) Nagy László versét átfordítja: „Áru és árulás – feljelentett bárdok – / nyitott aktáinkban jellemhibák” országában élünk, s a fohász a költőhöz szól: „lemerült hited élni sebesítsen /.../ Önmagad vidd át, / illó tenmagad /...velünk ...” (50–51)

A Káin-lélekkel bolyongó Ábel, aki megölte „gyöngébbemet”, mert „megölte jobbmagam”, a kettős Én végletes kifejtése, *tragikus* lezárással: „s nélküle nincs szavam, / mit pusztába kiáltok” (122).

Legerősebb az önmeghasadás a hit dolgában. A művelt, okos, felnőtt férfi a természettudomány erejével száll szembe a dogmákkal: az *Izzásból kiszakítjuk* vers a négy alapelem működésében érzékeli a világ mozgatóerejét: „Szenvegyületben lakik-e a lényeg - / bontja a kétely Isten erélyét” (36) Az már csak külön hozadéka ennek a fontos versnek, hogy különleges időmértékes ritmusban szólaltatja meg a költő: egyedi leleményű, előzménye-nincs a ritmus.

(A hittel folyó szakadatlan küzdelem tárgyalásával átugorjuk a kötet harmadik ciklusát – majd visszatérek rá. De az istenes versek a személyiség kialakulásának fontos tanúbizonyságai, és együttes tárgyalásuk jobban láttatja a folyamatot.)

Az istenhittel küzdő ciklus címe: *Sehányadik zsoltár* (a cím rokona a *Hovavonatozni, Sehova jutottam* stb. bizonytalanságsorozatnak.), és az Istennel perlekedő próféták hangján – még némi blaszfémiával is – protestál minden ellen, amire a hit nevében tanították. „Minek minekre válasz, ha nincs minek után OTT sem / találhatsz megnyugvást, mert hidrokefál az Isten /.../ Mi ez? Ó hit, tagadás, prúd erény – mire való?” (107) Ezúttal azonban Isten válaszol, és válasza az ember teljes megsemmisítése:

*...Nincs kegyelem!
Isten vagyok, játékszabály. Nincs emberhitem.
Valamit elrontottatok, ha bocsánatnak
kellek, majd kiheverték, és csodálatnak – agg
arcom ne csüggjön – tárgyaként a festett égen.
Képeitekben tükröződni istenszégben...*

*Hová is hull az ember? Dübörgöm arcotokba:
sóként pereg felfedezett univerzumokba,
nem ízencént frissen sült égi fogásnak, de
átoknak, ármánynak nyű(g)nek, pondrónyafogásnak.*

Durva blaszfémia a következő vers is a világot és végül önmagát is felfaló Istentől, s a groteszk verszárlat:

*Befalnám végül gurman önmagam,
ember nélkül élnem hisz hasztalan.
S kihánynék mindent az Ūr körútra...
Fiastyúk eszi föl... Próbáljuk újra!*

(110–111)

Nem kíméletesebb a *Présvers* sem. Kezdeté és vége között a cselekvés alanya és tárgya változik. A kezdet:

Szüretel az Isten. Imanyilalással emberfürtöket dob puttonyába...

és a vég:

a legfőbb kérdést föl se tehessem: Istent is, egyszer, ugye leszüretelik?

A kétség a hitben a valaha hívők legfájdalmasabb hiánya. Ez érzik Novák Valentin versein is. Hívő és hitetlen énje az az alap, amire kettős Én-je bomlik, vagy másként: ami megbontja személyiségének egységét.

S találunk-e valamit, amiben biztos ez a költő?

Költészetének harmadik ciklusa, amit – mint jeleztem – átugrottunk, az *Ökör a tájban* címet viseli. Nem túlzottan fenséges cím, nem túlzottan fenséges a kép. A táj – *pars pro toto*: Magyarország.

Novák Valentinnak nincsenek tájversei, a természeti képeket is metaforaként, hasonlatként használja. *A táj számára az ország történelme*, a területén zajlott háborúk, véres csaták. Az ökör, a tudatlan, ártatlan barom, aki még megmaradt, miután Isten leselejtezte teremtményeit. A táj körül aknamező, háború, nyomorékok, egy keletre ballagott öreg lantos (az utolsó költő?) lábnyoma, és a teljes pusztulást betetőző kép: „és a sittkupaccá / lett városban / egy hajdan bukolikus / árkád alatt / két rongycsalád / marionett testtel / pimasz arccal / marcangol / fazékra érett / kislovat / s madarak hullnak...” (79) Novák Valentin láttelepe egy háború sújtotta tájról. Nem írja le a „magyar háború” vagy „honvédő háború” definíciókat. Mert háborús víziója tovább terjed, világméretűvé dagad (81), megidéződnék a máglyahalált halt mártírok is (82).

Hogyan jutott el idáig a költő? Az első ciklusban van egy verse, a *Harminckettedikén*, amely előre jelzi a romlást: „busztól idomult / testünk törte a lét, *megvásárolt tudatunk* ...{kiem. Sz. E.} *Mából* centrifugált / koldus költözik éppen, mert padja belakva...” (25) Majd a József Attila nyomán írt *Újabb medáliák*-ban: „Csörög-zörög már a hírrel vesző, / *kiszántott*, hisz terhes a temető, / fut, kiért esznek kozmikus végek, / és vakon botlik a világlélek.” (41) És a hasonló látteleket felvetítő versek beszövik az egész kötetet: a *Badar táj*, *badar ecsettel* már egyértelműsíti az ökröt befogadó táj mibenlétét („Valóságsóval bevetett tájék; / szárba se szökkenjen a szellem...”, 92); a *Minden ugyanaz* ismét egy világméretű leépülés, leromlás, amelyben ismét felhangzik a költő sajátosan fogalmazott kétségbeesése: „*ha vagyok, mi végre vége*” (100). A *Körtánc* egy vad Walpurgis-éj bankárkisasszony boszorkányokkal, szétrongyolódott szilikonkeblű diszkókirálynővel, romlott Kalüpszóval, disznórágta Kírkével, s a hegy lábánál álló, alulról néző férfiak latin felszólításra inni indulnak (93–95). Ha visszapillant a történelemre, háborúkat és viszályokat lát (görögök és gótok), *A lélek a Bastille-ből kilépő* nemcsak a francia forradalom véres emlékeit idézi, de tudatosítja bennünk, hogy ama híres három jelszóból (*liberté, égalité, fraternité*) máig nem valósult meg egy sem, így hát a Bastille-ből kilépő lélek visszalép, és „fragmentális önkéntcsöndbe / húzódik” (56)

Ennyi negatív emlék és élmény, ennyi belső bizonytalanság mellett van-e ennek a költőnek valami biztos fogódzója, valami igazodási pontja az életben?

Van. Ez a magát bizonytalannak, kétkedőnek megrajzoló költő *rendületlenül, megingathatatlanul szereti a hazáját*, őrzi és tovább élteti kincseit, értékeit. A *Bori jóslat* úgy idézi Radnóti emlékét, hogy egyes szám első személyben mintegy „tovább ír” egy elveszett és megkerült eclogát (egy verslábbal megtoldva a hexametert , hogy ezzel is jelezze: nem plágiumvers, nem pastiche, amit ír, hanem Radnóti szellemének tovább éltetése). *Hiába József* címen megírta a magyar költészet egyik legszebb József Attila-versét, és végül a *Verskoszorú a Dunán*, ez a szintén hosszúvers méretű költemény az egyik legmeggrázóbb mai haza-vers. Képeiben megidéz költőket, történelmet és magát a történelmet a hátán úszató folyót, káprázatos képekkel, melyekben felismerhetjük Novák jellegzetes két-pólusú szerkesztését: „arcok fodrozódtak álmos üvegtestén/ légyottmosolyról / sortűztorz grimaszról / hömpölygött néma hírt // a magánygyémánttal karistolt elméjű költőre is / kit dinnyehéjuszály / kiköpött maghajósok vittek el / csak ő kacsintott...” Majd: „ A parton tűz, / s a tűzbe / nézett .../ A vízben fény / és Holdigézet.../ Víz a parton,/ tűz a vízben. / Arc a Holdban, part a fényben./ A tűz leég, / s a parton állva / a folyót is / hamvadni látja...” (67–72).

Novák Valentin biztonságérzetét a magyar kultúra értékeinek, elsősorban a költészet megmentésének és tovább vitelének szándéka adja. Ezért idéz olyan sok költőt (József Attilát sokszor, Radnóti is többször, Adyt, Nagy Lászlót, Kosztolányit, Janus Pannoniust, Balassit és kultúránkba integrálnak érzi, tehát a magyarokkal együtt az utókorra hagyja Tolsztojt, Okudzsavát, Ajtmatovot – és Senecát is).

A költő, akinek legszilárdabb fogódzója a költészet, igyekszik is megtartani mindazokat a költői eszközöket, amelyeket az emberi kultúra 2500 év alatt létrehozott. Kedveli az archaikus költészetnek azokat a mágikus formuláit, amelyeket a mai kor – posztmodern szójátékként – is alkalmaz: a szóbokrokat, a *figura etymologicákat*. A *Békelufi* című versben például a következő béke-szóösszetételeket sorolja, és nem is elsősorban a szójáték, hanem a mai nyelvből már kikopott régi fogalmak felidézéséért: békelufik, békegalambok, békepap, béketábor, *békepár*. Mindezen szavak előbányászása a kollektív emlékezetből szembeszáll azzal az igyekezettel, hogy megrajzolja az ember nélküli jövőt: „Idöntülíban lebeg az ember,/leszámol a történelemmel”) és a Föld pusztulását („Mért, *hogy a Kontinens elsüllyedt már, / s tüzelfalásos a Paradicsom? / A Mennyekben műholdféreg rág...*” 114–115). Az alliterációért az archaikus költészetbe, a mágikus mondókáig lehet visszanyúlni, kedvvel él is vele, főként, ha archaikus a téma: „ Dob döng dobog... Vén dór danaó danász...” Archaikust és középkorit – görögöt és germánt – ütköztet az *Égei csatá*-ban, s a kettő közti kibékülés lehetetlenségét a két nép verselési elvének alapvető különbségével illusztrálja: „ De vajon lesz-é / örök barátság kőlon és vers-/ láb – görög és teuton közötti?” (88) Bravúros az *Istenhegyi út* (Három tételben), amelynek autóbuszán görög turisták utaznak, hexameter-

ben, mai környezetben. (A három tétel címe nagyon szellemes: I. ÓDA , II. IDA; III. IDE, 84.) A triptichon mint szerkezet tetszik Nováknak: megírja *Triptichon-disztichon*-jait Janus Pannonius témájára (58); de ír panegyricust is - disztichonban – a költőhöz (59).

A *Sermo Super Sepulchrum* nemcsak jól csengő, alliteráló címében eredeti, hanem a groteszk-morbid ötlet miatt is: a költő fekszik a sírban, ahová – ismét a páternoszter-motívum! – „miatyánklifttel” lehet lemenni (123). A *Bp-i morze* sajátos formában szól: az S. O. S. ritmusában zakatol („ tititi titkos hely tititi / terem a városmély terein” stb. 28).

Novák Valentin menthetetlenül városi, még akkor is, ha menekül s városból, mert az utána megy. A különös fogócska ritmusa egyedi lelemény: a felező tizenkettest dobogtatja meg egy U U U U - - - - // U U U U - - - - sorozat: „De a fene város kioson utánad, / monoxidos szájú bitumentutalat” (60–61) Szómágiát űz felező négyesben (ritka forma!), nem öncélúan: a mű [*sámánda*] (21–23). Ebben fordul elő az a bizonyos páternoszter, ami az ég és a föld között szállítja a költő lelkét. Van még saját leleményű ritmusa: az [5. *mintapélda*] sorai 8 // 6 // 8 szótagszámú rendben követik egymást. Ennek a formának a magyar költészetben – ismereteim szerint – nincsen párja.

A nagy magyar haiku-divatból Novák Valentin sem akar kimaradni. *Haiku-bozót*-ot ír, amelyben modern eszközök (pendrive, pixel stb.) szerepelnek, majd egy József Attila- áthallás, valamint egy szocio-haiku a magyar népességszaporulatról:

Gangon Terike,
kiságyban a Ferike.
Lássuk, telik-e?

Fáradhatatlanul gyártja a szójátékokat, van köztük nyelvtörőjellegű: „Abrakadabra, agydarabka”, egyszavas: „imaszakadtan”, van kancsal rím: „lég és föld egyberegzése, / mezőkimonón árnygása”.

Novák Valentin kötete egy gondolkodó, vívódó, a kor nyújtotta problémákkal küszködő, nagyon tiszta és őszinte ember vallomása, a születésétől a kötet megírásáig. Bizonytalan világunkban és az ő saját bizonytalanságaiban szinte egyetlen biztos fogódzónak mutatkozik számára a magyar (és a világ) kultúrájának, elsősorban költészetének tisztelete, folytatása.

Jó úton jár: ez a kötet méltó folytatás.

Zsirai László

Szenvedéllyel horgászni

Szári Zsolt: Árnyékok a vízen

Szári Zsolt – a Kaposvárott 1967-ben született, jelenleg Fonyódon élő halászati szakmérnök – szívesen foglalkozik szépirodalommal, s immár hat esztendeje íróként is, nemcsak olvasóként. A *Vadászok emlékeiből* antológiásorozatban, a *Hévíz* folyóiratban és a *Magyar Horgász* című szaklapban jelentek meg elbeszélései. Eredményesen szerepelt a *Magyar Horgász* című szaklap 2007. évi irodalmi pályázatán, ahol I. és VI. helyezést ért el novelláival. Az *Árnyékok a vízen* című első könyvében tizenhat horgásztörténetet adott közre. Témáit személyes tapasztalatai szolgáltatták, s ez így is van rendjén, hiszen a legjobb műveket – szinte kivétel nélkül minden esetben – az író személyes átéltségének hőfoka hozza létre.

„*Sem a Balatonhoz, sem a horgászathoz, sem a nagypapa tanításaihoz nem lett hűtlen rövid időre sem. Ez derült ki a csendes szavakból a horgászatunk alatt, és ez tűnik ki e kötet elolvasása után is. Jó volt beülnöm azon a szép májusi hajnalon a szerző mellé a csónakba, és tudom, hozzám hasonlóan fog érezni a Tisztelt Olvasó is, ha kézbe veszi ezt a könyvet. A horgászírásokból emberi arcok, karakterek tűnnek majd elő, a fodrozódó vizekben halak csillannak fel, és közben susog a nádas, loccsan a víz, él a Balaton*” – írja az *Előszóban* Bokor Károly, neves horgászati szakújságíró.

A szerző horgászati kedvtelésének megalapozója nagypapa, *idős Szári István*, a Kaposvári Sporthorgász Egyesület akkori elnöke volt. Érthető tehát az a kötődés, ami miatt az unoka a nagypapa emlékének ajánlotta ezt a kötetet. A horgászat megszeret(t)ésének követendő példáját *Pelso Anya ölelése* című elbeszélésében dolgozta fel. A nagypapa és a kedves Szűnyog-szigeti horgászok alakja természetes módon tűnik fel írásaiban. Az elbeszélések fő sugallata a Balaton feltétel nélküli, őszinte szeretete; a kivételes természeti környezettel való együttélés, kikapcsolódás és a jó baráti társaság vonzalma. Ugyanis világosan kiderül ebből a horgásztörténetekkel áldott kötetből, hogy a horgászat igazi tartalma nem csupán a halszerzés, több annál: embereket összekapcsoló funkciója kétségtelen. Szári könyve ettől korszerű, hogy elidegenítően ható korunkban igyekszik példaként megmenteni mindazt a szeretetet-szolidaritást, ami az emberi lét lényegi jellemzője volt mindig, és az is kell, hogy maradjon, mert különben elveszünk. A nagypapa sírjának földjébe szúrt horog a *Mindenszenteki fogásokban* (megható a horgászatot záró akkord: mécsesek gyújtása a vitorlásán), a csónakkal eltévedt horgászok beszélgetése a *Novemberi ködben*, vagy egymás ugratása a *Mese egy*

horgászversenyéről című elbeszélésben, de szinte kivétel nélkül a további írások is ezt a célt szolgálják: felmutatni egy kedvtelés, sport pozitívumait, megosztani a vízparton vagy csónakban horgászók élményeinek szívbeli napsütését.

Az utánozhatatlanul lebilincselő stílusú *Fekete István* természeti tisztánlátása, sajátos humora letagadhatatlanul befolyásolta a szerző létszemléletét, s írásmódjára sem maradt hatástalanul. Nagyon rokonszenves ez a hatás, mert Fekete alkotásai nem pusztán művészeti értékűek, hanem nevelnek is, jóra idomítják a lelket. Ahol „szundikáló mozdulatlanság”-ról, „viszkető melegség”-ről és hasonlókról olvashatunk, meg hogy „szaporázza lépteit az ősz”, ott a naturális, hétköznapi nyelven túliból is jelen van valami, az a készség, ami fenségesse emeli az elbeszélés szövedékét. Szári elbeszéléseinek eredeti zamata, kifejezéseinek színes, változatos, fordulatos egyéni íze, a realizmusába szőtt romantika arra enged következtetni, hogy mennyire sajátja a természetben otthonos ember létszemléleti hasonlósága az ugyancsak somogyi származású Fekete Istvánéval, aki szigorú erkölcsi mércét tartva őrizte meg írásaiban mindazt, ami az embert emberré teszi. Itt jut eszembe az a bölcsesség, amit *Németh László* így fogalmazott a *Tanú* című folyóirata bevezetőjében: „Az írás – erkölcs!”. Szerintem ezt az összes írónak bensőjéből vallandóvá kellene fogadnia, ugyanis az írás sikere – mint minden hiteles művészet esetében – elképzelhetetlen hatékony etikai tartalom nélkül.

Szári Zsolt feltételezhetően maga sem tudja igazán eldönteni, hogy kedvteléseinek – horgászat, vadászat, írás – mi lehet a helyes sorrendje, hiszen a szívének mindhárom egyaránt kedves. Horgászati témájú elbeszéléseinek és egyéb írásaik közös jellemzője: a szerző kétségtelenül egyértelmű emberi alapállása. Az *Árnyékok a vízen* című, ígéretes könyv szerzőjének, a Balaton szerelmesének, nyugodtan elhithetjük, hogy szenvedéllyel horgászni több, mint pusztán halat fogni. Aki együtt lélegzik a természettel, az önmaga is állandóan tanul, erősíti egészségét és fejleszti jellemét, s példájával-tanácsaival másokat is támogat az önbizalom-fejlesztésben.

Szerencsés dolog, hogy ezekből az elbeszélésekből a „víz hangja” mellett a Balatont akár aggodásig kedvelő emberek szívhangja is hallatszik.

(*Karassziusz Kiadó, Fonyód, 2008.*)

Marics Krisztina

Mátyus Aliz: Megkésett tavasz, el se jött tél

Miként vethetőek össze az évszakok az emberi élettel? Ha megkésik a tavasz, s el sem jön a tél, akkor valami nem a megszokott rendjén történik. Tél, tavasz, nyár, ősz... Ez a természet rendje. Ha a kikelet késik, és „el se jön” az ünnepélyes tél; Mi történik ekkor? Jó-e ez így?

Mátyus Aliz kötete két nagy részre tagolódik, melyeket műfajukat tekintve esszé-*novellákként* emlegetnek. „A világ tetején, fent” című rész főként személyes történeteket, a női lét és szerep megélésének letisztult élményeit tartalmazza, míg az ezt követő, a „Mi végre” teli van élettapasztalatokkal, s az ezekből levezetett magvas gondolatokkal, filozofálásokkal a világról, emberekről és társadalomról, ezek összefüggéseiről. A különálló részeket pedig egészé alakítja a széleskörű műveltség, a bölcsesség, és az élettel való betelni nem tudás, a folyamatos gondolkodás, az összefüggésrendszerek konstruálása. Mátyus Aliz birtokában egy olyan kifejezőkészség áll, mellyel közvetíteni képes hangulatokat, érzéseket, s az ezek közti lehetetnyi árnyalatokat. Nem mindig konkrét, néha csak utal. Ezzel atmoszférát teremt. Ilyen a kötet címe is. Egyfajta megmagyarázhatatlan, – Mátyus Aliz kifejezésével élve – „hát persze, hogy – tudás”, melyet nem egyértelműen fejez ki, inkább érzékletes ködösítéssel, érzésekkel fest, és ezzel szabad teret enged az olvasói továbbgondolásnak.

Az első rész írásai egymással összekapcsolódó elemeket tartalmaznak. Az író, nem naplószerűen, de életéből egy-egy meghatározó mozzanatot közöl, így felfedezhető a különálló szövegek közt egyfajta folyamatjelleg. Míg a művek határozottan elkülönülnek egymástól, szerkezetileg is egyéni világot alkotva, e határokon átvélő alakok megjelenése összekapcsolja őket. Ilyen alak például a „pécsi költő”, aki ezzel a megnevezéssel csupán a „Bebarangolom most a nyári mezőket”-ben szerepel, a szerkezetileg előtte álló műben szereplő férfival azonban kétségtelenül azonosítani lehet. S ebben a részben pedig nem más, mint a gyermek apja. Mátyus Aliz ezeket az egyezéseket nem tudatosítja kristálytiszttán, emiatt sokszor olyan érzésünk támad olvasás közben, mintha a fel-felbukkanó szereplő már szerepelt volna a kötetben, és akkor vissza kell egy kicsit keresni és emlékezni.

Közös jellemzőjük az esszé-*novelláknak*, hogy bővelkednek szépirodalmi vagy művészi utalásokban, mely az intertextualitás révén tágítja a mű egész jelentéshorizontját. Ez a jelenség érzékelhető abban a részben, mely a címadó írásban található: Az író az „étcsaka félelme” ellen keresi a védelmet, melyet nem konkretizál. Az éjszaka félelme mögött valami megfoghatatlan rettenet sejlik fel, mely elől mintha nem lenne menekvés... És akkor jönnek az archaizáló sorok, szinte kiugrik a szövegekörnyezetből a régies mondatszerkesztés. Félelmet kelt, és ezzel hangulatot teremt. Az eszmefuttatásnak egy

meditáció leírása ad keretet, ahol maga az idő is egybefolyik. Régmúlt és jelen olvad össze: „Anyám kiabál át a fiamnak, élőnek a holt./ Huszonnyolc évvel a halála után kiabál.”

Aztán felsorakoznak a további jellegzetes témák: a női szerep dilemmája; hogy képes-e egy férfi igazán megérteni egy nőt? Lehetséges válaszként felvetődik, hogy íróként képes, példaként erre pedig Lorca szerepel, aki egy gazdája mellett megöregedő szolgálonő szerepében – Mátyus Aliz szerint – megírta a nőről való mindentudást.

Ebben a kontextusban egy másik értelmet nyerhet a „megkésétt tavasz, el sem jött tél.” Az idős hölgy, Markolf a jó anya szerepét játszó szolgál, de mégis nő. Mindent jelent neki a fiatal gazdája, Perimplín, akár egy gondoskodó feleségnek a férje. Ennek ellenére mégis az ő feladata lesz megnősíteni őt. Ehhez saját magát kell legyőznie. El kéne jönnie a télnek, az érzelmek halálának, melyek Perimplínhez kötik, azonban az nem jön el. Kezdeményezése sikerrel jár, gazdája beleszeret egy Belisa nevű hölgybe. Így Markolf a halálakor már „nyugodtan pihenhet”.

A kötet címadó írása érdekes végkicsengést kap egy írói kérdésfelvetéssel: Miért mondja Goethe, és miért idézi Szerb Antal, hogy „A csillagokat, azokat nem akarjuk?” Akarjuk. Mindenki gondolja tovább, és keressen összefüggéseket! Csak az kell igazán, ami nincs? A legédesebb mindig a tiltott gyümölcs, melyről csupán álmodozhatunk, melyet nem érinthetünk meg, mint ahogy Markolf a álmodozhatott Perimplínről? Mátyus Aliz nem adja meg a választ, de sejteti.

Befejezésként egy érzékletes képet rajzol elénk: hajnalkák érkeztek az ablakkivágás tetejéig. Így kezdődik az ősz. Tehát az ősz virágzással kezdődik. Úgy pihen meg a természet, mint ahogyan Markolf távozik az élők sorából. Önkéntes visszavonulása két fiatal szerelmét eredményezte. Elmúlása hamvain az újjáéledés virágai nyílnak.

És ismét felvetődik a kérdés: Jó-e ez így? Ha megkésik a tavasz, és el sem jön a tél, valami nem tud véglegesen eltűnni. Valami, amiből fejlődni akarna egy új dolog. Nem tud bezárulni a kör, nem ér össze a folyamat alfája és ómegája, ettől sok minden olyan furcsává válik. Ezért a sok eszme-futtatás, egy olyan elem van a rendszerben, ami még feldolgozásra vár. Vajon melyik lehet ez az elem?

A „Mi végre” című rész első írásában talán válaszra akadhathatunk. A szerző életének legnagyobb dilemmája a „hol lenni?” kérdés. Több írásban szó esik Mátyus Aliz tanyájáról, de szinte ugyanolyan tekintélyes részt kap a pápai múlt is. Olvashatunk édesanyja igazgyöngy fülbevalójának történetéről, művelt családjá kifinomult szokásairól, a Gresham-palotáról, - és művészi köréről. Ezek olyan körülmények, melyek közt cseperedve az író nő valóban művelt, a világ dolgaira nyitott és fogékony felnőtté válhatott. Azóta a fővárost is megszerette, de rájött, hogy igazán a Kiskunság kell neki. A jelen és a gyermekkor képei sejlenek fel a mű során, és szintetizálja őket az író nő, akit borzongatott a barokk pompa, viszont akinek szerves része is az.

Mátyus Aliz két világa közti sorrendiséget tükrözi a mű szerkesztése is. „A világ tete-

jén, fent” című rész fő színhelye a kiskunsági tanya, a második fő egységé, a „*Mi végre*” leginkább Pápán és Budapesten játszódik. Mégse lehet egyértelmű értékrendet felállítani, ahol az egyik helyszín lényegesen előkelőbb helyet foglalna el a szerzőnél.

A tanyáról szóló írások tán ezért rapszodikusak kissé. Fent-lent érzése van a befogadónak, végletek közt repülünk, hiányzik a „*kibirhatóságot segítő, az elviselhetetlenséget enyhítő, emberre mért átmenet*”. Úgy forog körben az idő, mint a Buendiáknál Márquez *Száz év magány* című regényében, (ahol az emberekre rátör az álmatlansági kór. – Hozza az érzékletes hasonlatot a szerző az „*Esőben*” című írásban).

Az érzelmek intenzitása és az ellentétes hangulatok egymásnak ütközése feszültséget indukál, s ahogyan a természetben is lenni szokott, a hideg és meleg összefeszülésénél, villámlik, és esik. Az eső toposza többször előkerül, ugyanúgy, mint a visszatérő alakok szövegkohéziót alkotnak a különálló esszénovellák közt. Márquez regényében a Buendiáknál a szünni nem akaró esőnek bizonyos tanulmány szerint bibliai utalása is van: a folyamatos felhős szakadás az özönvíz történetével párhuzamban nyer többletjelentést.

Mátyus Aliz kötetében is egyfajta megtisztító szerepe van az esőnek. S az első részt záró írásban található is egy fontos megállapítás: „*Hinni kell, hogy mindig jöhet a pillanat, amikor az ember megéli a teljességet.*”

A hit is tehát egy olyan jegy a könyvben, mely átível az esszénovellák határán. Főleg az első részben jelennek meg az ezzel kapcsolatos utalások.

Az alak, aki azonban a legtöbb írásban felbukkan vissza-visszatérve, nem más, mint az író fia, Bence. Amikor ő megjelenik, az anyai szerep megnyilvánulásai meghittséget oltanak a sorok közé. Számomra legemlékezetesebb azon epizód, mikor a kisfiú ugrándozik, s aztán gyermeki természetességgel és kíváncsisággal feltesz édesanyjának egy kérdést: „*Mondd, anya, te híres vagy?*” – Ennek hatására pedig a szerző hosszasan dilemmázik. „*Miért? Ő szeretné? Kérdezi, mert akarná?*” S meg is születik az elhatározás az ösztönzés hatására. – „*Akkor majd az leszek.*”

A kötet borítóján egy fiú ugrándozik önfeledten az ágak közt. Biztos forrásból tudom, hogy a fotó a szerző fiát ábrázolja. Már nem kicsi, bár nem látszik az arca, háttal van a szemlélődőknek, és arccal az előtte álló rengetegnek. Vajon milyen helyszín lehet az ágas-bogas? A kondor- vagy balázspusztai tanya egy része? Esetleg a *Madársziget*, melyre Bence édesanyja édesapját vezette el egykor? A Madársziget, melynek egyedüli sajátossága a *vasaló*, egy varázslatos pihenőhely, s mely máig ott áll e mesés helyen?

Ezt nem tudom biztosan, azonban egyértelmű, hogy a borítókép remekül harmonizál a mű tartalmával. Sűrű atmoszférájában az indázó gondolati szálak titokzatossá szövik a művet, úgy, ahogyan egymást keresztező ágak az erdőben. S bennük száguld egy fiú, aki az író egész életére hatást gyakorol, akít az égből kapott ajándékba.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2013.*)

Papp Szilvia Anikó

Talán. Vagy másmilyen

(Hommage a la Nemes Nagy Ágnes)

Alakulhat másként
s lehet, nem várja be,
talán sohasem látja meg
a tölgyfa nagy mohos arcát
az ember
csak a biztosság fa arca
tekint rá érzelemtelen
a megindult akarásból
csak a rettenet
és lehet
lélegzettelen
találkozástalan
áll a fa előtt
pedig fa-arca van
korhadt törzsében
növekvő árva álma,
kérlelő, bújni vágyó
szorongása
pedig
szétdúlt hajában
a fészkek
befogadnák a mindenséget

Lelkem vásznai

hallgat bennem az ima, várja a csendem:
hogy lelkem vásznait kiteregessem
átfújjon rajtuk az alázat szele
megszárítsa őket a fény melege
feszüljenek a szárítókötélen
tisztán, egyedül, mosott-fehéren.

ha fagy jön: fagyjanak csak
sötétben: virítsanak csak
ha fájdalom ordasa tépi őket
takarják be a vérző mezőket

lelkem vásznaira éjszaka festek:
folyton, egyre éberebben
a múltat korommal, lámpafeketével
jelenem riadt éjét titánfehérrel

megfestem az álmot, amit leírni félek
lerajzolom gyáva remegésem
s mikor festett tájamon félve lépek
leöntök mindent fényfehérrel

Miatyánk, egyesben

Atyám vagy már
nem csak Uram
felismerlek, mint csecsemő
a fölé hajló arcokat...
kalimpálok, nyújtom a kezem
szólok hozzád, hogy érthesselek

Atyám vagy már
nem csak Uram
járni tanulok
követhessem az utad
fényed felé lépek ingatag
kezdhetek nőni általad

Látóhatáron

az ég megrepedt gömbjén
táguló szakadások
magukba vonják a távolságot
a víz megriadt tükrén a körök
újrarajzolják mi örök
tudatlanságban formálódik
és visszajut mindig oda
ahonnan a fény indult
a láng a víz a moha
a biztosság robbanó pontjába
teremtettségek groteszk mosolyába.

Mészáros József

Corpus delicti

Az apám egykoron a szívlapát formátumú kezeivel verte ki a fatolvajból az őszinte, beismerő vallomást. Hát ebben nem követtem az öregemet. Egyrészt azért sem, mert a drága emlékű anyai nagyapámtól kapott bölcs útmutatások alapján: „Amit nem lehet elérni bölcsességgel, azt kultúremler nem teszi erőszakkal.” Másrészt engem már a kriminalisztika szabályai vezettek el a sikerhez, nem a „letaglózás.” Harmadrészt, már a *Barbárok* című novellából megtanulhattam, ha kell, akkor katarzist kell teremteni a beismeréshez. Amikor ezt mondtam a tanársegédnek, hallgatóként, akkor annak a kréta megállt a kezében, s torokköszörülés kíséretében: – III...gen! – választ mondott, s szúrós szemeivel úgy nézett rám, mint én gyerekkoromban a vad darázsra, amikor a vadmézet szedtük el tőlük az öcskössel.

No, a katarzisteremtéseim miatt volt elege az asszonynak is mellettem, meg is lett az eredménye. Hááá...t?: Farral ment ki a házasságból. Egy fagyos téli napon – a Keleti pályaudvarnál lévő rendőrkozmában felejtettem magamat – no, nem először. A harcstársaimmal együtt kerestük a borban a dalt, mert nem csupán az utolsó töltényig, hanem az utolsó pohárcsendülésig is összetartottunk. Bajtársi segítséggel eljutottam az utcánk végére. No, ekkortól önállósítani kellett magamat, és „cseplin léptekkel” ballagtam a házunk felé, ami kétszáz méterre volt a dombtetőn. Ezen földrajzi szintkülönbség megtétele időigényes és macerás dolognak számít a vörösborral terhelt gyomrú embernek, hát nekem is. Ezen sorscsapáson túl még az utcai lámpákat is átkapcsolták, takarékos éjjeli hangulatfényre. A lámpákkal együtt pislogtam, azok a póznán lógtak, én meg a kerítéseken. Körülbelül úgy araszoltam hazafelé, mint a vak malac az ugaron. A beszűkülte pupilláim között melán lestem ki, s mintha a sötétben az autónk féklámpái villantak volna fel a garáznál.

Egy-két „– Feküdj! – Föl!” esemény után már a saját portám léckerítésével ölelkeztem, ahol megpihentettem lomhán ingó testemet. A káb'zseresektől kiselejtezett, húséges kutyám a lécen benyúló ujjaimat körbenyaldosta, majd a fejét a kerítés felett átdugva belebújt az arcomba, és a boldogságtól nyüzszített: – aaa...! aaa...! aaa! - rezdülésű hangok kíséretében. Némi terepgyakorlat után bejutottam az udvarra, s a kutyám fejére támaszkodva, esemény nélkül beértünk a házba, és jelentettem az előszobatókörnek a megérkezésemet.

A kicsi feleségem az ágyban párnák között roppant mélyen aludt. Gondoltam: „A nyomozó piásan is nyomoz és nyomoz.” Szemlézés közben látom, hogy a szemhéjának mozgása a csukott és nem az alvó ember rezdülését adja vissza. Fölé hajoltam, s a „hirtelen ébredési jelenetet adta elő”, mint a Nemzet Színésze a nagy színpadon a múltkori előadáson.

Sarkon fordultam, na, nem olyan katonásan, hanem, csak úgy, mint egy kiszolgált obsitos, és a kutyámmal mint járőrtárssal elindultunk a garázsba, ahová ügyel bajjal be is jutottunk. Egy-két, utamba került kacat leverése után sikerült kinyitni a motorháztetőt. A tenyeremmel a motort jól megtapogattam, az meg jól megégette a kezemet. Nem kellett nekem kialvásos kijózanodás, hideg fürdő, sem gyomormosás... Megkapaszzkodtam a garázs melletti cseresznyefa kétfelé nyíló vastag ágaiban, s erőt gyűjtöttem. Pörgött előttem „rongyos” életem... A jelen sulya nehezedett rám, süppedő arccal csüggedtem... Ez csak emberrel történhet meg ...: – gondoltam. Nem ápoltam kertemet, s szerelmemet... A keserű percek után, megújult erővel, bánkódást félretéve, elindultunk járőrtársammal, mint az elkóborlásból hazatért ebek...

A hitvesi ágynál borízű hangomon megszólaltam: – Anyukám! Adtál a kutyának enni? Ő „felriadt” – Mi van? Mi van? – kérdésekkel válaszolt, majd közölte: – Persze, megettettem, még 5 órákor, amikor hazajöttem, s utána lefeküdtem, mert fáj a fejem. Rendben, Anyukám, csak az a baj, hogy forró az autó motorja, s felé fordítottam az összegegt tenyeremet.

Miután beléptem az „elvált nyomozók seregének táborába”, rám tört az önsajnálát a magányomban, ahonnan egy bűnügyi technikus lány, Ilona kimenekített, mondták is: – „Két bolond, egy pár!” Nyomoztunk, nyomot rögzítettünk, vizsgáltunk, vádemelésre előterjesztettünk, s ezen fanatizmusunkon még mi is nevtünk, röhögtünk, ahogy szokták mondani, jól elvultunk. Mígnem otthon is nyomozási eljárást vezetett be Ilona. Történt, hogy a fészkerben lévő tűzifánkat valaki meglopta.

Ilona magához vonta az ügyet, s közölte, először is le kell ellenőrizni, hogy tényleg loptak-e. Vagy csak képzelgünk, s csapdát állított. Piros rúzzsal, ötforintos méretű pontokat satírozott kb. egy köbméter fára, mintha azokat az erdészeten jelölték volna meg. A jelölt fákat befelé fordította, hogy az odaérkezőnek ne tűnjene azok fel... azonnal. Az utasítása szerint vártunk és vártunk, egyszer csak közli velem: – Apukám! A rúzszott fából csak egy darab van. – Húúú! – mondtam. Ilona nem vacakolt a hümmögésem, hanem akcióba lépett. A fészker közelébe kirakott egy hokedlit, és ráállította a corpus delictit. A következő eligazítása az volt, hogy a tettes vissza fog térni a helyszínre, és első az éberség.

A hokedli a bűnjellel inkább a bejárat kapunál lévő virágoskerthez volt közelebb, mint a fészkerhez, és nem egészen illett a környezetbe, de ez volt a cél. Ilona úgy szervezte, hogy az ismerősök, szomszédok, akik eddig is megfordultak nálunk, minél hamarabb átlépjék a küszöbünket. Senki nem foglalkozott a fával és a hokedlivel, mindenkit hidegen hagyott, senkinek sem rezdült meg az arca, mintha azok a dolgok ott sem lettek volna. Már kezdtem aggódni, hogy az én üde, friss és kíváncsi nyomozásvezetőm nem jár sikerrel, mire egyszer csak átjött a közvet-

len szomszéd, valahogy eddig távolmaradt, hiába volt mindig tüzes vörösborom a háznál, mert hogy ezt igen kedvelte, meg hát azért is, mert pénzébe sem került...

A szomszéd belépett a kapun, s amikor egy méterre megközelítette a hokedlit a jelölt fával együtt, mint a FELKIÁLTÓJEL, megállt, földbe gyökeredett a lába, mint a veres juhásznak a *Barbárok* című novellában, amikor is az meglátta a kilincsen lógó szíjat. A viaszszoborrá merevedett szomszéd, a verejtékező borostás képével, üveges düledt szemeit a bűnjelre meresztve, a következőket mondta: – Mit keres ez a fa itt? ... És ekkor gyors léptekkel sarkon fordult, és köszönés nélkül elviharzott...

Kis Pál István

Bunyaszekszárdi* képeslap 1993-ból

(Gergely Jánosnak ajánlva)

Igaz, csak a kövek jelölte
házhelyek mutattak láthatót,
azért az az utca még utca volt,
itt-ott ugyan roskadva-dőlve
őrizték sarát keréknyomoknak,
a horkanva fujtató lovaknak,
s állták sorukat az utóvédhadak,
a léckerítések, a rozsdás kapuvasak.

No, meg egy krónikás,
ki beszélt, a lába elé nézve,
ki mondott az elmentek sorából
egy-egy nevet minden ház helyére.

A meszelt falakat elűzte
a telepes apák jussát perelő
mostoha, az ostorrá lett idő,
szekérre került vagy tűzre
a gerenda, a lécz, az ajtó s az ablak,
a porfelhőben árnyak imbolyogtak,
s vitték, ami magoknak megmaradt,
a könny nélkül síró szomorszép dalokat.

...

„Bunyaszekszárd szép helyen van,
mert a templom a közepén van,
köröskörül arany csipke,
rászállott egy bús gerlice.”

...

* Bunyaszekszárd egy 1866-ban 54 szekszárdi telepes által alapított település volt a Maros és a Bega folyó vízválasztóján (ma Románia). Az 1990-es évek elejére elnéptelenedett ugyan, de lakói és azok mai leszármazottai minden év augusztusán elzarándokolnak a templom helyén álló haranglábhöz. Gergely János az emléket őrző közösség szépen szóló vezetője.

A templom, csak a két szál fenyő
mögötti tisztás, amíg fala ott állt,
tornyában egy szelíd harang szolgált,
s arra odébb az elhagyott temető,
benne szederindák vérezték a lábat,
a fejfák csak a kidőlésre vártak,
töpörödött anyókat... azt se láttak régen,
ők is árvák lettek az elárvult vidéken.

...

„Császárkörte nem vadalma,
árvából lesz jó katona,
árvából lesz jó katona,
mert nincs annak pártfogója.”

...

Míg e helyt a falu állta,
magyar szóra, szolgálatra volt még
tanító, pap, iskola meg szószék!
Nem tudhatta milyen árva
tud az lenni, kinek szülőháza helyit,
ahogy itt, csak fehér kövek szegik?
Árva, mert bár vissza-visszajár a lélek,
amit itt lát, hogy is látná szépnek.?.

Nem úgy a krónikás,
ki még látta, milyen itt az ünnep,
ki az álmát, ahogy meg van írva,
úgy támasztja mindig újra,
mint emlék a régi szépet,
mint a vágy az otthonképet...
örökül állatva meg azt mindeneknek!

Egyként porlad idővel

(a cseveli feszülettorzó előtt állva)

Még srác voltam, már ez a régi kereszt ugyanitt állt.
Emlékszem, hogy szánni valónak láttam a torzót.
Csak Nagyanyám jött néha a gatzól körbevakarni,
szórni a porcsint, mert az a nyárban szárazon is hajt.
Mint az öreg fák – mondta Apám –, csak az égre ügyel már,
terhe a múlt s a jelen, noha már nem övé napi gondja.
Lásd be, jövőd csupa hit, s csak a fillér benne a részed.
Jöjj velem inkább! Hagyd babonákra a régi keresztet!

Én meg mentem a zászlókkal kipirulva, dalolva;
nem volt nékem igazság más csak a hős proletáré!
Ő fizetett meg a sérelemért, futamítva a burzsujt,
s gyúrta Közösbe a földjén túró egyke parasztot.
Aztán jöttek szenttelen arccal a durva pribékek,
meggyőzték a melóst is: Lásza be, ő se pofázhat!
Bárha a többség rég mást gondolt, jussa a kuss lett,
s volt ki pofonhoz mérve ígét, meg is üsse, ha mást hitt!

Így lett társ osztályidegennel az új-beccsapottság,
szólni, ki mert, már okkal utálta a csendben a rendet.
Én meg, hallva a szót, noha más volt, mégis igaz, hát
mondtam Apámnak, az ő tana is csak avult, buta torzó!
Nem szólt vissza, de hinni se hitte a Mást, ami eljött.
Hagyta, legyen csak az érte kapónak a haszna a gondja.
Bontva az asztalt, még kitörölte kenyérrel a tányért,
merthogy elég volt már a vetett koncert csaholásból.

Hol van már Nagyanyám, aki hitt, s az Apám, aki nem hitt!
Már csak a kő, a kereszt köve áll itt gazdaveszeten,
s persze a torzó... Lám, hol az emberi szó az igazság,
egyként porlad idővel a hit meg a hitbeli kétség!
Kérdi a srác, aki voltam, látva, hogy én mire mentem:
Lett-e szavam rá? Látom-e már, mi igaz, s mi a dolgom?
Jobb nem szólnom, túl sok a gyom, meg a zaj körülöttem,
s másom sincs, csak a porcsinmag csupa görcs kezeimben...

E számunk szerzői

- Agócs Sándor (1957) Kecskemét
Aknay Tibor (1944) Budapest
Alföldy Jenő (1939) Kecskemét
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balázs Tibor (1958) Budapest
Bárány László (1948) Budapest
Bene Zoltán (1973) Szeged
Benő Attila (1968) Kolozsvár
Benő Eszter (1973) Kolozsvár
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bognár-Papp Irén (1951) Pécs
Boldizsár Mária Boglárka (1994) Algyő
Bozók Ferenc (1973) Vác
Bősze Balázs (1946) Sopron
B. Tóth Klára (1955) Budapest
Cseke Szabolcs (1947) Győr
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Debreczeny György (1958) Budapest
Döme Barbara (1973) Budapest
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Farkas Gábor (1977) Debrecen
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Füzesi Magda (1952) Nagybereg
Gacsályi József (1944) Szekszárd
Gál Sándor (1937) Buzita
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Györgyei Géza (1949) Miskolc
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Hegymegi Flóra (1993) Eger
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtós József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Dávid (1992) Eger
Konczek József (1942) Pomáz
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Léka Géza (1957) Budapest
Lukáts János (1943) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
Marics Krisztina (1991) Eger
Markovič Radmila (1940) Kishegyes
Marosi Lajos (1950) Budapest
Mészáros József (1946) Budapest
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Németh István Péter (1960) Tapolca
Oláh András (1959) Mátészalka
Papp Szilvia Anikó (1977) Budapest
Pataki István (1953) Bihar
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Sz. Balogh Szilvia (1975) Cserszegtomaj
Szecskó Károly (1939) Eger
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szepes Erika (1946) Budapest
Szoviár János (1975) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűk Balázs (1960) Debrecen
T. Ágoston László (1942) Budapest
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Zsirai László (1956) Budapest

Az e számunkban található grafikák B. Tóth Klára munkái.